

Miskolci Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi
Doktori Iskola

dr. Leszkoven László

Az ingó tulajdonjog-fenntartás elméleti megközelítése

(PhD értekezés)

Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Bragyova András egyetemi tanár

A doktori program: A magyar állam- és jogrendszer, jogtudomány továbbfejlesztése, különös tekintettel az európai jogfejlődési tendenciákra

A doktori alprogram: Polgári jogi rekodifikáció, nemzetközi és jogági harmonizáció

Tudományos vezető: Prof. Dr. Bíró György egyetemi tanár

MISKOLC

2007

Tartalomjegyzék

TARTALOMJEGYZÉK	2
BEVEZETŐ GONDOLATOK.....	6
I. A BIZTOSÍTÉKOK JOGÁNAK ÁTTEKINTÉSE	10
1. Általános megjegyzések	10
2. A tulajdonjog-fenntartás, mint biztosíték. Rövid áttekintés	13
3. Dologi biztosíték – kötelmi megállapodás	15
4. Hitelező birtoklásával járó és birtoklás nélküli biztosítékok.....	17
5. „Született” és „választott” hitelbiztosítékok	20
6. A bizalmi (fiduciárius) biztosítéki jogviszonyok.....	21
II. ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGI KITEKINTÉS	27
III. A TULAJDONJOG-FENNTARTÁS KIKÖTÉSE.....	34
1. A tulajdonjog-fenntartással biztosítható ügyletek.....	35
2. A tulajdonjog-fenntartás, mint a tulajdonátszállás „feltétele”.....	38
3. A tulajdonjog-fenntartás létesítése a hatályos jog szerint.....	43
3.1. A tulajdonjog-fenntartás létesítése – a konszenzus kérdése	43
3.2. A tulajdonjog-fenntartás kikötés automatikus szerződési tartalomává válása.....	47
3.3. Az írásbeliség, mint alakszerűségi előírás	48
3.4. A tulajdonjog-fenntartás kikötése általános szerződési feltétel útján	50
4. Kitérő: a tulajdonjog-fenntartás utólagos létesítése.....	53
5. A tulajdonjog-fenntartás tárgya	55
5. Néhány gondolat az ingatlan tulajdonjog-fenntartásról.....	57
5.1. Az ingatlan tulajdonjog-fenntartás, mint sajátos várományi helyzet.....	57
5.2. Ingatlan „tulajdonjogának fenntartása” – tulajdonjog-fenntartás nélkül	61
6. A tulajdonjog-fenntartással biztosítható követelés	62
IV. A TULAJDONJOG-FENNTARTÁSSAL ELADÓ JOGÁLLÁSA.....	64
1. A tulajdonjog-fenntartással „biztosított” igény: a vételárkövetelés	65
2. Az eladó birtokosi minősége	69
3. A tulajdonjog-fenntartással eladót megillető elállási jog.....	70
4. A dolog visszakövetelése – elállás nélkül	73

5. Az elévülés hatása a tulajdonjog-fenntartásra.....	75
6. Végrehajtás a vevő hitelezői által. Igényszer.....	80
7. Az eladó végrehajtása a tulajdonjog-fenntartással eladott dologra.....	84
8. Bekapcsolódás a más által kezdeményezett végrehajtásba.....	88

V. A TULAJDONJOG-FENNTARTÁSSAL VEVŐ JOGÁLLÁSA 91

1. A tulajdonjog-fenntartással vevő várományi joga	91
1.1. A váromány, mint hiányos szukcesszív tényállás.....	92
1.2. A tulajdonjog-fenntartás, mint a tulajdon első lépcsőfoka	95
1.3. A tulajdonjog-fenntartás, mint „wesensgleiches minus”	97
1.4. A tulajdonjog-fenntartás, mint „osztott tulajdoni forma”	97
1.5. Összefoglalás.....	101
2. A vevői váromány joghatásai	104
3. A tulajdonjog-fenntartással vevő birtokosi minősége	105
4. Elidegenítési és terhelési tilalom	106
5. A veszélyviselés problémája	111
6. Végrehajtás a vevő várományára	116
7. Végrehajtás a tulajdonjog-fenntartással eladóval szemben	118

VI. A TULAJDONJOG-FENNTARTÁSSAL ELADÓ FELSZÁMOLÁSA .. 119

1. A tulajdonjog-fenntartással eladó felszámolása a német jog szerint	120
2. A tulajdonjog-fenntartással eladó felszámolása az osztrák jog szerint	121
3. A tulajdonjog-fenntartással eladó felszámolása a magyar jogban.....	122

VII. A TULAJDONJOG-FENNTARTÁSSAL VEVŐ FELSZÁMOLÁSA 125

1. A tulajdonjog-fenntartással vevő felszámolása a német jog szerint.....	125
2. A vevő felszámolása az osztrák jog szerint.....	127
3. A tulajdonjog-fenntartással vevő fizetéseképtelensége a magyar jogban	128
3.1. A kérdés általános megközelítése.....	128
3.2. A dolog visszakövetelése – restitúciós igény érvényesítése	129
3.3. A dolog visszakövetelésének lehetetlenné válása.....	131

VIII. A TULAJDONJOG-FENNTARTÁS KÜLÖNLEGES ESETEI 137

1. A kiterjesztett tulajdonjog-fenntartás a német és osztrák jogban	137
2. A tulajdonjog-fenntartás kiterjesztése a magyar jogban.....	139
3. A tulajdonjog-fenntartás egyéb különleges formái	141
3.1. „Utánkapcsolt” tulajdonjog-fenntartás	141

3.2. „Továbbvezetett” tulajdonjog-fenntartás.....	143
IX. A MEGHOSSZABBÍTOTT TULAJDONJOG-FENNTARTÁS	145
1. A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás általános megközelítése	145
2. A továbbértékesítésre szóló felhatalmazás.....	149
3. Az előzetes (biztosítéki célú) engedményezés	156
3.1. A bizalmi (fiduciárius) ügyletek létjogosultsága.....	157
3.2. A jövőbeli követelések engedményezése	159
3.3. A csendes – értesítés nélküli – engedményezés, beszedési felhatalmazás.....	161
4. Engedményezés helyett követelésen alapított jelzálogjog	166
4.1. A hatályos Ptk. szerinti jogi helyzet	168
4.2. A készülő új Polgári Törvénykönyv szerinti helyzet.....	172
4.3. Engedményezés helyett zálogjog? Záró megjegyzések.....	175
5. Meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás a dolog feldolgozása esetén.....	176
5.1. A feldolgozás következménye a német jog szerint.....	177
5.2. A feldolgozás hatása a tulajdonjog-fenntartással eladott dologra az osztrák jogban.....	178
5.3. A feldolgozás hatása a fenntartott tulajdonjogra nézve a magyar jogban.....	179
X. A TULAJDONJOG-FENNTARTÁS NEMZETKÖZI MAGÁNJOGI VONATKOZÁSAI	182
XI. A DOLGOZATBAN NYERT EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÁSA: AZ INGÓ TULAJDONJOG-FENNTARTÁS JOGI TERMÉSZETE.....	187
1. A tulajdonjog-fenntartás, mint az érdekkiegyenlítés eszköze	187
2. Kitérő: a vevői váromány értéke.....	188
3. A tulajdonjog-fenntartás biztosítéki működése	190
3.1. Igényper és „kiigénylés”.....	190
3.2. Elidegenítési és terhelési tilalom	192
3.3. A dolog visszavételének joga	193
3.4. Végrehajtás a dologra	194
4. Elállás a szerződéstől.....	195
5. A tulajdonjog-fenntartás biztosítéki szerepének zálogjogtól eltérő vonásai.....	199
6. A tulajdonjog-fenntartás és a vevő vagyonihiányos helyzete.....	201
7. A tulajdonjog-fenntartás kiterjesztett formái.....	202
8. A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás.....	203
XII. MAGYARÁZAT A FÜGGELÉKBEN KÖZÖLT DOKUMENTUMOKHOZ	206
ÖSSZEFOGLALÁS	216
SUMMARY	218

A FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE.....	220
FÜGGELÉK.....	233

Bevezető gondolatok

A dolgozat az ingó dolgok tulajdonjog-fenntartással történő eladásának jogi problémáival foglalkozik.

A hitelbiztosítékok jogának „átalakítása”, a dologi és kötelmi eszközök rendszerének reformja, az egyes biztosítéki intézmények funkciójának újragondolása soha nem állt olyan élesen az érdeklődés középpontjában, mint napjainkban. Új piaci igények kerülnek előtérbe, melyeket a polgári jog és a kereskedelmi jog régi-új megoldásokkal próbál kielégíteni. „Nincs új a Nap alatt”, mondhatnánk: elfeledett biztosítéki eszközöket ébresztünk csipkerózsika álmukból, vagy éppen hagyományos magánjogi intézményeket alkalmazunk megszokott funkciójuktól eltérően, dologi jogi intézményeket kombinálunk kötelmi jogi megoldásokkal stb. Az átalakulás egész Európában megfigyelhető, az irányok azonban nem mindig esnek egybe, ráadásul a gazdasági kihívásokra adott válasz gyakran bizonytalan. A dolgozatban röviden utalunk a hitelbiztosítéki jog fejlődésének néhány főbb kérdésére, a csomópontokat inkább az érzékeltetés szempontjából és csupán vázlatosan ismertetjük, annyiban, amennyiben az a dolgozat témájának, a tulajdonjog-fenntartás intézményének megvilágítását szolgálja.

A tulajdonjog-fenntartás a birtoklás nélküli ingó árubiztosítékok elfogadott és széles körben elterjedt formája, mely a vételárkövetelés biztosításának egyik kiváló eszköze: a vevő halasztott fizetésével szemben az eladó által alkalmazott tulajdonjog-fenntartás a főszabályként egyidejűleg megejtendő kölcsönös szolgáltatások teljesítésének időzítésével a két fél érdekei közötti ellentét kiegyenlítését szolgálja.

A konstrukció lényege – mondhatni a pactum reservati dominii lelke – *a hiányos szukcesszív tényállással keletkező váromány*, melynek megítélése magánjogunk legösszetettebb, legnehezebben kezelhető kérdései közé tartozik. A tulajdonjog-fenntartással létrejövő váromány ráadásul *dologi váromány*, mely amellet, hogy a vevő számára az eladó által már nem befolyásolható,

meg nem hiúsítható jogszerzés reményét hordozza, a jogviszonynak *sajátos arculatot is kölcsönöz*: a vevő a tulajdonszerzés feltételének beálltaig még nem tulajdonos, a jogszerzés tényállása azonban – a vételár megfizetésétől eltekintve – már teljes, mondhatni, majdnem a vevő már „majdnem tulajdonos”. A vevő jogi helyzetének ez a kettőssége komoly fejtörést okoz a dologi várományhoz fűződő jogkövetkezmények feltérképezése során.

Az egyes nemzeti jogalkotások túlnyomó többségében kizárólag *az ingó tulajdonjog-fenntartás intézményét alkalmazzák és engedélyezik*, ingatlan tulajdonjog-fenntartás melletti eladása – a dologi jogügylet feltételhez kötöttségének tilalma folytán – többnyire nem jöhet szóba. Ingatlan esetében a kívánt joghatás – mint arra később egy gondolat erejéig még visszatérünk – általában a bejegyzési engedély visszatartásával, vagy a tulajdonszerzés előjegyzésével érhető el. Ebben a vonatkozásban a magyar jog megoldása különleges, hiszen hatályos jogunk lehetőséget ad az ingatlanok tulajdonjog-fenntartással történő átruházására. Bár a dolgozatnak szorosabb értelemben véve nem képezi témáját, rámutatunk arra, hogy az ingatlan és ingó dolgok tulajdonjog-fenntartás melletti átruházásának folyamata, a tulajdonszerzéshez megkívánt jogügyleti cselekmények messze nem azonosak. Az eltérések következményei – amint arra igyekszünk egyértelműen rámutatni – a két konstrukció biztosítéki szerepében is megmutatkoznak.

A dolgozatban külön fejezetben foglalkozunk a tulajdonjog-fenntartás létesítésének egyes kérdéseivel, figyelmet szentelve *a kötelmi kötelező ügylet és a dologi jogi jogváltozást előidéző rendelkező ügylet* megkülönböztetésének. A téma feldolgozása során több ízben visszatérünk arra a kérdésre, hogyan kapcsolódik egymáshoz a két jogcselekmény, milyen módon nyeri jogi alapját a kötelező ügyletből a tulajdonátszállást felfüggesztő rendelkezés.

A dolgozat egyik legfontosabb mondanivalója a tulajdonjog-fenntartás biztosítéki szerepének tisztázása. Látni fogjuk, hogy *a pactum reservati dominii nem zálogjogi értelemben vett hitelbiztosíték*. A tulajdonjog-fenntartás kikötésével keletkező, összetett kötelmi és dologi jogi jogviszonyt nem lehet

leegyszerűsítve egy vételárkövetelést biztosító – ingó jelzálogjoghoz hasonlító vagy ahhoz hasonlítható – intézményként kezelni. A tulajdonjog-fenntartás – és ebben a dolgozat határozottan állást foglal – elsősorban harmadik személyekkel szembeni védelmet igyekszik biztosítani az eladó számára (igényper, néhány specialitással a felszámolási eljárásban érvényesíthető „kiigénylési jog”), emellett a tulajdonjog-fenntartással eladó visszakövetelési jogát is biztosítja azáltal, hogy a tulajdoni igény fenntartásával lehetővé teszi az eladó számára az elállási jog sikeres gyakorlását és az eredeti állapot helyreállítása keretében a dolog visszakövetelését. Ehhez képest a tulajdonjog-fenntartás az eladó vételárkövetelését csupán közvetve biztosítja, mert a tulajdonjog-fenntartásból egyértelműen hiányzik a zálogjogra jellemző értékjogi jellemvonás.

A tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételi jogviszony jellemzőit *az eladó és a vevő jogállásának tárgyalásán keresztül vizsgáljuk meg*. A téma feldolgozása során igyekeztünk elsősorban azokra a problémákra koncentrálni, melyek a jogviszonyban elméleti vagy gyakorlati szempontból vitás kérdéseket vetnek vagy vethetnek fel, illetőleg a tulajdonjog-fenntartás jogi természetének megvilágítására alkalmasak lehetnek. Így kitérünk a dolog visszakövetelésének vitás kéréseire, a veszélyviselés problémájára, a vételárkövetelés elévülésének a tulajdonjog-fenntartásra gyakorolt hatására, de jelentőségének megfelelően részletesen tárgyaljuk a dologra vezetett végrehajtás jogkövetkezményeit is (akár az eladó, akár a vevő hitelezői kívánnák a dolgot végrehajtás alá vonni).

Minden, a hitelbiztosítékokkal foglalkozó tanulmányban említést kell tenni a biztosíték „csődállóságáról” is. *A fizetéseképtelenné válás mindig biztosítéki kérdés is egyben*: a hitelező szerződésszerű teljesítésre már nem számíthat, számára a nagy kérdés az, hogy a szerződő partnere által nyújtott – vagy jelen esetben visszatartott – biztosíték mennyit ér a felszámolási eljárásban? A dolgozatban rámutatunk arra, hogy a tulajdonjog-fenntartás ebből a szempontból is sajátos, a tulajdoni biztosítékok sokat vitatott eszközrendszeréből is kiemelkedő és – helyes jogalkalmazás, megfelelő

jogszabályi háttér mellett – a hitelezői érdeket biztonsággal kiszolgáló áruhitel-biztosíték lehet. A tulajdonjog-fenntartás ugyanis a visszatartott tulajdonjog miatt nem eredményez „elvonást” az adós vagyonából, ezért nem tekinthető az adós egyéb hitelezőinek kárt okozó jogi megoldásnak: a tulajdonjog-fenntartást nem alapítják az adós vagyonán, mint a zálogjogot vagy a biztosítéki tulajdont, hanem arról van szó, hogy a tulajdonjogot meg sem szerzi a tulajdonjog-fenntartással vevő a vételár hiánytalan kiegyenlítése előtt.

A készülő új Polgári Törvénykönyv – a Javaslat szakmai vitára közzétett szövegtervezete és indokolása szerint – *megkísérli kiiktatni a magyar polgári jogból a bizalmi (fiduciárius) konstrukción alapuló biztosítéki eszközöket*. Ez a tervezett módosítás a tulajdonjog-fenntartást közvetlenül ugyan nem érinti (nem is érintheti, hiszen a tulajdonjog-fenntartás elismerését közösségi irányelv a tagállamok kötelezettségévé teszi), ám kihatással lehet a továbbértékesítésre szánt áruk esetében a magyar üzleti életben is alkalmazott, előzetes (biztosítéki) engedményezéssel egybekapcsolt ún. *meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás* megítélésére. A dolgozatban néhány gondolat erejéig erre a kérdésre is kitérünk. Igyekszünk rámutatni, hogy a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás esetében a jövőbeli vételárkövetelések engedményezése hatályos jogunk szerint is kezelhető, a továbbértékesítési felhatalmazás és a beszedési felhatalmazás jogi természete sem idegen a magyar magánjogtól.

A tulajdonjog-fenntartás intézményét legrészletesebben a német irodalom ismerteti. Ez nem véletlen, hiszen a német gazdasági forgalomban a tulajdonjog-fenntartás a leggyakrabban alkalmazott ingó dologi biztosítékok. A dolgozatban ezért a tulajdonjog-fenntartás intézményére kevésbé koncentráló magyar irodalom mellett elsősorban német és osztrák szerzők művei segítségével dolgoztuk fel és tárgyaljuk a fent említett kérdéseket.

I. A biztosítékok jogának áttekintése

1. Általános megjegyzések

A dolgozat témája szempontjából is fontos kérdés a biztosítéki jogok rendszerének rövid áttekintése, elsősorban az ingó dologi biztosítékokra koncentrálva.

A tulajdonjog-fenntartás intézményének tárgyalása során nem ritkán találkozni olyan – a pactum reservati dominii természetét némiképpen leegyszerűsítő – megközelítéssel, mely szerint a tulajdonjog-fenntartás nem más, mint az *eladó vételárkövetelésének biztosítéka*. A tulajdonjog-fenntartást gyakran kezelik úgy is, mint egyfajta „*tulajdoni biztosítékot*”, melynek a lényegét abban igyekeznek megfogni, hogy a fenntartott vagy „visszatartott” tulajdon képezi a még nem törlesztett vételártartozás eladói biztosítékát (kvázi fedezetét), ez pedig óhatatlanul a zálogjoggal, mint a dologi biztosítékok klasszikus formájával való egybevetést teszi kézenfekvővé. A tulajdoni biztosítékok említése után már csak egy lépés, hogy a pactumot összefüggésbe hozzuk a tulajdoni biztosítékok kapcsán törvényszerűen szóba kerülő *fiduciárius biztosítékokkal* is. Ezekben a kijelentésekben mindig van valahol egy-egy igazság-elem, a teljes valóság azonban valahol máshol van.

A dolgozatban igyekszünk rámutatni arra, hogy a tulajdonjog átruházásának feltételhez – a vételár meghatározott részének (általában, de nem feltétlenül teljes egészének) megfizetéséhez – kötése másfajta megközelítést igényel. Ebben a fejezetben megkíséreljük a dolgozat témáját képező ingó tulajdonjog-fenntartás intézményét elhelyezni a dologi biztosítékok rendszerében. A biztosítékok jogának rövid, inkább áttekintő, mint a teljességre törekvő vizsgálata mellett szól, hogy a *tulajdonjog-fenntartás* egy – ebben a dolgozat határozottan állást foglal – *sajátos biztosítéki eszköz*, mely a *dolog feletti tulajdonjog megtartásának (visszatartásának) eszközén keresztül, nem zálogjogi módon és nem zálogjogi*

(értékjogi) következményekkel igyekszik a vételárat hitelező eladó jogi pozícióját erősíteni.

A polgári jogi jogviszonyokban alapvető érdek fűződik ahhoz, hogy a hitelező követelése kielégítésre kerüljön. Az „adós fizess!” és „ne akadályozd hiteleződet követelése érvényesítésében!” elveinek érvényre jutását a magánjog számos intézménnyel igyekszik támogatni, a hitelező rendelkezésére bocsátott eszközök azonban széles skálán mozognak egészen *a kötelem alapvető joghatását jelentő absztrakt parancstól* (a tartozások teljesítésének kötelezettsége) *a konkrét* – teljesítési készséget és képességet fokozó illetve erősítő – *jogi eszközökön át egészen a végrehajtási kényszer biztosításáig.*¹

A *kikényszerítési lehetőség* ugyancsak a kötelem lényegéhez tartozó kérdés. Az adóshoz intézett teljesítési parancs mögött ott áll az adós vagyonának kielégítés céljára való igénybevételeének lehetősége.² Grosschmid egyenesen ebben látta a kötelem alaphatását, az „alaki kényszerítőséget”, a jogilag szoríthatóságot, „az emberi akaratnak a jog által megengedett és istápoltt meghajlítását”. Ez a kényszer hatályos jogunkban törvényileg szabályozott rendben zajló *végrehajtási*³ illetőleg *felszámolási eljárást*⁴ jelent, de jogunk ismeri a végrehajtási szabályok jó értelemben vett megkerülésével

¹ Kötelmi jogunk egyik alapvető szabálya, hogy *a tartozásért az adós* – kevés kivételt tűrően – *teljes vagyonával helytállni tartozik*: a teljes felelősség a kötelem rendes szankciója, a normális kötelmi jogi felelősség. Szladits ma is helytálló megfogalmazásában a „személyes felelősség lényegében *vagyon*i felelősség: az adós egész (jelenlegi és jövőbeli) vagyonának helytállása a kötelem kielégítéséért.” SZLADITS: *A kötelem jogalkata* 22.o. Így rendelkezett a Mtj. 946.§ is, amikor kimondta, hogy az adós a szolgáltatásért egész vagyonával felel. Polgári Törvénykönyvünk jelenleg ilyen rendelkezést nem tartalmaz, ettől függetlenül a szabály ma is élő tétel: a főszabály a teljes vagyoni felelősség – a korlátozott helytállás pedig kivétel.

² NIZSALOVSKY: *Kötelmi jog Általános tanok* 36.o.

³ „Polgári végrehajtás (executio civilis) = a magánjog parancsolta magatartásnak vagy állapotnak közvetlen vagy közvetett kikényszerítése államhatalommal.” FEHÉRVÁRY: *végrehajtási jog* 1.o.

⁴ A felszámolási eljárás ezzel szemben a vagyont veszített adóssal szembeni „totális végrehajtás”, melynek célja az adós jogutód nélküli megszüntetése.

történő kielégítést is.⁵ Hasonló logika fedezhető fel a *biztosítéki vételi jog* alkalmazása esetében is: a hitelezőnek a vételi jog gyakorlásával vételárfizetési kötelezettsége keletkezik, amibe az adóssal szembeni követelése beszámításra kerülhet.

Az adóshoz intézett absztrakt parancs („adós fizess”) önmagában nem elegendő a hitelezői érdek kielégítésére, nyilvánvaló ezért, hogy *a kötelmek megerősítése könnyítheti meg* a jogosult számára a követelés érvényesítését. Nem vitásan fontos érdek fűződik ahhoz, hogy a hitelező *rászoríthassa az adóst a szerződésszerű teljesítésre*, törvényes szankció kilátásba helyezésével „előre elvegye a kötelezett kedvét” a szerződés megszegésétől, mint ahogyan nagyon fontos az is, hogy a hitelező legkésőbb a lejáratkor (esetleg korábban: követelése veszélybe kerülése esetén) *követeléséhez hozzájuthasson*. Miként azonban Világhy–Eörsi helyesen megjegyzi, minden – megerősítésre és a teljesítési készség fokozására irányuló – igyekezet hiábavaló, ha a jogosult nem jut hozzá a követeléséhez, még hozzá azért, mert a kötelezettnek nincsenek meg a teljesítéshez szükséges vagyoni eszközei.⁶ *Ha tehát a fedezet hiányzik, oda a teljesítési készség megerősítését célzó minden igyekezet.* Annak érdekében, hogy – Beck Salamon szavaival élve – a kötelmek megvalósuljanak, *a jognak reagálnia kell az említett hitelezői igényekre.*⁷

A fentieken túl a polgári jog a fedezet *rendelkezésre tartását* más intézményekkel is elérheti. Fontos lehet a vagyon meglétének ellenőrizhetősége, hogy a „fedezetül szolgáló” vagyontárgy a hitelező számára hozzáférhető, szükséghez képest – az adott esetben alkalmazott jogi eszköztől

⁵ Pl. a zálogtárgyból való kielégítés *a privilegizált törvényes zálogjogok* esetében (pl. a fuvarozóra nézve a Ptk. 499.§ (4) bekezdése, a szállítmányozó privilegizált zálogjogára a Ptk. 519.§ (3) bekezdése stb.).

⁶ VILÁGHY-EÖRSI: *Magyar polgári jog I.* 433.o.

⁷ A dolgozat a tulajdonjog-fenntartással, mint ingó hitelbiztosítékkal foglalkozik, ezért a szerződési biztosítékok megközelítése során is elsősorban az egyes vizsgált jogintézmények biztosítéki tulajdonságaira – ennél fogva a hitelező érdekeire – koncentrálunk. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a hitelezői pozíció megerősítését szolgáló eszközök a jogosulti érdek olyan támogatását valósíthatnák meg, mely már „felborítaná” a hitelező és az adós közötti (amúgy is sérülékeny) érdekegyensúlyt.

függően – időlegesen vagy véglegesen visszavehető, végsősoron végrehajtható legyen. A fentiek fényében egyértelmű, hogy az adós vagyona forgalmának nyomon követése, de méginkább az átruházás megakadályozása önmagában is „biztosítéki értékkel” bír a hitelező számára. Az *elidegenítési és terhelési tilalom* – bármilyen formában jelentkezzen is – komoly eszköz lehet a hitelező jogai megóvása terén⁸: a tilalom a tulajdoni helyzet rögzítésével valamint a terheléstől való megóvással a védelemre jogosult személy követelésének kielégítését biztosítja.⁹

2. A tulajdonjog-fenntartás, mint biztosíték. Rövid áttekintés

E felvezető gondolatsornak szánt megállapításokat *a dolgozat témájára is alkalmazhatjuk*. A tulajdonjog-fenntartás, mint látni fogjuk olyan áruhitel-biztosíték, mely – még ha speciális módon is – de azt igyekszik elérni, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó a vételárköveteléséhez hozzájusson. A tulajdonjog-fenntartás kikötés dogmatikai természete szerint azonban nem az árun alapított – az adós által alapított és a hitelezőt megillető – dologi biztosíték, hanem a tulajdonjog átszállásának folyamatába illesztett „feltétel”. Ebben az értelemben a pactum *nem a hagyományos értelemben vett és megszokott módon kezelt* (vagyis *nem* valamely fedezetül szolgáló dolog vagy jog felett *alapított*) jogosultság, hanem egy meghatározott céllal és dologi jogi és kötelmi jogi következményekkel visszatartott jog.

Kétségtelen az is, hogy a tulajdonjog-fenntartással létrejövő jogi helyzet sajátossága folytán *a dolog feletti hatalom* – szigorúan gazdasági értelemben véve – *fokozatosan áttolódik az eladó érdekköréből a vevőébe*: a vételárrészletek folyamatos teljesítésével a vevőt illető tulajdonszerzési

⁸ Sárffy az elidegenítési és terhelési tilalmat egyenesen zálogjogi természetűnek tartotta, lásd SÁRFFY: *Az elidegenítési és terhelési tilalom*

⁹ MAGYARÁZAT 373.o. Az elidegenítési és terhelési tilalom szabályainak fenntartása, megerősítése mellett foglalt állást a készülő Polgári Törvénykönyv Dologi jogi Könyve is (vö. különösen 4: 38.§ és a 4:39.§ rendelkezéseihez fűzött indokolást).

váromány egyre értékesebbé válik, ezzel együtt pedig fokozatosan apad az eladót illető tulajdonjog gazdasági értéke. Ennek ellenére a vevő *egészen addig, amíg a teljes vételárat meg nem fizeti, csak birtokosa, de nem tulajdonosa a megvásárolt dolognak.*

A dolgozatban igyekszünk rámutatni arra, hogy *a tulajdonjog-fenntartás kikötése összetetten, több különböző igénybe vehető jogi eszközzel védi a vételárat hitelező tulajdonjog-fenntartással eladó érdekeit:*

- a tulajdonjog-fenntartás miatt az eladó a vételár hiánytalan kiegyenlítéséig tulajdonos marad, ami azt jelenti, hogy tulajdonjogára hivatkozva sikerrel háríthatja el harmadik személyeknek a vevővel szembeni, a dologra irányuló végrehajtási igényeit (*igényper*, mint tulajdonvédelmi eszköz, lásd a dolgozat IV.6.),
- a dolog megtartását szolgálja az a szabály is, mely szerint a fenntartott tulajdonjog miatt a tulajdonjog-fenntartással vevő nem jogosult a megvásárolt és birtokba is vett dolog értékesítésére, hiszen tulajdonjoga hiányában – külön jogszabályi vagy szerződési engedély nélkül – *a vevő rendelkezési joggal az idegen dologra nézve nem bír* (lásd V.4.),
- a fenntartott tulajdonjog megkönnyíti az eladó – külön kikötés esetén fennálló – elállás nélküli visszavételi jogának gyakorlását, melyet feltétlenül elismerésre javasolunk (vö. dolgozatban IV.4.),
- alkalmazandó és fenntartandó az elmélet és a gyakorlat által kialakított szabály, mely szerint az eladó a vételárkövetelés kielégítése érdekében akár az eladott, tehát még *saját tulajdonában álló dologra is végrehajtást kezdeményezhet* (dolgozat IV.7.),
- a tulajdonjog-fenntartás kikötéssel ugyan szorosan nem áll összefüggésben, hiszen az eladót ez az igény a tulajdonjog átruházása esetében is megilleti, de említésre érdemes, hogy *az eladó* a vevő szerződésszegése, jellemzően késedelme esetén *elállhat a szerződéstől és az eredeti állapot helyreállítását követelheti* (dolgozat IV.3.).

Két oka van annak, hogy ez utóbbi jogosultságot a tulajdonjog-fenntartással kapcsolatban is megemlítsük és a dolgozatban tárgyaljuk. Az egyik, hogy a jogszerű elállási nyilatkozat a szerződést felbontja, ezáltal *megszünteti a tulajdonjog-fenntartással vevő várományát*, ami pedig a tulajdonjog-fenntartás melletti jogviszonyok kezelése szempontjából döntő jelentőséggel bír. A másik ok, hogy a szerződéstől való elállással azonos tartalmú a tulajdonjog-fenntartással eladónak a vevő felszámolása esetén tett nyilatkozata, mely alapján a vagyonihiányos vevővel szemben a *dolog „kiigénylésére” formál jogot* (a későbbiekben *Aussonderungsrecht* vagy *Aussonderungsbefugnis*, vö. VII. 3.2. fejezet).

3. Dologi biztosíték – kötelmi megállapodás

Az utóbbi években a jogirodalom és – bizonyos mértékben a nemzeti és a közösségi – jogalkotás figyelme a piaci igények miatt új biztosítéki formák felé fordult. Megnőtt az érdeklődés a megszokott biztosítékokhoz képest a hitelezői igények hatékonyabb kielégítésére inkább alkalmas hitelbiztosítékok iránt: a piac olyan megoldásokat keresett, melyek esetében „a biztosítékul lekötött vagyontárgy tulajdonjoga átszáll a hitelezőre és a hitelezőnek csak az adóssal szemben fennálló bizalmi viszonyából következik az a kötelezettsége, hogy a tartozás megfizetése esetén a tulajdonjogot az eredeti tulajdonosra átruházza.”¹⁰ Általánosabban fogalmazva azt mondhatjuk, hogy egyes jogi helyzetekben a dologi biztosítékok – abszolút hatályuk ellenére – nem feltétlenül alkalmasak a hitelezői érdek maradéktalan biztosítására. A felek ezért – mondjuk a hagyományos zálogjoghoz képest – *eltérő jogi formát* választanak kitűzött gazdasági céljuk elérésére: a biztosítéknyújtást erősebb

¹⁰ HARMATHY: *A hitelbiztosítékok jogának változásáról* 140.o., a témához kapcsolódóan értékes gondolatokat fogalmaz meg BESENYEI: *Néhány gondolat a hitelbiztosítékokról* 260-268.o.

joghatású jogi eszköz, tulajdon-átruházás segítségével valósítják meg.¹¹ A megoldás azonban *nem szűkíthető le egyszerűen a „zálogjog helyett tulajdonjog” képlettel*, mert a jogi konstrukció ettől összetettebb. Úgy is mondhatjuk, hogy a „másik jogi forma választása” áldozatokkal is jár. A korlátolt dologi jog helyett alkalmazott teljes tulajdonjog ugyanis a felek egymás közötti belső jogviszonyában a biztosítéki ügylet természetéből fakadóan korlátozott, a szerződő felek jogviszonyában a kifelé egyébként korlátlan tulajdonjog gyakorlását *kötelmi megállapodás korlátozza*.¹² Az itt említett jogi konstrukciók nagyobb „veszélye” azonban nem magában a jogi technikában, hanem annak jogi értékelésében, konkrétan az „átértékelés” veszélyében rejlik. Abban az esetben, ha a jogalkotás nem engedélyezi, vagy tiltja kifejezetten ezeket a fiduciárius jogi formákat, mindig felmerül a bizalmi ügyletek alkalmazhatóságának kockázata: jogszabályt kerülő intézményként érvénytelennek nyilvánítják, vagy „átminősítik” a felek által célzott – jellemzően nem jogellenes – jogkövetkezmény kiváltására nem, vagy csekélyebb intenzitással alkalmas jogintézménnyé.

*A kérdésre az alábbiakban még visszatérünk, ám ehelyütt is hangsúlyozni szeretnénk, hogy megítélésünk szerint a jogszerűen alkalmazott fiduciárius konstrukció természetes következménye, hogy a bizalmi jogszerző tágabb jogkört nyer, mint ami a biztosítéki igény kielégítése érdekében rendes körülmények között egyébként elegendő lenne: zálogjog helyett tulajdonjogot szerez.*¹³

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy – bár a probléma ennél összetettebb és külön dolgozat kutatási témáját képezhetné – a gyakorlatban alkalmazott biztosítéki bizalmi ügyletek (fiduciárius konstrukciók) *korlátolt*

¹¹ Szászy pl. a fiduciárius bizalmi ügylet lényegét egyenesen abban látta, hogy a felek nem elégednek meg a megszokott jogi eszközökkel (pl. zálogjog), mert az az érdekeiknek nem felel meg. SZÁSZY: *A magyar magánjog általános része* 298.o.

¹² Erre mutat rá Füst is, amikor kifejti, hogy a magánjogban nem ritka jelenség, hogy a jogalanyok a számukra nem megfelelő, „kényszerű” jogi formákat más formával cserélik fel. FÜST: *A magánjog szerkezete* 155.o.

¹³ Vö. újabban LAJER - LESZKOVEN: *A bizalmi (fiduciárius) biztosítékokról* 25.o.

*dologi jog létesítése helyett kötelmi jogi technikával érik el a kívánt jogi célt, a hitelezői érdek hatékonyabb szolgálatát.*¹⁴ Tévedés ezeket a jogi megoldásokat eleve érvénytelen, a hatályos jogot megkerülő, az egyik fél helyzetét kihasználó és számára egyoldalúan hátrányos konstrukcióként beállítani. A dolgozatban a tulajdonjog-fenntartással eladott, ám továbbértékesítésre szánt áruk esetében alkalmazott ún. meghosszabbított (előzetes engedményezéssel összekapcsolt) tulajdonjog-fenntartás tárgyalása kapcsán igyekszünk rámutatni arra, hogy ehhez a választott jogi technikához adott esetben mind a két szerződő fél ésszerű és gazdaságilag indokolt érdeke kapcsolódik.

4. Hitelező birtoklásával járó és birtoklás nélküli biztosítékok

A dologi hitelbiztosítékok jogterületének új szemléletmódja jelenik meg akkor, amikor a vizsgált intézményeket aszerint különböztetik meg, hogy a hitelező követelésének fedezetéül szolgáló ingó dolog *átkerül-e a hitelező birtokába, vagy az adósnál marad.*¹⁵ Bár e csoportosítás nem jelent dogmatikai alapon történő osztályozást, a biztosítékok működésének, a gazdasági életben betöltött szerepüknek a megértését jól szolgálja. Mindenesetre az ingó biztosítékok területén a látszólag egyszerű különbségtétel egyben a problémák forrása is: a hagyományos, legegyszerűbb publicitást a hitelező birtokába kerülő biztosítékok – pl. kézizálogjog – mutatják fel, ám ezek felelnek meg legkevésbé a modern hitelélet igényeinek. A forgalom a hitelező birtokába nem kerülő biztosítékok megerősítését követelné, ezeket azonban általában csekély mértékű nyilvánosság jellemzi (általában „rejtett” biztosítékok).

A hitelező által birtokolt (a hitelező birtokába kerülő) biztosítékok tárgyalása egyszerűbb, lényegesen kevesebb problémát vet fel. A

¹⁴ Ugyanígy utal erre a megoldásra Harmathy Attila is. HARMATHY: *A hitelbiztosítékok jogának változásáról* 141.o.

¹⁵ Pl. DROBNIG: *Security Rights* 511-524. o., illetve ugyancsak DROBNIG: *Present and Future* 648-654.o

hitelbiztosítékok e csoportjának alapintézménye a *kézizálogjog*, mely az egybecsengő jogirodalmi vélemények szerint jórészt megőrizte a római jogban gyökerező jellemzőit. Sokan éppen ezért gyakran tekintenek úgy a kézizálogjogra, mint a dologi biztosítékok olyan „prototípusára”, mely általában a zálogjogi (dologi biztosítékokat érintő) európai egységesítés közös nevezőjeként szolgálhat. Más kérdés, hogy a kézizálogjog hagyományosan tényleges, meg nem kerülhető birtokátadást igényel, ennek hiányában a zálogjog nem jön létre (a Ptk. 265.§ (1) bekezdése értelmében a kézizálogjog létrejöttéhez az erre irányuló szerződésen felül a kézizálogjog tárgyának átadása is szükséges). Ez a jogi követelmény mind az áruhitelezés, mind pedig a pénzhitelezés komoly akadálya, a kézizálogjog piaci szerepe éppen emiatt csekély.

A hitelező birtokába kerülő biztosítékok közül gazdasági súlyában és jelentőségében vitathatatlanul kiemelkedik az *óvadék*, melynek előnyeiről és harmonizált szabályairól korábban már említést tettünk. Az óvadék rugalmasságának, könnyebb kezelhetőségének magyarázata az óvadék céljára alkalmas vagyontárgyak jogi természetében rejlik: birtokban tartásuk nagyobb költséget nem igényel, s ami a legfontosabb, a fedezet tárgyának kicserélhetősége is megoldott.

A jogharmonizációs érdeklődés előterében azonban vitán felül *az adós által birtokolt (hitelező birtokába nem kerülő) biztosítékok* állnak. Az üzleti életben e biztosítékok iránt igény elsősorban értelemszerűen az adósok részéről jelentkezik: olyan biztosítéki formára van szükség, mely nem vonja el az adóstól a hitelből (vagy hitelbe) vásárolt dolog birtoklásának, használatának jogát, de az is előfordulhat, hogy a vevő a halasztott fizetéssel megszerzett árut feldolgozni és/vagy továbbértékesíteni kívánja. Ezek az igények a birtoklással egybekötött biztosítéki eszközökhöz képest csak rugalmasabb megoldásokkal elégíthetők ki.

A szóba jöhető megoldások igen sokfélék lehetnek és jogrendszerenként erősen eltérhetnek egymástól. A helyzetet bonyolítja, hogy

egyek államokban egyik-vagy másik biztosítéki eszköz ismeretlen¹⁶, vagy a hangsúlyok eltérőek¹⁷. Azokban az államokban, ahol az ingó dolgokon fennálló zálogjogot „*Faustpfandprinzip*” elve¹⁸ nem szorítja lényegében kizárólag a kézzzálogjog intézményére, nyitva áll az *ingó jelzálogjog* létesítésének lehetősége. A magyar jogban ez a megoldás a zálogjogi szabályok 1996. évi XXVI. törvénnyel való módosítása után nyert „polgárjogot”. Gyakorlati tapasztalatok szerint e biztosítéki eszköz leginkább nagyobb értékű ingó vagyontárgyak (gépjárművek, gépek, berendezések) beszerzése esetén, illetve a vállalkozás nagyobb értékű vagy fedezetként dologösszességként felajánlott vagyontárgyak melletti finanszírozása esetében fordul elő.

Áruhitelezésről beszélünk azonban akkor is, amikor *az eladó a maga részéről „előre teljesít”, vagyis már a vételár hiánytalan megfizetését megelőzően birtokba adja a vevőnek a szerződés tárgyát képező dolgot*. Az eladó ilyenkor – számos államban elismert megoldással – hátralékos vételárkövetelését *tulajdonjog-fenntartás* útján biztosíthatja. A dolgozatban részletesen kifejtjük majd, ám itt is hangsúlyozzuk: *a pactum reservati dominii* nem „zálogjogi természetű” hitelbiztosíték, *a zálogjogtól eltérően nem biztosít a hitelező részére idegen dologbeli jogot*, ezért legfeljebb funkciójában (mint „birtoklás nélküli” biztosíték) hasonlít az ingó jelzálogjogra, biztosítéki természete azonban „finomabban” ítélendő meg: az át nem szálló tulajdonjog – a megtartott tulajdonosi pozíció – elsősorban a dolog visszakövetelésének

¹⁶ Pl. a német polgári jog nem ismeri az ingó jelzálogjognak a magyar jog szerinti intézményét.

¹⁷ A tulajdonjog-fenntartást a magyar jog is ismeri, ám ez az intézmény nálunk – a tagállamok többségével ellentétben, ahol ez a kikötés csak ingókra vonatkozhat – ingatlanok tulajdonjogának átruházása kapcsán nyer gyakorlati jelentőséget. A biztosítéki tulajdonátruházás a német jogban általánosan elfogadott biztosítéki intézmény, a magyar jogban ezzel szemben – bár nem tilos és nem is minősül jogszabály megkerülésével kötött szerződésnek – elsősorban a bírói gyakorlat által elismert, az elmélet által viszont gyakran támadott jogi megoldás, melynek alkalmazása ezért gyakran bizonytalan.

¹⁸ A szabály lényegében azt rögzíti, hogy az ingó dolog elzálogosítása kizárólag tényleges birtokátadással valósulhat meg, birtokátruházás nélkül nem.

lehetőségét igyekszik biztosítani.¹⁹ Ez az intézmény a közösségen belül – még ha nem is mindig egyforma feltételekkel és joghatással – nagyjából minden tagállamban ismert és elfogadott.

A biztosítéki céllal alkalmazott feltételes (akár felfüggesztő, akár bontó feltétel melletti) adásvételi konstrukciók, a visszavásárlási joggal kombinált adásvételi ügyletek, vagy a biztosítéki tulajdon-átruházó megállapodások területén már nem tapasztalható ilyen „egyetértés”: e szerződések jogi megítélése – anélkül, hogy részletesebb tárgyalásukba bocsátkoznánk – mind az elméletben, mind a gyakorlatban komoly fejtörést okoz.

5. „Született” és „választott” hitelbiztosítékok

A dolgozat témája szempontjából lényeges lehet az ún. „született” (*geborene*) és „választott” (*gekorene*) *biztosítékok megkülönböztetése*. „Született” biztosítékok alatt értjük azokat az intézményeket, amelyek a törvény által nevesített eredeti céljuk szerint kifejezetten valamilyen követelés biztosítását célozzák és szolgálják. A személyi biztosítékok köréből példaként említhető a kezesség, a dologi biztosítékok közül pedig egyértelműen ide sorolható a zálogjog (kézizálogjog és jelzálogjog egyaránt). A „választott” biztosítékok ezzel szemben azok, amelyek eredeti rendeltetése nem egy bizonyos követelés biztosítása, ám ezeket az intézményeket a gyakorlat különböző okokból a hitelezői pozíció megerősítésére is felhasználja. A biztosítékok – másképpen fogalmazva *a biztosítéki céllal használható eszközök – köre ugyanis egyáltalán nem zárt*: a jogalkotó újakat teremthet (vagy éppen szunnyadókat álmából felébreszthet) és a gyakorlat igényeinek megfelelően maguk a szerződő felek újabb és újabb eszközöket állíthatnak a cél szolgálatába. Ilyenek lehetnek pl. a biztosítéki célú (példának okáért tulajdonjog-fenntartással

¹⁹ Egészen más lesz a helyzet abban az esetben, ha a fenntartott tulajdonjog helyébe – az áru értékesítése, feldolgozása stb. miatt – pénzkövetelés lép: a jövőbeli vételár-követelések előzetes engedményezése már tisztán hitelbiztosítéki intézmény. Ezzel a kérdéssel a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás intézményének tárgyalása során később részletesen foglalkozunk.

egybekapcsoltan alkalmazott) engedményezés, a tartozáselvállalás vagy az ún. támogató nyilatkozat, a dologi biztosítékok közül pedig pl. a biztosítéki tulajdonátruházás. A német irodalom a dolgozat témájaként választott tulajdonjog-fenntartás egyszerű formáját is itt említi, ennek oka pedig az, hogy a német és osztrák gyakorlatban a tulajdonjog-fenntartás az ingó jelzálogjog intézményét helyettesíti.

6. A bizalmi (fiduciárius) biztosítéki jogviszonyok

A „választott” biztosítékokról alkotott képet színesíti, megítélésüket pedig nehezíti, hogy ezek a biztosítéki jogviszonyok *rendszerint fiduciárius jellemvonásokat is hordoznak*. „Bizalmi (fiduciárius) jogügyletről (actes fiduciaires, Treuhand, Trust, salman, use) abban az esetben beszélünk, midőn a jogosult a maga jogi pozícióját (dologi jogát, kötelmi követelését) azzal ruházza át a másik félre (a fiduciáriusra), hogy ez utóbbi ezt a pozíciót ne állandóan és ne teljes mértékben a saját, hanem a fiduciarius vagy egy harmadik kedvezményezett érdekében tartsa meg vagy igazgassa. A bizalmi jogügylet gazdasági célja annak biztosítása, hogy valamely vagyontárgy az egyik fél vagyonából vagy esetleg a fiduciarius egész vagyona is, nem végleges gazdagítás céljából, hanem ideiglenesen tolódjék át a másik fél vagyoni körébe.”²⁰ A fiduciárius ügyletek alapvető jellemzője – miként azt a bizalmi ügyletekkel foglalkozó szerzők helyesen kifejtik, a jogi kettősség: a fiduciárius (bizalmi jogszerző) *tágabb jogkört nyer, mint ami a biztosítéki igény kielégítése érdekében rendes körülmények között egyébként elegendő lenne*: ingó zálogjog helyett tulajdonjogot, illetve magát a követelést szerzi meg a követelés feletti zálogjog helyett.²¹

²⁰ SZÁSZY: *A magyar magánjog általános része II. kötet* 298.o.

²¹ Ugyanilyen értelemben, a fiduciárius konstrukciókkal szemben elfogadóan FÜRST: *A magánjog szerkezete* 155.o.

A mai magyar jogi irodalom *nem fogadja el teljes mértékben a fiduciárius biztosítékokat*, annak ellenére, hogy – megfelelő szabályok megtartása mellett – a bírói gyakorlatban mind biztosítéki (fiduciárius) engedményezés, a biztosítéki céllal alkalmazott adásvétel valamint a visszavásárlási joggal kombinált (ugyancsak biztosítéki célú) adásvétel ugyanúgy, mint a fiduciárius tulajdonságokat is felmutató biztosítéki vételi jog egyaránt polgárjogot nyertek. A Legfelsőbb bíróság egyik elvi határozatként közzétett döntése szerint *az adós az ingatlanát (vagyon tárgyait) tartozása kiegyenlítésére, a hitelező pedig követelése kiegyenlítésére oly módon is felhasználhatja, hogy a tulajdonjog átruházására kölcsönszerződés teljesítéseként kerül sor*. A határozat indokolása külön kiemeli, hogy „a végrehajtási eljárást megelőzően a hitelezők követelésük jogcímétől és keletkezésének időpontjától függetlenül jogosultak az adós vagyonából kielégítést keresni”, akár az említett módon is.²² Ezt a megközelítést tükrözi bizonyos szempontból a BH 1999/415. sz. eseti döntés indokolása is, mely szerint a felek megállapodása abban az esetben ütközik a Ptk. tiltó rendelkezéseibe, ha a hitelezőre *a követelése fejében átszáll a zálogtárgy tulajdonjoga*, az viszont nem tilos, hogy a hitelező a zálogjoggal terhelt dolgot *kölcsönösen kialakított vételár mellett megvásárolja*. A Legfelsőbb Bíróság ráadásul több közzétett eseti döntésében is úgy foglalt állást, hogy a felek kölcsönszerződésüket – úgymond „hagyományos” – szerződést biztosító mellékkötelezettségeken túl *adásvételi szerződéssel is biztosíthatják*, az viszont vizsgálendő, hogy a felek között létrejött-e egyáltalán a tulajdonjog (adott esetben biztosítéki célú) átruházására irányuló megállapodás.²³ Nem tilos, ha a szerződő felek *biztosítéki céllal, függő hatályú adásvételi szerződést* kötnek egymással,²⁴ de elfogadta a bírói gyakorlat *a visszavásárlási joggal kombinált fedezeti célú adásvételi szerződés* létesítésének lehetőségét is.²⁵ A

²² EBH 2002/628., BH+ 2005.9.419.

²³ Pl. BH+ 2003.10.476, BH+ 2001.11.522

²⁴ BH 2002/182

²⁵ Lásd a kérdéshez a BH 2001/573. sz., BDT 2002/189. sz. döntéseket is.

bírói gyakorlat ma már *nem tekinti eleve érvénytelen szerződésnek a biztosítéki vételi jog kikötését*, s nem tekintik eleve jogszabályba vagy jóerkölcsbe ütközőnek a vételi jog említett céllal történő gyakorlását sem. Az eseti döntések – megítélésünk szerint helyesen – kijelölték a biztosítéki jogosult joggyakorlásának „korlátait” is: azok a megállapodások ugyanis, melyek alapján *a hitelező elszámolási kötelezettség nélkül jutna a fedezetül lekötött dolog tulajdonjogához, érvénytelenek (semmisek)*. A biztosítéki vételi jog korrekt alkalmazására példaként szolgálhat az a közzétett jogeset, melynek tényállása szerint a biztosítéki opció jogosultja, a hitelező vételi jogát a felek által kölcsönösen elfogadott, a vételi jog gyakorlásának időpontjában közösen beszerzett szakvélemény alapján pontosított vételáron gyakorolta.²⁶ Ha viszont a vételár meghatározása elmarad, az opciós szerződés – helyes megközelítéssel – konszenzus hiányában létre sem jön, ahhoz joghatás nem fűződik.²⁷

A tulajdoni biztosítékok csoportjával rokon vonásokat mutat fel a *pénzügyi lízing* is, mert a visszatartott tulajdonjog biztosítéki szerepéhez hasonló funkciót tölt be a konstrukció. Ennek lényege, hogy a lízing futamideje alatt (ebből a szempontból a tulajdonjog-fenntartáshoz hasonlóan) a lízingbe vevő által birtokba vett, használt és hasznosított dolog tulajdonjoga a lízingbeadót illeti meg, lízingbevevő a tulajdonjogot a szerződés lejártával szerezheti meg. A konstrukcióban a lízingbe adó által megtartott (visszatartott) tulajdonjog *lényegében a lízingbe vevő által fizetendő* (a lízingbe adó által hitelezett) *vételár biztosítéka*.²⁸ Miként a *tulajdonjog-fenntartás* esetében az eladó „a tulajdonjogot nem amiatt tartja fenn, mert attól megválni nem akar,

²⁶ BH 1997/142. sz. Ugyanígy rendelkezik a BDT 2002/12/188. alatti döntés is. Lásd még a kérdéshez BH 2005/73.

²⁷ Lásd ehhez a kérdéshez BH 2001/12/584 (ugyanaz a döntés: BDT 2001/10/146.). Az említett döntésben ugyanakkor a bíróság az érvénytelen vagy létre nem jött opciós ügyletben a „többen a kevesebb” elv alapján „benne rejlőnek értette” a fedezet tárgyának zálogjoggal való megterhelésének lehetőségét, szándékát is, mely megoldás dogmatikai szempontból vitatható. Lásd még BH 2005/73., BH 2006/118.

²⁸ Ugyanígy BH 1998/496.

hanem azért, hogy vételár követelése biztosítást kapjon”²⁹, úgy a pénzügyi lízing esetében is egyértelmű, hogy a tulajdonosi pozíció jogszerű megtartása is biztosítéki céllal történik.³⁰

Ez utóbbi megállapítás nem eredményezi egyúttal azt is, hogy a lízingszerződések általában – a biztosítéknyújtás tulajdoni formában való megvalósítása okán, a biztosítéki tulajdon-átruházási konstrukciókhoz hasonlóan – kifogás alá esnének. A lízing-ügylet esetében *a lízingbeadó által megtartott/visszatartott tulajdonjog biztosítéki szerepe a tulajdonjog-fenntartás jogi indokához hasonló*. A két ügylet között a hasonlóság abban is megmutatkozik, hogy ez a „biztosítéki tulajdon” *nem a hitelező javára alapított* biztosíték, hanem a jogi konstrukcióból adódóan *a tulajdon-átruházási folyamatba illesztett feltételként értelmezhető (halasztott tulajdonátruházás)*. Ez utóbbi komoly különbség más dologi biztosítékokhoz képest.

A lízinget a Ptk. nem szabályozza és – úgy tűnik – a szerződéstípus kodifikációját nem látja szükségesnek a jogalkotó sem. A készülő Polgári Törvénykönyv egyes szerződéseket szabályozó harmadik részének a tulajdonátruházó szerződéseket taglaló I. címéhez fűzött indokolás szerint a Javaslát *„nem kívánja mesterségesen egységes típusba gyúrni”* a lízingszerződésekben felfedezhető – hitelviszonnyal összekapcsolódó – bérleti (haszonbérleti) illetve adásvételi (részletvétel) elemeket. Ez azt jelenti, hogy a lízing jogviszonyokkal kapcsolatban felmerülő problémákat a jövőben is a szerződésben *„vegyülő”* – esetenként más-más dominanciájú –

²⁹ BECK: Glossza 21.o., Miként azt a Legfelsőbb Bíróság is kifejtette egyik közzétett eseti döntésében: „pénzügyi lízing esetén a lízingbeadó nem a saját szükségletének kielégítése végett szerzi be a lízing tárgyát, hanem a lízingbevevő igényei szerint azzal, hogy az a lízingidőszak végén a lízingbevevő tulajdonába fog kerülni.” BH 1998/496.

³⁰ A visszatartott, a hitelező által magánál tartott tulajdonjog – bárhogyan megfogalmazhatjuk – biztosítéki tulajdonsága a lízing-ügyltek esetében is a visszlízing kapcsán mutatkozik meg a legélesebben: ilyenkor az adós egy már meglévő vagyontárgyának tulajdonjogát ruházza át a lízingbeadóra, aki/amely ugyanezt a vagyontárgyat adja lízingbe az adósnak (a korábbi tulajdonosnak). Ez a megoldás a vállalkozás finanszírozásának gyakori formája, mely az üzletszerűen végzett lízingbeadási tevékenységen kívül tulajdonátruházás és „visszabérlet” formájában is működik.

szerződéstípusok szabályai szerint kell majd megítélni és ezekre figyelemmel kell a jogvitákat rendezni. Ez a dolgozat témáját érintően azt eredményezi, hogy az új Polgári Törvénykönyv hatályba lépését követően is – ebben a kérdésben megítélésünk szerint érdemi változás nélkül – *a lízingszerződésben eleve bennrejlő halasztott (az utolsó lízingdíj megfizetésével realizálódó) tulajdonátszállásra nézve a Ptk. tulajdonjog-fenntartásra vonatkozó rendelkezései megfelelően alkalmazhatóak lesznek.*

A biztosítéki céllal alkalmazott fiduciárius (bizalmi) konstrukciók tehát jelen vannak polgári jogunkban, jogi sajátosságaikat nem lehet figyelmen kívül hagyni. Anélkül, hogy ehelyütt a téma részletes vizsgálatába bocsátkoznánk, megjegyezzük, hogy *nem tudunk egyetérteni a készülő új Polgári Törvénykönyv vitára közzétett Dologi és Kötelmi jogi Könyveinek azon megállapításaival, melyek a fiduciárius jogügyletek teljes kiiktatását célozzák.* A tulajdonjog-fenntartás meghosszabbított formáinak ismertetése során erre a problémára még visszatérünk, annak megjegyzése mellett, hogy – ismereteink szerint – a kodifikációs főbizottság a világhálón szakmai vitára közzétett kódex szövegtervezethez képest megengedőbb álláspontot készül elfoglalni.

Meg kell említenünk, hogy a választott biztosítékok – ezek általában egyúttal tulajdoni biztosítékok is – és fiduciárius biztosítéki ügyletek körét néha egybemossa az irodalom³¹, holott nem törvényszerű az egybeesés. Így pl. *a biztosítéki vételi jog esetében annak fiduciárius természete nem feltétlenül, és nem minden esetben döntő*, a tulajdoni biztosítékokkal is csak közvetett a kapcsolata, ezért a fiduciárius ügyletekkel és a tulajdoni biztosítékokkal szemben felhozott érvek is elesnek vagy csekélyebb súllyal esnek a latba.³² A dolgozat témájához kapcsolódóan *a tulajdonjog-fenntartás egyszerű formájában* – az eladó, mint vételárhitelező szempontjából – *nem fiduciárius*

³¹ Vö. GÁRDOS–GÁRDOS: *Az engedményezés és a vételi jog biztosítéki célú alkalmazása* Ez azért „veszélyes” (de legkevesebb félreérthető), mert a szerzők összekapcsolják az egyes területekkel szembeni ellenérveket, azt a látszatot keltve, mintha az egyes – bizalmi elemet hordozó – fiduciárius biztosítékok esetében valamennyi probléma egyaránt jelentkezne.

³² Vö. LESZKOVEN: *A biztosítéki célú vételi jog* 17.o.

ügylet, és tulajdoni biztosítékként való kategorizálása is tisztázást igényel, mert jogi hatásait a biztosítéki tulajdonátruházás gyakran vitatott formáihoz képest is alapvetően eltérő módon fejt ki. A biztosítéki tulajdon-átruházás és a tulajdonjog-fenntartás közötti legnagyobb különbség – egyszerűen fogalmazva – éppen az, hogy a biztosítéki jogosult *tulajdonjogot szerez* a fedezet tárgya felett, míg a tulajdonjog-fenntartás esetében a hitelezői pozíció védelemét *a tulajdonjog átruházásának visszatartása* jelenti. A hitelező tehát nem *biztosítékot kap* az adóstól, hanem fordítva, a vételár kifizetéséig *nem ruház át tulajdonjogot*. Másképpen fogalmazva: míg egy – az adós tulajdonában álló és az egyéb hitelezők kielégítési alapjaként is szóba jöhető – vagyontárgy felett dologi jog létesítésével biztosíték alapítása értelmezhető egyfajta „fedezet-*elvonásként*”, úgy a tulajdonjog-fenntartás esetében ez szóba nem jön: ameddig az adós ki nem egyenlíti a vételárat, addig a dolog nem kerül a tulajdonába ennél fogva arra a hitelezői sem formálhatnak igényt.³³

³³ Legfeljebb arról lehet szó, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevő hitelezői az adós által már részben kifizetett dologhoz sem jutnak hozzá. Ez a probléma azonban – mint a tulajdonjog-fenntartással érintett dologra vezetett végrehajtás egyes kérdéseit taglaló fejezetben részletesen kifejtjük – kellőképpen kezelhető.

II. Összehasonlító jogi kitekintés

Ez a fejezet szándékaink szerint kizárólag egy rövid áttekintést nyújt, nem vállalkozik arra, hogy a tulajdonjog-fenntartás alkalmazására vonatkozóan teljes képet adjon. Mindenesetre látni fogjuk, hogy a tulajdonjog-fenntartás – legalábbis annak egyszerű formája – többnyire elfogadott, a jogi megoldások azonban egymástól jelentősen eltérhetnek.

A tulajdonjog-fenntartás szabályait a *német jogi* irodalom dolgozza fel a legrészletesebben³⁴. Ez nem véletlen, mert Németországban a tulajdoni biztosítékok – ehelyütt nem részletezett okokból – szélesebb körben elismertek, mint bárhol máshol. A tulajdonjog-fenntartás (*Eigentumsvorbehalt*) a német jogban a biztosítéki tulajdonátruházás (*Sicherungsübereignung*) mellett az egyik leggyakoribb ingó dologi biztosíték (pactum reservati dominii tárgya a német jogban ingatlan nem lehet), melynek létesítése a BGB nemrégiben módosított 455.§ rendelkezései szerint történhet.

A német jogban egyszerű tulajdonjog-fenntartásról van szó abban az esetben, ha az eladó az adásvételi szerződés megkötésekor kijelenti, hogy a dolog tulajdonját a vételár hiánytalan megfizetéséig fenntartja. A konstrukció lényege, hogy az eladó átruházza és átadja a szerződés tárgyát a vevőnek, ez utóbbi azonban *tulajdonossá csak akkor válik, ha tulajdonszerzésének felfüggesztő feltétele – a vételár maradéktalan kiegyenlítése – teljesül*. Az eladó által fenntartott tulajdont az uralkodó német irodalmi nézet valódi tulajdonként kezeli, azzal, hogy az eladó rendelkezési joga a dolog felfüggesztő hatályú átruházása folytán korlátozott. A német jogban világos és egyértelmű, hogy tulajdonjog-fenntartással vevő jogi pozíciója már a tulajdonjog átszállásának időpontja előtt a jog által elismert és védelemben részesített jogszerzési tényállás, melyet az elmélet és a gyakorlat

³⁴ A bőséges irodalomból kiemelendő WOLF: *Sachenrecht* 308. és köv. o., BÜLOW: *Kreditsicherheiten* 201.o., SOERGEL: *Sachenrecht* 240. és köv.o., WEBER: *Sachenrecht* 156. és köv.o.

dologi várományként konstruált meg. A pactum reservati domini mellett kötött adásvételi szerződéssel a vevő olyan jogot szerez, mely kimondottan ugyan nem tekint a német jog dologi jognak, ám vitán felül a dologi jogokkal (alapvetően a tulajdonjoggal) azonos szabályokat rendel rá alkalmazni. A tulajdonjog megszerzésére *dologi várománnyal* bíró vevő jogi helyzetét a tulajdonoséhoz hasonlítják (azzal azonos tartalmú, de csekélyebb intenzitású intézmény, „wesensgleiches minus”), jogszerzési pozíciója a „tulajdonjog első lépcsőfoka” – Vorstufe des Eigentums. Ez a váromány a vevő számára vagyoni értékkel bír, és a jogszerzés bekövetkeztétől függő hatállyal értékesíthető illetve a vevő hitelezői által le is foglalható.

A német jogban ismert és elfogadott a tulajdonjog-fenntartás horizontális és vertikális kiterjesztése is. A *horizontális kiterjesztés* lényege, hogy – az tulajdonjog-fenntartás intézményében rejlő dologi biztosítéki szemlélet tükröződéseként – a fenntartott tulajdonjog nem csupán a vevő vételártartozását biztosítja, hanem *más, azzal össze nem függő követeléseket is*. Ilyen szokásos kikötés ún. Kontokorrentenvorbehalt, mely szerint a tulajdonjog egészen addig nem száll át a vevőre, míg a vevő az eladóval szembeni valamennyi tartozását ki nem egyenlítette, vagy pl. a közelmúltban bekövetkezett BGB módosítást megelőzően a tulajdonjog-fenntartás ilyen kiterjesztésének minősült a sokat vitatott ún. Konzernvorbehalt (vagy konszernfenntartás), mely a tulajdonjogot mindaddig nem engedte a vevőre átszállni, míg az adós az eladóval és a vele egy cégcsoportban lévő társaságokkal szemben fennálló tartozásait ki nem egyenlítette.

Sokkal jellemzőbb és nagyobb gyakorlati jelentőséggel bír a tulajdonjog-fenntartás *vertikális kiterjesztése*. Ezt a kikötést alkalmazzák akkor, ha előre látható, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladott dolgot – pl. annak természete, jogi és gazdasági rendeltetése folytán – bizonyosan tovább fogja a vevő értékesíteni, esetleg a dolgot fel kell dolgozni (át kell alakítani). Ilyenkor a tulajdonjog-fenntartással eladott dolgon harmadik személy tulajdont szerezhet (az eladó tulajdonjoga egyébként megszűnhet) anélkül, hogy a vételár kiegyenlítésre került volna. E probléma kezelésére alakult ki az

ún. meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás, melynek lényege, hogy az eladó hozzájárul a dolog értékesítéséhez, ennek fejében azonban a vevővel előre magára engedményeztetni a tulajdonjog-fenntartással vevőt a további jogszerzőkkel szemben megillető (jövőbeli) vételárköveteléseket. Gyakori a feldolgozásra szánt ingó dolgok esetében az ún. feldolgozási záradékok – helyesebben talán feldolgozási megállapodások – alkalmazása, mely kikötések szintén az eladó dologi biztosítékának megőrzését célozzák (még akkor is, ha – mint látni fogjuk – megváltozott formában).

A német jog elismeri, a gyakorlat alkalmazza a *tulajdonjog-fenntartás láncolatos továbbvezetésének számos módját* (pl. a csupán várománnyal rendelkező vevőtől az ő vevője is csak várományt szerezhetsz).

Az *osztrák jog* a tulajdonjog-fenntartás intézményét sok tekintetben a német jogi megoldáshoz hasonlóan kezeli.³⁵ A jogalkotó a tulajdonjog-fenntartás intézményével csak néhány vonatkozásban foglalkozik, ennek ellenére a szerződésekben, szerződési jogviszonyokban és a bírói gyakorlatban kifejlődött tulajdonjog-fenntartás fontos szerepet játszik a joggyakorlatban.

A tulajdonjog-fenntartásban hallgatólagosan – ráutaló magatartással – is meg lehet állapodni, különleges formai előírások, megkötések nincsenek.

Az osztrák jogi irodalom és a gyakorlat ugyanakkor a német megoldáshoz képest *szigorúbban kezeli a tulajdonjog-fenntartás kiterjesztett formáit*. Bár az egyszerű tulajdonjog-fenntartás esetében a tulajdonjog-fenntartással eladó helyzetét az osztrák jog is szilárd tulajdonosi pozícióként fogja fel – hangsúlyozva, hogy a fenntartott tulajdonjog is tulajdonjog, nem pedig csökkentett értékű dologi jog – *a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás kikötésekor azonban már a biztosítéki funkció kerül előtérbe*. A tulajdonjog-fenntartásnak – egyszerűen fogalmazva – a vételárra való kiterjesztése, mint biztosítéki célú, előzetes engedményezés a zálogjogi szabályok által előírt publicitási követelmények alá esik. Ezt azt jelenti, hogy

³⁵ Vö. pl. BINDER: *Sachenrecht* 225. és köv. o., BYDLINSKI: *Grundzüge* 125.o., IRO: *Sachenrecht* 116.o.,

az osztrák jogban a német jog „beszedési felhatalmazással kombinált csendes engedményezési” konstrukciója nem járható.

Különleges a *svájci jog* megoldása a tulajdonjog-fenntartás terén. A ZGB 715.§ értelmében a tulajdonjog-fenntartást a tulajdonjog fenntartása mellett vásárló fél (az adós) *mindenkori lakóhelye szerinti végrehajtási hivatalban vezetett nyilvántartásba bejegyzik*. Ha a vevő megváltoztatja a lakóhelyét – pontosabban: ha egy másik végrehajtási hivatal illetékességi területére költözik – új bejegyzés nélkül a tulajdonjog-fenntartás már nem érvényesíthető. Egyes szerzők szerint e rendelkezés gyakorlatilag alkalmazhatatlanná teszi a tulajdonjog-fenntartás intézményét: egyszerűen nem várható el a hitelezőktől, hogy az adós lakóhelyének változásait nyomon kövessék, másrészt gyakran nehezen érhető el, hogy a biztosíték az új nyilvántartásba is bejegyzésre (nyilvántartásba vételre) kerüljön.³⁶

Az *angolszász jog* a tulajdonjog-fenntartás (*retention of title, reservation of title*) ismeri, kikötését lehetővé teszi, megítélése azonban – az elméletben és a bírói gyakorlatban egyaránt – ambivalens. A szerzők egy része a retention of title-t – funkcionális szemlélettel „quasi zálogjogként” közelítve meg – a zálogjog létesítésére előírt regisztrációs kötelezettség megkerülését célzó intézménynek tartja³⁷. Valóban, az angol jogban az alapvető kérdés az, hogy „meddig mehet el” a tulajdonjog-fenntartás kikötés anélkül, hogy azt – domináns (vagy kiterjesztése miatt hangsúlyosabbá váló) vonásai folytán – már bejegyzési kötelezettség alá eső zálogjognak kellene tekinteni. A döntésekből ugyanakkor arra lehet következtetni, hogy az angol bíróságok *az egyszerű tulajdonjog-fenntartást többnyire lefogadják*, s nem vitatják a tulajdonjog-fenntartással eladó hitelező visszakövetelési igényét a tulajdonjog-fenntartással vásárló adós szerződésszegése esetén. A *retention of title meghosszabbítását*, így különösen az eladó biztosítéki igényének a

³⁶ Élesen bírálja a megoldást pl. WIEGAND: *Eigentumsvorbehalt* 84. és köv. o.

³⁷ Pl. ATIYAH: *The sale of goods* 265. és köv. o.

tulajdonjog-fenntartással eladott áru vételárára vagy a dologból kialakított termékre való kiterjesztését azonban *már nem feltétlenül tolerálják*. Van olyan döntés, mely szerint ilyen klauzulák elméletileg érvényesek lehetnek, gyakorlati alkalmazhatóságuk azonban erősen vitatott. Azt, hogy a probléma kezelése az angolszász jogban nem egyszerű, egyértelműen jelzi, hogy egyes szerzők a tulajdonjog-fenntartás intézményét illetve annak egyes elemeit (különösen a vertikálisan meghosszabbított biztosítéki kikötéseket) *a bizalmi vagyonkezelés (trust)* intézményének segítségével hívásával próbálják értelmezni, máskor *a feltételes adásvétel (conditional sale)* kapcsán tárgyalják, de van olyan vélemény is, mely szerint a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog egy jogi pillanat erejéig valósággal *átszáll a vevőre*, ám *ezzel egyidejűleg az eladó javára a szerződés tárgyán dologi biztosíték keletkezik*.

A tulajdonjog-fenntartással kapcsolatban újabban mind gyakrabban esik hivatkozás *az amerikai Uniform Commercial Code (UCC)* 9.§-ban szabályozott *egységes biztosítéki jog (security interest)* intézményére is, mint mintául szolgáló megoldásra. A UCC terjedelmes 9.§-a – valójában könyve – a funkcionális biztosítéki szemlélet híve, melyet egyes európai jogalkotások követni látszanak. Az amerikai jog a biztosítéki intézmények egységes megközelítését ráadásul nemrégiben azzal is megerősítette, hogy a biztosítékokra előírt regisztrációs (nyilvántartásba vételi) kötelezettséget *a retention of title intézményére is kiterjesztette*, azzal, hogy annak elmulasztása esetén a biztosítéki jogosultságra harmadik személlyel szemben nem lehet hivatkozni. Úgy tűnik, a regisztrációs kötelezettség előírását javasolja a londoni Law Commission 2002. évben született tanulmánya is³⁸, ilyenformán foglal állást a kiterjesztett tulajdonjog-fenntartás eseteire az EBRD modelltörvényének 9. cikke is, ha a biztosítékot hat hónapnál hosszabb időre fennállónak szánják³⁹.

³⁸ <http://www.lawcom.gov.uk/files/cp164.pdf>

³⁹ EBRD Model Law on Secured Transactions 9. cikk

A *francia jog* szintén ismeri és alkalmazza a tulajdonjog-fenntartás (résérve propriété) intézményét, mely a dologi hitelbiztosítékok közül gyakorlatilag az egyetlen, mely kiállja az adós fizetéseképtelenségének próbáját. A francia bíróságok ítéletei szerint úgy tűnik, hogy a tulajdonjog-fenntartás járulékos mellékkikötést eredményez (bár ez a tétel vitatott)⁴⁰. Az egyszerű tulajdonjog-fenntartás a francia Code Civilben ugyan nem szabályozott, de a joggyakorlat és a jogirodalom által elismert. Bár a francia jogban a tulajdonjog a szerződés megkötésével – a magyar, a német és pl. az osztrák jog megoldásától eltérően – a dolog átadása nélkül is automatikusan átszáll a vevőre, nincs akadálya a szerződő felek arra irányuló megállapodásának, hogy a tulajdonjog csak a vételár teljes kiegyenlítésével száll át a jogszerzőre.

A tulajdonjog-fenntartás írásbeli alakhoz ugyan nem kötött, ám a felszámolási eljárásban eredményesen csak akkor érvényesíthető, ha írásban rögzített. A francia bíróságok ugyanakkor nem követelik meg a tulajdonjog-fenntartásra vonatkozó speciális írásbeli megállapodást, sem pedig egy mindkét fél által aláírt okiratot. A joggyakorlat szerint *elegendő, ha a tulajdonjog-fenntartás klauzula a számlán vagy a szállítólevélen megtalálható, és a vevő a tulajdonjog-fenntartással ráutaló magatartásával kifejezetten egyetért*. Az írásbeli kifejezés (a tulajdonjog-fenntartásé) legkésőbb a szállításkor a vevő tudomására kell, hogy jusson.

Hosszabb üzleti kapcsolat esetén érvényes az írásbeli keretszerződésben rögzített tulajdonjog-fenntartás megállapodás. Ilyenkor a tulajdonjog-fenntartás az egyedi szerződésekre is kihat. A dolognak viszont ehhez a vevő birtokában feldolgozatlanul (mintegy eredeti állapotában) kell meglennie. Ha a dolog más dolgokkal egyesítésre került, az eladót a kiigénylési (Aussonderungsrecht) jog addig illeti meg, amíg az elválasztás károsodás nélkül lehetséges. A más helyettesíthető dolgokkal való keveredés esetén az eladó akkor követelheti vissza a dolgot, *ha a vevő rendelkezik ugyanolyan fajtájú és minőségű dolgokkal*. A tulajdonjog-fenntartással eladónak a

⁴⁰ SZEIBERT: *A tulajdonjog-fenntartás* 17-19.o., Menne: *Sicherung des Warenlieferanten*, lásd még JAHN-SAHM: *Insolvenzen* 178.o., HÄBERLE: *Kaufrecht* 307.o.

tulajdonjog-fenntartást a felszámolás megindításának közzétételétől számított három hónapon belül be kell jelentenie.

Az új *holland* polgári törvénykönyv az egyszerű tulajdonjog-fenntartást – regisztrációs, nyilvántartásba vételi kötelezettség nélkül – lényegében felfüggesztő feltételhez kötött átruházásként kezelve, elfogadja⁴¹. Az egyszerű tulajdonjog-fenntartás Hollandiában törvényileg elismert és szokásos biztosítéki eszköz. Semmis azonban minden olyan kikötés, mely szerint a pactum reservati dominii, mint biztosíték kiterjedne a dolog helyébe lépő vételárra, vagy a dolog átalakításával, feldolgozásával létrehozott új dologra. A tulajdonjog-fenntartás csődálló biztosíték, ezért a tulajdonjog-fenntartással eladott áru nem tartozik a csődvagyomba. Az eladó ezért követelheti a dolog kiadását.

⁴¹ BW 3:92 cikk. HÄBERLE: *Kaufrecht* 314.o, JAHN-SAHM: *Insolvenzen* 320.és köv.o.

III. A tulajdonjog-fenntartás kikötése

Korábbi magánjogi irodalmunk a pactum reservati dominii melletti ügyletet a – kézizálogjogi elv (*Faustpfandprinzip*) szigorú érvényesülése miatt főszabályként tilos – ingó jelzálogjog pótlását célzó intézményként ismertette és tárgyalta. Mivel ingó dolgokat kizárólag úgy lehetett zálogba adni, ha a hitelező azt *ténylegesen birtokába is vette*, a tulajdonjog-fenntartás ezt a meg nem engedett dologi biztosítékot volt hivatott pótolni: a dolog tulajdonjoga átruházásra, a dolog birtoka pedig átadásra került, az eladó (hitelező) ellenben visszatartotta a tulajdonjogát, ezzel dologi fedezetet nyert - a dolog kézben tartása nélkül. Nem véletlenül nevezte az irodalom ezt az intézményt „tulajdonzálognak”.⁴²

Ez a „titkos zálogjog”⁴³ – akárcsak a biztosítéki (fiduciárius) tulajdonátruházás – komoly elméleti vitát indukált, ám végül kiállta az idő próbáját. „Oly tételes szabály, mely az adásvételi szerződést követett tetteles átadás esetébe eladó részéről a tulajdonhoz való jog fenntartását tiltaná, nem létezik.”⁴⁴

Annyit megállapíthatunk, hogy a tulajdonjog-fenntartás intézménye ma sem egyszerű magánjogi képlet: bár a Ptk. igen röviden, mindössze egyetlen szakaszban szól róla, természete mégis igen összetett. Látni fogjuk, hogy a mai jogi irodalom a pactum reservati dominii általánosan – a halasztott, időben eltolt tulajdonátruházási kötelezettség miatt – *az adásvétel különös formái között tárgyalja*, megemlítve ugyan, hogy a visszatartott tulajdonjog az eladó vételárkövetelésének biztosítéka (többnyire e biztosítéki jelleg részletes elemzése és értékelése nélkül). A tulajdonjog-fenntartás biztosítéki szerepét igen szemléletesen jellemzi viszont a kúria egyik 1938. évből származó döntése: „A tulajdonjog fenntartásának kifejezett kikötéséből kétségtelen,

⁴² SZÁSZY: *A magyar magánjog általános része* 202.o.

⁴³ A mai német irodalomban is használják e kifejezést.

⁴⁴ C. 4509/1887. sz. döntés, idézi SZLADITS-UJLAKI-VILLÁNYI: *Kötelmi jog II.* 48.o.

hogy ezzel az átruházó fél vételár követelésére nézve mindazt a biztosítékot igényli és kiköti, amelyek a tulajdonjog fenntartásával járnak. A tulajdonjog fenntartásának jogi tartalma egyfelől a vevővel szemben az átruházott dolog vagy jog továbbeladásának és megterhelésének tilalmát, másfelől a fizetéssel késedelmes vevővel szemben az eladónak a szerződéstől való elállás jogát foglalja magában.”⁴⁵ A következő fejezetekben rámutatunk arra, hogy ez a definíciónak is beillő megállapítás *hatályos jogunkban is megállja a helyét*, emellett – némi kiegészítéssel – *alapjában véve jól közelíti meg a tulajdonjog-fenntartás jogi természetét, biztosítéki jellemvonásait*.

1. A tulajdonjog-fenntartással biztosítható ügyletek

A Ptk. 368.§ (1) bekezdése *a tulajdonjog-fenntartás kikötését az adásvételi szerződést tárgyaló XXXIII. fejezetben „A felek jogai és kötelezettségei” alcím alatt tárgyalja*, a pactum reservati dominii melletti ügylet specialitását ezzel az eladó tulajdonátruházási kötelezettségének különleges módjában jelölve meg⁴⁶. A klauzula lényege ugyanis, hogy a minden elemében kész szerződés és az átadás (birtokátruházás) ellenére a vevő mégsem szerez tulajdonjogot, mert az eladó, helyesebben *a felek tulajdonjog-fenntartásra irányuló konszenzusa a vételár teljes egészének vagy meghatározott részének kiegyenlítéséhez köti a tulajdonátszállás bekövetkeztét*. A tulajdonjog-fenntartás intézménye a szerződési kötelezettségek időzítésének egyik – konszenzuson alapuló, tehát a felek kifejezett megállapodása esetén érvényesülő – és a szembenálló felek érdekei kölcsönös kiegyenlítésének példája⁴⁷. A készülő Polgári Törvénykönyv a tulajdonjog-fenntartás szabályait (egyetlen mondatlal megfogalmazott normaszövegként) a kódex Ötödik –

⁴⁵ P. IV. 1529/1938. idézi Szladits-Ujlaki-Villányi 49.o.

⁴⁶ Ekként közelíti meg a tulajdonjog-fenntartás intézményét EÖRSI: *Kötelmi jog Különös rész* 17.o., NOVOTNI: *Egyes szerződések* 19.o., KISFALUDI: *Az adásvételi szerződés* 153.o.

⁴⁷ A visszatartási jogok hasonló, ám törvény szerint – tehát külön kikötés hiányában is érvényesülő – intézménye pl. a Ptk. 306.§ (5) bek. szabályozott visszatartási jogosultság.

kötelmi jogi – könyvében helyezi el és a tulajdonátruházó szerződések (Harmadik rész I. Cím) alaptípusának számító *adásvételi szerződés általános szabályai között* (I. fejezet) tárgyalja.⁴⁸

A jogi irodalomban elterjedt olyan felfogás is, mely a pactum reservati dominii mellett kötött ügyletet *az adásvétel egyik különös nemeként ismerteti*⁴⁹. Az egyes megközelítések között lényeges különbség nem fedezhető fel: a tulajdonjog-fenntartás intézményét a szerzők azonos tartalommal kezelik.

Már az eddigiekből is kitűnik, hogy a tulajdonjog-fenntartást a jogi irodalom szűkebb értelemben véve – miként Túry fogalmaz: tekintettel a gyakorlati életre és az általános szóhasználatra⁵⁰ – *az adásvételi ügylethez kapcsolódó megállapodásként értelmezi*, melynek értelmében az átruházott és tipikusan át is adott dolog tulajdonjoga a vevőre csak későbbi időpontban, jellemzően és legkésőbb a vételár hiánytalan megfizetésével száll át, de nem nyomban az átadással.

Elvileg azonban *nem lehet kizárni, hogy a pactum reservati dominii más* – a kódexben nevesített vagy nevesítetlen – *szerződéshez kapcsolódjon, feltéve, hogy az ügylet (tulajdon)átruházó elemet tartalmaz*. Tágabb értelemben ugyanis a tulajdonjog-fenntartás az átruházható javak bármilyen visszterhes átruházásához hozzáfűzhető megállapodás, a pactum tehát nem korlátozódik az adásvételi szerződés esetkörére. „tf-t érvényesen ki lehet kötni minden olyan elidegenítési ügyletben, amely a tulajdon átruházására alapít

⁴⁸ 5:184.§ A szerződő felek az adásvételi szerződés megkötésekor írásban megállapodhatnak abban, hogy az eladó a tulajdonjogot legfeljebb a vételár teljes kiegyenlítéséig fenntartja.

⁴⁹ Pl. KISS: *Adás-vétel* 451.o., ZLINSZKY-REINER: *Magyar magánjog* 648.o., FEHÉRVÁRY: *Magyar magánjog kistükre* 449.o. aki a vétel 13 különös fajtáját sorolja fel, ANTALFY: *Vétel, csere* 332.o., vagy pl. a teljesítési létszak speciális esetei között BÍRÓ: *Szerződési alaptípusok* 45.o.

⁵⁰ TÚRY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás* 332.o.

meg *kötelezettséget* az egyik oldalon, valamelyes vagyoni ellenszolgáltatásra vonatkozó kötelezettséget a másik oldalon.”⁵¹

Viszonylag egyszerű a helyzet azokban az esetekben, amikor a felek által alkalmazott szerződéstípusra a törvény szerint *mögöttes szabályként alkalmazandóak az adásvétel szabályai*, miként pl. a gyakran halasztott adásvételként is aposztrofált szállítási szerződés esetében.

Nem kizárt azonban a tulajdonjog-fenntartás kikötése olyan szerződések esetében sem, melyek más domináns kötelmi magatartás (jellemzően „*facere*”, azaz tevékenységkifejtés) mellett *tulajdonátruházási kötelezettséget is* magukban foglalnak. Az alaptípustól eltávolodó és más ügyletek területére „kalandozó” tulajdonjog-fenntartás kikötéssel azonban körültekintően kell bánni.⁵²

Amennyiben pl. a vállalkozási szerződés során a kívánt eredmény produkálásához szükséges anyagot a vállalkozó biztosítja, úgy a szerződés *egy immanens tulajdonátruházó elemet is tartalmaz*, hiszen a vállalkozó köteles a szerződés teljesítése sorábn felhasználni anyag tulajdonjogát is a megrendelőre átruházni. A beépítéssel jogi önállóságukat elvesztő anyagokra nézve azonban a *tulajdonjog-fenntartás értelmét veszti*: a megrendelő tulajdonában álló ingatlanba való beépítéssel pl. a földolog alkotórészekévé válnak, a vállalkozói tulajdonjog még kifejezett tulajdonjog-fenntartás esetében is megszűnik.

⁵¹ TÚRY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás* 332.o., kifejtve, hogy nincs akadálya a tulajdonjog-fenntartás kikötésének csere, vállalkozási szerződés vagy akár részben visszerthes szerződéses jogviszonyokban, mint pl. meghagyással terhelt ajándékozás esetében sem.

⁵² Ráadásul a jogi köztudatba átszűrődő laikus szóhasználat ellenére „a tulajdonjog fenntartását” hangsúlyozó ügyletnek gyakran nincs köze a Ptk. szerinti tulajdonjog-fenntartáshoz. Érdemben helyes minősítést tartalmaz, de a gyakorlatban meghonosodott kifejezéseket átvéve pontatlan megfogalmazást használ az a közzétett határozat is, mely szerint „amennyiben mezőgazdasági termékértékesítési szerződés alapján a megrendelő tulajdonjog fenntartással helyezi ki a megrendelőhöz a nevelésre átadott állatállományt, a felek között a Ptk. 417.§ (2) bekezdése szerinti ún. vállalkozási típusú termékértékesítési szerződés jön létre.” A terminológiai pontatlanság abból adódik, hogy ilyen esetekben – miként azt egyébként a jogerős határozatot hozó bíróság rögzíti – a felek szándéka nem irányul tulajdonátruházásra, a jogviszony tisztán vállalkozási jellegű, ennél fogva a tulajdonjog-fenntartás kifejezés használata sem indokolt. ÍH 2006.156.

Ennek ellenére elképzelhető – de legalábbis elvi élel nem zárható ki – olyan helyzet, melyben a vállalkozó által kikötött tulajdonjog-fenntartást nem csupán érvényesnek, de hatékonyak is kell tekintenünk.⁵³

A készülő Polgári Törvénykönyv Javaslat az adásvételi szerződést olyan átfogó szerződéstípusként kívánja szabályozni, mely *felöleli mindazokat a szerződéseket, melyek domináns* – a Javaslát megfogalmazásával centrális – *eleme valamely dolog tulajdonjogának ellenérték (pénz) ellenében történő átruházása.*⁵⁴

2. A tulajdonjog-fenntartás, mint a tulajdonátszállás „feltétele”

Ahhoz, hogy a tulajdonjog-fenntartás létesítésének jogi körülményeit tisztán lássuk, elsőként az ingó tulajdonjog-átruházás dogmatikai természetét kell röviden megvilágítanunk.

A Ptk. 117.§ (2) bekezdése értelmében a tulajdonjog megszerzéséhez az átruházásra irányuló *szerződésen vagy más jogcímen felül a dolog átadása* is szükséges.

A tulajdonjog-átruházás ebből a szempontból „kétaktusú” jogcselekmény: *az átruházás folyamatában az átadás – traditio – jelenti a modust*, vagyis a

⁵³ Ellentétes álláspontot foglal el Zoltán Ödön, amikor kifejti, hogy a vállalkozó által adott anyag tekintetében a tulajdonjog fenntartása – a vállalkozási szerződés jellegéből folyóan – nem jöhet szóba, mert a felhasznált anyaggal kapcsolatos jogi helyzet „beleolvad az egész vállalkozással kapcsolatos jogi helyzetbe.” ZOLTÁN: *Vállalkozási szerződés* 113. o. Nézetünk szerint viszont elképzelhető olyan vállalkozási szerződés, mely esetében a vállalkozó meghatározott ingó dolgok be- vagy felszerelésére, üzembe helyezésére és üzemeltetésére, karbantartására stb. vállal kötelezettséget, amennyiben a dolgok állagsérelem nélkül leszerelhetők. Ilyen esetben csupán arra kell figyelmet fordítani, hogy a vállalkozási szerződésen belül – tulajdonjog-fenntartás kikötés során – meghatározott legyen a pactummal érintett dolog ellenértéke és ennek kiegyenlítése valamilyen formában elkülöníthető legyen a teljes vállalkozói díj pénzügyi rendezésén belül.

⁵⁴ A tervezet ezért mellőzi pl. a szállítási szerződés külön szerződéstípusként történő kodifikálását, megerősíti ugyanakkor – nézetünkkel is egyezően – az adásvételi szerződés alaptípus-jellegét.

szerzőismódot, míg a dologi jogváltózást előídező jogcselekmény *titulusa (jogi címe, indoka) az adásvételi szerződés*.⁵⁵

A tulajdonjogot átruházó ügyletek kapcsán ezért – az általunk is helyesnek vélt felfogás szerint – különbséget kell tennünk *kötelezettségvállaló* (kötelező, vagy régiesen elkötelező) ügyletek (Verpflichtungsgeschäft) és *rendelkező* (rendelkezést megvalósító, véghezvivő) jogügyletek (Verfügungsgeschäft) között. A kötelező ügylet, pl. egy ingó adásvételi szerződés a szerződő felek jogviszonyát ugyan rögzíti (kötelezettséget teremtve a tulajdonjog átruházására és a dolog átadására egyfelől, a vételár megfizetésére és a dolog átvételére másfelől), de a dolog tulajdonjogának átszállását az átadás (traditio), mint rendelkező jogügylet fogja eredményezni.⁵⁶ A jogalany vagyonának aktívait *közvetlenül a rendelkező ügylet csökkenti*, a kötelező ügylet ilyen hatással nem bír. „...a rendelkezés olyan jogügylet, amelynek célja és egyben eredménye is *közvetlenül változást előídezni valamely vagyoni jogban vagy jogviszonyban*.”⁵⁷ Ebből következik az is, hogy egy meghatározott vagyontárgyra nézve *egymást követően elvileg több kötelező ügylet is köthető* (mely relatív hatállyal, az adott jogviszonyokban kötelez), *rendelkező ügylet azonban csak egy, mert ez a további rendelkezéseket kizárja*.⁵⁸ Az adásvételi szerződés önmagában tehát nem alkalmas a tulajdonváltózás előídezésére, ahhoz az érvényes jogcímen alapuló átadás (szerzőismód) is szükséges. Rögzíteni szükséges, hogy a magyar

⁵⁵ A jogi fogalmak – titulus, modus – sorába mindenképpen beillesztendő a causa (jogcím) intézménye is, mely nem azonos a titulus-szal. A jogcím az átruházó ügyletek esetében az a jogi és gazdasági ok, mely a feleket az átruházó ügylet megkötésére vezette.

⁵⁶ Pl. SZLADITS: *A magyar magánjog vázlatja* 117. és köv.o. illetve 223.o., végül MAGYARÁZAT 403. és köv.o. A kötelező és a rendelkező ügyletek fentiek szerinti megkülönböztetéséhez lásd a német irodalomban többek között LARENZ-WOLF: *Allgemeiner Teil* 450. és köv. o., BROX: *Allgemeiner Teil* 58. és köv.o., az osztrák irodalomban pl. BYDLINSKI: *Grundzüge des Privatrechts* 130.o., BYDLINSKI: *Allgemeiner Teil* 84.o.

⁵⁷ TURY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás* 400.o.

⁵⁸ Ez megfordítva is igaz: a további rendelkezéseket a joghatályos rendelkezés zárja ki. LARENZ-WOLF: *Allgemeiner Teil* 453.o. Ugyanígy BROX: *Allgemeiner Teil* 61.o.: „Eine Verfügung beschränkt also das rechtliche Können, eine Verpflichtung dagegen nur das Dürfen.”

jogban a tulajdonjogot átruházó tradíció kauzális abban az értelemben, hogy főszabályként kizárólag *az érvényes jogcímen alapuló átadás* keletkeztet tulajdonjogot.

A kötelező és rendelkező ügyletek megkülönböztetése újabb jogirodalmunkban – néhány üdítő kivételtől eltekintve – az utóbbi időben elhalványult. Hogy a kérdés nem csupán elméleti, hanem *gyakorlati jelentőséggel is bír*, arra a névre szóló részvények átruházásával összefüggő problémák kapcsán kibontakozott vita mutatott rá, mely az 1/2000. PJE számú jogegységi határozatban jutott helyes nyugvópontra⁵⁹. Megjegyzést érdemel, hogy a Polgári Törvénykönyv Dologi jogi Könyvének Javaslatára is – az átruházás jogi természetének tisztázása érdekében, az érvek és ellenérvek mérlegelése után – *a tradíciós rendszer mellett tette le a voksát, és az átadást jogügyleti természetű, a tulajdonjog átszállását közvetlenül eredményező jogcselekményként kívánja szabályozni.*

Az előadottak a tulajdonjog-fenntartás jogi természetének megítélése során is jelentőséggel bírnak. A magyar jogirodalomban *általánosan elfogadott az az álláspont, mely szerint a tulajdonjog átruházását megalapozó adásvételi szerződés maga feltétlen, kizárólag a tulajdonátszállás feltételes, ami a jogátszállást eredményező traditio feltételhez kötését jelenti.* Így foglalt állást a Mtj. 1367.§ amikor kimondta, hogy „ingó dolog eladása esetében azt a kikötést, hogy az eladó a vételár megfizetéséig fenntartja a tulajdonjogát a vevőnek átadott dologra, kétség esetén úgy kell értelmezni, hogy a vételár teljes megfizetése nem a szerződésnek, hanem a tulajdonátruházásnak halasztó feltétele ...” Kolosváry szerint „... általában elfogadott nézetnek tekinthető, hogy a tulajdon fenntartása iránti kikötés nem a szerződésre, hanem az annak célját képező dologi jogváltozásra (a tulajdonátruházás, illetőleg szerzésre) vonatkozó feltétel...”⁶⁰ A Polgári Törvénykönyv Magyarázata is rögzíti –

⁵⁹ A problémához részletesen KISFALUDI: *A részvényátruházási szerződés* 3-8.o. A traditio jogügyleti természet mellett foglal állást VÉKÁS: *Az új Polgári Törvénykönyv* 202. és köv. o.

⁶⁰ KOLOSVÁRY: *A magyar magánjog* 214.o.

igaz, bővebb indokolás nélkül – hogy a vételár teljes megfizetése csak „a tulajdonjog átszállásának feltétele, nem pedig az adásvételi szerződés érvényességéé”⁶¹. Vagyis a tulajdonjog átruházására irányuló (adásvételi) szerződést nem szükséges feltételhez kötni: a kötelmi kötelező ügylet a felek átruházásra irányuló feltétlen akaratát tartalmazza, pusztán a kötelmi ügyletnek kapcsolódó, azzal szerves összefüggésben álló dologi jogügylet (az átadás, taradíció) feltételes. Látni fogjuk, hogy ezt a megközelítést tökéletesen „leképezi” az ingó tulajdonjog-fenntartás melletti jogügyletek esetében létrejövő vevői dologi váromány jogi megítélése: ezért hangsúlyozzuk, hogy *a pactum reservati dominii* esetében az ügylet már minden elemében kész (perfekt), csupán a tulajdonjog átszállás az, ami időben eltolódik, mert az érvényesen létrejött adásvételi szerződéshez kapcsolódó tradíció teljes joghatásának beállta halasztó feltételhez kötött.

Ez a megközelítés egyébiránt a német irodalomban is egységesnek mondható. Serick pl. kifejezetten hangsúlyozza, hogy *az adásvételi szerződés, mint a kötelmi kötelező ügylet feltétlen, és csak a rendelkező ügylet (Erfüllungsgeschäft ill. Verfügungsgeschäft), vagyis a tulajdonjog átszállását eredményező aktus áll felfüggesztő feltétel alatt.*⁶² Ebből az következik – és e kérdésben a tulajdonjog-fenntartás intézményét tárgyaló szerzők között messzemenő egyetértés fedezhető fel – hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó a feltétel beálltaig az eladott és átadott dolog teljes tulajdonosa marad. Az eladó „ezt a teljes tulajdont – nem pedig a „felfüggesztő feltételhez kötött tulajdont” – csak a vételár teljes kiegyenlítésének feltételével ruházza át, a

⁶¹ MAGYARÁZAT 2001. 1294.o. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a megfogalmazás pontosítandó: a vételár teljes megfizetése a tulajdonjog átszállását előidéző jogi tény, a hiányzó ügyleti tényállás utolsó eleme, ebben az értelemben a tulajdonátszállás „feltétele”, de nem érvényességi kérdés (a vételár ki nem egyenlítése nem a szerződésben rejlő jogi hiba). Hasonlóképpen fogalmazott a Legfelsőbb Bíróság EBH 2003/907. sz. eseti döntésében, amikor kifejtette, hogy a tulajdonjog-fenntartás nem magát a tulajdonátruházó szerződést köti feltételhez, hanem csupán a tulajdonátszállást.

⁶² Lásd ehhez részletes irodalommal SERICK: *Eigentumsvorbehalt* 56.o.

feltétel beálltaig éppen ezért teljes tulajdonosnak kell maradnia.”⁶³ Ezen természetesen nem változtat, hogy egyes szerzők – noha a tulajdonjog-fenntartás működését az uralkodó álláspont szerint magyarázzák – a szemléltetés kedvéért megjegyzik, hogy a tulajdonjog-fenntartással vásárló fél a függő jogi helyzet alatt csupán „felfüggesztő feltétellel tulajdonos”, míg az eladó „bontó feltétellel tekinthető tulajdonosnak”⁶⁴.

Egységes ebben a kérdésben az *osztrák* irodalom és gyakorlat is. Koziol-Welser az uralkodó nézetre hivatkozva rögzítik, hogy a tulajdonjog-fenntartási nyilatkozat csak a kötelmi ügyletre vonatkozik, ezért nem a kötelező ügylet (az adásvételi szerződés maga), hanem a rendelkező ügylet tekintendő felfüggesztettnek.⁶⁵

A többségi nézet a *svájci jogban* is az, hogy a tulajdonjog-fenntartás felfüggesztő feltétel mellett kötött ügyletként értelmezendő, a jogirodalom azonban ebben a kérdésben korántsem egységes. Wiegand szerint pl. vitatható, hogy a tulajdonjog-fenntartás kikötése felfüggesztő vagy bontó feltétel beépítését jelenti. Úgy vélekedik, hogy a tulajdonjog átszállásának feltételhez kötése a szerződő felek kompetenciájába tartozik: a konstrukciók közül aszerint választhatnak, hogy melyik megoldás áll inkább érdekükben. Az viszont biztos, hogy a „feltétel” (akár felfüggesztő, akár bontó) már a rendelkező ügyletre vonatkozik.⁶⁶ Érdekes – figyelemreméltóan rugalmas – megközelítésben értelmezi a pactum reservati dominii intézményét Bürgi. Megítélése szerint *a laikus szerződő felek számára gyakorlatilag mindegy, hogy a „feltételt” bontónak vagy felfüggesztőnek tekintjük: kizárólag az számít, hogy a vevő a vételár hiánytalan megfizetéséig nem nyer teljes rendelkezési jogot a dolog felett* (felfüggesztő feltétel esetében még nem

⁶³ SERICK: *Eigentumsvorbehalt* 63.o.

⁶⁴ Vö. pl. KEPPLINGER: *Eigentumsvorbehalt und Mobilienleasing* 1.o.

⁶⁵ Lásd részletes irodalommal KOZIOL-WELSER: *Bürgerliches Recht* 411.o., ugyanígy KEPPLINGER: *Eigentumsvorbehalt und Mobilienleasing* 2.o., BINDER: *Sachenrecht* 228.o.

⁶⁶ WIEGAND: *Eigentumsvorbehalt* 87.o.

tulajdonos, bontó feltétel beépítése esetében pedig nem teljes tulajdonos, mert számolnia kell a visszaadási kötelezettséggel).⁶⁷

3. A tulajdonjog-fenntartás létesítése a hatályos jog szerint

3.1. A tulajdonjog-fenntartás létesítése – a konszenzus kérdése

A Ptk. 368.§ (1) bekezdésének idézett rendelkezése szerint az eladó a tulajdonjogot a szerződés megkötésekor írásban tarthatja fenn. A szóhasználatból – melyet egyébként a tulajdonjog-fenntartás témakörét tárgyaló irodalom hűen átvesz és megismétel – arra lehetne következtetni, mely szerint a tulajdonjog-fenntartás kikötése egyoldalú nyilatkozattal is megtörténhetne. Ez azonban semmiképpen sem tartható helyes megközelítésnek.

Az adásvételi szerződés *lényeges eleme a felek tulajdonjog átruházására irányuló megállapodása, ráadásul a szerződés tárgyát képező dolog átadása és a tulajdonjog átruházása az eladó főkötelezettsége*. A tulajdonjog-fenntartás kikötése mindkét kötelezettséget alapvetően érinti: a tulajdonjog átruházása – a fentiek szerint – a vételár meghatározott hányadának (jellemzően teljes egészének) megfizetéséhez, mint a tulajdonátszállást „felfüggesztő” feltételhez kötött, a dolog átadása pedig, mint a dologi jogváltozást eredményező traditio (rendelkező ügylet) a tulajdonjog átszállását szintén megakasztja, mert a dolog átadása feltételhez kötött tulajdonátruházási akarattal történt.⁶⁸ Tisztán kell látni azonban, hogy *a tulajdonátszállás feltételhez kötését már magának az – egyébként feltétlen – adásvételi szerződésnek kell tartalmaznia: a hatályos magyar polgári jog*

⁶⁷ BÜRGI: *Eigentumsvorbehalt* 161.o.

⁶⁸ Az átadáshoz megkívánt animus kérdéséhez lásd pl. LENKOVICS: *A dologi jog vázlata* 144.o.: „Az átadás ... csak akkor eredményezi a tulajdon átszállását a szerzőre, ha az a tulajdon átruházásának szándékával megy végbe.” „Lehetséges ... hogy a tulajdonátruházás szándéka *nem feltétlen*, hanem az átruházó azt akarja, hogy a tulajdon átszállása ne az átadáskor nyomban, hanem csak bizonyos időpont vagy feltétel bekövetkeztével menjen végbe. Ez az ún. *tulajdonjog-fenntartás*.”

szerint a kötelmi elkötelező ügyletben kell rögzíteni az akár később megvalósítandó dologi átruházó ügylet felfüggesztő hatályát. Ezért mondjuk azt, hogy a Ptk. idézett rendelkezései értelmében a tulajdonjog-fenntartás létesítésének sajátossága, hogy – az absztrakt dologi jogügylet tanát valló, és a Ptk. 368.§ (1) bekezdésében foglalt szabályt nem ismerő német joghoz képest – *a magyar jogban a pactum reservati dominii erősebben kapaszkodik az alapügyletbe*: a tulajdonátruházásnak ezt a korlátozását a szerződésnek kell egyértelműen rögzítenie.⁶⁹ A kérdésre a tulajdonjog-fenntartás utólagos (szerződéskötést követő) létesítése kapcsán néhány gondolat erejéig még röviden visszatérünk.

Ráadásul az a kérdés, hogy az eladó már a szerződés megkötésekor teljes tulajdonjogot ruház át a vevőre, vagy a vételár megfizetéséig tulajdonjogát fenntartja, a tulajdonátruházásra irányuló szerződés lényeges elemének tekintendő. Mivel a feleknek a szerződést érintő lényeges kérdésekben meg kell állapodniuk – ennek hiányában a szerződés nem jön létre – úgy véljük, *nem férhet kétség ahhoz, hogy a tulajdonjog-fenntartás kikötése egyértelműen igényli a szerződő felek konszenzusát*. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a tulajdonjog-fenntartás kikötése az egyébként alakszerűségi előírás nélkül is létesíthető szerződések – mint pl. az ingó adásvételi ügyletek többsége – esetében is írásbeli alakhoz kötött, nyilvánvalóvá válik, hogy a tulajdonjog átruházását befolyásoló kikötés a jogalkotói akarat szerint is lényegesnek minősítendő. Ebből pedig arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a tulajdonjog-fenntartásban a feleknek *legkésőbb a szerződés megkötésekor meg kell állapodniuk*. A konszenzus kinyilvánításának időpontja a kötelmi (elkötelező) ügylet, vagyis a tulajdonátruházás titulust képező adásvételi szerződés megkötésének pillanata. Ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert *a szerződéskötés és a tulajdonátruházás időpontja nem feltétlenül esik egybe: a kötelező ügylet alapján teljesítendő és a dologi jogváltozást előidéző átadás*

⁶⁹ Ennek a szoros kapcsolatnak más szempontból is lesz jogi jelentősége és következménye (pl. a biztosítható követelések, a tulajdonjog-fenntartás kiterjesztése stb. területén).

(*birtokátruházás, traditio*) később is megtörténhet. Éppen ezért a tulajdonjog átruházása körüli bizonytalanságok elkerülése érdekében már a szerződéskötéskor és nem csak az átadáskor *kell megkövetelni a tulajdonjog-fenntartásban való megállapodást*. Újfent hangsúlyoznunk kell, hogy a tulajdonjog-fenntartás kikötése nem magát az adásvételi szerződést fogja feltételelessé tenni: az adásvétel „feltétel nélküli marad”, mert feltételhez a felek kizárólag – igaz már az adásvételi szerződésben – a tulajdonjog átszállását kötik.⁷⁰ A traditio a kötelező ügyletben vállaltak szerint megy végbe: ebből a szempontból a dologi jogügylet (a rendelkező ügylet) kétségtelenül *a kötelező ügyletbe kapaszkodik*. E megoldással a magyar jog – úgy véljük helyesen és hatékonyan – elejét veszi annak a vitának, ami a német és osztrák jogban az ún. utólagosan kikötött tulajdonjog-fenntartás körül felmerültek (ti. hogy milyen joghatás fűződik az eladó által utólag, a szerződés megkötését követően – jellemzően egyoldalúan – megtett tulajdonjog-fenntartásra utaló nyilatkozatához). Mint látni fogjuk, *a konszenzus követelményét a készülő kódex is megerősíti és hangsúlyozza*.

A legegyszerűbb – de legalábbis a legkevesebb problémával akkor jár – a pactum reservati dominii kikötése, ha a felek e klauzulát *az általuk aláírt szerződésben szerepeltetik*. Ezzel a megoldással egyenértékű, ha a tulajdonjog-fenntartást tartalmazó írásbeli ajánlatot a megrendelő írásban igazolja vissza, ezzel jön létre a szerződés. Ilyenkor fel sem merül annak lehetősége, hogy a tulajdonjog átszállásának e lényeges körülményéről a vevő ne nyerjen tájékoztatást.

A gyakorlatban azonban előfordul, hogy az áru vásárlásakor kiállított *számla*, esetleg *a vásárlással egyidőben kiállított szállítólevél* tartalmaz a tulajdonjog-fenntartására utaló nyilatkozatot. Ilyen esetben elsősorban azt kell eldönteni, hogy a tulajdonjog-fenntartás az adásvételi szerződés megkötésekor (az egyedi szállítási ügylet létesítésekor) került-e kikötésre, vagy az eladói nyilatkozat

⁷⁰ Vö. pl. EBH 2003/907. sz. jogesettel.

csupán a konszenzus létrejöttét követően jutott el a vevőhöz. Ez utóbbi esetben ugyanis a nyilatkozat, mely példának okáért a megrendelt és leszállított áru melletti szállítólevélen, vagy az *utólag* kiállított számlán szerepel, a Ptk. 368.§ említett rendelkezéseire is figyelemmel jogi hatállyal nem bír, az ügylet szempontjából nem írottnak kell tekinteni.⁷¹

Ha azonban a vevő a gazdálkodó szervezetek közötti áruforgalomban jellemzően előforduló ún. *raktári beszerzés* útján vásárol, elvileg nem kizárt, hogy a kiválasztott árukról kiállított – a tulajdonjog-fenntartást egyértelműen feltüntető – átutalásos számla átvételével a tulajdonjog-fenntartás kikötése érvényesen létrejöjjön. Ezt mindenesetre az eset körültekinthető mérlegelése után lehet eldönteni. A vitás helyzetek elbírálását nagyban segíti, ha a *szerződés létrejöttének igazolására alkalmas dokumentum* – pl. a vásárláskor kiállított számla – egyértelműen tartalmazza a tulajdonjog-fenntartást,⁷² illetőleg ha az áru átvételének igazolására rendszeresített okirat (ez lehet szintén a számla, vagy a szállítólevél) aláírásával a vevő egyúttal a tulajdonjog-fenntartásról is nyilatkozhat.⁷³ Mivel a tulajdonjog-fenntartás kikötésére az *adásvételi szerződés megkötésekor kerül sor*, és a tulajdonjog visszatartására irányuló kijelentés – annak elfogadása – szerződési nyilatkozat, vizsgálандó az ügylet bonyolításában résztvevő természetes személyek képviseleti joga is. Ezzel a kérdéssel részletesen nem kívánunk foglalkozni, csupán megjegyezzük, hogy a Ptk. 220.§ (1)-(3) bek. foglalt vélelmezett képviselet (illetve annak analogia legis és analogia iuris útján való kiterjesztése), valamint a „látszaton alapuló

⁷¹ A tulajdonjog-fenntartás létesítésének eltérő szabályai – különösen az absztrakt dologi jogügylet tana – miatt a német jogirodalomban és a gyakorlatban eltérő véleményekkel találkozunk. Vö. pl. REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 247.o.

⁷² Pl. „az eladó az áru tulajdonjogát a vételár teljes kifizetéséig fenntartja”.

⁷³ Pl. „a számla eredeti példányát átvettem, a tulajdonjog-fenntartás kikötését elfogadom.” Megjegyezzük, hogy ezekkel a – számlán, szállítólevélen stb. – megtett nyilatkozatokkal az írásbeliség követelménye is kielégítésre kerül.

képviseletnek” a bírói gyakorlat által kialakított szabályára is figyelemmel kell lenni.⁷⁴

3.2. A tulajdonjog-fenntartás kikötés automatikus szerződési tartalomává válása

Feltétlenül említésre érdemes a készülő kódex 5:35.§ (3) bekezdésének rendelkezése. Eszerint *a szerződés tartalmává válik az a szokás, amelyet a felek korábbi üzleti viszonyukban alkalmaztak, és az a gyakorlat, amelyet egymás között kialakítottak, továbbá az a szokás, amelyet a felekkel hasonló helyzetben lévő személyek általában irányadónak tartanak*, kivéve, ha az ilyen szokás alkalmazása – a felek közötti korábbi üzleti viszonyra is figyelemmel – indokolatlan volna. A javaslat indokolása szerint szokásnak minősül minden bevett eljárás és üzleti magatartás, melyet a kereskedelemben, vagy annak az adott ágában a piaci szereplők általában elfogadottnak tekintenek.⁷⁵

Ez a rendelkezés a dolgozat témája szempontjából is komoly jelentőséggel bír. A jogalkotó célja az volt, hogy bizonyos – a fenti kritériumoknak megfelelő – szakmai szokások állandó, bevett gyakorlatként automatikusan a felek szerződésének részévé váljanak, *még hozzá minden külön, kifejezett nyilatkozat nélkül, a törvény erejénél fogva*. A szerződő feleknek ugyanis e „szabályokkal” – akárcsak a jogi normákkal – értelemszerűen számolniuk kell, szerződéses jogaik gyakorlása és kötelezettségeik teljesítése során e szokásokra figyelemmel kell lenniük.

⁷⁴ A látszaton alapuló képviseletre nézve lásd a BH 1994.96. szám alatt közzétett eseti döntés okfejtését. A bírói gyakorlat szerint harmadik jóhiszemű személyek irányában az ún. látszaton alapuló képviselet olyan dolgozók tekintetében áll fenn, akik beosztásuknál fogva rendszeres tárgyalásokat folytatnak és a harmadik jóhiszemű személyek a munkáltató, illetve szervezeti képviselője eljárásából (pl. maga küldi a tárgyalásra a dolgozóját és annak eljárását már más alkalommal is jóváhagyta) alapos okkal következtetnek arra, hogy az illető személynek képviseleti jogosultsága van.

⁷⁵ A kódex tervezett megoldásával lényegében megegyező rendelkezést tartalmaz a CISG 9.§ (2) bekezdése, valamint az Európai Alapelvek 1:105. cikkelye és az UNIDROIT Alapelvek 1.9. cikkelye is.

A problémát az okozhatja, miként oldjuk fel a kódex 5:35.§ (3) bekezdés és az 5:184.§ rendelkezésének *együttes alkalmazásakor* előálló, lehetséges kollíziót. Ha ugyanis a kereskedelem egy adott ágában a tulajdonjog-fenntartás – annak egyszerű formája, esetleg egyes meghosszabbított változata – megszokott, általánosan elfogadott szerződési kikötésnek minősül, melyet a szerződő felek rendszeresen alkalmaznak az áruszállítási jogviszonyokban, akkor a tulajdonjog-fenntartás kifejezett nyilatkozat nélkül – mondhatni: mint evidens megállapodás – a szerződés részévé válik (5:35.§ (3) bekezdés).⁷⁶ Ezzel szemben az 5:184.§ – mint a közös szerződési szabályokhoz képest *speciális* jogszabályi rendelkezés – a tulajdonjog-fenntartáshoz a felek írásbeli megállapodását követeli meg, így viszont kizárja a pactum reservati dominii automatikus szerződési tartalomává válását.

3.3. Az írásbeliség, mint alakszerűségi előírás

A Ptk. 368.§ (1) bekezdésének kifejezés-használatából következik a kérdés: a tulajdonjog-fenntartásban való megállapodás *mindkét fél részéről írásbeliséget követel-e, vagy elegendő a konszenzushoz az eladó írásbeli nyilatkozata*, és ennek a szerződési nyilatkozatnak a vevő részéről történő elfogadása bármilyen törvényes alakban (szóban, írásban vagy ráutaló magatartással) megtörténhet.

A Ptk. megfogalmazásából az utóbbi megoldásra lehet következtetni. Ez azt jelenti, hogy bár a tulajdonjog-fenntartásra nézve az akarategységet a polgári jog feltétlenül megköveteli, *a konszenzus kifejezésének alakszerűsége azonban csak az eladói oldalon kötött*.⁷⁷ E probléma vizsgálatának azért van

⁷⁶ Azt is mondhatnánk, hogy amennyiben egy szokás automatikusan – a kódexbeli rendelkezés erejénél fogva – a szerződés részévé válik, arra nem lehet külön kifejezett megállapodást megkövetelni.

⁷⁷ Ugyanebben az értelemben NAGY-SZÉCSÉNYI: *Magyar általános szerződési feltételek* 104.o. Csupán megjegyezzük, hogy a Ptk. 272.§ (2) bekezdésének rendelkezésének megfogalmazásából –

jelentősége, mert ha a jogszabály a szerződésre – vagy a szerződési nyilatkozatra – megfelelő alakot rendel, a kötelező jogszabályi előírás megsértésének következménye a megállapodás vagy a jognyilatkozat abszolút érvénytelensége, azaz semmissége (Ptk. 217.§ (1) bekezdés). Ezt a nyilatkozattételi hibát ráadásul orvosolni sem lehet: a jogszabály által megkövetelt és elmaradt alakszerűség „pótlása” csak abban az esetben lehetséges, ha azt a jogszabály kifejezetten megengedi.

Ebben a kérdésben az új Polgári Törvénykönyv a fentiekől *eltérő álláspontot készül elfoglalni*. A jogalkotó megerősíti, hogy az tulajdonjog-fenntartás létesítéséhez a felek konszenzusára van szükség – ennyiben nincs módosulás az általunk korábban kifejtettekhez képest – azonban a megállapodáshoz *kétoldalú írásbeliséget követel meg a kódex*. Az 5:184.§ ugyanis kimondja, hogy a szerződő felek az adásvételi szerződés megkötésekor írásban megállapodhatnak abban, hogy az eladó a tulajdonjogot legfeljebb a vételár teljes kiegyenlítéséig fenntartja. Ezt megerősíti a normaszöveg tervezethez fűzött indokolás is.⁷⁸

De lege ferenda úgy véljük, *helyesebb lenne a tulajdonjog-fenntartásra vonatkozó alakszerűségi követelménytől eltekinteni*. Ismereteink szerint a közösség tagállamain belül is alig fordul elő olyan szabályozás, mely a pactum reservati dominii érvényességét írásbeli alakhoz – akár egyoldalú, vagy megállapodásban rögzített, tehát kétoldalú írásbeliséghez – kötné.⁷⁹ A Code Civil 1582.§ értelmében ugyan a tulajdonjog-fenntartásban írásban kell

„kezességet csak írásban lehet érvényesen vállalni” – ugyanilyen következtetésre és jogértelmezésre jutott a Legfelsőbb Bíróság több közzétett eseti döntésében. BH 1994/205., BH 1995/108., BH 1998/6/277.

⁷⁸ Megjegyzendő ráadásul az is, hogy az alakszerűségi előírás megsértésének jogkövetkezményei a kódexben másképpen fognak alakulni. A 5:70.§ (3) bekezdése értelmében ugyanis a teljesítés elfogadásával a szerződés a teljesített rész erejéig akkor is érvényessé válik, ha az alakiságot mellőzték. Kérdéses persze, hogy ez a szabály alkalmazható-e a dolgozat témájára nézve, a tulajdonjog-fenntartás „teljesítése” ugyanis nehezen képzelhető el.

⁷⁹ Más kérdés, hogy a tulajdonjog-fenntartás kikötés harmadik személyekkel szembeni hatályosságához, vagy pl. a tulajdonjog-fenntartás „csődbiztosságához” több nemzeti jog megköveteli az írásbeliség meghatározott formáit, egyszerű okiratot, vagy ún. biztos dátummal ellátott okiratot.

megállapodni, ám ezt a rendelkezést a francia gyakorlat viszonylag rugalmasan kezeli, hiszen teljesen elfogadott az általános szerződési feltételek útján való megállapodás is, ráadásul elegendő, ha a tulajdonjog-fenntartást legkésőbb a szállításkor a vevő tudomására hozzák.⁸⁰ *A legtöbb tagállam azonban alakszerűségi megkötések nélkül elfogadja a tulajdonjog-fenntartásban való megállapodást és annak joghatásait.*

Megítélésünk szerint is a kötelező alaki megkötés eltörlése nagyobb szolgálatot tenne a tulajdonjog-fenntartásnak, mint amilyen előnyök az írásba foglalás kötelezettségétől várhatóak, ráadásul a szerződéskötést a kétoldalú írásbeliség megtartásának kötelezettsége jelentékenyen nehezítené, lassítaná (gondoljunk az általános szerződési feltételek útján létrejövő szerződésekre is). *Ez pedig nem kívánatos, különösen, ha abból indulunk ki, hogy a közösség tagállamain belüli áruforgalom terén egy ilyen kötelező előírás költségesebbé tenné a szerződéskötést, illetve a biztosíték létesítését, drágábbá tenné az áruhitelezést.*

3.4. A tulajdonjog-fenntartás kikötése általános szerződési feltétel útján

Az ingó dolgok tulajdonjog-fenntartás melletti átruházása a gyakorlatban nem egyszer *általános szerződési feltétel alkalmazása útján létrejött szerződésekhez kapcsolódik.* Anélkül, hogy a témakör részletesebb elemzésébe fognáink, arra feltétlenül fel kell hívni a figyelmet, hogy a tulajdonjog-fenntartás kikötések létrejöttének és érvényességének vizsgálata az általános szerződési feltételek segítségével létrejött szerződések esetében többszintű elemzést igényel.

Elsődleges kérdés, hogy maga az alkalmazott általános szerződési feltétel (illetőleg a benne foglalt egyes kikötés) egyáltalán *a szerződés részét képezi-e*, vagyis – a jellemző problémára koncentrálna – adottnak minősül-e rá

⁸⁰ Szigorúbbnak tűnik a görög Polgári Törvénykönyv erre vonatkozó rendelkezése és annak gyakorlata, lásd ehhez HÄBERLE: *Kaufrecht* 309.o.

nézve a vevői konszenzus. Az elmélet és a jogi irodalom egyértelmű abban a kérdésben, hogy az egyik fél által alkalmazott blanketta csak akkor válik a szerződés részévé, ha az egyoldalúan kidolgozott szerződési feltételeket alkalmazó fél lehetővé tette, hogy a másik fél a blanketta tartalmát megismerhesse, annak tartalmát tanulmányozhassa és azt a fél – kifejezett vagy ráutaló magatartással – elfogadta. *A megismerés lehetővé tétele a hozzáférés reális lehetőségét jelenti.*⁸¹ ez azonban – figyelemmel a szóban forgó ügyletek természetére és az egymással kapcsolatba kerülő szerződő felek körülményeire, lehetőségeire is – nagyon sokféleképpen megoldható, a blanketta nyomtatott formában való átadásától a világhálón való közzétételig.

Az általános szerződési feltétel elfogadása is fontos kérdés: konszenzus nélkül ugyanis a blanketta szerződési tartalommal nem válik, joghatások kiváltására teljességgel alkalmatlan.

A jogalkotó külön figyelmet fordított a blanketta tartalmi elemei közül azokra, amelyek valamilyen oknál fogva nem megszokottak, rendhagyóak stb. ezért külön figyelmeztetést igényelnek. A Ptk. 205/B.§ (2) bekezdése értelmében külön tájékoztatni kell a másik felet arról az általános szerződési feltételről, amely a szokásos szerződési gyakorlattól, a szerződésre vonatkozó rendelkezésektől lényegesen, vagy valamely korábban a felek által alkalmazott feltételtől eltér. Az ilyen feltétel csak akkor válik a szerződés részévé, ha külön figyelemfelhívó tájékoztatás után ezt a szerződő fél kifejezetten elfogadta. Hasonló rendelkezést tartalmaz egyébként a készülő Polgári Törvénykönyv 5:47.§ (2) bekezdése is.

Abból, hogy *a tulajdonjog-fenntartást írásban kell kikötni*, egyenesen következik, hogy a tulajdonjog-fenntartással élő szerződő fél nyilatkozatát aláírt okirat tartalmazza, ha azonban a pactum reservati dominiit általános szerződési feltételben alkalmazzák, nem feltétlenül szükséges (és nem is

⁸¹ Vö. Ptk. 205/B.§ valamint az új Ptk. 5:47.§ (1) bekezdése. A bírói gyakorlatból lásd pl. ÍH 2004/4/138.

jellemző, nem is mindig lehetséges), hogy maga a blanketta legyen aláírva. Az írásbeliség követelményének azonban ilyenkor is érvényesülnie kell.

Ha a felek közötti egyedi szerződés (akár egy okiratban, akár külön külön nyilatkozatban megtett ajánlat és elfogadás útján jött létre), vagy az eladó (szállító) által tett írásbeli ajánlat utal az általános szerződési feltételre, amelyet a vevő (megrendelő) elfogad (még hozzá a jelenleg hatályos szabályozás szerint akár szóban vagy ráutaló magatartással is), úgy *a blanketta tartalma a szerződés részévé válik*, a tulajdonátruházás tulajdonjog-fenntartás mellett történik. A vevő ugyanis az általános szerződési feltétel tartalmát a tulajdonjog-fenntartással együtt veszi tudomásul és fogadja el.

Ez a fenti állítás abban az esetben állja meg a helyét, ha elfogadjuk, hogy a Ptk. 368.§ (1) bekezdésének rendelkezése értelmében kizárólag a tulajdonjog-fenntartás *eladó általi kikötése* az, ami írásbeliséghez kötött („az *eladó* a tulajdonjogot írásban ... *tarthatja fenn*”), a tulajdonjog-fenntartás elfogadása, tudomásul vétele ugyanakkor bármilyen nyilatkozattételi formában megtörténhet (szóban ill. ráutaló magatartással is). Amennyiben az új Polgári Törvénykönyv szigorít az írásbeliség követelményén, úgy – legalábbis a pactum reservati dominii érvényes létrejöttére nézve – nem tekintetünk el a felek nyilatkozatait *írásban tartalmazó* szerződési nyilatkozatoktól.

A szükségtelen ismétlések elkerülése érdekében ehelyütt csak megjegyezzük: az általános szerződési feltételek alkalmazásához fűződő, a jogalkotó által is elismert gazdasági érdek is indokolja, hogy a tulajdonjog-fenntartás kikötések – akár általános szerződési feltételek útján való – létesítését külön alakszerűségi előírás ne akadályozza illetve ne nehezítse meg.

A gyakorlatban is előforduló lehetőség a „*blanketták csatája*”, melynek lényege, hogy az egymással szerződő felek egyaránt (tartalmukban ellentétes) általános szerződési feltételeket használnak, melyeket a másik féllel elfogadtatni igyekeznek.⁸² Ha az eladói általános szerződési feltételben

⁸² Vö. pl. TAKÁTS: *A szabványszerződések* 121.o. illetőleg GK 37. sz. áf. III. pontja

szereplő tulajdonjog-fenntartás kikötéssel szemben a vevői általános szerződési feltétel – melyet egyébként az eladó is szabályszerűen elfogadott – elutasítást tartalmaz, akkor tekintettel arra, hogy *lényeges kérdésben nincs akarategység*, a szerződés nem jön létre. A készülő Polgári Törvénykönyv 5:49.§ (3) bekezdése kifejezetten kimondja, hogy *ha az egymásnak ellentmondó tartalmú általános szerződési feltételek a szerződés lényeges kérdéseire vonatkoznak, a szerződés nem jön létre*. A megoldással egyet kell érteni.

Továbbra is irányadó lesz az az elv, hogy amennyiben az egyedi szerződés és az általános szerződési feltétel eltér egymástól, akkor *az egyedileg megtárgyalt szerződési feltételeknek biztosít elsőbbséget a polgári jog* (vö. Ptk. 205/C.§ valamint az új Ptk. 5:48.§). Ha pl. az egyedi szerződésben kifejezetten feltétlen tulajdon-átruházásban állapodtak meg a felek, az eladó által alkalmazott az általános szerződési feltételben viszont tulajdonjog-fenntartás szerepel, úgy a tulajdonjog-fenntartás kikötés – még ha az általános szerződési feltételt a vevő kifejezetten el is fogadta – nem válik a szerződés részévé.

4. Kitérő: a tulajdonjog-fenntartás utólagos létesítése

Érdekességgként utalunk rá, hogy e kérdés megítélése a német jogban sokkal összetettebb, a probléma megoldása terén széleskörű kazuisztika uralkodik. Ennek oka az, hogy *a német jog nem tartalmaz a Ptk. 368.§ (1) bekezdésének rendelkezéséhez hasonlóan olyan megszorítást, mely szerint a tulajdonjog-fenntartás kikötésére kizárólag az alapügylet megkötésekor kerülhet sor*. A német jogalkalmazóknak számolniuk kell olyan helyzettel, amikor a szerződésben ugyan nem szerepel a tulajdonjog-fenntartás, ám a dolog tulajdonjogának átruházásakor (a dolog átadásakor) az eladó világosan kifejezi a fenntartásra irányuló akaratát: jelzi, hogy nem kíván a vevőre feltétel nélküli tulajdont átruházni. Abban az elmélet és a gyakorlat egyértelműnek tűnik,

hogy a megrendelt áru leszállításával egyidőben a vevőnek *megküldött szállítólevélen* szereplő kikötés többnyire nem érvényes.⁸³ Ha viszont maga a vevő, annak képviselője, vagy legalábbis nyilatkozattételre jogosult alkalmazottja *veszi át a szállítólevelet*, a német gyakorlat szerint már más a helyzet. A vevő ilyen esetben tudomást szerez arról, hogy az eladó korábbi (szerződési) nyilatkozata ellenére nem kívánja a tulajdonjogot átruházni a vételár teljes kiegyenlítése előtt és ezt az eladói nyilatkozatot nem lehet figyelmen kívül hagyni. Reinicke-Tiedke álláspontja szerint ilyenkor arra lehet következtetni, hogy a vevő legalábbis a feltételes átruházást elfogadta, mondván „ez a vevő számára legalábbis a semminél több”⁸⁴. *Ha a vevő nem ért egyet a – kétségtelenül szerződésszegő, ám a tulajdonjog átruházását mégiscsak megtagadó – eladói nyilatkozattal, abban az esetben követelheti az eladótól a feltétlen átruházást.* Ennek előfeltétele, hogy a teljes vételárat hajlandó és meg is tudja fizetni. Amennyiben nem tudja, vagy nem akarja a vételárat kiegyenlíteni, az eladó által leszállított (átadott) ingó dolgot azonban átveszi, ezzel ráutaló magatartásával kifejezi a fenntartással való egyetértését.

Van végül olyan álláspont is, mely szerint mind a kötelmi, mind pedig a dologi jogügylet megköveteli a felek megállapodását (akarategységét), az utólag kijelentett tulajdonjog-fenntartás megakasztja a tulajdonszerzést. Nem vitás, hogy az eladó ezzel megszegi a kötelmi szerződésben vállalt kötelezettségét, és a vevő akár perben is rászoríthatja a tulajdonjog átruházására, ez azonban nem változtat azon, hogy az utólagos tulajdonjog-fenntartás nyilatkozat esetén a vevő nem szerezhetsz tulajdonjogot, még hozzá sem tulajdonjog-fenntartással sem anélkül.⁸⁵

Az utólagos – egyoldalú – tulajdonjog-fenntartás kikötés érvényessége az osztrák jogban is vitatott. A legújabb gyakorlat szerint a tulajdonjog átruházására irányuló rendelkezést már a kötelmi alapügyletben meg kell

⁸³ Vö. REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 247.o.

⁸⁴ REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 248.o.

⁸⁵ BÜLOW: *Recht der Kreditsicherheiten* 204.o.

tenni, ezért az utólagos tulajdonjog-fenntartás érvénytelen.⁸⁶ Meg kell jegyeznünk, hogy ez a megközelítés mindenesetre közelebb áll a magyar jog megoldásához, mint a némethez.⁸⁷

5. A tulajdonjog-fenntartás tárgya

A Polgári Törvénykönyv nem rendelkezik arról, hogy milyen vagyontárgyak adásvétele (átruházása) esetében lehetséges a tulajdonjog-fenntartás kikötése. Ebből arra lehet következtetni, hogy tulajdonjog-fenntartás kikötés közvetett tárgya lehet mindaz, *ami adásvételi szerződés tárgyaként a polgári jog szabályai szerint szerepelhet*. A magyar jog – ellentétben számos más állam jogi megoldásával – lehetővé teszi az ingatlanokra nézve is a tulajdonjog-fenntartás kikötését.

A gyakorlatban tulajdonjog-fenntartás tárgyaként jellemzően – az ingó dolgokra koncentrálva – egyedileg meghatározott ingók szerepelnek, melyek azonosíthatóak és fizikai tulajdonságaik által különösebb nehézség nélkül körülírhatóak. Korábbi magánjogunkban vitatott volt, hogy *az elhasználható*, adott esetben pl. *természetük alapján elfogyasztásra szánt dolgok adásvétele megtűri-e a pactum reservatii dominii kikötését?* Kolosváry pl. úgy foglalt állást, hogy elhasználható dolgok jogi jellegüknél fogva nem képezhetik tulajdonjog-fenntartásos ügylet tárgyát⁸⁸, Antalffy szerint pedig csak addig, amíg a dolog meg nem semmisül, vagy át nem alakítják.⁸⁹ E különleges adásvételi altípus sajátosságait végiggondolva Kiss Mór a továbbeladás céljára vásárolt ingóságok esetében is kizártnak tartotta a pactum kikötését: „...helyesen mondotta ki a Curia, hogy a nagykereskedő által a

⁸⁶ KOZIOL-WELSER: *Bürgerliches Recht* 411.o.

⁸⁷ Ellentétesen viszont Binder, aki szerint az uralkodó nézet mégis lehetőséget ad az egyoldalú tulajdonjog-fenntartás kikötésére. Ehhez feltételezik, hogy a dologi rendelkező ügylet csak a dolog átadásának időpontjában zárul le. BINDER: *Sachenrecht* 228.o.

⁸⁸ KOLOSVÁRY: *A magyar magánjog* 215.

⁸⁹ ANTALFFY: *Vétel, csere* 333.o.

kiskereskedőnek p. r. d. mellett eladott 6 hordó szesz tekintetében, ez a kikötés nem bírhat hatálylyal és így az utóbbinak bekövetkezett csődbejutásakor eladó visszakövetelési joggal nem is élhet. De ez nem a kikötésnek általában véve hibásan állított hatálytalanságán, hanem csakis azon alapszik, hogy maga az adásvétel tárgya ezen adott esetben olyan, hogy az a pactum kikötését meg nem tűri. Ez nem csak akkor fordul elő, ha a vétel tárgya elhasználható dolog, hanem akkor is, midőn a nagykereskedő a maga áruját kiskereskedőnek adja el, mert ő tudta és tudnia kellett, hogy ezen áruk továbbeladás céljából vétettek, ha tehát a vételbe beleegyezett, hallgatólag a továbbadásba is beleegyezett.”⁹⁰

Ez a megközelítés *ma már nem tartható*. A hivatkozott okfejtések arra mutatnak rá, hogy gazdasági értelemben „mikor nincs értelme” a tulajdonjog-fenntartás kikötésének, ebből azonban *nem lehet arra a következtetésre jutni, hogy ezekben az esetekben a pactum érvényesen ne lenne kiköthető*. A felek ráadásul – mint arra a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás tárgyalása során visszatérünk – előre rendelkezhetnek arról, hogy a tulajdonjog-fenntartás mellett szállított áru továbbértékesítése illetőleg feldolgozása, átalakítása esetén milyen pótlólagos fedezet lépjen a biztosítéki céllal fenntartott, ám az említett jogi tények következtében megszűnő tulajdonjog helyébe. Tulajdonjog-fenntartás tárgya lehet elhasználható és elhasználhatatlan dolog a *német jogban is*.⁹¹ Az *osztrák irodalomban* uralkodó álláspontot ismertetve – idevágó érveléssel – állapítja meg Binder, hogy bár az elhasználható dolgok pactum reservati dominii melletti értékesítése semmiképpen sem kizárt, fogyasztási javak felett pedig tulajdonjog-fenntartás létesítése *csak „akkor ér valamit”*, ha ezek rendeltetésszerű felhasználása a vételár hiánytalan kiegyenlítése előtt kizárt.⁹²

⁹⁰ KISS: *Adás-vétel* 453.o., azzal, hogy a gondolat befejező része mutat rá az álláspont lényegi elemére: ilyen esetekben a tulajdonjog-fenntartásnak nincs értelme.

⁹¹ WEBER, HANSJÖRG: *Kreditsicherheiten* 188.o.

⁹² BINDER: *Sachenrecht* 227.o.

Jogsabály tiltó rendelkezése hiányában *nem lehet kizárni a tulajdonjog-fenntartás érvényes kikötését az adásvételi szerződés különleges tárgyaira nézve sem*, mint pl. az átruházót korlátolt felelősségű társaságban megillető üzletrész⁹³, nyomdai úton előállított értékpapírok, vagy – miként az a Legfelsőbb Bíróság egyik közzétett döntésében szerepelt – szoftver tulajdonjog-fenntartással történő átruházása is elképzelhető.⁹⁴

Vagyonösszesség pl. teljes vállalat tulajdonjog-fenntartás melletti átruházása a jogirodalomban felettébb vitatott kérdés. A problémát szerzők leginkább azon az állásponton vannak, hogy ilyen tartalmú szerződési kikötéseket *leghelyesebb úgy értelmezni, hogy a tulajdonjog-fenntartás a vagyon részeként átruházott vagyonelemekre – külön-külön – vonatkozik*, vagyis a tulajdonjog-fenntartás kikötése az egyes dolgokra koncentráltan értelmezhető. Antalffy szerint pl. a tulajdonjog-fenntartás „áruraktárra vonatkozóan is lehetséges, amennyiben egyes tárgyakra értik a felek.”⁹⁵ Az itt közölt állásponton van a német és az osztrák irodalom is.⁹⁶

5. Néhány gondolat az ingatlan tulajdonjog-fenntartásról

5.1. Az ingatlan tulajdonjog-fenntartás, mint sajátos várományi helyzet

A dolgozat az ingó dolgok tulajdonjog-fenntartással történő átruházásának intézményét tárgyalja, nem vizsgáljuk az ingatlanok tulajdonjogának tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételének jellemzőit. Ehelyütt csupán

⁹³ Példaként lásd <http://www.gkm.gov.hu/data/347458/meei.pdf> A hivatkozott szerződés tárgyát a tagot korlátolt felelősségű társaságban megillető társasági üzletrész képezi.

⁹⁴ BH 2005.357.

⁹⁵ ANTALFY: *Vétel, csere* 333.o.

⁹⁶ Vö. pl. a német irodalomban WEBER, HANSJÖRG: 188.o., az osztrák irodalomban KEPLINGER: *Eigentumsvorbehalt und Mobilienleasing* 1.o., BINDER: *Sachenrecht* 227.o., IRO: *Sachenrecht* 117.o. A kérdéssel foglalkozik Kisfaludi András is. Vö. KISFALUDI: *Fenntartható-e a dologi jog egyediségének elve?* 91-109.o.

néhány rövid észrevételt kívánunk tenni, azzal, hogy a megjegyzések reményeink szerint segíteni fogják az ingó tulajdonjog-fenntartás jogi természetének megértését és támogatják majd a dolgozat témájához kapcsolódó okfejtésünket.

Elöljáróban le kell szögeznünk, hogy az ingatlanra alkalmazott pactum reservati dominii konstrukciója mellett *a vevő tulajdonszerzése összetettebb tényállás alapján valósul meg*, másképpen fogalmazva a jogszerzés több jogi tény függvénye, mint a viszonylag egyszerűen modellezhető ingó tulajdonjog-fenntartás esetében.

Az ingó tulajdonjog-fenntartás esetében *az eladó eladja és jellemzően át is adja, a vevő pedig birtokba veszi a tulajdonjog-fenntartás tárgyát*. Ilyenkor a vevő azonnal birtokba lép, a vételárat a dolog használatba vételével ki is tudja termelni, ugyanakkor a tulajdonjog-fenntartás melletti ügylet lelkét képező dologi váromány jogi pozíciója megerősíti a helyzetét, biztosítja arról, hogy a szerződésszerű magatartás esetén ipso iure tulajdont fog szerezni. Úgy is fogalmazhatunk – később részletesen kifejtjük – hogy a dolog tulajdonjogát átruházó szerződés (a kötelező ügylet) készen van, a tulajdonátruházás pedig majdnem minden elemében perfekt. A konstrukció lényege ráadásul az, hogy *az eladó már megtett minden, a vevő tulajdonszerzéséhez szükséges nyilatkozatot*, a rendelkező ügylet is megkötött, csupán a tulajdonátszállás nem következett még be (vö. hiányos szukcesszív tényállás). A tulajdonjog-fenntartásban való megállapodás szerint „visszatartott tulajdonjog” ezzel szemben azáltal igyekszik az eladó jogi helyzetét megerősíteni, hogy a vevő szerződésszegése esetén biztosítja az elállás és a mindvégig fennálló (meg nem szűnő) tulajdonjog alapján a visszakövetelés lehetőségét.

Ingatlanok tulajdonjog-fenntartás melletti eladása esetében a jogi helyzet összetettebb. A Ptk. 117.§ (3) bekezdése értelmében az ingatlan tulajdonjogának átruházásához – általános érvényű szabályként – az átruházásra irányuló szerződésen vagy más jogcímen kívül a tulajdonjognak az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése is szükséges. Ingatlan esetében ugyanis a tulajdonátruházási kötelezettség nem merül ki a dolog átadásában –

sőt, az átadás (birtokba bocsátás) helyesen nem a tulajdonszerzés feltétele, hanem már a teljesítés körébe eső kérdés (szemben a Ptk. 117.§ (2) bekezdésének az ingókra vonatkozó szabályával) – mert az ingatlant Grosschmid szavait idézve „telekkönyvileg is szolgáltatni kell”. *Ez a telekkönyvi szolgáltatás ma a tulajdonjog bejegyzéséhez szükséges hozzájáruló nyilatkozat, a bejegyzési engedély megadásában áll.*⁹⁷ Ezt a követelményt az Inyvtv. 29.§ rendelkezése is megfogalmazza.

A tulajdonjog-fenntartás melletti adásvétel esetében az Inyvtv. 17.§ (1) bek. r) pontja valamint Inyvh. 4.§ (2) bek. m) pontja szerint csak a tulajdonjog-fenntartással történő eladás ténye kerül a jogilag releváns tények közé feljegyzésre, a vevő tulajdonjogának bejegyzéséhez *külön nyilatkozatra van szükség (ez a bejegyzési engedély)*, melyet az eladó a kötelező ügyletben, az adásvételi szerződésben vállalt kötelezettsége alapján köteles kiadni. Sem az említett polgári anyagi jogi, sem az eljárásjogi szabályok nem ismerik el a vevő ipso iure bekövetkező tulajdonszerzését (bejegyzési engedély hiányában a vevő hiába is igazolja a vételár megfizetését, a hiányzó hozzájáruló nyilatkozat bizonyítással a földhivatali eljárásban nem pótolható).

A tulajdonjog-fenntartás konstrukciójára koncentrálna észre kell vennünk tehát, hogy az ingatlanok tulajdonjog-fenntartás melletti eladása esetében *a tulajdonszerzési folyamat sajátosan „lépcsőzetessé” válik*: az említett szabályok szerint elsőként csupán a tulajdonjog-fenntartással történő eladás ténye kerül feljegyzésre, melyhez képest a tulajdonjog átszállását eredményező traditio – vagyis az eladó tulajdonjog bejegyzéshez hozzájáruló nyilatkozata és annak a földhivatalhoz való benyújtása – később, külön történik meg. Maradéktalanul egyet kell értenünk ezért azzal az állásponttal, mely szerint *az ingatlanok tulajdonjog-fenntartás melletti adásvétele esetében a vevői váromány nem dologi váromány*: a feltétel beállásával – a szukcesszív

⁹⁷ Ideértve természetesen azt is, hogy a telekkönyvi szolgáltatás nyilvántartási előzőséget is jelent, vagyis azt, hogy a tulajdonjog átruházását ígérő személynek ingatlan-nyilvánem érintjük, hogy telekkönyvi előzőnek is kell lennie.

tényállás hiányzó elemének (a vételár kiegyenlítése) beálltával a vevő automatikus tulajdonszerzése nem következik be.⁹⁸

Tisztán kell látni azt is, hogy *a tulajdonjog-fenntartás ingatlan eladásakor eleve nem az eladó, hanem a vevő jogi pozícióját biztosítja.*⁹⁹ Egyértelműen alátámasztja ezt az a tény, hogy a tulajdonjog-fenntartással történő eladás ténye *a vevő javára kerül feljegyzésre.* A feljegyzés célja, hogy megrögzítse, mintegy „konzerválja” az ingatlan-nyilvántartási állapotot a vevő javára és érdekében. A jogalkotó ezt a célt egyrészt az Inyvh. 32.§ (3) bek. rendelkezésén keresztül éri el, mely kimondja, hogy a bejegyzési engedély alapján a tulajdonjog-fenntartással vevő (esetleges jogutódja) javára a tulajdonjogot a tulajdonjog-fenntartás tényének feljegyzése rangsorában kell bejegyezni, másrészt rögzíti, hogy a tulajdonjog-fenntartással történő eladás ténye feljegyzésének a hatálya megegyezik a szerződésen alapuló elidegenítési és terhelési tilalom hatályával (Inyvh. 32.§ (2) bek.).¹⁰⁰ Nem véletlen, hogy Kampis – régi magánjogunkkal lényegében egyezően – kifejezetten *az előzetes ranghelybiztosítás egyik alapeseteként* tárgyalta a tulajdonjog-fenntartás ingatlan-nyilvántartási feljegyzését¹⁰¹

A fentiekből számunkra egyértelműen adódik az a következtetés, hogy a feljegyzés elsősorban a vevő érdekében történik meg, míg az eladót ingatlan adásvétel esetében nem a tulajdonjog-fenntartás kikötése, hanem a bejegyzési engedély visszatartásának joga biztosítja, vagyis a kötelmi kötelező ügyletben (az adásvételi szerződésben) rögzített az a jogi lehetőség, hogy a vevő tulajdonjogának bejegyzéséhez tulajdonjog-fenntartás melletti adásvétel esetében is elengedhetetlenül szükséges bejegyzési engedélyt csak a

⁹⁸ FABÓK: *Tulajdonjog-fenntartás és dologi jogügylet* 16.o.

⁹⁹ Ellenkezően – bár igen tömören – NOCHTA-KOVÁCS-NEMESSÁNYI: *Kötelmi jog Különös rész* 22.o., a szerzők szerint a tulajdonjog-fenntartással történő eladás tényének feljegyzése „komoly biztosíték az eladónak”.

¹⁰⁰ Ez a jogszabályi rendelkezés nem zárja ki azt, hogy a tulajdonjog-fenntartás tényének feljegyzését követően a tulajdoni lapra egyéb tények, vagy pl. végrehajtási jog kerüljön bejegyzésre.

¹⁰¹ KAMPIS: *Telekkönyvi jog* 251. o. Az ingatlan-nyilvántartási ranghely előzetes biztosítása egyébként ismerős régi-új intézményünk (a Ptk. 262.§ (4) bekezdése szól a jelzálogjog ranghelyének előzetes feljegyzéséről).

szerződésszerű teljesítés esetében adja ki. Végül az ingatlan tulajdonjog-fenntartás esetében még tisztábban megmutatkozik, amit az ingó tulajdonjog-fenntartásra nézve is hangsúlyoz a dolgozat: az ingatlan tulajdonjog-fenntartás sem biztosítja az eladó vételárra vonatkozó iránti igényét olyan módon és anyagi jogi következményekkel, mint a zálogjog. Világosan látszik ugyanis, hogy a tulajdonjog-fenntartással történő eladás tényének szerinti feljegyzése *nem biztosítja az eladót megillető kötelmi követelés kielégítését*, nem teljesítés esetében pedig az ingatlan a követelés fedezetéül sem szolgálhat (látni fogjuk, hogy ez ingók esetében más a helyzet).

5.2. Ingatlan „tulajdonjogának fenntartása” – tulajdonjog-fenntartás nélkül

Az alcímbe olvasható rejtélyes megfogalmazás egy, az Inyvtv. 39.§ (3) bek. f) pontja által „újra hatályba helyezett” megoldásra kíván utalni. Ez a rendelkezés *intézményesítve teszi lehetővé a bejegyzési engedély visszatartását* és ezzel egyfajta tulajdonjog-fenntartást valósíthatnak meg a felek anélkül, hogy a szerződésükben a Ptk. 368.§ szerinti tulajdonjog-fenntartásban kellene megállapodniuk.

A szóban forgó konstrukció lényege, hogy a szerződésben a felek az ingatlan tulajdonjogának átruházása mellett rögzíthetik, hogy a bejegyzett tulajdonos eladó a bejegyzési engedélyt később, egy meghatározott – ám hat hónapnál nem későbbi – időpontban külön adja meg: a vevő tulajdonjogának szerződés szerinti bejegyzéséhez hozzájáruló nyilatkozat megadásának feltétele pedig (témánkra koncentrálna) a vételár hiánytalan megfizetése. E megoldás alkalmazásának anyagi jogi szabályok eddig sem állták útját,¹⁰² ám az ingatlan-nyilvántartási rendelkezések lényegében kizsárolták a gyakorlatból a bejegyzési engedély visszatartásával kialakított megállapodásokat. A jövőben a törvény választási lehetőséget biztosít a

¹⁰² Vö. CSÜRI-DARÁK-HIDASI-KOVÁCS-ZÁMBÓ: *Az ingatlan jogi kézikönyve* 268.o.

halasztott vételárfizetési konstrukcióban megállapodó szerződő feleknek. A jogszabályi módosítást követően is lehetőség nyílik a tulajdonjog fenntartással történt eladás tényének feljegyzésére, a módosítás csupán – miként azt a miniszteri indokolás is megerősíti – *a meglévő szabályozást egészíti ki egy új lehetőséggel*. Az új megoldás kétségtelen előnye ugyanakkor az, hogy – figyelemmel a rangsor elvére – a bejegyzési engedély megadásának időpontjáig további jogok és tények bejegyzésére nincs lehetőség.¹⁰³

6. A tulajdonjog-fenntartással biztosítható követelés

A tulajdonjog-fenntartás, mint „áruhitelbiztosíték” a magyar magánjogban igen erősen tapad a kikötés alapjául szolgáló adásvételi szerződéshez. Úgy is fogalmazhatunk, hogy *a tulajdonjog-fenntartás kapcsolata a biztosított követeléssel a szigorúan járulékos zálogjoghoz (mint klasszikus dologi biztosítékhoz) képest szorosabb*, hiszen a pactum reservati dominii magának a tulajdonátruházó szerződésnek lényeges része: *nem egyszerű járulékos kikötés, hanem az átruházó ügylet jogi konstrukciójának immanens eleme*.

Ez a szoros kapcsolat azt is jelenti, hogy *a tulajdonjog-fenntartás, mint a tulajdonátruházás folyamatába illesztett feltétel nem alkalmas arra, hogy más követeléseket biztosítson*.¹⁰⁴

Az imént említett jogi helyzet ellenkezője is előfordulhat. Bár nem szokásos, a tulajdonjog-fenntartás érvényességét nyilván nem érinti, ha a szerződő felek a tulajdonjog átszállását nem a vételár teljes kiegyenlítésének feltételéhez kötik, hanem úgy rendelkeznek, hogy *a vételár meghatározott hányadának megfizetésével az átruházott dolog tulajdonjoga átszáll a vevőre*. E megoldást a részes felek jogos gazdasági érdekei motiválhatják, a tulajdonjog-fenntartás kiváltására pedig – ha a vevőnek a tulajdonjogra és nem

¹⁰³ Ez pedig a tulajdonjog fenntartással történt eladás tényéhez fűződő elidegenítési és terhelési tilalomhoz képest a bejegyzésre váró jogosult részére kedvezőbb helyzetet biztosít.

¹⁰⁴ Ezekre a kikötésekre – erweiterter Eigentumsvorbehalt – a VIII.1. fejezetben, a kiterjesztett tulajdonjog-fenntartás tárgyalása kapcsán visszatérünk.

csupán annak várományára van szüksége – egyéb biztosítéki eszközök (a dolog felett a tulajdonjog átszállásával egyidőben alapított ingó jelzálogjog, biztosítéki engedményezés, kezes állítása stb.) rendelkezésre állnak.¹⁰⁵

Annak sincs végül jogi akadálya, hogy a felek a tulajdonjog-fenntartás hatályát a vételáron felül *a vételárkövetelés járulékainak megfizetésére is kiterjesszék*. Ilyen járulékok tipikusan a késedelmi kamatok lehetnek, de nem kizárt a végrehajtási költségek felmerülése és érvényesítése sem. Bár álláspontunk szerint a tulajdonjog-fenntartás ezekre a követelésekre külön kikötés nélkül is kiterjed, az ezzel ellentétes nézet is védhető lehet, ezért a szerződéskötés körüli gondosság nem árthat: kifejezett kikötés esetében a jogviták elkerülhetőek. Hangsúlyozni kell, hogy ebben a vonatkozásban kizárólag a vételárköveteléshez szorosan kapcsolódó követelésekről lehet szó, egyéb – a tulajdonjogot átruházó szerződéshez konkrétan nem kapcsolódó – kötelmi igények nem jöhetnek szóba. A tulajdonjog-fenntartás ugyanis (miként arra a pactum reservati dominii kiterjesztését tárgyaló fejezetben a későbbiekben rámutatunk) nem értelmezhető olyan, zálogjogi értelemben vett dologi biztosítékként, mely elvileg bármilyen alapkövetelés szolgálatába állítható lenne.

¹⁰⁵ Sőt, pl. a tulajdonjog-fenntartással eladott dologra az eladó javára ingó jelzálogjog is bejegyezhető, erre a Ptk. 262.§ (5) bekezdésének rendelkezése lehetőséget ad, amikor kimondja: „A zálogjogi nyilvántartásba bejegyzett jelzálogjog tárgya lehet - a rendelkezési jog megszerzésétől függő hatállyal - olyan dolog is, amelyre a zálogkötelezett a zálogszerződés megkötése után szerez rendelkezési jogot. Az ilyen zálogjog ranghelyét a bejegyzésének időpontja határozza meg, e szabályra azonban nem lehet hivatkozni azzal szemben, akinek javára a rendelkezési jog korábbi jogosultja alapított zálogjogot.”

IV. A tulajdonjog-fenntartással eladó jogállása

A tulajdonjog-fenntartással egybekötött adásvételi szerződés jogi konstrukciójának egyik sajátossága abban áll, hogy egyidejű teljesítés elve szerinti kötelmi magatartás helyett az eladó bizonyos szempontból előre teljesít: az adásvételi szerződés megkötését követően a vevőnek a dolgot át is adja, ezzel szemben a vevő a vételárat csak később, jellemzően részletekben fogja teljesíteni. Nagyon gyakori az is, hogy a vevő a megvásárolt dolog ellenértékét a tulajdonjog-fenntartással megvett dolog hasznáiból tudja „kitermelni”, mindenképpen szüksége van ezért a dologra. Hasonló szempontok játszhatnak közre nagyobb értékű cikkek nem üzleti, hanem magáncélú megszerzése esetében is¹⁰⁶. A tulajdonjog-fenntartás a szembenálló igény közötti gazdasági feszültség feloldásának – végső soron az érdekek kiegyenlítésének – jogi eszköze.¹⁰⁷

Bár az adásvételi szerződés alapján az eladó a dolgot átadja, a tulajdonjog-fenntartás kikötése folytán *tulajdonjoga nem szűnik meg, hiszen a tulajdonjogot kizárólag a vételár megfizetésének felfüggesztő feltétele mellett ruhazza át*. Az eladó biztonságát az egyszerű tulajdonjog-fenntartás konstrukciójában ez a fenntartott, át nem ruházott, a vevőre át nem szálló tulajdonjog adja: mint látni fogjuk, a tulajdonosi pozíció biztosítja az eladó számára annak lehetőségét, hogy a vevő szerződésszegése (nem teljesítése) esetén a szerződéstől elállva a dolgot tulajdonjoga alapján követelhesse vissza.

A tulajdonjog-fenntartás melletti váromány jogi természetéből következik, hogy a tulajdonjog átszállásának feltétele a vételár megfizetése, a vételárkövetelés megszűnésével pedig ipso iure megszűnik maga a tulajdonjog-fenntartás is (a váromány automatikusan tulajdonjoggá teljeseedik).

¹⁰⁶ Bár ilyenkor a gyakorlatban jellemzően a fogyasztási hitel konstrukcióját választják (az eladó tulajdonjogot ruház át, a vételárat a pénzüintézettől megkapja), ilyenkor tulajdonjog-fenntartás nem kerül szóba.

¹⁰⁷ WEBER: *Sachenrecht* 157.o, REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 245.o.

1. A tulajdonjog-fenntartással „biztosított” igény: a vételárkövetelés

A vételár teljesítése rendszerint a tartozás „hagyományos” módon történő kiegyenlítésével, a szó szoros értelemben vett fizetéssel valósul meg. A vevői váromány megszűnése és a tulajdonjog átszállása szempontjából – miként a polgári jogi jogviszonyokban általában – a fizetéssel azonos hatályú tények is szóba jöhetnek.

A fizetéssel – a vételártartozás teljesítésével – azonos jogi hatállyal bír, ha a vevő az eladóval szemben fennálló – kompenzálásra alkalmas – ellenkövetelését beszámítja.¹⁰⁸ Amennyiben ennek jogszabályi feltételei adottak, annak sincs akadálya, hogy *a vevő a vételárat bírói letétbe helyezze* (Ptk. 287.§ (1) bek., vö. Ptké. 51.§), mert a jogszerű letétbehelyezéssel a teljesítés megtörténik. Erre akkor kerülhet sor, ha a jogosult személye objektíve bizonytalan, vagy ha – a gazdasági forgalomban ez lehet jellemzőbb – a jogosult késedelembe esik. A teljesítésnek ez a módja a vevő számára különösebb sérelemmel nem jár, hiszen a dolgot már a szerződés megkötésekor birtokba vette.

A vevő helyett meghatározott esetekben *harmadik személy is teljesíthet* a jogosult, az eladó részére: a Ptk. 286.§ (1) bekezdése értelmében a jogosult a (nem személyes jellegű, illetve szakértelmet nem igénylő) szolgáltatás teljesítését harmadik személytől is köteles elfogadni, ha ahhoz a kötelezett - jelen esetben a vételárfizetési kötelezettség adója, a vevő - hozzájárult. Nem szükséges azonban a vevői beleegyezés, ha *a teljesítést felajánló harmadik személynek törvényes érdeke fűződik* ahhoz, hogy a teljesítés megtörténjék. Nyilvánvalóan ez a helyzet pl. abban az esetben, ha a vevő a tulajdonjog-fenntartással eladott dolgot, pontosabban az őt megillető várományi jogot „továbbruházta” (ún. továbbvezetett tulajdonjog-fenntartás). A harmadik

¹⁰⁸ A beszámítás ilyenkor nem csupán a várományi helyzet feloldására alkalmas, hanem arra is, hogy a vevő a saját követelését érvényesíthesse: a beszámítás Grosschmid szavaival élve valóban eszköz a kénytetőség szertárában.

személy jogszerzésének – vagyis saját várományi joga kiteljesedésének – ilyenkor előfeltétele, hogy az eredeti eladó vételárkövetelése kiegyenlítésre kerüljön: hogy a tulajdonjog megillessen, annak első akadályát kell elhárítania.

Ha törvényes érdek alatt az alanyi jogok körén kívül eső – alanyi jogként kifejezetten nem konstruált, ám polgári jogi szempontból elismert – érdekeket értünk, feltétlenül ide kell sorolnunk a várománnyal rendelkező vevő hitelezőjének azt a jogát, hogy a saját adósa (a tulajdonjog-fenntartással vevő) helyett *a még hátralékos vételárat kiegyenlíthesse*. Ezzel ugyanis a megvásárolt dolgot a vevő vagyonának körébe vonhatja, amely aztán az ő követelése fedezetéül szolgálhat majd.

Érdekes problémát vet fel az a helyzet, ha *a vevő helyett kezese fizeti ki* a vételártartozást. A Ptk. 276.§ értelmében ha a kezes a jogosult követelését kiegyenlíti, a követelés az azt biztosító és a kezességvállalást megelőzően keletkezett jogokkal reá száll. A kérdés ilyenkor az, hogy a fenntartott tulajdonjog ilyen, követelést biztosító jognak tekintendő-e vagy nem.

Villányi az engedményezés szabályainak ismertetése körében a német gyakorlatra és irodalomra hivatkozva úgy tartotta, hogy a fenntartott tulajdonjog a zálogjoggal egy tekintet alá esik, ezért a követelés átruházása (engedményezése) esetén átszáll az új jogosultra¹⁰⁹. Lényegében ugyanígy foglalt állást Baur, aki szerint ha a tulajdonjog-fenntartással eladónak egy olyan harmadik személy teljesít, aki az eladó felé kötelezett volt (pl. kezes) és átszáll rá a vételárkövetelés, az eladó köteles a tulajdont a harmadik személyre átruházni.¹¹⁰ A svájci irodalomban Bürgi is úgy véli, hogy a tulajdonjog-fenntartás átszállása – biztosítéki természete folytán – törvényszerű. A nemzetközi követelés-vételről szóló, Ottawában, 1988. május 28-án kelt UNIDROIT Egyezmény kihirdetéséről szóló 1997. évi LXXXV. törvény 7. cikke is lehetővé teszi a feleknek, hogy a követelés átruházásáról szóló

¹⁰⁹ VILLÁNYI: *A kötelelem alanyai* 141.o.

¹¹⁰ BAUR: *Sachenrecht* 588.o.

szerződésben vagy külön megállapodásban az átruházott követeléshez tartozó jogok pl. a tulajdonjog-fenntartás átszállásáról rendelkezzenek.

Ezzel ellentétes álláspont is fellelhető ugyanakkor a jogi irodalomban. Hansjörg Weber pl. hangsúlyozza, hogy a tulajdonjog-fenntartás nem tekinthető járulékos biztosítéki eszköznek¹¹¹. Ha tehát a tulajdonjog-fenntartással eladó a vételárkövetelést engedményezi, a fenntartott tulajdon nem száll át automatikusan. Annak persze nincs akadálya, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó (egyúttal engedményező) kötelmi kötelezettséget vállaljon a tulajdonjog átruházására az engedménnyel szemben.

Úgy véljük, hogy ez utóbbi felfogás tekinthető helyesnek: *a fenntartott tulajdonjog nem minősül a Ptk. 276.§ szerint automatikusan átszálló biztosítéknak*. A vételár teljes kiegyenlítésével az eladó tulajdonjoga és a vevő várománya ipso iure megszűnik, az adós helyett teljesítő kezes pedig a Ptk. 276.§ (1) bekezdésében foglalt rendelkezés értelmében egyszerűen – áútszálló tulajdonjog nélkül – a vételárkövetelés törvényi engedményese lesz¹¹².

Említésre érdemes kérdést vet fel az a helyzet, ha a vevő váltót ad, forgat vagy idegen váltót fogad el a vételártartozása fejében. Reinicke-Tiedke monográfiája ismerteti egy ítéletet, mely szerint az eladó elállhat a szerződéstől, ha a tulajdonjog-fenntartással vevő akár a vételárral, akár a váltóban foglalt absztrakt fizetési ígérettel esik késedelembe. Az ítéletbeli okfejtéssel egyetértve a szerzőpáros úgy érvel, hogy a váltótartozás tekintetében beálló késedelem határozottan „jelzésértékű” az eladó számára, mely arra utal, hogy a vevő a szerződésből eredő tartozását sem fogja (nem tudja) kiegyenlíteni.¹¹³ Ez a jogi helyzet azonban – véleményünk szerint – árnyaltabb megközelítést igényel.

Meg kell különböztetnünk ugyanis a *fizetési és a fedezeti váltó* intézményét. Ha a vevő a vételártartozásáról novatórius jelleggel – vagyis a

¹¹¹ WEBER, HANSJÖRG: *Kreditsicherheiten* 187.o.

¹¹² Úgy is fogalmazhatunk, hogy a kezes általi teljesítés egyidejű következménye a váromány megszűnése és a vételárkövetelés átszállása: a fizetés pillanatában tehát megszűnik a tulajdonjog-fenntartás.

¹¹³ BGHZ 96, 182, 195. REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 253. o.

kötelmi kötelezettség megszüntetése céljával – adott fizetési váltót és az eladó a váltót elfogadta, abban az esetben a tulajdonjog-fenntartás megszűnik, mert az adásvételi szerződésből fakadó vételártartozást a felek a váltóban megtestesülő absztrakt fizetési ígérettel váltották fel. Amennyiben a váltó adósa utóbb a váltótartozással késedelembe esik¹¹⁴, ez már váltójogi kérdés, a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételi ügyletre kihatása nincs, a már átszállt tulajdont az eladó oldalán fel nem éleszti.¹¹⁵ Más a helyzet abban az esetben, ha a váltó *fedezeti váltóként* került kiállításra, illetőleg a váltó forgatása ezzel a céllal történt. Ilyenkor az értékpapírba foglalt fizetési kötelezettség biztosítékkul szolgál, a fennálló vételártartozást, illetve a fenntartott tulajdonjogot önmagában nem érinti. Ennek azért van jelentősége, mert a fedezeti váltó adása az alapkötelmet nem módosítja, azt csak kiegészíti, az eladó elállási jogának megalapozottságához viszont a vevő vételárfizetési késedelme szükséges.¹¹⁶

Végül a fizetéssel azonos hatású lesz – és a tulajdonjog átszállását eredményezi – az eladó részéről a véterlárkövetelésről történő kifejezett lemondás (azt a vevőnek elengedi), hiszen ezáltal a vevő tartozása jogszerűen – a tulajdonjog-fenntartással eladó ügyleti akaratával találkozva – szűnik meg, a tulajdonjog-fenntartás „kiteljesedésének”, egyszerűen fogalmazva „a váromány tulajdonjoggá válásának” nincs akadálya.

¹¹⁴ Megfelelő váltószerződés esetében ezzel egyenértékű, ha az idegen váltót a címzett nem fogadja el, vagy lejáratkor nem teljesíti.

¹¹⁵ A szerződő feleknek érdemes komoly figyelmet szentelni a váltó kiállítását vagy fogatását rendező megállapodásra – pactum de cambiando – mert a célzott joghatások csak abban az esetben állnak be, ha az absztrakt fizetési ígéret szerinti kötelelem összhangban van az alapügylettel. Bár a dolgozat témájától messze eső kérdés, röviden utalunk arra, hogy fizetési kötelezettséget váltó közbenjöttével nem csak az absztrakt fizetési ígéret kiállításával, hanem a már kiállított váltó forgatásával is lehet teljesíteni. Éppen ezért előfordulhat, hogy a váltó egyenes adósa nem is a tulajdonjog-fenntartással vevő.

¹¹⁶ A váltó és az alapügylet kapcsolatához lásd pl. EBH 1999/114., BH 2000/259., BH 2003/79., EBH 2003/958.

2. Az eladó birtokosi minősége

A tulajdonjog fenntartásával együtt fennmarad a birtokosi pozíció is. Az eladó közvetett saját birtokos marad, birtokát a vevő közvetíti. Bár a birtok – az általános megközelítés szerint – a dolog feletti tényleges hatalmat jelenti, hatályos jogunkban birtokosnak minősül a tulajdonos is, aki ténylegesen nem tartja magánál a dolgot, ám a dolog felett – a legerősebb dologi jog alapján, vagyis tulajdonjoga folytán – hatalmat gyakorol.¹¹⁷

Ennek a ténynek a hangsúlyozása azért is fontos, mert az eladó bizonyos esetekben harmadik – a tulajdonjog-fenntartással eladott dolgot jogellenesen magánál tartó – személlyel szemben *maga is jogosult lehet birtokvédelemre*, és a dolog kiadását követelheti. Ez utóbbi megállapítással kapcsolatban vitás, hogy az eladó a dolog kiadását a maga vagy a tulajdonjog-fenntartással vevő számára igényelheti. Az egyik megközelítés szerint a tulajdonos birtokvédelemre jogosult ugyan, ám a vevővel kötött szerződés alapján dolog közvetlen birtoklására nem, ezért csak a – birtokvédelmi eljárásban esetleg passzív – vevő számára követelheti a birtokháborítótól a dolog kiadását illetve a vevő javára követelheti a birtoksértő magatartás abbahagyását. Sokkal helyesebbnek és következetesebbnek tartjuk azt a megoldást, mely szerint a tulajdonos – imént hangsúlyozott és a tulajdonjogából egyenesen következő – alapvető birtokosi megítélése miatt a maga nevében követelheti a birtoksértő cselekményektől való tartózkodást, azzal, hogy az esetleg *a kezéhez kiszolgáltatott dolgot a tulajdonjog-fenntartással vevővel fennálló jogviszonya alapján a várományi jog jogosultjának kiadni köteles*.

A tulajdonos azonban – értelemszerűen – *nem léphet fel birtokvédelmi igénnyel a vevővel szemben egészen addig, amíg a vevő szerződésszerűen teljesíti a kötelmi kötelezettségeit*, sőt: ha a tulajdonos zavarná a szerződeshű

¹¹⁷ LENKOVICS: *A dologi jog vázlata* 269. és köv. o.

vevő birtoklását, maga a tulajdonjog-fenntartással vevő folyamodhatna az eljárásra hatáskörrel és illetékességgel bíró szervhez az eladóval szemben birtokvédelemért.

3. A tulajdonjog-fenntartással eladót megillető elállási jog

A tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételi szerződés konstrukciójának, egyúttal a pactum reservati dominii biztosítékkénti működésének lényege, hogy a tulajdoni igény fenntartásával *megerősíti a vételárat hitelező jogi helyzetét azokban az esetekben, amikor a kötelelem bajba jut*. Idesorolható az az eset, amikor az eladó (az alábbiakban látni fogjuk) a dologra harmadik személy által vezetett végrehajtással szemben tulajdonjogára hivatkozva *igényszerrel* védekezhet, vagy a tulajdonjog-fenntartással vevő felszámolása esetében a csődvagygonban még meglévő dolgot „*kiigényelheti*”. A tulajdonjog fenntartása ezen kívül dologi hatályú biztosítékot nyújt az eladó számára azáltal is, hogy a szerződésszegés miatti *elállási jog gyakorlását támogatja*: sajátos módon „eldologiasítja” a visszakövetelésre irányuló kötelmi igényt.¹¹⁸

A tulajdonjog-fenntartás melletti adásvétel a vevő oldalán az eladóval szemben érvényesíthető, de harmadik személyekkel szemben is felhozható dologi várományt keletkeztet, mely a jogszerzésnek nem csupán egy biztosított (reális) lehetősége, hanem egy a tulajdonjoghoz hasonló elbírálásban részesülő, jog által védett jogszerzési pozíció. Ezt a jogilag elismert jogi pozíciót a tulajdonjog-fenntartással élő eladónak is tudomásul kell venni, ami azt jelenti, hogy *a vevővel szembeni – a fenntartott tulajdonon alapuló – igények érvényesítéséhez* magát a várományi helyzetet kell elsősorban megszüntetni: ennek eszköze pedig *a szerződéstől való elállás*. A vevő fizetési késedelme (egyéb szerződésszegése) ugyanis önmagában nem eredményezi a dologi váromány megszűnését, a szerződésszegés nem szünteti

¹¹⁸ Erre a kérdésre a tulajdonjog-fenntartás biztosítéki szerepét összefoglaló fejezetben még visszatérünk.

meg ipso iure a vevő birtokláshoz való jogát, nem nyitja meg a dolog visszakövetelésének lehetőségét.¹¹⁹ A visszatartott (csak feltételesen átruházott) tulajdonjogban rejlő erőnek *a vevővel szembeni* realizálásához (a dolog visszaköveteléséhez, mint végső eszköz alkalmazásához) *a szerződéstől való elállás szükséges*.

Nem véletlen – és a tulajdonjog-fenntartásnak az elállási jog intézményével való szoros fogalmi kapcsolatát híven tükrözi –, hogy mind az Mtj. 1367.§-a, mind pedig a BGB tulajdonjog-fenntartást szabályozó (kötelmi jogi reform előtt hatályos) 455.§-a kimondta, hogy az eladó jogosult a szerződéstől a vevő késedelmes teljesítése esetén (a korábbi német megoldás szerint minden további nélkül) elállni.¹²⁰

Az *elállás* a másik félhez intézett egyoldalú alakító jogként (hatalmasságként) a szerződést megkötésének időpontjára visszaható hatállyal számolja fel (azaz *a szerződést felbontja*). Az elállási nyilatkozat gyakorlásának azonban – anélkül, hogy a téma részletes tárgyalásába bocsátkoznánk – több előfeltétele is van, melyek a tulajdonjog-fenntartás kapcsán gyakran különös értékelést nyerhetnek.

Nem vitás, hogy a pactum reservati dominii kikötése alapvetően nem változtat a szerződéses kötelezettségek teljesítésének általános szerződési szabályain: *az elállási jog a késedelmes vevővel szemben a rendes szabályok szerint*, idevágó speciális rendelkezés nélkül gyakorolható. A szerződés egyoldalú nyilatkozattal való felbontása esetén figyelemmel kell lenni a Ptk.

¹¹⁹ Ebben a tulajdonjog-fenntartással foglalkozó jogi irodalom egységes. Lásd pl. WOLF: *Sachenrecht* 313.o. Azért szükséges ennek a ténynek a kiemelése, mert az igényper és a „kiigénylési” jog gyakorlása a felszámolási eljárásban (ún. Aussonderungsrecht) elsősorban nem a vevővel, hanem harmadik személyekkel szembeni lehetőségek. Ez tisztán áll az igényperre nézve, mely az eladó és a vevő közötti jogviszonyt nem is érinti, az ügyletet magát meg nem szünteti. Lényegét tekintve talál a kiigénylési jogra is, amennyiben e jogot úgy közelítjük meg, hogy az – bár tartalmában az adásvételi szerződés megszüntetését (eredeti állapot elszámolás melletti helyreállítását) jelenti, ezáltal közvetlen joghatást fejt ki a felek jogviszonyában is – leginkább a kedvezőtlen csődhitelezői besorolástól (vagyis: más hitelezőkkel való együtt-kezeléstől) védi meg az eladót.

¹²⁰ Az új BGB 449.§ már ilyen kifejezett, elállásra utaló rendelkezést nem tartalmaz, az elállás általában a szerződési közös szabályok szerint lehetséges.

300.§ (1)-(2) bekezdésének szabályaira, melyek az elállást nem emelik automatikusan alkalmazható jogkövetkezménnyé: *előfeltétel az érdekmúlás igazolása, vagy az érdekmúlás bizonyításának „kiváltására” alkalmas szerződési kikötést („szigorú” határidő) kell alkalmazni.*¹²¹ Miként azt a Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntésében kifejtette: önmagában a teljesítés naptári időpont szerinti meghatározása és ehhez képest a kötelezett késedelme nem jelenti feltétlenül a jogosult elállási joga gyakorlásának azonnali lehetőségét. Ha az ún. szigorú (fix) lejárat nem következik egyértelműen a szolgáltatás felismerhető rendeltetéséből, a feleknek az ilyen határidő vagy határnap tűzésében - mint lényeges kérdésben - kifejezetten meg kell állapodniuk.¹²²

Az új Ptk. az elállásra nézve *alapvetően nem változtat* e szabályokon, az elállás tehát a készülő kódex szerint is főszabályként az érdekmúlás bizonyításához kötött. A tulajdonjog-fenntartás mellett kötött ügyleteket is érintheti azonban az az új törvényi rendelkezés, mely lehetővé teszi a jogosult számára *olyan tartalmú egyoldalú nyilatkozat megtételét, mely szerint a póthatáridő elmulasztása, eredménytelen eltelte esetén (ún. kétszeres késedelem) a szerződés minden külön jognyilatkozat nélkül megszűnik.* Erre a nyilatkozatra értelemszerűen a szerződés megkötését követően – pl. a póthatáridő tűzésekor – is sor kerülhet.

A készülő Polgári Törvénykönyv 5:191.§-a szerint abban az esetben, ha a vevő a felek megállapodása alapján a vételárat részletekben jogosult teljesíteni, ám a dolog birtokát már a vételár teljes kiegyenlítése előtt rá átruházzák (*részletvétel*), az eladó a vevő késedelme esetén – választása szerint – *elállhat a szerződéstől, vagy megvonhatja a részletfizetési*

¹²¹ A szigorú vagy fix határidő szerződésbeli kikötésekor egyértelmű megfogalmazásra kell törekedni. A bírói gyakorlat ugyanis csak abban az esetben fogadja el a teljesítési határidőt olyan határidőnek, mely a jogosult oldalán lehetővé teszi az érdekmúlás bizonyítása nélküli elállást, ha a felek erre irányuló ügyleti akarata a szerződés szövegéből (esetleg az értelmezési elvek segítségével) kiolvasható.

¹²² BH 1999.204., hasonló BH 1995.460.

kedvezmény jogát. Ez a rendelkezés természetesen a tulajdonjog-fenntartás mellett kötött részletügyletek esetében is alkalmazandó. A változás a jelenlegi szabályokhoz képest abban áll, hogy *a részletfizetési kedvezmény megvonásának és az elállási jog gyakorlásának lehetősége nem csupán az eladó kifejezett írásbeli nyilatkozata esetén, hanem a jövőben törvényi szabályként érvényesülhet.*¹²³

4. A dolog visszakövetelése – elállás nélkül

A BGB kötelmi reformja előtt a német jogban ez a kérdés igen sok vitát kavart. Bár a jogi irodalom az elállás nélküli visszavételi lehetőséget a tulajdonjog-fenntartás jogi jellegéből és rendeltetéséből levezethetőnek tartotta¹²⁴, a bírói gyakorlat ezt mégis vonakodott elfogadni. Több közzétett döntés hangsúlyozta: annak ellenére, hogy a vevő valóban megszegi a szerződésben foglalt kötelezettségeit, az eladó elállás nélkül nem jogosult a dolog visszakövetelésére („*keine Rücknahme ohne Rücktritt*” elve), a vevő tehát továbbra is hivatkozhat az őt a szerződésből fakadóan megillető birtoklási jogosultságra (BGB 986.§).¹²⁵ A jogalkotó 2002. január 01. napjával ezt az álláspontot kodifikálta: a BGB 449.§ (2) bekezdése értelmében az eladó a tulajdonjog-fenntartással eladott dolgot csak abban az esetben követelheti vissza, ha a szerződéstől elállt. A szabály mindenestre *diszpozitív*, a törvényi

¹²³ A Javaslat indokolása szerint feltétlenül szükséges a birtokot átruházó és a vevőnek részletfizetési kedvezményt is nyújtó eladó megfelelő védelméről gondoskodni arra az esetre, ha a vevő a megállapított fizetési ütemezést nem tartaná be. A hatékony jogi szabályozás megkívánja – így szól a Javaslat – hogy a szerződési gyakorlatban már amúgy is megszokott és elfogadott kikötést diszpozitív szabályként emelje be a jogalkotó a kódexbe, nyitva tartva természetesen annak lehetőségét, hogy a felek a törvénytől eltérő megállapodást kössenek.

¹²⁴ LARENZ: *Schuldrecht* 82.

¹²⁵ Lásd. bírói gyakorlattal WEBER: *Sachenrecht* 174. o, HABERSACK-SCHÜRNBRAND: *Der Eigentumsvorbehalt nach der Schuldrechtsreform* 836.o. Reinicke-Tiedke sem fogadta el, mondván, hogy ez a megoldás ellenkezik az adásvételi ügylet céljával, ti. a vevőnek szüksége van a dologra, az eladónak viszont nincs. REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 254.o.

főszabálytól eltérő szerződési megállapodás lehetőségét a német jog nyitva hagyja a felek számára.¹²⁶

A probléma megoldását tehát a BGB 449.§ (2) bekezdésének eltérő megállapodást engedő (diszpozitív) természete adja. A vevő fizetési késedelme esetén – annak ellenére, hogy a szerződésszegés kétségtelen – *az eladónak nem feltétlenül áll érdekében az elállási jog gyakorlása*. Sokkal inkább védhető az az álláspont, mely szerint *a dolgot elállás nélkül visszavehesse és ezáltal – jogszerűen – nyomást gyakorolhasson a vevőre annak érdekében, hogy az a fizetési kötelezettségét teljesítse*. Ha az eladót ez a visszavételi jog megilleti, talán a vevő is komolyabban veszi a fizetési ütemezés betartását (különösen, ha pl. a termelésében szüksége van a dologra), mint abban az esetben, ha tudná, hogy az eladó csak az ügylet végleges felszámolásával lenne képes rászorítani őt a teljesítésre, és tisztában lenne azzal, hogy ezt a megoldást az eladó nem szívesen választja. Különösen hatékony lehet a visszavételi jog olyan esetekben, ha a szerződésszegő adósnak a dolog birtokára szüksége van, *a használati jog megvonásával ezért gyors teljesítésre lehet ösztönözni*.

Nem vitás, hogy *az elállás nélküli, mintegy „automatikus” visszavétel lehetősége* – hasonlóan a BGB hivatkozott rendelkezéseihez – *Polgári Törvénykönyvünk hatályos szabályaiból sem vezethető le*. Régi magánjogi irodalmunk is így foglalt állást: „arra azonban, hogy az eladó a szerződéstől való elállás nélkül a vevő késedelmes fizetése esetén a dolgot visszavegye, rendszerint nem tekinthető feljogosítottnak.”¹²⁷ Az adásvételi szerződésből fakadóan ugyanis a vevőnek érvényes jogcíme van a birtoklásra és a birtok átadása főszabályként nem feltételes: *a szerződő felek feltételhez a tulajdonjog átszállását és nem a birtokjogot kötötték*. Amennyiben tehát az eladó a dolgot birtokában tartó, ám a vételárfizetéssel késedelmes adóstól a dolgot visszakövetelné, a vevő alappal hivatkozhatna a birtokláshoz való, az eladótól

¹²⁶ WEBER: *Sachenrecht* 175.o.

¹²⁷ KOLOSVÁRY: *A magyar magánjog* 215.o. (kiemelés tőlem)

származó jogcímre és sikerrel igényelhetne birtokvédelmet (Ptk. 188.§ (3) bek.). Megítélésünk szerint azonban *nincs akadálya* – a tulajdonjog-fenntartás jelenlegi szabályai mellett sem – annak, *hogy a felek szerződésükben az eladó számára a dolog visszavételének jogát biztosítsák*, s ez a lehetőség a megalkotandó új Polgári Törvénykönyvben sem zárható ki.¹²⁸ Egy ilyen jogosultság az egyedi szerződésben és a felek (tipikusan az eladó) által alkalmazott általános szerződési feltételben egyaránt kiköthető, utóbbi esetben természetesen fokozott figyelemmel kell lenni arra, hogy maga az általános szerződési feltétel, illetve a blankettában megfogalmazott, a szerződéskötési gyakorlatban nem szokásos kikötés a szerződés részévé vált-e vagy sem. Mint láttuk, egy ilyen tartalmú „visszavételi kikötés” létjogosultságát a német jog is elismeri, a szerződési gyakorlat pedig alkalmazza (ún. „Rücknahmeklauseln”). Ezt a szerződési kikötést egyébként – a fogyasztó szerződéseket leszámítva – az osztrák bírói gyakorlat is elfogadja.¹²⁹

5. Az elévülés hatása a tulajdonjog-fenntartásra

Elgondolkodtató kérdést vet fel azonban a vételárkövetelés elévülésének esete, konkrétan: az elévülés ténye milyen hatással lesz a felek jogviszonyára. *Önmagában az elévülés* ugyanis *a vevő dologi várományát illetve birtokláshoz való jogát nem érinti*, ráadásul az elévülési kifogás, mint adósi ellenjog (hatalmasság) felvetése első látásra a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvétel konstrukciójában is jogszerű magatartás, mellyel a kötelezett a vele szemben támasztott – az időmúlás folytán naturalis obligatiová gyengült – igényt sikeresen háríthatja el. Kérdéses lehet, hogy ilyenkor az eladó az elévülési

¹²⁸ Megjegyezzük, hogy egy ilyen jellegű szerződési kikötés, ti. ha az eladó a kötelezettet – kielégítési jog gyakorlása nélkül – a visszavétel jogának kikötésével arra tudja rászorítani, hogy teljesítsen (ellenkező esetben elveszíti az ingó dolog birtokát), a teljesítési készséget fokozó mellékkikötésként is értelmezhető.

¹²⁹ Vö. DITTRICH-TADES: *ABGB* 397.o.

kifogással védekező vevő nem fizetésére hivatkozással elállhat-e a szerződéstől vagy elállás nélkül visszakövetelheti-e az eladott dolgot?

Ha ebben a kérdésben a tulajdonjog-fenntartás intézményét – miként azt a jogi irodalom teszi – a klasszikus ingó dologi biztosítékként említett kézizálogjog, valamint a birtoklás nélküli ingó biztosítékok közül az ingó jelzálogjog megoldásával vetjük egybe, érdekes következtetésekre juthatunk.¹³⁰ A követelés elévülése a kézizálogtárgyból való kielégítésnek ugyan nem akadálya, *a kézizálogjog tehát „túléli” a követelés elévülését,*¹³¹ az ingó jelzálogjogra nézve azonban a Ptk. 264.§ (1) bekezdése kimondja a zálogjog megszűnését, ha a követelés elévül. Ez utóbbi logikát követve¹³² a tulajdonjog-fenntartásnak a követelés elévülésével meg kellene szűnnie, ami pedig a vevő tulajdonszerzését eredményezné.

Az ingó dologi biztosítékok közül összehasonlításra leginkább alkalmas (éppen ezért a tulajdonjog-fenntartással leggyakrabban párhuzamba állított) *ingó jelzálogjog intézményéhez képest ugyanakkor a tulajdonjog-fenntartás – a dogmatikai konstrukcióból fakadó sajátosságai miatt – nyilvánvalóan eltérő, a zálogjoghoz képest speciális szabályozást igényel.* Nem lehet egyformán kezelni a jogi helyzetet a (teljes) tulajdon-átruházással egyidőben alapított ingó jelzálogjog és a tulajdonjog-fenntartás egymástól alapvetően eltérő konstrukciója esetében. *Az első esetben ugyanis a vevő teljes tulajdont szerez, melyet egy kötelmi követeléshez kapcsolódó (a követeléshez képest járulékos) korlátolt dologi jog terhel.* Ilyenkor az eladó már nem tulajdonos, ügyleten hát zálogjoggal biztosított, ám az elévüléssel megszűnő kötelmi igényére. *A második esetben ezzel szemben a vevő nem szerez tulajdonjogot, pusztán a tulajdonszerzésre irányuló váromány illeti meg.* A helyzet tehát pontosan

¹³⁰ A birtoklással nem járó ingó biztosítékok közül nem tárgyaljuk a biztosítéki tulajdonátruházás (Sicherungsübereignung) intézményét.

¹³¹ A készülő Polgári Törvénykönyv szövegtervezete ezen változtatni szándékozik és általános szabályként tervezi kimondani a zálogjog megszűnését a követelés elévülése esetén. Vö. 4:126.§ (1) bek. c) pontja.

¹³² Említettük ugyanis, hogy a tulajdonjog-fenntartás intézményét leegyszerűsítve gyakran az ingó jelzálogjogot pótló megoldásként fogják fel.

fordított: igyekezzen a vevő, ha tulajdont akar szerezni, ehhez pedig a kulcs a vételártartozás teljesítése. A tulajdonjog megszerzése szempontjából nem az eladó vételárkövetelésének van jelentősége, mert *a kérdést egyértelműen a vevő érdekpozíciója felől kell megközelíteni: a tulajdonjog átszállását ugyanis a vételártartozásnak a vevő általi teljesítése eredményezi.*

A tulajdonjog-fenntartás rendeltetése – erre már több ízben utaltunk – hogy az egyébként perfekt átruházás mellett is „függőben tartsa” a tulajdonátszállást, vagyis a vevő csak és kizárólag akkor szerezzen tulajdonjogot (másképpen fogalmazva: az eladó tulajdonjoga csak akkor szűnjön meg), ha a vevő a vételárfizetési kötelezettségének maradéktalanul eleget tett. A követelés elévülése nem bír a teljesítés kötelemszüntető hatásával, nem egyenértékű a teljesítéssel. Nem véletlen, hogy a hatályos Polgári Törvénykönyv XXVI. fejezete a szerződések megszűnésének eseteitől külön tárgyalja az elévülést. Az elévülés tehát csak az igényt olvasztja el, az alanyi jogot meg nem szünteti. Ha a követelést bírósági úton nem is lehet érvényesíteni, az attól még nem szűnik meg.¹³³ Vagyis a kötelelem reflektív joghatásai továbbra is fennállnak: „a követelés még követelés”, beszámításra alkalmas (ezzel a lehetőséggel a tulajdonjog-fenntartással eladó is élhet),¹³⁴ csupán az alaki kényszerítősség szűnik meg.¹³⁵

Lehetetlen ugyanakkor nem észrevenni, hogy a klasszikus ingó dologi biztosítékként megismert *kézizálogjog* valamint *az ingó tulajdonjog-fenntartás esetében az elévülés sajátosan változtatja meg a felek közötti kötelmi és dologi jogi jogviszonyt*. Az elévülés bekövetkeztéig a kézizálogjog jogosultja (aki ugyan nem tulajdonosa, de birtokkal megerősített dologi jogosultja a biztosíték tárgyának) és a tulajdonjog-fenntartással eladó (aki viszont nem közvetlen birtokosa, ám dologi jogi jogosult) a vételárkövetelés kielégítése érdekében az

¹³³ MAGYARÁZAT 2001. 1045.o.

¹³⁴ Nem véletlenül mondta azt Grosschmid, hogy a beszámítás voltaképpen eszköz a kényszerítősség szertárában.

¹³⁵ Vagyis csak a bírói út szűnik meg, de az is csak direkte, mert pl. az elévült követelést beszámításra a bírósági eljárásban is fel lehet használni, ha az ehelyütt nem részletezendő jogszabályi feltételek fennállnak (vö. Ptk. 297.§ (2) bek.).

adós teljes vagyonából kielégítést kereshet, addig az elévülés beállta után már csak a kézizálogtárgy szolgál fedezetül, illetőleg a vételárkövetelést kizárólag a dolog visszakövetelésének lehetősége biztosítja. Helytálló és szemléletes Dezső Gyula kézizálogjogra nézve tett megjegyzése, aki szerint *az elévülés bekövetkeztéig „a biztosíték volt a járulék”* (az „accessorium”), *az elévülés után fordul a helyzet: a dologi alapú kielégítési jog válik elsődleges igényné,* míg az elévült, ám alanyi jogként továbbra is létező *alapkövetelés az elszámolás körében játszik szerepet.*¹³⁶ Ez a megközelítés tökéletesen talál a tulajdonjog-fenntartásra is: ha a vevő a vele szemben támasztott vételárkövetelés ellenében elévülési kifogást támaszt, a tulajdonszerzés feltétele többé be nem állhat, ennek következtében az eladó visszakövetelésre irányuló igényével szemben várományi jogára nem hivatkozhat: igényállapotban lévő vételárkövetelés hiányában az eladó csak a dologra tarthat igényt, a már átvett részletekkel pedig el kell számolni.

Tanulsággal szolgálhat a német jogi megoldás fejlődési iránya is. A BGB a 2001. évi kötelmi reform előtti (2001. december 31. napjáig hatályos) rendelkezése az eladó számára az elállás jogának gyakorlását – ami a dolog visszavételének előfeltétele – *kizárólag a vevői késedelem esetében tette lehetővé. Elévülés esetében viszont a német jogban nem beszélhetünk késedelemről,* így ezen a jogcímen az elállás sem lehet jogszerű. A vételár hiánytalan megfizetéséhez, mint felfüggesztő feltételhez kötött átruházás miatt ugyanakkor a vevő tulajdonszerzése sem állhat be, és bár a dolgot a birtokában tartja, tulajdonossá nem válhat. A német irodalomban megoszlottak a vélemények a kérdés jogi megoldását illetően. Voltak, akik az eladó elévülés ellenére is fennálló tulajdonjogára hivatkozva kézenfekvőnek tartották, hogy a tulajdonjog-fenntartás nem szűnik meg akkor sem, ha a vételárkövetelés elévült, ennek következtében a dolog a vevőtől visszakövetelhető. Reinicke-Tiedke a BGB említett szakaszának korábbi – akkor még csak a zálogjogi biztosítékokra szabott – rendelkezését a hasonlóság okán hívták fel analógiaként, amikor úgy foglaltak állást, hogy *ha az elévült követelést a*

¹³⁶ DEZSŐ: *Fejezetek a zálogjogtan köréből* 108.o.

*zálogjogból és a biztosítékul átruházott vagyontárgyból ki lehet elégíteni, akkor így kell ennek lennie a tulajdonjog-fenntartás esetében is.*¹³⁷ A német irodalomban ez volt az uralkodó nézet. Az ellenkező álláspontot képviselők azonban az elévülés miatt „erejét veszített” vételárkövetelés miatt nem tartották jogszerűnek az eladói elállást, ennek hiányában pedig nem fogadták el a visszakövetelési jogot: mivel az elévülés folytán az eladó már nem követelhet teljesítést, jogszerűen el sem állhat, elállás nélkül pedig a dolog nem követelhető vissza, ezért a vevő a birtokot véglegesen megszerezte.

A német törvényhozás fontosnak tartotta, hogy ezt a kérdést jogszabályi rendelkezéssel tisztázza. A BGB 216.§ (2) bekezdésének módosított rendelkezése szerint abban az esetben, *ha a követelést tulajdonjog-fenntartás biztosítja, elévülésre hivatkozva is el lehet állni a szerződéstől,*¹³⁸ a BGB 218.§ (1) bekezdésének harmadik mondata pedig – a BGB 216.§ (2) bekezdésére utalva – kifejezett kivételt fogalmaz meg a főszabály alól, mely általában véve nem engedi meg, hogy a jogosult a szerződéstől elálljon, ha vele szemben a kötelezett elévülésre hivatkozik (e szabály alól lett tehát kivétel a tulajdonjog-fenntartás esetköre). Ezzel a német jogalkotó a tulajdonjog-fenntartást megerősítve törvényi szabályban oszlatta el a vitát a fenti kérdésben.

Az ismertetett német jogi megoldással egyezően az uralkodó osztrák nézet szerint a vételárkövetelés elévülése csak a peresíthetőséget érinti (ABGB 1432.§), nem szünteti meg azonban az eladó fenntartott tulajdonjogát. Az osztrák szerzők hivatkoznak *a tulajdoni igények elévülésének kizártságára* (ABGB 1459.§) és jellemző érv *a kézizálogjogi elv „továbbhatása” is* (ABGB 1483.§), mely – a magyar jogi megoldáshoz hasonlóan – a követelés elévülése ellenére biztosítja a kézizálogjog tárgyából való kielégítést. Hangsúlyozzák azt is, hogy a tulajdonjog-fenntartással élő tulajdonos nem részesíthető csekélyebb védelemben, mint a kézizálog-hitelező.¹³⁹

¹³⁷ A BGB 216.§ (1) bekezdése értelmében a követelés elévülése nem akadályozza a zálogtárgyból (Pfandrecht, Hypothek, Schiffshypothek) való kielégítést.

¹³⁸ PALANDT: *Bürgerliches Gesetzbuch* 228.o.

¹³⁹ Vö. BINDER: *Sachenrecht* 233.o., IRO: *Sachenrecht* 121.o.

6. Végrehajtás a vevő hitelezői által. Igényper

Az eladó tehát általában véve – amíg a dolog a tulajdonjog-fenntartással vevőnél, eredeti állapotában megvan – mindenképpen *védett pozíciót élvez*: a tulajdonjog-fenntartás biztosítja számára annak lehetőségét, hogy a vevő fizetési késedelme esetén választása szerint a szerződéstől elállhasson és a dolgot visszakövetelhesse, vagy a vételárkövetelését végrehajtási úton érvényesítse és akár a tulajdonjog-fenntartással eladott dologból kielégítést kereshessen. Mint korábban említettük, meglátásunk szerint a felek úgy is megállapodhatnak egymással, hogy az eladó a vevő fizetési késedelme esetén az eladott és átadott dolgot – elállás nélkül – visszavehesse, az ügylet fenntartása mellett így gyakorolva nyomást a késedelmes vevőre.

Többször említettük azonban, hogy a tulajdonjog-fenntartás biztosítéki ereje gazdasági válsághelyzetekben mutatkozik meg igazán, mint amilyen konkrétan a tulajdonjog-fenntartással vevő hitelezői által a vevő ellen indított végrehajtás, vagy a vevővel szemben kezdeményezett felszámolási eljárás.

A tulajdonjog-fenntartással vevő hitelezői által kezdeményezett végrehajtási eljárás az eladóra nézve reális veszélyt jelent. Mind a magyar, mind a német végrehajtási jog alapvetően „*birtokközpontú*” abból a szempontból, hogy az ingó végrehajtási cselekmények *elsősorban az adós birtokában lévő vagyontárgyakat ragadják meg*. A Vht. 86.§ (1) bekezdése értelmében lefoglalni az adós birtokában, őrizetében lévő vagy más olyan ingóságot lehet, amelyről valószínűsíthető, hogy az adós tulajdonában van. Mivel azonban az ingó dolgok általában „nincsenek felcímkézve”, vagyis ránézésre nem derül ki, hogy az adós nem tulajdonosa ill. nem az adós a tulajdonosa a lefoglalt vagyontárgynak, az eladó gyakran egyáltalán nem is szerez tudomást a tulajdonjogát sértő eljárásról. A végrehajtási eljárás keretében a jóhiszemű vevő a Ptk. 120.§ (1) bekezdése valamint a Vht. 127.§ (1) bekezdése értelmében a vételár kifizetésével tulajdonjogot szerez,

még hozzá tekintet nélkül arra, hogy ki volt a tulajdonos. Ez a tulajdonszerzés ráadásul tehermentes szerzés, melyet az árverés esetleges megsemmisítése sem befolyásol (Vht. 127.§ (3) bek.). A fenntartott tulajdonjog megszűnése miatt az eladó kizárólag kötelmi igénnyel fordulhat a szerződésszegő vevővel szemben.

Ha viszont az eladó információt szerez a végrehajtási cselekménnyel, abban az esetben a vételár kiegyenlítéséig fennálló tulajdonjogára hivatkozva védelemben részesülhet. A Pp.371.§ (1) bekezdése szerint az, aki a lefoglalt vagyontárgyra tulajdonjoga vagy más olyan joga alapján tart igényt, amely *a végrehajtási eljárás során történő értékesítésnek akadályát képezi, a végrehajtást kérő ellen a vagyontárgy végrehajtás alóli feloldása iránt végrehajtási igénypert (röviden igénypert) indíthat.* Minden igényper alapgondolata és közös célja, hogy „megmentsen valamely vagyontárgyat singularis (...) végrehajtás vagy az universalis végrehajtás (csőd) alól. (...) mindegyik tényállásában közös az (...) hogy a végrehajtás alá vont vagyontárgy nem a végrehajtást szenvedő (illetőleg a vagyonszünet), vagy csak időlegesen az övé.”¹⁴⁰ A tulajdonjog-fenntartással eladó nézőpontjából a polgári perrendtartás rendelkezései által részletesen szabályozott igényper éppen ezért nem más, mint a végrehajtási eljárásban alkalmazható tulajdonjog-védelmi eszköz.¹⁴¹ A végrehajtási eljárás során indított igényper az eladó fenntartott tulajdonjogának (harmadik személy káros behatását elhárító) oltalmi eszköze, mely kizárólag az érintett ingóságnak a foglalás alóli feloldását célozza. Nem több és nem kevesebb ennél, értve ezalatt, hogy az igényper nem alkalmas arra, hogy a foglalást szenvedő adós és a tulajdonjog-fenntartással eladó közötti bármilyen jogvitát rendezzen (ennek érdekében a Pp. 382.§ szerint külön pert kell indítani), arra viszont alkalmas, hogy az ingót időlegesen kivonja a végrehajtás hatóköréből és ez – mondhatni – a

¹⁴⁰ FEHÉRVÁRY: *A végrehajtási jog rendszere* 147.o.

¹⁴¹ MAGYARÁZAT 2001. 379.o., LENKOVICS: *A dologi jog vázlata* 222. o.

tulajdonjog-fenntartással eladó számára alapvetően elegendő is.¹⁴² A német jog ebben a kérdésben megegyezik a magyar szabályozással: a tulajdonjog-fenntartással eladó fenntartott tulajdonjoga, mint végrehajtási akadály vitán felül lehetőséget biztosít az igényperre.¹⁴³ (Drittwiderspruchsklage, ZPO 771.§).

Egy, a tulajdonjog-fenntartással eladó által folyamatba tett és a foglalás alóli feloldást célzó (és minden valószínűség szerint sikerre is vezető) igényperrel „szemben” a vevő hitelezője ugyan védtelen, *ám annak alapját elháríthatja, ha a vevőt még terhelő vételárrészt az eladónak nyomban megfizeti.* A vételár teljesítésével ugyanis a tulajdonjog átszáll a vevőre és a végrehajtás alá vont vagyontárgy ezt követően már az adós birtokában és tulajdonában álló vagyontárgyként szolgálhat a hitelezői igény kielégítésének fedezetéül.¹⁴⁴ Erre a magyar jogban a Ptk. 286.§ (1) bekezdése ad lehetőséget, amikor kimondja, hogy a harmadik személy részéről történő teljesítéshez nem szükséges a kötelezett hozzájárulása sem, ha e harmadik személynek a teljesítéshez törvényes érdeke fűződik. Éppen ezért *a hitelező általi fizetés nem is végrehajtási, hanem alapvetően kötelmi kérdés.* A német jogban ez a lehetőség a BGB 267.§ rendelkezése szerint nyílik meg.¹⁴⁵

Az eladó kereshetőségi jogát – mely a pernyertesség anyagi jogi sikerfeltétele – az igényperben fennálló tulajdonjoga alapozza meg. Ha a tulajdonjog-fenntartással eladott dologon harmadik személy tulajdonjogot szerzett, a végrehajtás alóli feloldásra irányuló eljárás nem vezet eredményre. A kulcs harmadik személy tulajdonszerzése: a további vevővel megkötött adásvételi szerződés önmagában nem zárja ki az eladó igényérvényesítését: a

¹⁴² Az igényperben pernyertes eladó nem szerzi vissza a dolog birtokát sem: a felek közötti adásvételi szerződés kötelmi és dologi jogi vonatkozásai tehát érintetlenek maradnak. Ha az eladó a harmadik személyek által jelentett fenyegetés elhárításán túl – amire az igényper alkalmas – a dolog visszaszerzését is célul tűzi ki, ehhez egyéb jognyilatkozatra is szükség van: olyan jogi tényre, mely a vevő birtokláshoz való jogát megszünteti (elállás, a dolog visszakövetelése elállási nyilatkozat nélkül szerződési megállapodás alapján, stb.).

¹⁴³ WOLF: *Sachenrecht* 323.o., LACKMANN: *Zwangsvollstreckungsrecht* 220.o.

¹⁴⁴ Pl. WOLF: *Sachenrecht* 323.o.

¹⁴⁵ LACKMANN: *Zwangsvollstreckungsrecht* 220.o.

tulajdonjog-fenntartás alkalmas arra, hogy „a vevő által harmadik személynek tovább eladott, de tényleg még át nem adott s ez utóbbinak a tartozása miatt lefoglalt árut a foglalás alól feloldják.”¹⁴⁶

Amennyiben az igényper eredményes és a dolog az idegen hitelező(k) által indított végrehajtási eljárásban a foglalás alól feloldásra kerül, a tulajdonjog-fenntartással eladó és a vevő közötti jogviszony változatlan tartalommal él tovább. A foglalás és annak megszüntetése tehát – ellenkező kikötés hiányában, pl. ha a vevő ellen vezetett végrehajtást a felek a fizetőképesség megrendülése miatt bontó feltételként szerepeltetik az ügyletben – nem eredményezi automatikusan a szerződés megszűnését, nem érinti az eladó vételárkövetelését és a vevő fizetési kötelezettségét.

A tulajdonjog-fenntartással vevő hitelezője számára azonban nyitvaáll az a lehetőség is, hogy a tulajdonjog-fenntartással érintett dolog helyett „*csupán*” a vevőt megillető dologi várományt foglalja le. A váromány jogi természetének tisztázására irányuló kísérleteink összegzéseképpen megállapítottuk, hogy a tulajdonjog-fenntartással létrejövő váromány a még nem tulajdonos vevő vagyonának – az elmélet és a gyakorlat egységesnek mondható álláspontja szerint – önállóan forgalomképes, megterhelhető és lefoglalható része, olyan vagyonelem, mely leginkább egy dologiasult követelési jogként fogható fel. Ha a hitelező a várományi jogra vezet végrehajtást, abban az esetben az értékesítést követelheti, vagy megvárhatja, míg a vételár kiegyenlítése megtörténik, ezt követően ugyanis a várományi jogon fennálló végrehajtási jog dologi szurrogáció folytán a várománnyal érintett dologon fog folytatódni. E megoldásnak az az előnye, hogy ilyenkor az eladó nem élhet a végrehajtási igényper eszközével, hiszen a foglalás nem a fenntartott tulajdont, hanem a vevőt megillető várományt érinti, a végrehajtási cselekmény nem avatkozik az eladó tulajdonába.¹⁴⁷

¹⁴⁶ I.G.229/1903. sz. határozat, idézi ANTALFY: *Vétel, csere* 334.o.

¹⁴⁷ A tulajdonjog-fenntartással vevő hitelezői által a dologi várományra vezetett foglalás részleteire és a foglalás jogi megoldásának rövid ismertetésére a tulajdonjog-fenntartással vevő jogállásának tárgyalása során térünk vissza.

7. Az eladó végrehajtása a tulajdonjog-fenntartással eladott dologra

Az irodalom és a gyakorlat nem látja akadályát annak, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó – amennyiben vételárkövetelését érvényesíteni kívánja – akár a tulajdonjog-fenntartással eladott, a vételár teljesítéséig saját tulajdonában álló dologból is kielégítést kereshessen.

A kisebbségi álláspont követői nem tartják helyesnek, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó a követelés kiegyenlítése érdekében a saját tulajdonában álló dologra (is) végrehajtást vezessen. Kauser szerint ez a „nagylelkű bőkezűség két célhoz vezető két eszközt ad az eladónak. Az egyik a fenntartott tulajdonjog, amely arra szolgál, hogy az abból folyó tulajdoni igény révén a vevőtől az eladott dologat visszakaphassa. A másik a végrehajtási zálogjog, amely arra szolgál, hogy annak folyamányában a végrehajtási árverésen a dolog vételárát megkaphassa.”¹⁴⁸ Az egyik eszköz (vagyis a fenntartott tulajdonjog) kizárja a másikat (vagyis a követelés kielégítése érdekében a dologra vezetett végrehajtást). A helyzet olyan – mondja Kauser – mintha valaki egy hordó borból hiányzó mennyiséget a hordóban meglévőből próbálná pótolni.¹⁴⁹

Bármennyire is szemléletes ez a megközelítés és dogmatikai értelemben kristálytisztnak tűnik, magunk is egyetértünk az uralkodó nézettel, mely szerint a formális akadályt és a logikai ellentétet a gyakorlat – Beck Salamon szavait idézve – „bölcsen elmellőzte”: jogpolitikai indokokkal, a hitelező

¹⁴⁸ KAUSER: „*Fogalomkultusz*” és „*életszerűség*” 579.o.

¹⁴⁹ KAUSER: „*Fogalomkultusz*” és „*életszerűség*” 578.o. A helyzet némiképpen hasonlít a tulajdonosi (saját) jelzálogjog problémájához. A Ptk. 259.§ (4) bekezdésében szabályozott esetben a saját dologon fennálló jelzálogjog helyes megközelítéssel „rangsortjogként” fogható fel: Szladits megfogalmazásában a tulajdonosi zálogjog nem egyéb, mint a dologon fennálló további jogok hátrébb szorítása (a tulajdonos érdekében és javára). SZLADITS: *Magánjog vázlata I.* 332.o. A tulajdonosi jelzálogjogot egyébként Kauser olyan „önkéntesen abszurd” fogalomnak (a fenntartott tulajdonra vezetett végrehajtás gondolatával együtt), mint a mesebeli vasorrú bábát: „vas” is van, „orr” is van, „bába” is van, de „vasorrú bába” nincsen. KAUSER: „*Fogalomkultusz*” és „*életszerűség*” 581.o.

védelmének követelményével – és akár a reális teljesítés elvével – sokkal inkább a többségi álláspont támasztható alá.

A tulajdonjog-fenntartás intézményének alkalmazása során korán kialakult az a gyakorlat, mely szerint az eladó a tulajdonjog-fenntartással biztosított vételárkövetelése érvényesítése érdekében pert indíthat, végrehajtást kezdeményezhet, anélkül, hogy ezáltal fenntartott tulajdonjogáról lemondottnak lenne tekintendő. A Kúria több eseti döntésében kimondta, hogy „az eladó tulajdonjogának fenntartása nem gátolja őt a vételár behajtásában”¹⁵⁰ illetve „a tulajdonjogfenntartás abban az esetben is hatályos, ha a vevő a vételárról váltót adott s az eladó a vétel iránt pert tett folyamatba.”¹⁵¹ Vagy pl. „a pactum reservati dominii alapján való igénylést még az sem zárja ki, hogy az igénylő maga is végrehajtást vezet a tulajdonjoga fenntartásával eladott tárgyra.”¹⁵² Igen szemléletesen fogalmazta meg végül Kolosváry: „szabályul szolgál továbbá, hogy az eladó a részére fenntartott tulajdonjogról sem azzal, hogy biztosítékképpen fedezeti váltókat (vagy egyéb biztosítékok) kapott, avagy a hátralékos vételár iránt keresetet indított s a behajtás iránt magára az árura vezetett végrehajtást lemondottnak nem tekinthetik, mert e tényeiben éppen az nyer kifejezést, hogy szerződésbeli jogához ragaszkodva, a vevőt a feltétel teljesítésére kívánja rászorítani.”¹⁵³ Így foglalt állást Túry is midőn hangsúlyozta hogy „eme lehetőség folytán nem kényszerül rá, hogy a dolgot áldozatok árán visszavegye...”¹⁵⁴

Ma is ez tekinthető a helyes megközelítésnek.¹⁵⁵ Az eladó a vételárral késedelembe eső tulajdonjog-fenntartással vevővel szemben választási jogot nyer: a szerződésszegésre hivatkozva – a jogszabályi rendelkezések betartása mellett – eláll a szerződéstől, az eredeti állapot helyreállítását követelve, vagy a teljesítéshez ragaszkodva perben próbálja adósát a vételár megfizetésére

¹⁵⁰ 404/1895. közli ANTALFY: *Vétel, csere* 333.o.

¹⁵¹ 4209/1904. sz. határozat, közli ANTALFY: *Vétel, csere* 334.o.

¹⁵² Lásd. G. I. 439/1902. sz. döntés

¹⁵³ KOLOSVÁRY: *A magyar magánjog tankönyve* 215.o.

¹⁵⁴ TÚRY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás*

¹⁵⁵ MAGYARÁZAT 2001. 1294.o.

rászorítani. Ez utóbbi esetben nyilvánvaló, hogy a perindításból nem lehet a fenntartott tulajdonjogról való lemondásra következtetni, miként az is egyértelmű, hogy *a fenntartott tulajdonjog addig szolgáljon a vételárkövetelés biztosítékaul, míg az bármilyen formában kielégítésre nem került*. Ezen a tételen pedig nem változtat az sem, ha a hitelező a késedelmes adóssal szemben végrehajtási kényszer közbenjöttével tudja csak a követelést érvényesíteni. „A vett dolognak az eladó által a vevő hitelezője részéről történt foglalás alól igényper útján feloldatása nem jelent a vételtől elállást, az eladó a vevőtől ezután is követelheti a vételár megfizetését és a marasztaló ítélet alapján erre a dologra is vezethet végrehajtást.”¹⁵⁶ Úgy is fogalmazhatunk, hogy nincs jogpolitikai indoka annak, hogy „kiemeljük” az eladói követelés fedezetéül szolgáló dolgok közül a tulajdonjog-fenntartással eladott vagyontárgyat, azt a dolgot, melynek tulajdonjogát az eladó már – ha fenntartással is – átruházta, és a tulajdonjog „visszatartásában” rejlő biztosíték kizárólag az eladó érdekeit szolgálja. Az adós birtokában lévőként lefoglalt dolgot tulajdonjogára hivatkozva egyébként is csak az eladó oldhatná fel a végrehajtás alól, különösen nem lehet akadálya a végrehajtásnak, ha az eladó a lefoglalandó vagyontárgyak között a végrehajtási lap kibocsátása iránti kérelmében a pactummal érintett dolgot kifejezetten megjelölte.

Így közelíti meg ezt a helyzetet a végrehajtási jog is. A Vht. 86.§ (2) bekezdésében foglalt főszabály alól „kivétel az a sajátos eset, amikor az adós birtokában lévő vagyontárgy a végrehajtást kérő tulajdona, mivel az ingóságot tulajdonjog fenntartással adta el az adósnak és a követelés ezen ingóság vételárának behajtására irányul. Ilyenkor az értékesített ingóság vételárából kapja meg a végrehajtást kérő a követelését.”¹⁵⁷ Megítélésünk szerint a tulajdonjog-fenntartás értelemszerűen addig nem szűnik meg, amíg a dolog a végrehajtási eljárás során értékesítésre nem kerül, vagyis amíg az árverési vevő tulajdonszerzése be nem követekezik.

¹⁵⁶ 8794/1911. sz. döntés, közli ANTALFY: *Vétel, csere* 334.o.

¹⁵⁷ BALOGH - B. KOREK - GADÓ – JUHÁSZ: *A megújult bírósági végrehajtás* 211.o.

A fent röviden körvonalazott problémát *a német és az osztrák gyakorlat* is észlelte. Az uralkodó nézet szerint *nincs akadálya annak, hogy az eladó végrehajtást vezessen a tulajdonjog-fenntartással eladott dologra*.¹⁵⁸ Mivel azonban a saját dolgon saját követelés biztosítására vagy kielégítésére végrehajtási cselekmények nem képzelhetők el – vö. Kauser véleményével – a német és osztrák jogi irodalom a tulajdonos által kezdeményezett végrehajtásban a fenntartott tulajdonjogról való lemondás vélelmét látja.¹⁵⁹ Ha viszont az eladó egyszer már joghatályosan „lemondott a tulajdonról” a tulajdonjog-fenntartás már nem éled fel attól, hogy a vételárkövetelés nem került kiegyenlítésre (mert pl. a befolyt összeg a vételárkövetelést nem fedezi).¹⁶⁰

Figyelmet érdemel végül a végrehajtási jognak az a rendelkezése, mely szerint a Vht. 90.§ (1) bekezdésének a) pontja alá eső, a foglalkozás gyakorlásához szükséges dolog mentes a lefoglalás alól. Ha viszont az eladó a végrehajtási eljárásban a vételárkövetelését (és nem más követelését) érvényesíti, lehetősége nyílik arra, hogy kifejezetten kérje a bíróságtól, hogy a végrehajtást a Vht. 89.§ (3) bekezdés alapján erre a dologra is rendeljék el. A vevő ebben – és csak ebben – az esetben nem élhet a dolog végrehajtás alóli mentességére utaló kifogással¹⁶¹, egyébként a hivatásához használt dolog tekintetében akár az eladó végrehajtási igényét is sikerrel háríthatja el.

¹⁵⁸ Lásd pl. WOLF: *Sachenrecht* 323.o.

¹⁵⁹ BINDER: *Sachenrecht* 232.o., KOZIOL-WELSER: *Bürgerliches Recht* 412.o.

¹⁶⁰ Az nem egészen egyértelmű, hogy a tulajdonjogról való lemondás a német szerzők szerint milyen időpontban történik meg. Egészen messzire megy Kepplinger, amikor úgy foglal állást, hogy abban az esetben, ha az eladó a vételárkövetelés kielégítése érdekében tudatosan a végrehajtási cselekményeket kezdeményez, ezzel elismeri, hogy ettől az időponttól a saját dolgát „idegennek tekinti”, ebből következően lemond a fenntartott tulajdonjogról. Ugyanígy vélelmezhető a tulajdonjogról való lemondás abban az esetben is – véli a szerző – ha az eladó a követelését a csődegyezség megkötésére irányuló eljárásban bejelenti. KEPPLINGER: *Eigentumsvorbehalt und Mobilienleasing* 9.o.

¹⁶¹ Vagyis, ha nem elég figyelmes az eladó, akkor nem evidens, hogy a követeléséhez akár a „saját tulajdonában álló” dologból is hozzájuthat.

8. Bekapcsolódás a más által kezdeményezett végrehajtásba

Amennyiben a tulajdonjog-fenntartással vevő a vételártartozását nem teljesíti, jogi elismerésre érdemes érdek fűződik ahhoz, hogy – miként arra a fentiekben rámutattunk – az eladó a szerződéstől való *elállás helyett* a már eladott és átadott dologból kereshessen kielégítést. Amennyiben ez az elvi tételünk helyes, úgy a jogalkotónak a végrehajtási szabályok módosításával (megfelelő kiegészítésével) *lehetőséget kell teremtenie arra, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó a vevő hitelezői által kezdeményezett végrehajtási eljárásba „bekapcsolódhasson”*.¹⁶² A megoldás a zálogjogosult jogi helyzetére vonatkozó hatályos szabályok szerint modellezhető. Amennyiben tehát a végrehajtó tudomást szerez arról, hogy a vagyontárgy az eladó tulajdonjoga miatt nem foglalható le, a tulajdonost a Vht. új 114.§ mintájára értesítené az igényérvényesítés lehetőségéről. Amennyiben az eladót megillető vételárkövetelés a vevővel szemben lejárt, nem lehet jogi akadály annak, hogy az eladó ezt a követelését a már megindult végrehajtási eljárásban érvényesítse.

Mindenképpen szükségesnek tartjuk ugyanakkor, hogy a jogalkotó a más által kezdeményezett végrehajtási eljárásba *bekapcsolódó eladó számára kielégítési elsőbbséget is biztosítson*. Hatályos jogunk szerint ilyen jogkövetkezmény a pactum reservati dominii intézményéhez egyáltalán nem kapcsolódik. Az igényper „elvonja” ugyan a fedezet tárgyát más hitelezők elől (ebben az értelemben egyfajta „elsőbbségként” értelmezhető), ám az igényper nem az eladó vételárkövetelésének kielégítését, hanem a tulajdonjog védelmét szolgálja. Úgy véljük, hogy a bekapcsolódási jog elismerésével logikusan együtt kell, hogy járjon a kielégítési elsőbbség biztosítása is. Ennek egyik

¹⁶² Vö. LESZKOVEN: *A tulajdonjog-fenntartás, mint hitelbiztosíték*. A tanulmányban foglalt javaslatunkat a Koncepció és tematika is magáévá tette: „Megfontolandó továbbá egy olyan jogi lehetőség biztosítása, hogy a tulajdonjog-fenntartással kötött szerződés eladója a vevő hitelezője által kezdeményezett végrehajtási eljárásba – a zálogjogosulthoz hasonlóan – bekapcsolódhasson, és a végrehajtási eljárásban kielégítési elsőbbséget élvezzen.”

indoka a tulajdonjog-fenntartás „tulajdoni biztosíték” természetében keresendő, a másik alapvetően praktikus ok. A *pactum reservati dominii* intézményének – a dolgozat által több ízben hangsúlyozott – célja az, hogy *a tulajdonjog átszállásának visszatartásával egy egyszerű korlátolt dologi jogi jogosultság helyett erősebb (a legerősebb) dologi jog, a tulajdonjog formájában garantálja az eladói vételárkövetelés kiegyenlítését.* Ennek következményeit a tulajdonjog-fenntartás végrehajtási jogi megítélése során is le kell vonnunk. A praktikus indok pedig az lehet, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó kielégítési elsőbbség hiányában – lejárt követelése esetében is – inkább kér majd a fenntartott tulajdonjoga alapján igényper útján jogi védelmet (ezáltal jogszerűen „kivonja” az eladott dolgot a végrehajtás alól), mintsem a végrehajtási szabályok szerint kvótára szoruljon.¹⁶³

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy *a bekapcsolódás lehetősége* – ha nem is mondható a tulajdonjog-fenntartás intézményében „gyökeresen” bennerejlő tulajdonságnak – *a pactum reservati dominii természetétől és gazdasági céljától semmi esetre sem idegen.* Éppen ellenkezőleg: olyan – mind a korábbi magyar magánjogi irodalom és gyakorlat, mind pedig a részletesebben vizsgált német és osztrák jog által elfogadott – megoldásról van szó, mely a jogviszonyban érintett felek eltérő jogi érdekeltségei között *az érdekkiegyenlítés eszközét jelentheti.* Ráadásul a bekapcsolódás engedélyezése – a tulajdonjog-fenntartással eladó belépése – természetesen nem érinti a vevő hitelezőinek fentiekben említett alanyi jogát arra vonatkozóan, hogy a vételárat hitelező követelését mintegy magukhoz váltsák, ezzel elhárítsák az igényper (a dolog elvonásának) lehetőségét. Nem szabad szem elől téveszteni ugyanis, hogy a vételárral késedelmes, ám másokkal szemben is „adósságba keveredő” vevő hitelezői számára (a dologi várományon keresztül) a vevő által megvásárolt *dolog maga* igen értékes lehet: ehelyütt gazdasági realitást nyer a váromány jogi természetének szemléltetéseként említett megállapítás, miszerint a vételárrészletek fokozatos törlesztésével egyfajta „áttolódás” figyelhető meg az eladó érdekköréből a vevő érdekkörébe. Minél kisebb a még

¹⁶³ Egyszerűen fogalmazva: „megvárja a viharfelhők elvonulását”.

hátralékos vételár, annál nagyobb gazdasági és jogi érdeke fűződik a vevő egyéb hitelezőinek ahhoz, hogy a tulajdonjog-fenntartással érintett (számukra a végrehajtási eljárásban abszolút idegen) dologra igényt formálhassanak.

V. A tulajdonjog-fenntartással vevő jogállása

A tulajdonjog-fenntartással vevő jogállása szempontjából különösen fontos kiemelnünk a pactummal létrejövő dologi váromány nyújtotta biztonságot. Az irodalom és a gyakorlat egyezően hangsúlyozza, hogy *a tulajdonjog-fenntartással vevőt a szerződés megkötésétől és a dolog birtokának megszerzésétől fogva egy – a jog által védett és támogatott – jogszerzési pozíció* illeti meg, mely alapján a halasztott hatályú tulajdonátszállás feltételének bekövetkeztekor (vagyis a vételár hiánytalan megfizetésével) a vevő minden további jogcselekmény nélkül szerez tulajdonjogot. Korábban is érzékeltettük, ezért ehelyütt csupán megerősítjük, hogy az eladó e szerzési lehetőségtől a vevőt önkényesen gyakorlatilag már nem foszthatja meg, ennek következtében alapvetően a vevőn múlik, hogy a tulajdonjogot megszerzi-e vagy sem. Mivel a dolgozat témája szempontjából kiemelkedően fontos, központi szerepet tölt be, a vevő jogállásának részletes tárgyalása előtt a tulajdonjog-fenntartással keletkező váromány jogi természetét igyekszünk megvilágítani.

1. A tulajdonjog-fenntartással vevő várományi joga

Már korábban említettük, hogy a tulajdonjog-fenntartással kötött adásvételi szerződés esetében a feltétel beálltaig a vevőt a dolog tulajdonjogának megszerzésére vonatkozóan váromány illeti meg, mely váromány természetének megvilágítása nem tartozik a legegyszerűbb magánjogi feladványok közé. A tulajdonjog-fenntartás jogi megközelítését célzó számtalan okfejtés tanulmányozása után a kutató egyre inkább hajlik arra, hogy egyetértsen Münzel kritikájával, aki a várományi jog és a tulajdonjog-

fenntartás jogi helyzetét egy őserdőhöz hasonlította, amiben mindenki tetszése szerint vág utat magának¹⁶⁴.

A tulajdonjog-fenntartás kikötésével keletkező vevői várományra vonatkozó alábbi gondolatok elsősorban a jogviszony természetének feltérképezését szolgálják, annak reményében, hogy e fejtegetések segítségével ezen a területen jogunk – egy Grosschmidtől kölcsönvett hasonlattal élve – a jogi delejtűt meglelhesse. Megjegyezzük, hogy célunk nem a váromány intézményét tárgyaló okfejtések kritikája, annál is inkább, mert *csaknem mindegyik megközelítésnek van értékes magja, akkor is, ha a szóban forgó gondolatsor teljes egészében nem lenne tartható*. Hangsúlyozni végül kell azt is, hogy az alábbi „kategorizálás” *nem dogmatikai alapú*, sokkal inkább a várományi helyzetre jellemző sajátosságok csokorba szedése a könnyebb megértés illetőleg áttekinthetőség kedvéért. Ebből a szempontból tehát az alábbiak *nem „váromány-elméletek”*, egyes szerzők illetve magyarázatok ebből is, abból is merítenek. A különböző pontokba sorolt vélemények keverednek és mint látni fogjuk, összefüggenek egymással.

1.1. A váromány, mint hiányos szukcesszív tényállás

A várományi joghelyzetek általánosan elfogadott nézet szerint *szukcesszív, hiányos jogügyleti tényállások*, esetükben ugyanis a célzott joghatás teljes egészében csupán a tényállás valamennyi elemének megvalósulása után áll be.¹⁶⁵ A tényállás kiegészüléséig *függő jogi helyzet* keletkezik, mellyel bizonyos esetekben a jognak számolnia kell. E jogi helyzetek eleve sokfélék és jogi természetük szempontjából egymástól nagyban különbözőek lehetnek: ilyen pl. az ajánlati kötöttség időtartama alatt fennálló jogi helyzet, ide sorolhatók a hatályukban felfüggesztő vagy bontó feltételhez kötött ügyletek, a

¹⁶⁴ Idézi BERGER: *Eigentumsvorbehalt* 36.o.

¹⁶⁵ VILÁGHY-EÖRSI: *Magyar polgári jog I.* 209.o., BÍRÓ-LENKOVICS: *Általános tanok* 115. és 175.o. stb.

létrejöttében harmadik személy nyilatkozatához kötött szerződés, a jövőbeli követelés engedményezése, de itt említhetjük az örökösök megszerzési reményét várható örökségük tárgyában, miként a zálogjogosult helyzetét a jelzálogjog bejegyzéséig, vagy a tulajdonjog-fenntartással létrejövő függő jogi helyzetet.

A hiányos tényállások között ugyanakkor különleges helyet foglalnak el a *várományok*, vagyis azok a „majdnem kész tényállások”, melyek az egyik félre nézve a megszerzés reményét hordozzák. Szászy megfogalmazásában a várományok közös ismérve, hogy „... ügyleti tényállásuk teljes, csupán a megszerzés tényállása nem teljes ...”¹⁶⁶ Szladits szerint „váromány – a szó legtágabb értelmében – minden olyan jogi helyzet, amelyben valamely megszerzésre irányuló tényállás némely eleme már megvan, de még kiegészítésre szorul a végből, hogy hatása beálljon.”¹⁶⁷

Van azonban a várományoknak egy olyan csoportja, melyek esetében a reménybeli jogosult megszerzését megalapozó tényállás elemei már jórészt adottak, és a hiányzó tényállási elem bekövetkezte vagy annak elmaradása már nem az ellenérdekű fél akaratán múlik, hanem szinte kivétel nélkül kizárólag a jogosult tényeinek függvénye. Ilyenkor *a várományost a másik fél saját akaratnyilatkozataival, magatartásával már nem tudja elűzni a megszerzéstől*: ha a feltétel beáll, a megszerzés is ipso iure bekövetkezik. Szladits szerint szűkebb értelemben véve „várományon értjük a megszerzésnek azt a jogilag *biztosított* lehetőségét, amelytől a várományost az ellenérdekű fél többé önkényűen meg nem foszthatja. (...) Ezeket – maguktól beálló, a jogot ipso iure megszerző hatályuknál fogva – *dologi várományoknak* is nevezzük.”¹⁶⁸ A dolgozat témájára koncentrálnak úgy is mondhatjuk, hogy a megszerzés alapjául szolgáló jogügyleti tényállás, a tulajdon-átruházást célzó szerződés már minden elemében készen van, az adásvételi ügylet perfekt, *a vevő tulajdonszerzésének egyetlen feltétele a vételár hiánytalan kiegyenlítése*. A

¹⁶⁶ SZÁSZY: *A magyar magánjog általános része I.* 256.o.

¹⁶⁷ SZLADITS: *A magánjogi tényállások* 254.o.

¹⁶⁸ SZLADITS: *A magánjogi tényállások* 255.o., VILÁGHY-EÖRSI: *Magyar polgári jog I.* 209.o.

tulajdonjog-fenntartással eladó egyoldalú tényeivel gyakorlatilag már nem akadályozhatja meg a vevő tulajdonszerzését, egyszerűen fogalmazva: a vevőnek már csak fizetnie kell, csak rajta múlik, hogy tulajdont szerez-e.¹⁶⁹

Nyilvánvaló ugyanakkor az is, hogy nem lenne értelme a hiányos tényállásokkal foglalkozni, ha a „majdnem kész” állapothoz a magánjog nem fűzne bizonyos jogkövetkezményeket. A várományok jogi jelentősége eleve abban áll, hogy – hiányos tényállás ide vagy oda – *a jogszerzés reményét* hordozzák a jogosultra nézve, olyképpen, hogy *a várományos jövőbeli uralmi pozícióját készítik elő*. Ebből a szempontból – mint azt a német szerzők külön hangsúlyozzák – a várományok a jogszerzés előfutárai, jogi gyökerüket tekintve nem mások, mint ún. „átszállási” vagy *szerzési* jogok.¹⁷⁰ Fehérváry szemléletes megfogalmazásában a váromány egy „in statu nascendi”, vagyis „szülemlőfélben” lévő joghelyzet, mellyel a jogrendnek többnyire számolnia kell és a várományosi érdeket védelemben kell részesítenie. „A váromány még nem kész, hanem csak keletkezőben lévő alanyi magánjog, mely a váromány passzív alanyának kész alanyi jogára (pl. tulajdonjogára) árnyékot vet.”¹⁷¹

A várományi joghelyzetnek ezt a tulajdonságát – a jogi védelemre és támogatásra érdemességét – a jogi irodalom egyöntetűen hangsúlyozza, a gyakorlat pedig elismeri. A dologi várományok – mint különleges, biztosított várományok – esetében Szladits külön kiemelte: ezek a helyzetek „nemcsak mint jogilag biztosított szerzési lehetőségek részesülnek több tekintetben különleges elbánásban, hanem már reménybeli helyzetükben is különböző fokú *jogi védelemben* részesülnek.”¹⁷² Ezeket a váromány *előleges hatásainak* – Vorwirkungen – nevezzük. Példaként említhetnénk ma is a méhmagzat vagyoni érdekeinek védelmét szolgáló konkrét jogszabályokat, de ide tartozik, mint látni fogjuk a pactum reservati dominii melletti ügylettel létrejövő feltételes vevői jogszerzés jogi elismerése is.

¹⁶⁹ Lásd ehhez pl. BÜLOW: *Kreditsicherheiten* 217.o. Ugyanígy az osztrák jogra nézve pl. BYDLINSKI: *Grundzüge* 125.o.

¹⁷⁰ Pl. LARENZ - WOLF: *Allgemeiner Teil* 317.o.

¹⁷¹ FEHÉRVÁRY: *Magyar magánjog kistükre* 10.o.

¹⁷² SZLADITS: *A magánjogi tényállások* 256.o.

A tulajdonjog-fenntartás melletti váromány hiányos szukcesszív tényállásként való megközelítése azt is jelenti, hogy bár a váromány szerzésre irányuló jogintézményként elismerésben és jogi védelemben részesül, a vevőt a feltétel bekövetkeztéig *nem lehet tulajdonosnak tekinteni, hiszen a szerzési tényállás egyik eleme, a dologi átruházó ügylet joghatása felfüggesztett*. A tulajdonjog-fenntartással kialakuló jogi helyzetnek ez a sajátossága – miként arra Fürst is rámutatott – eleve magában rejtí az érdekösszeütközés veszélyét, ám jogi természeténél fogva *igényli is a szembenálló (eladói és vevői) érdekek mérlegelését és a konfliktusok e mérlegelésen alapuló feloldását*.¹⁷³

1.2. A tulajdonjog-fenntartás, mint a tulajdon első lépcsőfoka

A várományi joghelyzettel részletesen foglalkozó német irodalomban elterjedt az a nézet, mely szerint a váromány nem más, mint a keletkező jog első lépcsője (eine Vorstufe des Rechts). Amennyiben a jogszerzési tényállás egyes elemei beálltak, mások azonban még váratnak magukra, a már meglévő tényállási elemek jogi értékelést kell, hogy nyerjenek. Minél több elem következik be, annál közelebb kerül ez az „első lépcső” a teljes joghoz. Tuhr megfogalmazásában az ilyen, születőben lévő jogokat nevezzük várománynak (Anwartschaft).¹⁷⁴

A német és osztrák jogirodalomban a fenti megközelítés továbbvitele következtében széleskörű egyetértés mutatkozik abban, hogy *a tulajdonjog-fenntartással keletkező várományi helyzet „a tulajdon első lépcsőfokaként”* (eine Vorstufe des Eigentums) fogható fel. Ebből a szempontból a tulajdonjog-fenntartással vevőt megillető jogosultság egy jelenlegi, tehát nem csupán

¹⁷³ Vö. FÜRST: A magánjog szerkezete 148.o. A mérlegelést színesíti, ám meggyőződésünk szerint nem döntő, hogy esetenként harmadik személyek – úgymint az eladó vagy a vevő hitelezőinek – érdekei is képbe kerülhetnek.

¹⁷⁴ TUHR: *Der Allgemeine Teil* 180.o., Lényegében ugyanígy ENNECCERUS – NIPPERDEY: *Allgemeiner Teil* 310. o., LARENZ–WOLF: *Allgemeiner Teil* 318.o.

jövőbeli jog¹⁷⁵, mely a vevőnek tulajdonszerzéshez való szoros kapcsolatát, a tulajdonszerzésre vonatkozó közvetlen lehetőségét jelzi illetve teremti meg.

A német és osztrák jogi irodalom és a bírói gyakorlat a tulajdonjog-fenntartással létrejövő várományt az itt kifejtett felfogás miatt egy olyan *jogszerzési lehetőségként* (Erwerbsposition) ismeri el, mely a vevőt a szerződés megkötésekor azon nyomban megilleti és ami a vételár hiánytalan kiegyenlítésekor ki is teljeseedik.¹⁷⁶ Wolf szerint ez a jogilag védett pozíció azon alapszik, hogy a bírói gyakorlat és a jogirodalom *a vevő javára fennálló várományt egyenesen a dologra vonatkozó dologi jogként ismeri el.*¹⁷⁷ Ez az oka annak is, hogy az uralkodó nézet szerint a tulajdonjog-fenntartással eladott dologra vonatkozó vevői várományi jog a tulajdonjog módjára örökölheto, jóhiszeműen megszerezhető, zálogjoggal terhelhető, lefoglalható, biztosítékul átruházható stb.¹⁷⁸

Bármennyire is szemléletes, az „első lépcsőfokként” való felfogás mégsem több, mint egy különleges jogi helyzetet leírni próbálkozó ügyes szókép és *nem dogmatikai állásfoglalás*: azt mindenképpen érzékelteti, hogy a várományos „születőben lévő” jogai, a „majdnem kész tulajdonjoga” elismerést igényelnek, ám nem igazít el minket a váromány jogi természetére nézve. Ehhez egy gondolattal tovább kell lépnünk.

¹⁷⁵ SERICK: *Eigentumsvorbehalt* 68. o., LARENZ: *Schuldrecht* 84.o., WOLF: *Sachenrecht* 313.o., WEBER: *Sachenrecht* 185.o.

¹⁷⁶ Az osztrák jogban pl. IRO: *Sachenrecht* 118.o., a váromány nem dologi jog, viszont egy jogilag biztosított szerzési pozíció (Erwerbsposition).

¹⁷⁷ WOLF: *Sachenrecht* 319.o.

¹⁷⁸ Kifejezetten így magyarázza ESSER: *Schuldrecht* 64.o., RAISER: *Anwartschaften* 22.o. és köv.o., SERICK: *Eigentumsvorbehalt* 67. o. Ha a várományi helyzeteket általában véve – és nem a tulajdonjog-fenntartásra koncentráltan – szemléljük, akkor pontosabban fogalmaz LARENZ–WOLF: *Allgemeiner Teil* 318. o., amikor úgy foglal állást, hogy a váromány oly módon ruházható át, mint az a jog, amelynek keletkezéséhez vezet (hiszen dologra vonatkozó tulajdonjog illetve követelés és egyéb jogosultság megszerzésének egyaránt lehet várományi előhelyzete).

1.3. A tulajdonjog-fenntartás, mint „wesensgleiches minus”

Ha elfogadjuk, hogy a tulajdonjog-fenntartás melletti jogi helyzet nem más, mint a vevő majdnem kész tulajdonjogához vezető első lépcső, ehhez pedig hozzávesszük, hogy a váromány eleve értéket képvisel, akkor állást kell foglalnunk e „születő tulajdonjog” „az előszoba” jogi minősítése tárgyában.

A német irodalomban ma uralkodó nézet a tulajdonjog-fenntartással keletkező várományt a „wesensgleiches minus” vagy „wesensgleiches weniger”¹⁷⁹ kifejezéssel illeti. Ez a felfogás – mint azt Esser igen helyesen kifejti – a várományi jogot egy abszolút természetű (tulajdonságú) relatív jogként önállósítja, melyet a teljes tulajdonjoggal szemben nem, mint „wesensverschieden” (lényegében különböző) képzelünk el és nem aliudként, vagyis nem másként kezeljük a tulajdonjoghoz képest, *hanem a tulajdoni várományt egy a tulajdonjoggal azonos lényegű (azonos tartalmú), ám annál csekélyebb erejű, valamivel kisebb intenzitású intézményként közelítjük meg.*¹⁸⁰ Serick példájával élve ugyanúgy, mint a méhmagzat, a gyermek az anyaméhben, „az emberi lény keletkezésének első lépcsőfoka”, úgy jellemezhető a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvétel esetében a várományi jog, mint a tulajdonjog kifejlődésének első lépcsője. Ez a megközelítés szolgál azon széles körben elfogadott felfogás magyarázataként is, hogy miért helyes a tulajdonjogra, mint teljes jogra érvényes szabályozást analógia útján – természetesen megfelelően – a várományi jogra is alkalmazni.¹⁸¹

1.4. A tulajdonjog-fenntartás, mint „osztott tulajdoni forma”

Nem lehet tagadni, hogy a tulajdonjog-fenntartás a feltételes hatályú tulajdonátszállás intézményével, a dologi várományként kezelt függő jogi

¹⁷⁹ A többségi álláspont kritikájára vonatkozó irodalomra nézve is lásd WOLF: *Sachenrecht* 313.o.

¹⁸⁰ ESSER: *Schuldrecht* 65.o.

¹⁸¹ SERICK: *Eigentumsvorbehalt* 66. és köv.o., WEBER, HANSJÖRG: *Kreditsicherheiten* 193.o.

helyzet kialakításával *valamilyen formában kétségtelenül megosztja a dolog feletti uralmat a szerződő felek között*. Láttuk, hogy a jogirodalom egyszerre hangsúlyozza az eladó (a tulajdonjog-fenntartás bármely okból való megszűnéséig kitartó) tulajdonosi minőségét, illetve a tulajdonjog-fenntartással vevő abszolút védelemre érdemes és támogatott jogi pozícióját. A vevő ráadásul közvetlen saját – még ha nem is tulajdonosi – birtokos, a birtokhoz való jogát pedig nem lehet egyszerű „vagyonkezelésként” vagy a dolog „örzéseként” felfogni, miként azt a régi német irodalomban egyes nézetek vallották. A vevő ugyanis a dolog átvételétől *a véglegesség szándékával birtokol, nem időlegesen és nem is egyszerű szívességi használóként*, ezzel pedig az eladó is tisztában van: tudomásul veszi a vevő birtoklását, nem kap ellenértéket a használatért, s tűri, hogy a tulajdonjog-fenntartás hatálya alatt a vevő akár vele szemben is birtokvédelemmel élhessen stb. Úgy tűnik, mintha a felek egymás között megosztva, egyidőben gyakorolnának uralmat a tulajdonjog-fenntartás tárgya felett. Szemléletes ezért, amikor Wüst a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételt – pontosabban a pactummal létrejövő jogi helyzetet – *az összekötött (összekapcsolt) érdekek különleges esetei* között tárgyalta, amely némiképpen az osztatlan közös tulajdonhoz hasonlítható, annak azonban mégsem felel meg, hiszen a (mennyiségi szemlélettel osztott) közös tulajdonhoz képest a tulajdonjog-fenntartás esetében a tartalmi hasonlóság ellenére a két fél jogállása mégis csak minőségileg különbözik.¹⁸²

Egyes álláspontok ezért – az uralkodó nézettel szemben – a tulajdonjog-fenntartás kikötésével keletkező várományi helyzetet az ún. *osztott tulajdonjog* felfogással közelítik meg. A régi német irodalomban pl. Letzgu szerint a tulajdonjog-fenntartás esetében mindkét felet feltételes saját birtokosnak, sőt, a szerződő feleket együttesen kell tulajdonosnak tekinteni.¹⁸³ Újabban Schapp-

¹⁸² Idézi RAISER: *Anwartschaften* 70.o.

¹⁸³ Idézi RAISER: *Anwartschaften* 72.o. Megjegyzendő, hogy az a megközelítés, miszerint a tulajdonjog-fenntartás hatálya alatt az eladót és a vevőt egyaránt feltételes tulajdonosnak kell tekinteni, a mai irodalomban sem példa nélküli (pl. Kepplinger), azzal, hogy a szerzők általában a szemléltetés érdekében használják ezt a kifejezést és nem a szó dogmatikai értelmében. Említi pl.

Schur dologi jogi tankönyvében úgy foglal állást, hogy a várományi jognak dologi jogként való felfogása egyértelműen megosztja a tulajdonjoghoz rendelt jogosítványokat a tulajdonos és a várományi jogosult között.¹⁸⁴ Megítélése szerint a korábban tehermentes *tulajdonjogból* keletkezik egymás mellett két jog, még hozzá két dologi jog. Amennyiben elfogadjuk e gondolatot, úgy kell kezelnünk a pactum reservati dominii-t, hogy a tulajdonjog-fenntartás létrejöttével az immár „korlátozott” tulajdonjog mellé belép a váromány, mint „kis tulajdonjog”, aminek a gazdasági értéke – a hátralékos vételárreszletek kiegyenlítésével – folyamatosan növekszik, ezzel együtt a csökkentett értékű tulajdonjog folyamatosan gyengül, majd megszűnik. Véleményünk szerint ez a megközelítés dogmatikailag nem állja meg a helyét, arra azonban felhívja a figyelmet, hogy *a tulajdonjog-fenntartás hatálya alatt mind az eladó, mind pedig a vevő erősen, mondhatni „tulajdonszerűen” kötődik az eladott/megvásárolt dologhoz*: „már eladtam, de még hozzám tartozik” illetve „megvettem, bár még nem az enyém igazán”. E kettősség, e jogi és gazdasági „tudathasadásos állapot” következményeit jól példázza a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog rongálódása vagy megsemmisülése esetén harmadik személytől követelhető kártérítés sorsa.¹⁸⁵

A fent körvonalazott jogmegosztási gondolatnak egyébként sokféle formája illetve *továbbgondolása* lehetséges. Vannak, aki ebből a dolog feletti megosztott uralmi helyzetből, mint statikus állapotból arra következtetnek, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevő a tulajdonjog átszállásáig valójában nem más, mint tulajdonjog nélküli használója, lényegében haszonélvezője a megvásárolt dolognak, az eladó pedig olyan tulajdonos, akinek a dolgán

BAUR: *Sachenrecht* 584.o., KEPLINGER: *Eigentumsvorbehalt und Mobilienleasing* 1.o., BINDER: *Sachenrecht* 225.o., akik egyébként a tulajdonjog-fenntartás mindenben az uralkodó álláspont szerint tárgyalják.

¹⁸⁴ SCHAPP-SCHUR: *Sachenrecht* 132.o.

¹⁸⁵ Ha pl. a tulajdonjog-fenntartással vevő biztosítást köt a dologra nézve – amihez a biztosítási érdek fennállása miatt lehetősége nyílik – a „majdnem tulajdonosi pozíció” következménye ott mutatkozik meg, hogy a biztosítási összeg mértékétől függetlenül az eladó csupán a neki járó vételárreszletre (és nem a biztosítási összegből „arányos részre”) tarthat igényt: az esetleges többlet (pl. a dolog megemelkedett értéke miatt) a vevőt illeti meg.

haszonélvezet áll fenn. Mások az osztott helyzetet úgy képzelik el, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó a dolog átadásától fogva már nem tulajdonos, pusztán biztosítéki joga – zálogjoga – áll fenn a dologra nézve, a vevő pedig a pactum reservatii dominii ellenére zálogjoggal terhelt tulajdonjogot szerez.¹⁸⁶ Ez a megközelítés a tulajdonjog-fenntartás biztosítéki szerepének nemkívánatos „túlhajtása”, mely a tulajdonjog visszatartását birtoklás nélküli zálogjoggá minősíti át.

A felfüggesztő feltétel beálltával automatikusan átszálló tulajdonjog konstrukciója a tulajdonjog-fenntartás melletti várományt az osztott tulajdon egyik megjelenési formájával, az *időleges tulajdonnal* is összehasonlíthatóvá teszi. Fehérváry pl. magánjogi tankönyvében a dologi várományt az időben osztott tulajdonjog (időleges tulajdon) konstrukciójával is összefüggésbe hozza: „dologi váromány alatt a tulajdonnak oly módon való korlátozását értjük, hogy bizonyos időpont vagy esemény beálltával a tulajdonos joga feloldódik és a tulajdonjog külön átruházás nélkül másra, a várományosra száll át. ... A dologi várománnyal terhelt tulajdon bizony csak *időleges tulajdon* (dominium temporale), a tulajdonos nem rendelkezhet a dolog fölől a várományos sérelmével: elidegenítései, terhelései a várományossal szemben hatálytalanok.”

Az uralkodó nézet azonban a tulajdonjog-fenntartást nem sorolja az időleges tulajdon esetei közé. A dominium temporale differencia specifikája ugyanis az, hogy a tulajdonjog időszakonként tagolt, még hozzá olyképpen, hogy „az első tulajdoni időszak leteltével ipso jure hatályba lép a második s ez után a következők. Átruházásra nincs szükség, mert az első tulajdonos nem jogelődje az utána következőnek. ... Az időszaki tulajdonosok valamennyije tulajdonjogát a korlátozást létesítő eredeti intézkedéstől származtatja ...”¹⁸⁷

¹⁸⁶ Így érvel különösen BERGER: *Eigentumsvorbehalt und Anwartschaftsrecht*

¹⁸⁷ KOLOSVÁRY: *A tulajdonjog* 165.o.

1.5. Összefoglalás

Már az eddigiekből is kiderült, hogy az eladó és a vevő közötti érdekkiegyenlítést szolgáló dologi váromány jogalkata igen összetett, miként az sem vitás, hogy e jogintézmény nem sorolható egyértelműen sem a dologi jogok, sem a kötelmi jogok közé. Az erre irányuló próbálkozások – éppen az összetett jogi természet miatt – eleve kudarcra ítélték. Kétségtelen ugyanis, hogy a pactum reservati dominii egy, *a tulajdonjoghoz hasonló jogi pozíciót* biztosít a vevőnek, nem hagyható figyelmen kívül azonban az sem, hogy a tulajdonjog-fenntartással keletkező várományi jog *kötelmi kötődése az alapügylethez* (az adásvételi szerződéshez) igen erős, sőt, mi több domináns. Éppen ezért egyet kell érteni Serickkel abban, hogy a vevői várományi jog egy *sajátos köztes helyet foglal el a kötelmi jog és a dologi jog között*: magában foglalja, tartalmazza mindkét jogterület elemeit, ugyanakkor nem sorolható be egyértelműen és kristálytiszta egyikbe sem.¹⁸⁸ Serick úgy fogalmazott, hogy a vevői váromány egy sajátos, önálló szubjektív jog (ein subjektives Recht mit eigener Art), egy „kötelmi-dologi” jog, mely bár kiteljesedéséig egy kötelmi jogviszonytól (az adásvételi szerződés kötelmi elemeitől) függő instrumentum, azonban már keletkezése pillanatában dologi jogi ismertetőjegyekkel bír.

Félő, hogy ennél közelebb nemigen kerülünk a tulajdonjog-fenntartással keletkező váromány jogalkatának megfejtéséhez. Úgy tűnik ugyanakkor, hogy mind a német-osztrák, mind pedig a magyar irodalom egyetért abban, hogy a fogalom-alkotással szemben *fontosabb a tulajdonjog-fenntartás működésének tisztázása*. Arwed Blomeyer is – aki egyébként élesen bírálta Flume tömör értékítéletét, mely szerint „a tulajdonjog-fenntartással kialakuló váromány gyakorlatilag nem más, mint a feltételes

¹⁸⁸ SERICK: *Eigentumsvorbehalt* 68. o. Csak megjegyezzük, hogy lehetetlen nem észrevenni a párhuzamot a várománnyal szemben tisztább dogmatikai kidolgozottságú zálogjoggal, melyre nézve szintén örök vita tárgya”, hogy vajon a dologi vagy kötelmi jogban van-e a helye. Az új polgári törvénykönyv a gordiuszi csomót (és a zálogjog anyagát) kettévágva oldja meg ezt a problémát, amikor a zálogjogviszony egyes kérdéseit a dologi jogi, míg más vonatkozásokat (a zálogszerződés intézményét) a kötelmi jogi könyvben fogja tárgyalni.

tulajdonszerzéshez a feltétel beálltáig kapcsolódó előleges joghatások fogalmi összessége, mintegy foglalata”¹⁸⁹ – a tulajdonjog-fenntartással vevő jogállásával foglalkozó tanulmányában arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy lehetetlen és felesleges is általános szabályokból olyan fogalmat kifejleszteni, ami a feltételes és határidőhöz kötött jogügyletek valamennyi formájára alkalmazható: helyesebb a *konkrét jogviszonyokra* egy típusmegoldást keresni, ami a rendszert működőképpé teszi.¹⁹⁰ Akárhogyan is, az mindenesetre kétségsbe nem vonható tény, hogy vannak a tulajdonjog-fenntartás melletti várománynak a gyakorlat és az elmélet által kialakított olyan jellemvonásai, amelyekből kiindulhatunk, amelyek alkalmasak arra, hogy többé-kevésbé biztos alapul szolgáljanak a pactum reservatii dominii jogi megítéléséhez. Egyes szerzők egyenesen kifejtik, hogy nem is szigorúan kötelező a váromány „megfejtése”, mert sokkal fontosabb a működésére rávilágítani: a váromány viselkedése pedig nagyjából egységesen kezelt a jogirodalomban és a gyakorlatban. Látni fogjuk, hogy ezek a szabályok semmiképpen sem légből kapott, fogódzó nélküli „konstrukcióteremtő” gondolatok, hanem éppen ellenkezőleg: *a feltételes tulajdonátruházás jogi megoldásából egyenesen következő, a tulajdonjog-fenntartás gazdasági szerepét teljes mértékben szem előtt tartó megoldások.* Ezek szerint a következőket kell rögzítenünk:

ad a) A tulajdonjog-fenntartás kikötése az adásvételi szerződésben a tulajdonjog átruházása tekintetében egy *függő jogi helyzetet* teremt. E szukcesszív, hiányos jogügyleti tényállás jellemzője, hogy a feltétel beálltával – vagyis a vételár hiánytalan teljesítésével – mintegy automatikusan kiteljesedik: a vevő várományi joga megszűnik és tulajdonjogot szerez.

ad b) A jogirodalomban uralkodó álláspont szerint a fentiek következtében a vevő majdnem a tulajdonossal megegyező jogi helyzetben van: igaz, hogy a szerzési tényállás kiteljesedéséig, a hiányzó elem „függőben létéig” a vevő még nem tulajdonos, a jogállása azonban nem egyszerű

¹⁸⁹ FLUME: *Die Rechtsstellung des Vorbehaltskäufer* 389. és köv. o. Kritikáját lásd A. BLOMEYER: *Die Rechtsstellung des Vorbehaltskäufer* 194. és köv.o.

¹⁹⁰Összefoglalóan BLOMEYER: *Die Rechtsstellung des Vorbehaltskäufer* 203.o.

„remény a megszerzésre”, sokkal több annál. A pactummal létrejövő váromány a jog által elismert és biztosított szerzési jogosultság: *dologi váromány*.

ad c) Nem vitatott tény az sem, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevő vagyonában ez a *dologi váromány értékkel bír*, mely a „kész tulajdonjog” módjára átruházható, megterhelhető, lefoglalható és örökölheto. A tulajdonjog-fenntartással foglalkozó irodalom többségében nem is foglal határozottan állást abban, vajon kötelmi vagy dologi jogi intézménynek kell-e tekintenünk a vevő várományát: abban viszont széleskörű egyetértés jelentkezik, hogy forgalmat tűrő intézményként elismerhető és elismerésre érdemes is. A tulajdonjog-fenntartás melletti várományi jognak ezt a tulajdonságát egyébként azok a szerzők is elfogadják, akik a várományi jogot nem tekintik tulajdonszerű, az adásvételi ügylettől független dologi jognak, hanem csupán *egyszerű szerzési jogként* fogják azt fel, melyet az irodalom és az elmélet alakított vagyoni értékkel bíró joggá.¹⁹¹

ad d) Elfogadott végül az a nézet, mely szerint a tulajdonjog-fenntartással vevő, mint várományi jogosult *harmadik személyekkel szemben is védelemben részesül* és ezt a védelmet számára a jog a tulajdonjog analógiájára biztosítja, miként azt a későbbiekben az eladó hitelezői által a vevő által tulajdonjog-fenntartással megvásárolt dologra vezetett végrehajtás esetében látni fogjuk.

A tulajdonjog-fenntartással létrejövő várományi helyzet *dogmatikai gyökere* tehát egyértelműen a függő jogi helyzetben, a szukcesszív hiányos tényállás intézményében lelhető fel, *értéke* (ha úgy tetszik értékesége) pedig egyrészt a váromány *dologi várományként való elismerésében* rejlik, hiszen a megszerzési tényállás kiegészülését, ezzel a tulajdonjog átszállását a jogosulton kívüli személy (különösen az eladó) gyakorlatilag meg nem akadályozhatja, másrészt pedig ez az értékeség abban mutatkozik meg, hogy már a „nem teljes” jogi pozíció is *a vevő vagyonához tartozik*, átruházható, örökölheto biztosítékul adható és végrehajtás alá vonható.

¹⁹¹ Pl. LARENZ: *Schuldrecht* 84.o.

2. A vevői váromány joghatásai

A pactum reservati dominii melletti adásvétel esetében – amint azt láttuk – a vevő jogszerzési pozíciója *dologi várományként nyer elismerést*. Ez a tulajdonjog-fenntartással vevő szempontjából azt is jelenti, hogy a jogszerzését az eladó egyoldalú tényeivel már nem akadályozhatja meg.¹⁹² Irreleváns ezért, ha a tulajdonjog-fenntartással eladó időközben „meggondolta volna magát”: az átruházó ügylet tényállása ugyanis – miként arról korábban szó volt – a vételár megfizetésének hiányzó elemét leszámítva teljes: a vevőt illető dologi váromány a vevői jogszerzés garanciája.

A várományi jogi helyzet az eladó további, jogellenes átruházásai ellen is védelmet nyújt a vevő részére. Mivel a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog már nincs az eladó kezében, az ingóságot csak a klasszikus átadást pótló birtokba utalással tudja átruházni. A dolog kiadását követelő új szerzővel szemben azonban a tulajdonjog-fenntartással vevő alappal védekezhet a váromány által biztosított jogszerzési helyzetére hivatkozva: a dolgot kiadni nem lesz köteles, hiszen annak birtoklására az eladótól származó érvényes jogcímmel bír. Ha pedig kiegyenlíti a vételárat, a dologi váromány tulajdonjoggá erősödik, a harmadik (birtokba utalt) személy jogszerzése pedig lehetetlenné válik.

Veszendőbe mehet viszont a vevő várománya, ha a rosszhiszeműen továbbértékesítő eladó a további jogszerzőre a dolog birtokát is át tudja ruházni: ez a helyzet abban az esetben, ha az eladott dolog (pl. garanciális javítás céljából) az eladóhoz visszakerült. Ilyenkor persze a vevő – miként arra korábban röviden utaltunk – jogszerűen és sikerrel folyamodhat birtokvédelemért is az eladóval szemben. Ha azonban ezt a lehetőséget elmulasztja, nem kizárt, hogy az eladó – akinek rendelkezési joga a dolog

¹⁹² Egyszerűen fogalmazva, „a vevőnek csak teljesítenie kell, és tulajdont szerez.”

felett ugyan a tulajdonjog-fenntartással vevő várományi joga folytán „korlátozott” – harmadik jóhiszemű személyre a dolgot átruházhatja, aki megszerezheti a dolog tulajdonját. A jóhiszemű szerzéssel a vevő várományi joga megszűnik, harmadik személy meg nem támadható tulajdonszerzésével ugyanis a váromány tulajdonjoggá erősödése lehetetlenné válik, ilyenkor a vevő az eladóval szemben szerződésszegés miatt kártérítési igényrel léphet fel. Megjegyezzük, hogy a Ptk. jelenlegi szabályai *a vevő – és nem az eladó – számára* tiltják, hogy a tulajdonjog-fenntartással megvásárolt dolgot a tulajdonjog-fenntartás hatálya alatt (vagyis addig, amíg az eladó tulajdonjoga fennáll és a vevő tulajdonszerzése be nem következik) eladja és megterhelje. Erre a kérdésre az alábbiakban még visszatérünk.

3. A tulajdonjog-fenntartással vevő birtokosi minősége

A tulajdonjog-fenntartással történő adásvételi szerződés konstrukciójának lényeges eleme, hogy a vevő a szerződés megkötésével jellemzően azonnal *birtokot* szerez. A vevő azáltal, hogy a dolog felett ténylegesen gyakorol hatalmat, közvetlen birtokosnak tekintendő. Elgondolkodtató, hogy saját, vagy idegen birtokosnak tekintendő-e. Ha abból indulunk ki, hogy a vevő a tulajdonszerzését felfüggesztő feltétel beálltaig még nem tulajdonos, úgy adódna az a következtetés, hogy jogállását közvetlen idegen birtokosként kezeljük, hiszen a vevő birtokjoga az adásvételi szerződésen alapszik. Ezzel szemben úgy véljük, sokkal helyesebb a vevő birtokláshoz való jogának megítélésakor a kötelmi szerződésen túl a tulajdonszerzésre irányuló várományt alapul venni. A vevő birtokláshoz való akarata sokkal inkább az adásvételi szerződésből eredő dologi várományból nyeri erejét, mintsem a tisztán kötelmi szerződésből. Ha hozzávesszük ehhez, hogy a vevő a dolgot már az adásvételi szerződés megkötésétől fogva, mint sajátját tartja magánál, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy azon tulajdont szerez, kézenfekvőbb a

jogállását saját birtokként elfogadni.¹⁹³ Akárhogyan is közelítjük meg a kérdést, tisztán kell látnunk, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevő nem egyszerű használati birtokos, aki egy dolog felett az őt megillető használati jogosultság következtében gyakorol tényleges hatalmat. A tulajdonjog-fenntartással vevő sokkal inkább olyan személy, aki érvényes jogcím alapján a véglegesség szándékával birtokol: szerződészerű magatartás esetén a birtokláshoz való joga a tulajdonjog megszerzésével automatikusan szilárdul véglegessé.

4. Elidegenítési és terhelési tilalom

„Ptk. 368.§ (2) A vevő a tulajdonjog-fenntartás hatályossága idején a dolgot nem idegenítheti el, és nem terhelheti meg. Ez a szabály harmadik személy jóhiszeműen és ellenérték fejében szerzett jogát nem érinti.”

A Polgári Törvénykönyv idézett rendelkezései a vevő korlátozott jogára mutatnak rá: a tulajdonjog megszerzésének „függőben léteig”, vagyis amíg a vételár teljes egészében (vagy a felek megállapodása alapján az átszállást eredményező mértékben) kiegyenlítésre nem kerül, a vevő hatalma a dolog felett nem teljesedik ki. A vevő tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételi szerződés alapján jogosult a dolog birtoklására, szedheti a dolog hasznait és jogosult annak hasznosítására is, ám a dolgot nem jogosult elidegeníteni és megterhelni: rendelkezési joga ugyanis korlátozott.

Figyelemmel arra, hogy a Ptk. idézett rendelkezése jogszabályi szinten tiltja meg az átruházást és a megterhelést, a tilalomba ütköző szerződés

¹⁹³ Ez a probléma rámutat arra, hogy a tulajdonjog-fenntartással keletkező váromány jogi megítélése nem egyszerű: ebben a szituációban – a dolog feletti, bizonyos szempontból kétségtelenül megosztott uralom miatt – egyszerre kell a tulajdonost és a tulajdonjog-fenntartással vevőt saját birtokosnak tekintenünk, azzal a megjegyzéssel, hogy a tulajdonosi akarat az egyiknél (az eladónál) már „kihúnyófélben” lévő, ám még teljes, a másiknál (a vevőnél) „keletkezőfélben lévő” akaratként fogható fel.

semmis, jogi hatás kiváltására tehát nem alkalmas. A Ptk. idézett 368.§ (2) bekezdésének rendelkezése tehát a tulajdonjog-fenntartáshoz *az eladó javára, a vevő terhére* kapcsol jogszabályon alapuló *elidegenítési és terhelési tilalmat*, és ezzel az ingó dolog birtokától megváló tulajdonost kívánja védelemben részesíteni.¹⁹⁴

A szabályozás belső ellentmondásaira az irodalom is felhívta a figyelmet: a törvényszövegből ugyanis kizárólag *a vevő cselekvési jogának korlátozása olvasható ki*. Novotni pl. – részletesebb indokolás nélkül – határozottan rögzíti, hogy e tilalom tartalmilag nem létezhet: „... aki nem szerzett tulajdonjogot, az nem gyakorolhatja a tulajdonosi rendelkezési jogokat, nem létező még meg sem szerzett jogai tehát nem is korlátozhatóak.”¹⁹⁵ Egyértelműen ezen az állásponton van Bíró is, aki a Ptk. 368.§ (2) bekezdésének rendelkezését egy „*logikát sértő szabálynak*” tekinti¹⁹⁶, és a jogintézmény jellegéből kiindulva úgy tartja, hogy a tilalom valójában az eladót korlátozza. Ez a megközelítés a jogi irodalomban egyébként nem előzmény nélküli, Tóth Lajos pl. a vevő javára fennálló szerződéses elidegenítési tilalmak között elsőként említi „a tényleges birtokkal erősített vételi jogot” (a pactum reservati dominiit) biztosító tilalmat.¹⁹⁷

Az adásvételi szerződésről írt kitűnő monográfiájában a szabályozás hibáira felhívja a figyelmet Kisfaludi is, ám álláspontja szerint nem feltétlenül szükséges a jelenlegi szabályozáson módosítani és az eladót terhelő tilalmat kimondani: véleménye szerint ingó dolgok esetében az eladó általi további átruházást megnehezíti átadás kötelezettsége (melyet az eladó – nem lévén a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog birtokában – nem tud teljesíteni).¹⁹⁸

¹⁹⁴ Az elidegenítés tilalma egyébként a tulajdonjogról való lemondást (ingó derelictio) és a megsemmisítést is tiltja: ez utóbbival ugyanis maga a tulajdon is megszűnik, ez pedig a jogosult tilalommal védett érdeke ellen hat.

¹⁹⁵ NOVOTNI: *Egyes szerződések* 19.o.

¹⁹⁶ BÍRÓ: *Szerződési alaptípusok* 51.o.

¹⁹⁷ TÓTH: *Dologi jog* 189.o.

¹⁹⁸ KISFALUDI: *Az adásvételi szerződés* 156.o.

Úgy véljük, hogy a helyes megoldás valahol az idézett álláspontok között helyezkedik el.

A tulajdonjog-fenntartással történő eladással lényegében olyan „átmeneti” állapot, függő helyzet áll elő, mely alatt rendelkezési jogában a felek mindegyike – az eladó és a vevő – egyaránt korlátozott. Ha a vételár teljes kiegyenlítését egy feltételként fogjuk fel, melynek „bekövetkezte” a tulajdonátszállás hatályának beálltát vonja maga után, a feltétel bekövetkeztéig a rendeltetésszerű és jóhiszemű joggyakorlás, valamint az elvárható magatartás alpelvi követelményeire figyelemmel egyik fél sem tehet semmit, ami a feltétel bekövetkezte vagy meghíúsulása esetére a másik jogát csorbitja vagy meghíúsítja.¹⁹⁹ Ez az elv minden függő jogi helyzet alapvető jellemzője.

A vevő a pactum reservati dominii mellett kötött adásvételi szerződéssel várományi jogot nyer, jogi helyzete már-már a tulajdonoséhoz hasonló. Mivel a vevő megszerzi a dolog birtokát – az ingó dolgok pedig általában „nincsenek felcímkézve” (értve ezalatt azt, hogy ránézésre nem állapítható meg, hogy tulajdonjog-fenntartás hatálya alatt állnak) – tulajdonjog átruházására irányuló jognyilatkozata ezért (a birtokhelyzet folytán) harmadik személyek számára jogszerű magatartásnak tűnhet. Ráadásul jelenlegi szabályaink eleve nem akadályozzák meg azt, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevő – hiányzó tulajdonjoga ellenére, de várományi pozíciója birtokában – a továbbértékesítés tárgyában érvényes szerződést kössön. A közzétett esetei döntések tanúsága szerint is a bírói gyakorlat sem látja akadályát annak, hogy az eladó olyan dolog tulajdonjogának átruházására vállaljon *szerződésben* kötelezettséget, melynek a kötelmi (elkötelező) ügylet megkötésekor még nem tulajdonosa. „Jogszabály nem tiltja, hogy az eladó olyan dologra kössön adásvételi szerződést, ami a szerződés időpontjában még nem áll tulajdonában. Ilyen esetben az eladó köteles a dolog tulajdonjogát megszerezni annak érdekében,

¹⁹⁹ A jogügyleti feltételre nézve vö. Ptk. 229.§ (1) bekezdés. Ugyanígy foglal állást a készülő kódex 5:86.§ is.

hogy azt a vevőre átruházhassa. Az átruházásért jogszavatosság terheli.”²⁰⁰ Ez a szerződés nem minősül jogszabályba ütköző, sem egyébként lehetetlen szolgáltatásra irányuló megállapodásnak: az eladó ugyanis ilyen esetben arra vállal kötelezettséget, hogy legkésőbb a tulajdonjog átruházásának (vagyis a dologi jogváltozást eredményező ügyleti nyilatkozat megtételének) időpontjára a dolog feletti rendelkezési jogot megszerzi, régiesen szólva „a dolgot a maga nevére keríti.” Amennyiben erre *eleve nincs reális esély*, a szerződés, mint *lehetetlen szolgáltatásra irányuló megállapodás, érvénytelen* (Ptk. 227.§ (2) bek.), egyébként a nem teljesítés jogkövetkezményeit a szerződésszegés szabályai szerint kell levonni.

Ez a gondolatmenet a dologzat témáját képező pactum reservati dominii kapcsán is tartható. A tulajdonjog-fenntartás esetében is arról van szó, hogy *a vevő ugyan még nem tulajdonosa a megvásárolt dolognak*, a tulajdonjog-fenntartás mellett kötött adásvételi szerződésből azonban *érvényes dologi várományt nyer* a tulajdonjog megszerzésére. Ilyen körülmények között az általa kötött adásvételi szerződést – a fenti okfejtés alapján – *nem lehet érvénytelennek tekinteni*, hiszen a tulajdonjog majdani megszerzése nem hogy nem kizárt, hanem kifejezetten a váromány által biztosított, szerződésen alapuló lehetőség. Ha tehát a vevő a tulajdonjog-fenntartással vásárolt – a tulajdonában még nem álló – dolgot elidegeníti, a következő vevő jogszerzése azon múlik, hogy a tulajdonjog átruházására irányuló *dologi rendelkező ügylet hatályosulása időpontjában* a vevő rendelkezési joga teljesnek („hibamentesnek”) minősül-e vagy sem.

Megítélésünk szerint egyébként a kódex 368.§ (2) bekezdése által létesített elidegenítési és terhelési tilalmat is – összhangban a kötelező ügylet és a rendelkező ügylet következetes szétválasztásának gondolatával – helyesen úgy kell érteni, hogy a tilalomba ütköző *rendelkezés* (nem pedig az elidegenítésre kötelezettséget teremtő kötelmi szerződés) *tekintendő semmisnek*.

²⁰⁰ EBH 2003/867.

A Ptk. 368.§ (2) bek. utolsó fordulatainak „feloldó” szabálya ugyanakkor – a forgalom biztonságának elvére hivatkozva – harmadik jóhiszemű és visszterhesen szerző személyek jogait egyébként is megvédi, amikor kimondja, hogy *a vevőt korlátozó elidegenítési és terhelési tilalom e jóhiszemű személyek ellenérték fejében szerzett jogait nem érinti*. A szabály szövegezéséből kiolvasható, hogy a jogalkotó – hatályos jogunk szerint legalábbis – a jogi védelmet *szélesebb körben* kívánta megadni, mint a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés eseteiben: nem feltétel, hogy a további jogszerző kereskedelmi forgalomban szerezzék meg a megvásárolt dolgot (Ptk. 118.§ (1) bek.), és nem kell vizsgálni azt sem, hogy tulajdonjog-fenntartás esetében olyan dologról van-e szó, amit a tulajdonos a vevőre rábízott (Ptk. 118.§ (2) bek.).²⁰¹

Úgy tartjuk ugyanakkor, hogy a tulajdonjog-fenntartás jogi konstrukciójával, a várománnyal egybekapcsolt szukcesszív jogszerzési tényállás természetével az a megoldás állna összhangban, mely nem (vagy nem csupán) a vevő, hanem *az eladó számára is kifejezetten megtiltaná* a feltétel függőben léte alatt a vevői jogszerzés megghiúsítására irányuló magatartásokat. Egy ilyen tilalom kimondása a korábban kifejtett dogmatikai ellenérvekkel sem találkozna, hiszen a vevő tulajdonszerzéséig *az eladó tulajdonos, aki a dolog felett* – külön tilalom hiányában, a vevővel szemben szerződésszegő magatartást tanúsítva – *rendelkezhet is*. Ehhez képest nem jogi érv, hogy az eladónak erre többnyire nem nyílik lehetősége. A következő fejezetben említést teszünk arról, hogy a vevő dologi várománya is „elveszhet”, ha a tulajdonjog-fenntartással eladó – a birtokába időlegesen (pl. javítás céljából) visszakerült – dolgot harmadik személyre át tudja ruházni.

²⁰¹ Ez a kérdés egyébként vitás. Ismeretes olyan közzétett (végkövetkeztetésében egyébként érdemben helytálló) döntés, mely a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog továbbértékesítése kapcsán a további vevő jogszerzését a Ptk. 118.§ (2) bekezdésének szabályának figyelembevételével bírálta el, a tulajdonjog-fenntartással eladott dolgot olyannak tekintve, melyet a tulajdonos a tulajdonjog-fenntartással vevőre rábízott. Jász-Nagykún-Szolnok Megyei Bíróság 1.Pf.20793/200/3. A jogirodalomban hasonló gondolatot vet fel KISFALUDI: *Az adásvételi szerződés* 156.o.

A készülő kódex szövegjavaslata az elmondottakhoz képest arra az álláspontra helyezkedik, hogy *a tulajdonjog-fenntartás szabályai között nem lehet illetve nem szükséges sem a vevő, sem pedig az eladó terhére elidegenítési és terhelési tilalmat előírni*. A vevő ugyanis a tulajdonjog-fenntartás hatályossága alatt – a vételár teljes kiegyenlítéséig – nem szerez tulajdonjogot, ennek következtében tulajdonosi rendelkezési jogot nem is gyakorolhat. A vevő jogosulatlan rendelkezéseinek jogkövetkezményei ugyanakkor *a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés szabályai szerint ítélendők meg*: a Ptk. 368.§ (2) bekezdésében foglalt tilalom „eltörlésével” keletkező ürt tehát az új Polgári Törvénykönyvben az átruházásra vonatkozó, dologi jogi rendelkezések töltik majd ki a Javaslat szerint (a megoldás ebből a szempontból egységet teremt, s megszünteti a Ptk. 118.§ (1)-(2) bek. és a 368.§ (2) bekezdés közötti eltérést).²⁰² Mivel pedig az ingó tulajdonjog-fenntartás konstrukciója a gyakorlatban rendszerint (mondhatni szinte kivétel nélkül) *feltételezi a vevő tényleges birtoklását* is, lényegében nem hoz majd változást a jelenlegi szabályokhoz képest az új Polgári Törvénykönyv 4:47.§ rendelkezésébe iktatott (egyébként új) szabály, mely szerint – a BGB 933.§ mintájára – *a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés feltétele a jóhiszeműség mellett az is, hogy a jogszerzőre birtokot is ruházzanak át*. Ezt a szabályt akár „a birtoklással megerősített jóhiszemű szerzés védelmének” is nevezhetnénk.

5. A veszélyviselés problémája

A tulajdonjog-fenntartás melletti adásvétel esetében lényeges kérdés, hogyan alakul *a véletlen károkért való „felelősség”, a kárveszélyviselés kérdése*.

²⁰² 4:47.§ (1) bek. „Átruházással a jóhiszeműen és ellenérték fejében szerző fél ingó dolog tulajdonjogát megszerzi akkor is, ha az átruházó fél nem volt tulajdonos. A tulajdonjog megszerzésének feltétele, hogy a szerző az ingó dolog tényleges birtokát is megszerezze.” Megítélésünk szerint a kodifikálásra váró normaszöveg tükrében is helytálló a rendelkezés kapcsán előadott okfejtésünk, ti. a jóhiszemű szerzésnek ezek a szabályai a dologról való *rendelkezés* során kerülnek előtérbe, a kötelmi kötelező ügylet megítélése során értelemszerűen nem.

A jogirodalomban előforduló egyik álláspont a *casus nocet domino* (vagy *casum sentit dominus*) hagyományos szabályából véli levezethetőnek a probléma megoldását: mivel a tulajdonjog-fenntartás esetében a vételár kiegyenlítéséig az eladó marad a tulajdonos, neki kell viselni a dologban beállott azt a kárt, aminek megtérítésére senkit nem lehet kötelezni (Ptk. 99.§). Ha tehát a kárt véletlen (*vis maior*) okozta, vagy a kárt okozó személy felelősségre nem vonható (vagy a felelőssége megállapítható ugyan, ám vagyona nem lévén, a követelés rajta végre nem hajtható), illetőleg kártelepítést, kárelosztást kimondó szabály nincs, a kár „a tulajdonos nyakán marad.” Így foglalt állást a kúria 112. sz. Elvi Határozata is. A döntés szerint a tulajdonjog fenntartása azzal jár, hogy a megvett dologra vonatkozó dologjogi uralom csak a vételár teljes kifizetése időpontjában tolódik át a vevőre, a vétel tárgyát az átadás és a feltétel teljesülése közötti időszakban érő véletlen kár ezért az eladót és nem a vevőt éri: ha a vétel tárgya megsemmisül, az adásvételi ügylet is megszűnik (lehetetlenül), az eladó pedig a kapott vételárat feltétlenül visszatéríteni tartozik.²⁰³

A másik álláspont szerint *a casus nocet domino szabálya a tulajdonjog-fenntartás melletti ügyletek esetében ilyen mereven nem alkalmazható*. Beck Salamon a 112. EH okfejtésében rejlő hibát elsősorban a „visszamaradt” tulajdonjog jogi jellegének nem kellő értékelésében látta. Éles logikával mutatott rá arra, hogy a fenntartott (visszatartott) tulajdonjog a tulajdonjog megszokott, normális alakjával szemben alapvetően eltérő tartalmú intézmény: egyfajta „csonka tényállás”. Úgy fogalmazott, hogy a *pactum reservati dominii* mellett kötött ügylet esetében az átadással *a dologhoz kapcsolódó „legfőbb érdekelttség” kiválik a tulajdonjogból és a dologátadásával a vevőre nyomban át is száll*. A tulajdonjog-fenntartás jogi természetének tárgyalásakor hangsúlyoztuk, hogy az eladott dolog a traditioval egyértelműen a vevői érdek irányába tolódik, aminek a következményeit le kell vonni. Az eladó „a

²⁰³ Idézi ALMÁSI: *A kötelmi jog kézikönyve* 540.o. Ugyanezen az állásponton volt még pl. KOLOSVÁRY: *A magyar magánjog* 214.o.

tulajdonjogot nem amiatt tartja fenn, mert a dologtól megválni nem akar, hanem azért, hogy vételár követelése biztosítást kapjon.”²⁰⁴

Ugyanígy látta a jogi helyzetet Szladits is, aki szerint a casus nocet domino elve eleve téves, mert „a kárveszély viselése független a tulajdontól és ahhoz igazodik, hogy a károsító esemény melyik félnek az érdekkörében állott elő. Már pedig nyilvánvaló, hogy a tulajdonfenntartásos vétellel az áru tényleg átmegy a vevő érdekkörébe. Igaz, hogy halasztó feltételű vételnél a veszélyt átadás után is az eladó viseli a feltétel beálltáig, ámde a tulajdonfenntartásos vételnél maga az adásvétel feltétlen, csak a tulajdonátruházás van kitolva a feltétel bekövetkeztéig.”²⁰⁵

A kérdés más, felelősségi irányból is megközelíthető. A dolog birtokba vételét követően ugyanis – majdhogynem kizárólag – a vevő van abban a helyzetben, hogy a dologra felügyeljen, vigyázzon, megóvása érdekében a szükséges lépéseket tegye. Nem véletlen, hogy Grosschmid a vétkekesség nélküli felelősség (helytállási kötelezettség) esetei mögött is egy lappangó felelősségi gondolatot érzett. „Az állam azért felel a sikkasztó biróért, mert -- tessék neki vigyázni, s a vasút is a balesetért, mert -- tessék neki vigyázni, s a kutyaért is azért felelünk, mert -- tetszett volna reá vigyázni. Más szóval, mert -- alighanem hibásak vagyunk.”²⁰⁶

Eörsi szerint a veszélyviselés kérdése, vagyis „mely időpontig kell az átadónak, mikortól fogva az átvevőnek konstatálnia, hogy a dolog elpusztulása által szenvedett kárt tovább hárítani senkire nem lehet”²⁰⁷ a tulajdonjognak olyan intern vonatkozása, mely az átadó és átvevő (eladó és vevő) belső magánügye, ezért rendezésekor a felek magánautonómiáját tiszteletben kell tartani. Úgy tartotta, hogy a tulajdonjog-fenntartás mellett kötött adásvételi szerződés egy olyan folyamatként fogható fel, melynek alapján – kissé leegyszerűsítve – a dolog feletti jogi hatalom folyamatosan tolódik át az eladó

²⁰⁴ BECK: *Glossza* 21.o.

²⁰⁵ SZLADITS: *A magyar magánjog vázlatja II. kötet* 211.o., ANTALFY: *Vétel, csere* 333.o.

²⁰⁶ GROSSCHMID: *Fejezetek* 598.o.

²⁰⁷ EÖRSI: *A tulajdonátszállás kérdéséről* 12.o.

oldaláról a vevő uralma alá. Ilyen esetben a szerző szerint helye lehet a kármegosztásnak: „... amilyen arányban a törlesztés lefolyt, oly arányban állapíttassék meg a kármegosztás mértéke: ha a dolog elpusztul, eladó nem köteles újat szállítani, vevő elveszti a már letörlesztett részleteket, de nem köteles a hátralékos részletek fizetésére. A kármegosztás aránya tehát minden részletfizetéssel a részletnek megfelelő összeggel tolódik el az e hatály tekintetében lassan tulajdonossá váló vevő javára.”²⁰⁸ Eörsi úgy vélte, hogy ha a tulajdonátszállás nem egységes, akkor semmi akadálya nincs annak sem, hogy a veszélyátszállás is fokozatosan történjen meg. „Nincs pedig akadálya azért sem, mert az átszállási periódusban a jószág még az eladó gazdasági érdekkörébe is tartozik a vételár-részleti igények folytán arányosan csökkenő mértékben, de már a vevő hasznára is szolgál. Ennek folytán már az objektív felelősség vizsgálatánál egy adott időpontban (az elpusztuláskor) megállapításra kerülő megosztási arányt a tulajdonátszállás folyamatos menete során elért fázis determinálja: amilyen arányban e tulajdonátszállás során az ellenérték átfolyt az eladóhoz, oly arányban folyt viszont át a veszélyviselés ódiuma a vevőhöz ...”²⁰⁹

Megfontolásra érdemes lehet végül Rudolf javaslata is. Az általa helyesnek vélt megoldás a Grosschmid által felállított „rejtett vétkességi elv” egyfajta továbbgondolása: szerinte a vevő – aki végsősoron azért „hibás” és azért viseli a kárt (vagyis Grosschmid szerint mégiscsak felel), mert neki nagyobb lehetősége lett volna a kár elkerülésére – maga is csak korlátozottan tehető felelőssé. A vevő nem köteles a kárt viselni, ha az eset a dolgot átadás hiányában az eladónál is sújtotta volna (pl. az árvíz az egész falut elpusztítja).²¹⁰

A hatályos Ptk. 368.§ (3) bekezdése a *pactum reservati dominii* és a veszélyviselés kapcsolatát kizárólag az ingatlanok tulajdonjog-fenntartás melletti eladására nézve rendezi, amikor kimondja, hogy „az ingatlan vevője –

²⁰⁸ EÖRSI: *A tulajdonátszállás kérdéséről* 31.o.

²⁰⁹ EÖRSI: *A tulajdonátszállás kérdéséről* 31.o.

²¹⁰ RUDOLF: *Adásvétel* 201. o.

ha a tulajdonjognak az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése előtt birtokba lép – ennek napjától kezdve szedi a dolog hasznait, viseli terheit és azt a kárt, amelynek megtérítésére senkit sem lehet kötelezni.” Nem igazít el bennünket teljes bizonyossággal a Ptk. 376.§ (4) bekezdésének a részletvételtre vonatkozóan megfogalmazott szabálya sem, mely szerint „A vevőnek átadott dolog elpusztulásának vagy értékcsökkenésének veszélyét – a tulajdonjog fenntartása esetében is – a vevő viseli”, figyelemmel arra, hogy nem minden tulajdonjog-fenntartás melletti ügylet minősül egyben részletvételnek is.

Egyet kell értenünk tehát Kisfaludival, aki szerint *a szabályozás meglehetősen ellentmondásos illetve hézagos.*²¹¹ A mai jogi irodalomban találkozhatunk olyan véleménnyel, mely a kárveszély átszállását ingó és ingatlan esetében egyaránt evidenciaként kezeli²¹², vagy analogia iuris útján alkalmazhatónak látja²¹³, de olyan álláspont is létezik, mely szerint ha a jogalkotó nem rendelkezett egyértelműen a veszély átszállásáról ingók esetében, annak is lehet oka, az ingatlanokra szabott rendelkezés kiterjesztő alkalmazása tehát nem feltétlenül helyes²¹⁴.

Úgy véljük, hogy a helyes megoldás a veszélyátszállás általános kimondása. Eörsi megoldását – akármennyire is gazdasági szemléletű – alkalmazhatatlannak tartjuk. *Az új Polgári Törvénykönyvben ezért a tulajdonjog-fenntartással eladott és átadott dolgokra nézve általános – vagyis ingó és ingatlan dologra egyaránt alkalmazandó – szabályként kell kimondani a kárveszélynek a vevőre való átszállását.*

A veszélyviselés kérdését a német jogban a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételre is kiterjedő szabállyal a BGB 446.§ egyértelműen rendezi: az átadással a kárveszély átszáll a vevőre. Ha tehát a dolog az átadást követően véletlen folytán elpusztul, vagy megrongálódik, az eladót a vételár iránti igény

²¹¹ KISFALUDI: *Az adásvételi szerződés* 154.o.

²¹² Vö. pl. BÍRÓ: *Szerződési alaptípusok* 51.o., NOCHTA-KOVÁCS-NEMESSÁNYI: *Kötelmi jog Különös rész* 22.o.

²¹³ Complex DVD Jogtár Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez

²¹⁴ KISFALUDI: *Az adásvételi szerződés* 155.o.

megilleti, a dologban bekövetkezett kárt a vevő köteles viselni.²¹⁵ A BGB 446.§ 1 első mondata, amely e rendelkezést tartalmazza, korlátozza a BGB 323.§ alkalmazási területét.

Az osztrák jog szerint is a veszélyátszállásra a tényleges átadás, nem pedig a tulajdonátszállás időpontja az irányadó (ABGB 1064.§ és 1048.§), a tulajdonjog-fenntartással vevő viseli ezért a vétlen megrongálódás vagy a dolog véletlen megsemmisülésének veszélyét.²¹⁶

Ebben a kérdésben is különleges álláspontot foglal el a svájci jog. Az OR 185.§ 1 mondata értelmében a veszély – főszabályként – a szerződés megkötésével átszáll a tulajdonszerzőre. Ez a rendelkezés a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételre is alkalmazandó, méghozzá attól függetlenül, hogy a tulajdonátszállás feltételét felfüggesztő vagy bontó feltételként értelmezzük.²¹⁷

6. Végrehajtás a vevő várományára

Amint azt korábban többször is hangsúlyoztuk, a várományi jog már a tulajdonszerzés előtt értéket képvisel a tulajdonjog-fenntartással vevő vagyonában: átruházható, megterhelhető és végrehajtás alá vonható. Ebben a kérdésben a jogi irodalomban messzemenő egyetértés mutatkozik. Annak megítélése ellenben, hogy miként is kell foganatosítani a várományra vezetett végrehajtást, már komoly vitát indukál. A probléma ott keresendő, hogy *a vevő hitelezői a várományon keresztül is a tulajdonjog-fenntartással érintett dolgot kívánják „megragadni”* (bár azt az igényper lehetősége miatt el nem érhetik), hiszen a végrehajtandó követelésük fedezetét ebben látják.

²¹⁵ REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 253.o.

²¹⁶ BINDER: *Sachenrecht* 230.o.

²¹⁷ Vö. WIEGAND: *Eigentumsvorbehalt* 88.o. Az OR 185.§ 3 mondata, mely szerint a felfüggesztő feltétel melletti ügyletek esetében csak a feltétel bekövetkeztével száll át a kárveszély, azért nem alkalmazható, mert a tulajdonjog-fenntartás esetében nem maga az adásvételi szerződés, hanem csak a tulajdonjog átruházása (átszállása) áll felfüggesztő feltétel alatt.

A jogfoglalási elmélet szerint a végrehajtási cselekményeket a jogok lefoglalásának szabályai szerint kell foganatosítani (BGB 857.§).²¹⁸ Ennek oka, hogy a várományi jog polgári jogi értelemben nem tekinthető dolognak, leginkább egy vagyoni értékkel bíró szerzési jogosultságként fogható fel: vagyis inkább jog, mint „sajátos dolog”. Amennyiben a vételár kiegyenlítésre kerül, a vevő tulajdonszerzése beáll, a várományon szerzett végrehajtási jog pedig minden külön jogcselekmény nélkül, ipso iure a dologra folytatódik.

A tiszta dologi foglalás elmélete ezzel szemben úgy tartja, hogy a várományt pontosan ugyanolyan módon kell lefoglalni, ahogyan átruházzák, vagyis dolog módjára. Az egyszerű logikai következtetésnek tűnő megoldás azonban önellentmondást tartalmaz: nem lehet a várományt lefoglalva a dologt végrehajtani, a kettő ugyanis korántsem ugyanaz. Ráadásul abban a pillanatban, amikor a végrehajtó a dologra nézve foganatosít végrehajtási cselekményt, azonnal életre kel az eladó feloldás iránti igénye.

E két felfogás hiányosságait próbálná kiküszöbölni a „dologfoglalás formájában megvalósított jogfoglalás” elmélete. Ez a megoldás úgy működik, hogy a jogfoglalás cselekményeit a dolog végrehajtói birtokbavétele mellett ejtik meg.

A német jogban az uralkodó bírói gyakorlat – az elmélet kritikájával szemben – a kettős foglalás szükségességét vallja (Doppelpfändung)²¹⁹ Ez azt jelenti, hogy mind a várományt, mind pedig a tulajdonjog-fenntartással eladott dologt – saját jogi természetüknek megfelelő módon – le kell foglalni. A teória szerint a várományi jog, mint jogosultság lefoglalása mindenképpen szükséges, a tulajdonjog-fenntartással érintett dolog lefoglalása pedig „csupán” az elengedhetetlen nyilvánosságot biztosítja a jogfoglalási cselekmény mellett. Éppen ezért, mert a dolog lefoglalása nem „főcselekmény”, a tulajdonjog-fenntartással eladó ezellen nem is tiltakozhat

²¹⁸ WOLF: *Sachenrecht* 322. o.

²¹⁹ Az előbbi nézetekre vonatkozóan is lásd irodalommal LACKMANN: *Zwangsvollstreckungsrecht* 220. és köv. o. BAUR-SCHÖNKE: *Zwangsvollstreckungsrecht* 160.o., REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 265.o.

(igényszerrel nem élhet), mert a végrehajtás elsődlegesen a várományi jogot ragadja meg.

7. Végrehajtás a tulajdonjog-fenntartással eladóval szemben

Miként az eladónál megvizsgáltuk, hogy a fenntartott tulajdonjog védelmet biztosít-e számára a vevő elleni végrehajtás vagy a felszámolás esetében, e cím alatt arra keresünk választ, hogy *a vevő várományi joga védelmet érdemel-e abban az esetben, ha a tulajdonjog-fenntartással eladóval szemben indul végrehajtási eljárás.*

A válasz egyértelmű igen. Bár a végrehajtási eljárás alapvetően az adós – jelen esetben az eladó – birtokában lévő dolgokat ragadja meg, a tulajdonjog-fenntartással eladott és átadott dolog pedig a vevőnél van, semmi akadálya annak, hogy a végrehajtó akár az eladó nyilatkozatából, akár más körülményből következtethet arra, hogy az eladó tulajdonában álló dolgok harmadik személynél (példának okáért a tulajdonjog-fenntartással vevőnél) vannak. A vevő ilyenkor várományi jogára hivatkozva, mely végrehajtást akadályozó jog, igényperrel élhet és kérheti a lefoglalt vagyontárgy feloldását és kiadását, az eladó hitelezői pedig kizárólag a vevő által fizetendő vételárát foglalhatják le. „... amikor a tulajdonjog-fenntartással vevő igényelte a vételár lefizetése előtt a megvett, de az eladó tartozása fejében lefoglalt dolgot: a bíróság az igénypernek helyet adott azzal az indokolással, hogy feltételes tulajdonjoga van, amelyet harmadik személlyel szemben érvényesíthet.”²²⁰

²²⁰ C. 611/1904., közli SÁRFFY: *A végrehajtási eljárás* 257.o. A tulajdonjog-fenntartással vevő várománya a német jogban is a végrehajtási értékesítést akadályozó jog, lásd ehhez pl. LACKMANN: *Zwangsvollstreckungsrecht* 221.o.

VI. A tulajdonjog-fenntartással eladó felszámolása

A fizetéseképtelenségi helyzet szinte minden esetben biztosítéki kérdés is egyben. Arról van szó ugyanis, hogy a szerződések életének rendes, zavartalan lefolyását a felszámolási helyzet több irányban alapvetően megváltoztatja. Amellett, hogy a felszámolási jogszabályok „belenyúlnak” a kész szerződéses jogviszonyokba (speciális felmondási, elállási rendelkezések, korlátozott beszámítási jog, alanyi jogok megszűnése vagy gyakorlásuk korlátok közé szorítása, és a sort lehetne folytatni), fontos az is, hogy új érdekek kerülnek előtérbe, melyekre a csődjognak figyelemmel kell lennie. A szerződéses szinallagma, az érdekegyensúly követelménye más megvilágításba kerül. A szerződő felek számára mindig fontos, de *az adós gazdálkodó szervezettel szemben elrendelt felszámolási eljárás esetén egyenesen létkérdés* annak elérése, hogy *a kötelmi követelés érvényesíthető legyen*, lehetőleg a felszámolási eljáráson „kívül” (vagyis egyszerűen fogalmazva a fedezet tárgya ne tartozzon a csődvagyonba), de legalábbis az „fa” céggel szembeni igény kedvezőbb, privilegizált elbírálásban részesüljön. Ezért mondjuk azt, hogy *a hitelezői érdeket biztosító kikötések, megállapodások próbaköve a felszámolási eljárás: kissé leegyszerűsítve minden követelés és szerződési biztosíték igazából annyit ér, amennyit abból felszámolás esetén is érvényesíteni lehet.*

Nincs lehetőségünk arra, hogy a dolgozatban a fizetéseképtelenségi jognak ezt a kardinális – a fentiekben igencsak vázlatosan körvonalazott, valójában sokkal bonyolultabb – kérdését teljes részletességgel megvilágítsuk. Pusztán arra vállalkozhatunk, hogy megkíséreljük a tulajdonjog-fenntartással létrejövő sajátos jogi helyzetet abból a szempontból megvizsgálni, hogy *a felszámolás elrendelése megváltoztatja-e, s ha igen milyen módon a felek jogviszonyát*, vagyis a súlyos fizetési zavarnak ez az esete milyen jogkövetkezménnyel bír a már kész, ám joghatásaiban felfüggesztett szerződésre.

Ebben a fejezetben – a fenti bevezető gondolatok után – a tulajdonjog-fenntartással eladóval szemben vezetett felszámolási eljárás jogviszonyt befolyásoló hatását tekintjük át röviden.

1. A tulajdonjog-fenntartással eladó felszámolása a német jog szerint

A tulajdonjog-fenntartással eladó felszámolása esetén a vevő az InsO 47.§ értelmében – főszabályként – kiigénylési követeléssel (Aussonderungsrecht) léphet fel, melynek előfeltétele, hogy a hátralékos vételárat megfizeti. A jogalkotó ugyanis alapvetően elismeri a tulajdonjog-fenntartással vevő várományi jogát, és lehetővé kívánja tenni, hogy az adásvételi ügylet szerződésszerűen teljesedésbe menjen. A felszámolás elrendelése azonban – miként a magyar jogban is – új helyzetet teremt, mely érinti a fizetéseképtelen adós által kötött szerződéseket. Az eladó felszámolója ezért – élve az InsO 103.§ alapján elvileg nyitvaálló lehetőséggel – elutasíthatja az adásvételi szerződés teljesítését (vagyis a tulajdonátruházási kötelezettséget megtagadhatja), ezzel a dolog visszaadását követelheti, azzal, hogy a vevő által már megfizetett vételárrészleteket a csődvagyonból köteles megfizetni. A német bírói gyakorlat az eladó felszámolója részéről tett, ilyen tartalmú nyilatkozatot elvileg megengedhetőnek tartja, aminek egyetlen akadályát az képezheti, ha a felszámoló e jogát visszaélészerűen gyakorolná.

A jogirodalomban e gyakorlat helyessége vitatott. Wolf szerint a BGB 161.§ rendelkezésének alapgondolata a felszámolási eljárásban is irányadó: ennek értelmében a tulajdonjog-fenntartás következtében előálló függő jogi helyzetben az eladó – illetve a nevében eljáró felszámoló – sem tehet semmit, mely a vevő dologi várományát megghiúsítaná.²²¹ Másképpen fogalmazva: az InsO 107.§ (1) bekezdésének rendelkezéséhez képest – mely arról szól, hogy az eladó felszámolása esetében a tulajdonjog-fenntartással vevő követelheti a

²²¹ WEBER: *Sachenrecht* 186.o, WOLF: *Sachenrecht* 323.o.

szerződés teljesítését – nem lehet elsőbbséget tulajdonítani a 103.§ által biztosított választási jognak. Ez a megközelítés a vevő leendő jogszerzését biztosító várományt a tulajdonjog-fenntartással eladó felszámolása esetében is „csődállóvá teszi”. A vevő a megkötött szerződés teljesítését követelheti, vagyis a dolog birtokát megtarthatja és várománya nem kerül veszélybe: ha teljesít, a vételár befolyik a csődvagyomba, a tulajdonjog megszerzésére irányuló dologi igénye nem sínyle meg az eladó vagyonhiányát.

Nem vitás ugyanakkor, hogy a vevő késedelme esetén az eladó felszámolóját is megilleti a szerződésszegés miatti szankciók alkalmazásának joga. A felszámolási helyzet ezeken a törvényi rendelkezéseken nem változtat, igaz, többletjogokat sem biztosít a felszámolónak. A felszámoló tehát a vevő késedelme esetén elállhat a szerződéstől és a dolgot visszakövetelheti. Ilyenkor a vevőt az elszámolás keretében nyilvánvalóan megilleti az általa már megfizetett vételárrészlet, ez azonban egyszerű csődkövetelésnek minősül.

2. A tulajdonjog-fenntartással eladó felszámolása az osztrák jog szerint

Hasonlóan közelít ehhez a kérdéshez az osztrák csődjog. A KO 21.§ választási jogot ad a csődbiztosnak: eldöntheti, hogy eláll a tulajdonjog-fenntartással kötött adásvételi szerződéstől, vagy a teljesítést választja, vagyis igényt formál a vételár hátralékos részére és „nem gördít akadályt” a vevő tulajdonszerzése – várományi joga kiteljesedése – elé.

Kepplinger szerint a tulajdonjog-fenntartással eladó csődje esetén a felszámoló elállási joga nem helyeselhető. Semmivel nem indokolható ugyanis a vevő várományi jogának csorbítása, különösen, ha a vevő terhére szerződésszegés nem állapítható meg.²²² Egyes szerzők azt is felvetik, hogy amennyiben a felszámoló a választás jogát gyakorolná, ez az elállási joggal való visszaélésnek is minősülhet. Kepplinger ugyanakkor – az osztrák jogi

²²² KEPPLINGER: *Eigentumsvorbehalt und Mobilienleasing* 382.o.

irodalomban előforduló kisebbségi álláspontra hivatkozva – azt is megjegyzi, hogy egyes vélemények szerint *az elállás jogát azért kell megtagadni, mert az eladó rendelkezési joga a dolog felett hiányzik*: a felszámoló sem érvényesíthet több jogot annál, ami az eladót még a felszámolás előtt megillette.²²³ Abban az osztrák csődjog is egyértelmű, hogy a vevő szerződésszegő magatartása esetén a felszámoló az általános szabályok szerint gyakorolhatja az elállási és visszakövetelési jogot.

3. A tulajdonjog-fenntartással eladó felszámolása a magyar jogban

A német és osztrák csődjogi szabályokhoz hasonlóan a magyar csődtörvény, az 1991. évi XLIX. törvény 47.§ (1) bekezdése is tartalmaz rendelkezést arra vonatkozóan, hogy a felszámoló jogosult az adós által kötött szerződéseket felmondani, vagy ha a felek egyike sem teljesített szolgáltatást, a szerződétől a felszámoló elállhat. Kérdéses, hogy alkalmazható-e ez a rendelkezés a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételi szerződések esetében, vagyis indokolható-e a felszámoló elállási joga abban az esetben is, ha egyébként a vevő a szerződés szerű teljesítésre hajlandó és képes lenne. Az elméletben általános az a megközelítés, hogy a felszámolónak ez a joga olyan speciális alakító jogként értelmezendő, mely független attól, hogy az adott szerződésre nézve az anyagi jogi jogszabály – tipikusan a Ptk. – tartalmaz-e elállásra illetve felmondásra vonatkozó rendelkezést.²²⁴

²²³ Az okfejtés figyelemreméltó, melyre a magyar jogi szabályok értékelése során egy gondolat erejéig visszatérünk.

²²⁴ JUHÁSZ: *A magyar fizetéseptelenségi jog* 344.o A felszámolót ráadásul választási jog is megilleti, hogy az adós által kötött szerződést a rá vonatkozó anyagi jogi szabályok, vagy a Cstv. idézett speciális rendelkezése alapján mondja fel a szerződést illetve közöl elállást. Ugyanebben az értelemben CSÓKE: *A csődtörvény magyarázata* 466.o. Az elállás és felmondás csődjogbeli szabályozásának dogmatikai problémáira Novotni már 1993-ban készült munkáiban felhívta a figyelmet. NOVOTNI: *A polgári jog normarendszere és a gazdasági jogalkotás összefüggései, illetve ellentmondásai*

Amennyiben a tulajdonjog-fenntartással eladó felszámolás alá kerül, megítélésünk szerint – a tulajdonjog-fenntartást érintően – a jogi helyzet különleges vonásokkal nem bír: a felszámolás alá került gazdálkodó szervezet nevében eljáró felszámoló a tulajdonjog-fenntartásos ügylet sorsára kötelemszerű vevői magatartás esetén érdemleges befolyást nem gyakorolhat. nem látunk arra lehetőséget, hogy a felszámoló a szerződéstől – a szerződésszegés esetét kivéve – elálljon. Úgy véljük ugyanis, hogy a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvétellel létrejövő jogviszony *nem vonható „a felek egyike által sem teljesített” szerződés fogalma alá*, annak ellenre, hogy a tulajdonátszállás még nem következett be. Amellett, hogy a várományi jogi helyzet – korábban részletezett dogmatikai sajátossága folytán – szükségszerűen feltételezi a szerződő felek minden elemében perfekt tulajdonátruházási nyilatkozatát (hiszen csak a tulajdonátszállás van feltételhez kötve), látni kell azt is, hogy a szukcesszív tényállás teljessé válása már csak a vevő magatartásán múlik. Ez különbözteti meg a dologi várományt más – fogalmazzunk úgy, egyszerű – függő jogi helyzetektől. Az a tény tehát, hogy az eladó fizetéseképtelenné vált és felszámolás alá került, a vevő várományát nem érintheti.

Ha arra az álláspontra helyezkednénk, hogy az eladó felszámolóját a Cstv. 47.§ (1) bekezdés szerinti elállási jog megilleti, az elszámolás első lépéseként a másik fél (jelen esetben a vevő) az elállás következtében őt megillető követelést a felszámolónak be kell, hogy jelentse és azt a felszámolási eljárásban kell érvényesítenie. Juhász álláspontja szerint e követelés felszámolási költségnek minősülne, más szerzők felszámolási költségnek nem minősülő egyéb hitelezői igénynek tekintik.²²⁵ Más a helyzet meglátásunk szerint abban az esetben, ha az elállásra a vevő szerződésszegése okán kerül sor. A hatályos magyar csődjog szerint is lehetőség nyílik

²²⁵ JUHÁSZ: *A magyar fizetéseképtelenségi jog* 344.o, CSÓKE: *A csődtörvény magyarázata* 467.o. Megítélésünk szerint a törvény rendelkezéseiből az utóbbi álláspont vezethető le, az indoklás nélküli, nem szankciós felmondási és elállási jog alkalmazása esetén ugyanakkor de lege ferenda Juhász álláspontja lenne követendő.

természetesen arra, hogy a vevő késedelme esetében a felszámoló az „fa” cég képviselőjében – a jogi helyzetben „bennerejlő” választási, helyesebben döntési jogát gyakorolva – a hátralékos vételártartozás megfizetése érdekében a vevőt peres eljárásban, végső esetben végrehajtási úton szorítsa rá a teljesítésre, ám dönthet úgy is, hogy eláll a szerződéstől és a dolgot követeli vissza a csődvagyonba. Ez az elállás a Ptk. rendelkezésein alapszik, a jogszabály ebben az esetben – értelemszerűen – nem írja elő, hogy csak a felek egyike által sem teljesített szerződéstől lehetne elállni. Az elállásnak ebben az esetben eladót természetesen elszámolási kötelezettség terheli, ám a vevő elszámolási igénye ebben az esetben csupán egyszerű, f) kategóriába sorolható hitelezői igényként kerülhet nyilvántartásba (Cstv. 57.§ (1) bek.).

VII. A tulajdonjog-fenntartással vevő felszámolása

A dolgozat előző fejezetében megvizsgáltuk, hogy milyen hatással bír a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételi szerződés teljesítésére az eladó fizetéseképtelensége (felszámolás alá kerülése). A következő fejezetben arra keresünk választ, hogyan érinti a pactum reservati dominii intézményével biztosított eladó jogi helyzetét a vevő felszámolás alá kerülése. A probléma tárgyalását most is a német és az osztrák jogi megoldás vázlatos ismertetésével kezdjük, majd a magyar fizetéseképtelenségi jog szabályait vesszük górcső alá.

1. A tulajdonjog-fenntartással vevő felszámolása a német jog szerint

Az egyszerű tulajdonjog-fenntartással élő eladó az uralkodó nézet szerint a vevővel szemben megindított felszámolási eljárásban is kiigényelheti (Aussonderungsrecht) a vétel tárgyát, ami azt jelenti, hogy a visszakövetelési igényét a felszámolási eljáráson kívül érvényesítheti. E kérdést tekintve az irodalomban és a gyakorlatban széleskörű egyetértés mutatkozik.²²⁶

Az eladóval szemben indított felszámolástól eltérően – és ebben a kérdésben az irodalmi állásponttal a gyakorlat is egybevág – a vevő felszámolása esetén a csődvagyont kezelő felszámoló választási joga nincs kizárva. A jogviszony megfelelő rendezése érdekében az InsO 107.§ szerint a felszámoló a szerződés teljesítése vagy elutasítása tárgyában a nyilatkozatát a beszámolási időszak (InsO 156.§) után köteles késedelem nélkül megtenni.

Amennyiben a felszámoló a teljesítést választja, a szerződés tárgyát véglegesen megszerzi a csődtömeg számára, ilyenkor azonban a még nem teljesített vételárkövetelés a csődtömeg kötelezettségeként értékelendő.²²⁷ Amennyiben a felszámoló elutasítja a szerződés teljesítését, az eladó a vevő

²²⁶ Pl. SMID: *Kreditsicherheiten in der Insolvenz* 24. o.

²²⁷ InsO 103.§ (1) bek. valamint 55.§ (1) bek. második mondata.

birtokában lévő, ám a tulajdonjog-fenntartás folytán a tulajdonában álló dolgot az InsO 47.§ alapján kiigényelheti²²⁸.

Különleges rendelkezéseket tartalmaz a német fizetéseképtelenségi jog arra az esetre, ha a vevő a csődnyitást megelőzően – vagy ezen időpontot követően a felszámoló – anélkül, hogy erre (pl. meghosszabbított tulajdonjog-fenntartási konstrukcióban) jogosult lett volna, a dolgot egy harmadik jóhiszemű személyre ruházta át és ezáltal a vevő kiigénylési jogát megghiúsította. Ebben a jogi helyzetben többféle megoldás kerülhet szóba.

Ha a harmadik személy – a további jogszerző – a maga vételárfizetési kötelezettségét a csődtömeg felé még nem teljesítette, az eladó követelheti a harmadik személlyel szembeni vételárigény átruházását mintegy „pótlólagos kiigénylési jogként” („Ersatzaussonderung” InsO 48.§).²²⁹ Ez az út nem járható, ha a felek ún. meghosszabbított tulajdonjog-fenntartásban állapodtak meg, mert az InsO 48.§ alkalmazásának előfeltétele a jogosulatlan továbbértékesítés, a szerződés szerűen lezajló meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás pedig nem tekinthető ilyennek. Csupán megjegyezzük, hogy a csődnyitás előtti jogosulatlan elidegenítés okán alkalmazott jogszabályi „kiigénylési jog” kivívta a német jogi irodalom éles kritikáját: e jogi lehetőség megítélése tehát korántsem egyértelmű.

Ha a dolog elidegenítéséből származó vételár a csődtömegbe már befolyt, akkor engedményezést követelni már nem lehet, ám az InsO 48.§ második mondata szerint – addig, amíg az ellenszolgáltatás a csődtömegben megkülönböztethetően rendelkezésre áll – a vételár az Aussonderungsrecht keretében a tömegből „kiigényelhető”. Ellenkező esetben az InsO 55.§ szerinti csődkövetelés lép a fenntartott tulajdonjog helyébe.

Amennyiben a felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezet a dolgot átalakítja, vegyíti vagy feldolgozza, úgy ez a magatartása általában egyfajta ráutaló magatartásként a szerződés teljesítésére irányuló szándékként

²²⁸ WEBER: *Sachenrecht* 180.o

²²⁹ KEPPLINGER: *Eigentumsvorbehalt und Mobilienleasing* 387.o.

értelmezhető.²³⁰ Előfordulhat azonban, hogy a felszámolónak ez a magatartása egyéb nyilatkozataival egybevetve a teljesítésre, a szerződés fenntartásának szándékára utaló magatartásnak tekinthető. Ha azonban az ilyen értelmezés (azaz hogy a csődgondnok teljesíteni kívánja a szerződést) ellentétes a csődgondnok szándékával, a tulajdonjog-fenntartással élő eladó, aki az átalakítással, feldolgozással vagy vegyítéssel kárt szenvedett, jogosult jogalap nélküli gazdagodáson alapuló igénygel fellépni a csődtömeggel szemben. Ez az igény a tömegkövetelés (preferált) rangsorában helyezkedik el (InsO 55.§ (3) bek., figyelemmel a BGB 951.§ (1) bekezdésére is).

2. A vevő felszámolása az osztrák jog szerint

Az osztrák jog – a német jogi megoldáshoz hasonlóan – egyértelműnek tartja, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevő felszámolása esetében a csődbiztost választási jog illeti meg: szabadon dönthet abban a kérdésben, hogy a teljesítést követeli (magyarul: „elvárja az eladótól, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevőt változatlanul tulajdonjoghoz segítse”), ennek ellenében köteles természetesen a vételárat kiegyenlíteni, mely kötelezettség a KO 46.§ (1) bek. értelmében csődtartozásként kerül nyilvántartásba vételre. Abban az esetben, ha a csődgondnok a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételi szerződés fenntartásának és teljesítésének szándékát jelezte, ezt követően azonban fizetési kötelezettségének továbbra sem tud eleget tenni, az eladó az általános polgári jogi szabályok alapján elállhat a szerződéstől és a dolog kiadását követelheti. Választhatja azonban a felszámoló azt a megoldást is, hogy a szerződéstől eláll, és az eredeti állapot helyreállítására vállal kötelezettséget.

Az osztrák fizetéseképtelenségi jog tehát más nemzeti jogok megoldásával gyakorlatilag teljes összhangban rögzíti, hogy a tulajdonjog-fenntartással élő eladó a pactum reservati dominii alapján dologi biztosítékot

²³⁰ KEPPLINGER: *Eigentumsvorbehalt und Mobilienleasing* 387.o.

szerez, ami azt jelenti, hogy addig, amíg az áru a vevő birtokában fellelhető, arra elkülönítési joga van: ha a vevő felszámolója az elállást választja, az eladó a dolog kiadását követelheti.

Az elmélet és a gyakorlat nem egységes annak a kérdésnek az eldöntésében, hogy mi a követendő eljárás a tulajdonjog fenntartásával eladott dolognak a felszámoló részéről történő – jogosulatlan, tehát szerződési felhatalmazás nélküli – továbbértékesítése esetében. Kepplinger szerint az értékesítés ténye ilyenkor – mintegy ráutaló magatartásként – úgy értelmezhető, hogy a felszámoló élt a korábban említett választási jogával, vagyis a szerződést fenntartani és a vételár tartozást megfizetni szándékozik. Ha az ún. pótlólagos külön kielégítés feltételei fennállnak (vö. KO 44.§ (2) bek.), úgy a tulajdonjog-fenntartással élő eladó követelheti a csődvagyonba befolyt vételárat, illetve – hasonlóan a német jogban említett megoldáshoz – követelheti a további jogszerzőt terhelő vételárkövetelés engedményezését. Ha erre nincs lehetőség, a tulajdonjog-fenntartással eladó követelése egyszerű csődkövetelés (KO 46.§ (5)-(6) bek.).²³¹

3. A tulajdonjog-fenntartással vevő fizetése képtelensége a magyar jogban

3.1. A kérdés általános megközelítése

A jogi köztudatban általánosan elfogadott nézet, hogy minden biztosíték annyit ér, amennyit belőle a felszámolási eljárásban érvényre lehet juttatni. Különösen igaz ez a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételi szerződésekre, ahol az eladó fenntartott tulajdonjoga – mint a vevőt terhelő vételárfizetési kötelezettség különleges biztosítóka – a jogszabályi rendelkezésekben és a bírói gyakorlatban mostoha bánásmódban részesül, de legalábbis nem kapja

²³¹ KOZIOL-WELSER: *Bürgerliches Recht* 412.o., BINDER *Sachenrecht* 232.o. KEPPLINGER: *Eigentumsvorbehalt und Mobilienleasing* 41.o.

meg azt a figyelmet, amelyet más biztosítékok irányában a jogalkotó már régóta tanúsít. Az egyszerű tulajdonjog-fenntartás csak addig jelent „biztosítékot” az áruhitelező számára, amíg a dolog megvan: a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog értékesítését követően azonban a biztosíték semmibe vész. Nem véletlen, hogy a készülő új Polgári Törvénykönyv Konceptiója és tematikája is megfogalmazta: *„általános formában is komoly megfontolást érdemel a tulajdonjog-fenntartással kötött szerződés eladói pozíciójának a felszámolási eljárásban történő erősítése. Ennek keretében szükség van a felszámolási és csődeljárás szabályainak módosítására.”*

3.2. A dolog visszakövetelése – restitúciós igény érvényesítése

A hatályos csődtörvény szabályai szerint a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog nem tartozik a csődvagyonba: a Cstv. 4.§ (1) bekezdése értelmében a felszámolási eljárás körébe tartozik a gazdálkodó szervezet minden vagyona, mellyel a felszámolási eljárás kezdő időpontjában rendelkezik, továbbá mindazon vagyon, amit ezt követően szerez. Amennyiben tehát az eladó az adóssal szemben a tulajdonjogát fenntartotta, *az eladott és átadott ingó dolog nem tartozik a felszámolással érintett vagyon fogalma alá.*²³² Éppen ezért – a vételár teljes kifizetéséig fennálló tulajdonjoga alapján – az eladó a szóban forgó vagyontárgy kiadását követelheti a felszámolótól, ez az igénye értelemszerűen nem is a felszámolási eljárás keretén belül nyer kielégítést, hanem az általános hatáskörrel rendelkező, illetékes bíróság előtt.²³³ A tulajdonjog-fenntartással eladót egyértelműen megilleti a tudakozódási,

²³² Ez egyértelmű bírói gyakorlat. Így foglalt állást egyik közzétett eseti döntésében a Legfelsőbb Bíróság is: „érvényes tulajdonjog-fenntartás esetén az azzal érintett dolgo nem tartozik az adós gazdálkodó szervezet felszámolás körébe vonható vagyonához.” BH 2003./7/293.

²³³ Vö. pl. Szegedi Ítélőtábla Fpkf. I.30.024/2004/2. sz. BDT 2005/9/122. Régi bírói gyakorlatunk is ezt a felfogást követte: „Nem károsította meg a csődhitelezőket a vételár hátralék fizetésével késedelmes közadósna (vevő) azon cselekménye, hogy a tulajdonjog fentartásával általa megvett dolgokat az eladónak kiadta, mert az áru a vételár kifizetéséig az eladó tulajdona volt.” C.4209/1904.

információkérési jog, elsősorban a dolog megléte, holléte illetve állapota vonatkozásában. E kérdésekben a felszámoló köteles a szükséges információkat a tulajdonosnak megadni, különös figyelemmel arra, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó csak az említett ismeretek birtokában tudja törvényes jogait megfelelően gyakorolni.

A Cstv. idézett rendelkezése és annak egyértelmű gyakorlata vitán felül alátámasztja, hogy a tulajdonjog-fenntartás – legalábbis annak egyszerű formája, pontosabban: amíg a tulajdonjog-fenntartás meghosszabbítása be nem következik – olyan csődálló áruhitel biztosíték, mely nem zálogjogi természetű. Több ízben rögzítettük, hogy a fenntartott tulajdonjogot nem kezelhetjük úgy, mint a vevő vagyontárgyain fennálló, a vételárkövetelést biztosító zálogjogot. A dolgozatban eddig is hangsúlyozott véleményünket röviden megismételve fontosnak tartjuk kiemelni, hogy *a tulajdonjog-fenntartás elsődlegesen a visszakövetelési jogot biztosítja, azt a jogi pozíciót, hogy a vevő gazdálkodó szervezet pénzügyi krízishelyzetében a tulajdonjog-fenntartással eladó hatékonyan felléphessen, elsősorban „a dologi fedezet” visszaszerzése érdekében: vagyis a szerződéstől elállhasson és a dolgot visszakövetelhesse, méghozzá akár egyedi, akár totális végrehajtás (felszámolási eljárás) fenyegeti a vevő vagyonát, tehát függetlenül attól, hogy milyen módon került bajba a tulajdonátruházást célzó kötelelem. A készülő Polgári Törvénykönyv Konceptiójában és Tematikájában foglalt, fent idézett célkitűzést ebben az értelemben kell megvalósítani:* mint látni fogjuk, a tulajdonjog-fenntartás intézményének megerősítése alatt ehhez képest a visszakövetelés ellehetetlenülése esetére nyújtandó, a hitelezői érdeket hatékonyan szolgáló megoldásokat kell érteni.

Látható az is, hogy a magyar jogban – a német és osztrák jogi megoldástól eltérően – *a tulajdonjog-fenntartással eladót illeti választási jog*, még ha nem is a Cstv. által expressis verbis megfogalmazottan. Amennyiben a dolog a felszámolás alatti cég vagyonában megvan, de a vevő gazdálkodó szervezet a vételárfizetési kötelezettségét nem kívánja, vagy nem tudja teljesíteni, úgy a hitelező (eladó) az adós nem fizetése miatt elállhat a

szerződéstől és – egyidejű elszámolással²³⁴ – az in integrum restitutio keretében, tulajdonjoga alapján igényt formálhat az eladott árura, ám úgy is dönthet, hogy kitart a szerződés teljesítése mellett és követeli a vételár hiánytalan kiegyenlítését.

Az eladó számára ugyanis nem feltétlenül az a megoldás előnyös, ha az el- és átadott, de az immár felszámolás alá került adóssal szemben tulajdoni igényt érvényesít. Ennek oka lehet pl. az, ha a vevő a vételárnak már jelentős részét kiegyenlítette (vagyis az eladó visszafizetési kötelezettsége komoly), vagy ha az eladott dolog értéke az időközbeni használat folytán oly mértékben csökkent, hogy az eladónak már nem éri meg (még az értékcsökkenés megtérítése mellett sem) azt visszavennie.

3.3. A dolog visszakövetelésének lehetetlenné válása

E megoldás gördülékenyen természetesen csak abban az esetben működőképes, ha a dolog eredeti állapotában a tulajdonjog-fenntartással vevő birtokában van és azon harmadik személy tulajdont még nem szerzett. Másképpen áll a helyzet, amennyiben a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog a felszámolás kezdő időpontjában – a felszámolást elrendelő végzés jogerőre emelkedésének napja, 2006. július 1. napját követően indult ügyekben pedig a felszámolást elrendelő végzés közzétételének napja – már nem lelhető fel az adós cég birtokában, vagy a kezdő időpontban ugyan megvan, ám a felszámoló azt értékesíti (és azon harmadik jóhiszemű tulajdont szerez).²³⁵

²³⁴ „A tulajdonjog fenntartásával eladott ingókra visszakövetelési jog csak úgy érvényesíthető, ha az igénylő részéről a restitutio in integrum is felajánlott. (C. 1290/1900.) De az eladó által visszatérítendő összegből le kell vonni a közadós által történt használat díját.” C.1059/1900

²³⁵ A felszámolás kezdő időpontjának tisztázása azért lényeges kérdés, mert – bár a tulajdonjog-fenntartással eladott és átadott dolog nem tartozik a felszámolás alá került gazdálkodó szervezet vagyonához – ez az időpont fogja meghatározni a dolog visszakövetelésének kötelmi igényné fordulásának időpontját, de jelentősége lehet e dátumnak a felszámoló esetleges felelőssége vonása megítélésében is.

Széleskörű egyetértés mutatkozik abban a kérdésben, hogy a dolog tulajdonjogának harmadik személy általi megszerzése, a dolog fizikai és jogi önállóságát megszüntető feldolgozás, átalakítás, beépítés stb. esetében a visszakövetelésre irányuló eladói igény teljesítése lehetetlenné válik, hiszen a tulajdoni igény megszűnik. Ilyenkor a hasonló természetű kérdésekre vonatkozó és fellelhető jogi irodalom álláspontja szerint a „lehetetlenné válás” időpontjában a restitúciós tulajdoni igény „átfordul” kötelmi igényné, méghozzá kártérítési igényné, mely követelés már a csődvagyonnal szembeni igény, annak kielégítésére pedig máshonnan, mint az „fa” cég vagyonából nem kerülhet sor. Annak előrebecsátása mellett, hogy e megközelítés nem hibátlan, rögzítenünk kell, hogy a jelenlegi jogszabályi háttér alapján kialakult bírói gyakorlat szerint *az eladó tulajdonos csak a vételárra támaszthat igényt, ez az igény pedig az adós ellen folyamatba tett felszámolási eljárásban csak a felszámolási vagyonból elégíthető ki, így a felszámolási eljárás eredményétől függ. Márpedig ebben az eljárásban az eladó által igényelt vételár nem képez az adós felszámolás alá került vagyonától elkülönült vagyont, s ezért a tulajdonos eladó a többi hitelezővel szemben nem élvez elsőbbséget.*²³⁶ Ezt az álláspontot követi a közzétett eseti döntések tanúsága szerint a Legfelsőbb Bíróság olyan tényállás mellett is, amikor a szerződő felek – a tulajdonjog-fenntartással eladó és a vevő – a későbbiekben észletesen tárgyal, előzetes engedményezéssel és beszédési felhatalmazással kombinált meghosszabbított tulajdonjog-fenntartásban állapodtak meg.²³⁷

Hatályos jogunk szerint tehát a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog vételára a felszámolási eljárásban külön elbírálásban nem részesül, privilegizált kielégítésre a Cstv. szerint nem számíthat. Nem vitás, hogy – a Cstv. jelenlegi szabályai szerint – a felszámolás alatti céggel szemben érvényesített kötelmi követelés olyan igény, melynek kiegyenlítésére a felszámolási eljárás szabályai vonatkoznak, a követelés érvényesítése és teljesítése a felszámolás rendje szerint lehetséges. Ez azt is eredményezi

²³⁶ Vö. pl. Fpk. VI. 33 376/1995., BH 1997/144.

²³⁷ Vö. BH+ 2005.5.231.

egyben, hogy a bejelentett és a felszámoló által nyilvántartásba vett követelést a törvényi kielégítési sorrendre figyelemmel kell kezelni.

A tulajdonjog-fenntartással eladó követelése azonban – megítélésünk szerint – egy különleges, speciálisan biztosított követelés, melynek sajátos „dologi fedezete” az az áru, az alkalmazott biztosíték elsődleges jogi természete pedig a restitúciós igény biztosítása, szemben a zálogjoghoz kapcsolódó kielégítési joggal (értékjogi tulajdonság). Ebből a szempontból szóba jöhetne – egy grosschmidi fordulatot kölcsönvéve – a „végigható in integrum restitutio” gondolata is. *Az egyszerű tulajdonjog-fenntartás esetében az eladó a dolgot – amíg az eredeti állapotában a tulajdonjog-fenntartással vevő birtokában fellelhető – tulajdoni igénye alapján követelheti vissza, mert az áru nem válik a csődvagyon részévé. Amennyiben az eladó által jogszerűen eszközölt elállási nyilatkozat után derül ki, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevő (immár mint felszámolás alatt álló cég) azért nem tudja a dolgot kiadni, mert az már nincs meg, elképzelhetőnek tartanánk a bírói gyakorlatban az utólagos irreverzibilitás egyes eseteire kidolgozott „értékbeli in integrum restitutio” megoldásának alkalmazását.*

Bár a készülő Polgári Törvénykönyv Konceptiója és tematikája – dogmatikai érvekkel alátámasztottan, a következetes és tiszta jogi szabályozás megvalósítása érdekében – elutasítani látszik az eredeti állapot pénzegyenérték megfizetésével történő helyreállításának lehetőségét, e megoldás logikája mégsem tekinthető eleve elvetendőnek. Igaz, hogy az in integrum restitutio tulajdoni igényt jelent, a dolog megléte hiányában pedig rei vindicatio nem jöhet szóba (kizárólag a dolog helyébe lépő kötelmi követelésre lehet igényt formálni), meggyőződésünk szerint mégis *komoly érv szól amellett, hogy a restitutios gondolatot ebben az esetben is végigvigyük*. Ez alatt a következőket értjük. Amennyiben a jogalkotó – a Konceptióban megfogalmazott előzetes elgondolás szerint – a tulajdonjog-fenntartás intézményének megerősítését tűzi ki célul, akkor a jogszabályoknak a tulajdonjog-fenntartással eladó számára a fenntartott tulajdonjoggal lehetőleg egyenértékű eszközt kell biztosítaniuk a

jog által elismert vagyoni érdeke érvényesítésére. Ez következne az eredeti állapot pénzbeli „helyreállításának” alapgondolatából: a megszűnő tulajdon helyébe a dolog értéke lépne, ami elkülönítésre adna lehetőséget (a csődvagyonba nem tartozó igényként lehetne kezelni).

Csekély esélyét látjuk annak, hogy ez a megoldás a kodifikáció során keresztülvihető lenne (az általunk vizsgált nemzeti jogok sem jutnak ilyen messzire), bár *a tulajdonjog-fenntartás csődbiztosságát leginkább ez szolgálná*. Semmiképpen sem tartható azonban az a jelenlegi jogszabályi állapot, mely szerint – miként arra már több ízben utaltunk – a tulajdonjog-fenntartás megszűnésének esetében az eladó nem hogy a dolog helyébe lépő érték (a vételár) teljes elkülönítésére és kiadására, de még követelése előnyös kielégítésére sem tarthat igényt. Ez a jogi anomália – stílusosan szólva – mindenképpen „felszámolandó”. A tulajdonjog-fenntartással eladó nem kerülhet hátrányosabb helyzetbe azáltal, hogy akár a vevő, akár a felszámoló által megejtett értékesítés miatt (harmadik jóhiszemű személy jogszerzése következtében) tulajdonjogát veszítse és a biztosíték nélküli, egyszerű hitelezőkkel kerüljön egy sorba. Ez a probléma annál is inkább megoldást sürget, mert előfordulhat, hogy a csődvagyonba olyan dolog értéke kerül be, melynek árából a tulajdonjog-fenntartással vevő egyáltalán nem vagy alig törlesztett valamit, így a tulajdonjog-fenntartással eladóval szemben harmadik személyek – további hitelezők – kerülhetnek előnyös helyzetbe, úgy, hogy a szóban forgó dolog megléte esetén a csődvagyonból kiigényelhető lett volna. A jogosulatlan értékesítéssel szemben a tulajdonjog-fenntartással eladó nem maradhat teljesen védtelen, ráadásul nincs jogpolitikai indoka annak, hogy a jogszabály az adós felszámolás alá vonható *vagyonához nem tartozó dolog értékéből* kielégítést kereső további hitelezőket részesítse előnyben a biztosítékát veszített eladóval szemben.

A tulajdonjogát fenntartó eladó számára ezért az jelentene biztosítékot, ha vételárkövetelése a felszámolási eljárásban elsőbbséget élvezne. Indokolt lenne ezért a Cstv. 57.§ (1) bek. b) pontjának szövegében a privilegizált hitelezői igények körét a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog

ellenértékének megfizetésére irányuló követeléssel bővíteni. A Cstv. jelenlegi szabályai szerint a hitelező a konkrét esetben az adós gazdálkodó szervezet jogellenes elidegenítő magatartásával szemben teljesen védtelen, olyan helyzetben marad oltalom nélkül, amikor a jog védelmére a legnagyobb szüksége lenne. A szabályozás módosítása esetén a Cstv. új 49/D.§-nak rendelkezései is – e § a biztosítékul szolgáló vagyontárgy értékesítéséből befolyt vételárnak elsősorban a biztosított követelésre fordításáról rendelkezik – megfelelően kiegészítésre kerülnének. Bár a probléma részletes tárgyalása e dolgozat kereteit meghaladná, megjegyezzük, hogy elképzelhetőnek tartanánk a német és az osztrák jog egyes megoldásainak átültetését – legalábbis a lehetőség megvizsgálását – elsősorban a továbbértékesített dolog helyébe lépő vételárkövetelés, mint csődkövetelés eladóra való engedményezése, átszállása vonatkozásában.

Úgy véljük, hogy *hasonló a helyzet* abban az esetben is, ha a szerződő felek meghosszabbított tulajdonjog-fenntartásban állapodtak meg.²³⁸ A különbség annyi, hogy ilyen szerződési kikötés esetében – amennyiben a vevő a felhatalmazás keretein belül marad – az értékesítés jogszerűnek tekintendő. A tulajdonjog-fenntartással eladó jogi helyzetét azonban ebben az esetben is a fentiek szerint kell megítélnünk: *nyilvánvalóan nem kerülhet hátrányosabb helyzetbe a tulajdonjog-fenntartással eladó akkor, amikor a várható – előre kalkulálható – értékesítéssel számolva helyes szerződéskötési magatartást tanúsítva mintegy „előre gondolkodva” rendezni kívánja a biztosíték jogi sorsát* (a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás ugyanis – nézetünk szerint – nem más, mint a felek által akarategységben kikötött „biztosítékcseré”). Ezen a véleményünkön nem változtat az a tény sem, hogy a Konceptió kötelmi szövegjavasalata a biztosítéki engedményezés „kiiktatását” tűzte ki célul. A kódex végleges szövegben akár elfogadja a jogalkotó a biztosítéki célú követelésátruházás érvényességét, akár más eszközzel kell a feleknek a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás lelkét képező előzetes

²³⁸ Lásd a bírói gyakorlatból pl. a korábban már hivatkozott BH+ 2005.5.231. számú döntés tényállását is.

engedményezést kiváltaniuk (pl. követelésen alapított zálogjoggal), azt kell szem előtt tartanunk, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó védelemre érdemes jogi helyzetét a pótlólagos biztosíték állítása esetén is *következetesen támogatni kell*. Az a jogi álláspont, amit a bírói gyakorlat ebben a helyzetben jelenleg követ, semmiképpen sem tartható.²³⁹

²³⁹ Az előző lábjegyzetben is említett ítéletében a Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy a jogvita alapjául szolgáló szerződéses konstrukció (az előzetes engedményezéssel egybekapcolt és beszédési felhatalmazással kombinált meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás) a felszámolási eljárás során - az eljárás jellege folytán - nem alkalmas a tulajdonjog fenntartással eladott áruk ellenértéke tekintetében az eladó (hitelező) érdekeinek megóvására, sem a Cstv. által kötelezően alkalmazandó kielégítési sorrend mellőzésére. A hitelező a követelése előnyösebb kielégítésére csak akkor számíthat, ha a követelését zálogjoggal, vagy óvadékkal biztosítja. Ehhez a megállapításhoz mindenképpen hozzátartozik az a megjegyzés, hogy a felek közötti jogviszony gazdasági körülményei nem minden esetben teszik azt lehetővé, hogy az eladó a vevő által még nem teljesített vételárrészletek fedeztétül zálogjogi biztosítékot kérjen.

VIII. A tulajdonjog-fenntartás különleges esetei

1. A kiterjesztett tulajdonjog-fenntartás a német és osztrák jogban

A tulajdonjog-fenntartás ún. *horizontális kiterjesztésének formáit* (összefoglalóan *erweiterter Eigentumsvorbehalt*) teljes részletességgel – nem meglepő módon – a német gyakorlat alakította ki. Lényege, hogy a felek megállapodása alapján a fenntartott tulajdonjog átszállása nem a vételár hiánytalan megfizetésével történik meg, hanem csak akkor, ha egyéb követelések is kiegyenlítésre kerülnek. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a felek közöttük fennálló, a tulajdonjog átszállására vonatkozó dologi megállapodást egyértelmű biztosítéki céllal „kiterjesztik” az alapügylettel szoros kapcsolatban nem álló egyéb követelésekre is.

Egyik jellemző formája az ún. *„folyószámla-fenntartás”* (*Kontokorrentvorbehalt*), melynek lényege, hogy az eladó az átruházott dolog tulajdonjogát mindaddig fenntartja, amíg a vevővel fennálló üzleti kapcsolatából (esetleg valamilyen keretszerződésben rögzített jogviszonyból) keletkező valamennyi követelése kiegyenlítésre nem kerül.²⁴⁰ Az üzleti életben gyakran alkalmazzák ezt a megoldást, melyet a német jogirodalom és a bírói gyakorlat egyaránt érvényesnek ismer el. Meg kell jegyeznünk, hogy magának a „folyószámla-fenntartásnak” is két esete van. A *tulajdonképpeni Kontokorrentvorbehalt* esetében a felek között egy – a magyar jogban a Ptk. 531.§ által szabályozott ún. egyenlegfelállító folyószámla szerződéshez hasonló – tartós jogviszony áll fenn, melynél a tulajdonjog-fenntartás az egyenlegbe meghatározott szabályok szerint „beolvadó” követelést biztosítja. Ilyenkor a felek jogviszonya annyiban sajátos, hogy a vételár törlesztése önmagában azért nem szünteti meg a tulajdonjog-fenntartást, mert az egyedi követelések helyett a felek összevont elszámolásban állapodtak meg. A *nem*

²⁴⁰ WEBER: *Sachenrecht* 209.o., REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 268. és köv.o.

valódi (vagy nem voltaképpen) folyószámla-fenntartás esetében az egyes követelések korlátlanul megtartják jogi önállóságukat, összekapcsolásukra a fentiek szerint az adós személye ad lehetőséget.

A kiterjesztés során jelentősen továbblép a „*konzern-fenntartás*” (*Konzernvorbehalt*): ilyen kötés esetében ugyanis a tulajdonjog-fenntartás nem csupán a vételárkövetelést, vagy az eladó egyéb követeléseit biztosítja, hanem az eladóval összefonódásban álló más szállítók követeléseit is. Ez a kikötés – méghozzá mind a kötelmi, mind pedig a dologi megállapodásra nézve – 1999. január 01. napjától érvénytelenné vált: a BGB új 449.§ (3) bekezdése értelmében *tilos az olyan tulajdonjog-fenntartás, mely a tulajdonjog átszállását harmadik személyek, különösen az eladóval kapcsolatban álló személyek követeléseinek teljesítésétől teszi függővé.*²⁴¹

Említésre érdemes végül, hogy a gyakorlat ismeri az ún. *fordított konzernfenntartás* (*umgekehrter Konzernvorbehalt*) intézményét is. Ez a megoldás a vevői oldalt „többszörözi”: az eladói tulajdonjog-fenntartás mindaddig nem szűnik meg, míg az eladónak a vevővel szemben fennálló vételárkövetelésén felül a vevővel és a vevővel összefonódásban álló más vállalkozásokkal szembeni valamennyi követelése kiegyenlítésre nem kerül. A többségi vélemény szerint a BGB kötelmi reformja után ez a kikötés sem fogadható el, méghozzá azért, mert ellentétes a jogalkotói szándékkal, mely már a konzern-fenntartás „eladói oldalát” is korlátozta.²⁴² Ellenkező vélemény szerint kifejezett tilalom hiányában a megfordított konzern-fenntartást érvénytelennek tekinteni nem lehet.²⁴³

Abban a kérdésben viszont a német jogi irodalom és a gyakorlat is egységesnek tekinthető, hogy a kiterjesztett tulajdonjog-fenntartás érvényes formáiban a „fenntartott” tulajdon *nem ugyanolyan hatású, mint az egyszerű tulajdonjog-fenntartás esetében*: helyesen hangsúlyozza pl. Weber²⁴⁴, hogy a

²⁴¹ WEBER: *Sachenrecht* 211.o., WOLF: *Sachenrecht* 341.o., HABERSACK-SCHÜRNBRAND: *Der Eigentumsvorbehalt nach der Schuldrechtsreform* 837.o.

²⁴² HABERSACK-SCHÜRNBRAND: *Der Eigentumsvorbehalt nach der Schuldrechtsreform* 838.o.

²⁴³ PALANDT: *Bürgerliches Gesetzbuch* 652.o., lásd ehhez WEBER: *Sachenrecht* 212.o. is.

²⁴⁴ WEBER: *Sachenrecht* 209.o.

tulajdonjog-fenntartás biztosítéki szerepe ilyenkor vitathatatlan, ám egy funkciócsere folytán ez a tulajdonjog már a biztosítéki tulajdonnal esik egy tekintet alá és annak mintájára működik (pl. Aussonderungsrecht helyett csupán Absonderungsrecht gyakorlására, vagyis kiigénylési jog helyett csupán előnyös kielégítésre jogosít).

A tulajdonjog-fenntartás horizontális kiterjesztésének a kérdésében az osztrák jog – mint látni fogjuk, a magyar joghoz hasonlóan – a német jogi megközelítéshez képest sokkal szigorúbb. *A kiterjesztett tulajdonjog-fenntartás* ugyanis *az osztrák jogban érvénytelen*, mert ellentétes a zálogjogi specialitás és publicitás elveivel. Miként azt Binder hangsúlyozza, az egymástól elkülönült, megkülönböztethető szállítások – legyenek akár közös üzleti kapcsolatból eredőek is vagy eredjenek egyetlen szerződésből – közös tulajdonjog-fenntartással nem biztosíthatók. Ezzel szemben a tulajdonjog-fenntartás a dolog értékén túl a kamatra vagy a dologhoz kapcsolódó mellékdolgok vételárára kiterjedhet, ennek jogi akadályát sem az elmélet, sem a bírói gyakorlat nem látja.²⁴⁵ Az uralkodó osztrák jogi álláspont tehát a kiterjesztésnek már a legegyszerűbb formájával szemben sem toleráns és annak csak a felek egymás közötti belső megállapodásában érvényesülő kötelmi joghatást tulajdonít.

2. A tulajdonjog-fenntartás kiterjesztése a magyar jogban

A tulajdonjog-fenntartás fenti kiterjesztései a magyar jogban – megítélésünk szerint – nem alkalmazhatóak. Míg a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás esetében az eredetileg fenntartott tulajdonjog és a „szurrogátuma” között szoros jogi kapcsolat áll fenn, és a visszatartott, ám megszűnő tulajdonjog helyére a várományi helyzet különösebb sérelme nélkül lép a pótlólagos biztosíték, addig a kiterjesztés már nem egyeztethető össze a tulajdonátruházás folyamatába jól illeszkedő dologi váromány jogi természetével. A kiterjesztett

²⁴⁵ BINDER: *Sachenrecht* 227.o., ugyanígy IRO: *Sachenrecht* 123.o.

tulajdonjog-fenntartás esetében ugyanis szerződő felek a fenntartott tulajdonjogot – ami az egész jogi konstrukció és a várományi helyzet okán a vételárköveteléshez kapcsolódik – más, az alapügylethez nem tartozó követelésekhez is hozzá kívánják kapcsolni.

Határozott álláspontunk, hogy a magyar polgári jogban a tulajdonjog-fenntartás ilyen jellegű kiszélesítése *nem egyeztethető össze az intézmény jogi jellegével*: bár a tulajdonjog-fenntartás bizonyos hitelbiztosítéki tulajdonságai vitán felüliek, a pactum reservati dominii olyan szorosan kapcsolódik az alapjául szolgáló adásvételi ügylethez, hogy a függő jogi helyzet nyitott elemeinek ilyen irányú bővítését már nem tűri el. A biztosítandó követelések „halmozása” (pl. egy nem tulajdonképpeni folyószámla-fenntartás esetében) azt eredményezné, hogy a konkrét adásvételi szerződésből fakadó tartozás kiegyenlítése ellenére a tulajdonjog átszállása egy előre nem kalkulálható későbbi időre tolódna ki (amikor pl. a vevőnek a tartós üzleti kapcsolatból származó valamennyi, az eladóval szembeni tartozása megszűnne).²⁴⁶ Tudomásul kell vennünk tehát, hogy a tulajdonjog-fenntartás határozott előnyei ellenére korlátlanul nem alkalmas a hitelezői érdek biztosítására, ellenkező esetben a jogintézmény olyan tulajdonságokat öltene, mely már alappal számíthatna a fiduciárius biztosítékokkal szembeni ellenvetésekre.

Ez alól egyetlen kivételnek a Ptk. 531.§ (1) bekezdése szerinti ún. *egyenlegfelállító-folyószámla szerződés* esetét tartjuk. Ebben az esetben ugyanis arról van szó, hogy a felek a közös folyószámlán vezetett követelések és tartozások egyedi elszámolásáról (de nem magukról a követelésekről) lemondva abban állapodnak meg, hogy egymással szembeni követeléseiket kizárólag a folyószámla egyenlegére nézve tartják fenn és érvényesítik. Ez pedig – a dolgozat témájára koncentrálna – azt jelenti, hogy *az eladó vételárkövetelése a számlakövetelés lezáráskori egyenlegébe mintegy beleolvad*: ha az eladó követel, akkor a tulajdonjog nem száll át, ha az

²⁴⁶ Ezt Túry úgy fogalmazza meg, hogy az ilyen tartalmú kikötés lényegében azt jelenti, hogy a tulajdonjog átszállása mindaddig nem következhet be, míg a felek egymással üzleti összeköttetésben vannak. TÚRY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás* 373.o.

egyenleg nulla vagy az eladónak áll fenn tartozása a vevővel szemben, akkor a tulajdonjog-fenntartás betöltötte rendeltetését és a tulajdonjognak a vevőre való átszállásával megszűnt. Lényegében ezzel a felfogással kezeli az (egyenlegfelállító) folyószámla-szerződés joghatásait a készülő Polgári törvénykönyv is, külön megjegyezve az 5:379.§ (3) bekezdésének szabályát, mely – a svájci OR 117. cikk (3) bekezdésének mintájára – kimondja, hogy *a folyószámla-szerződés hatálya alá tartozó (vagyis az egyenlegbe beolvadó) követelés biztosítéka a számla egyenlegét biztosítja.*

Megjegyezzük, hogy a több követelésre kiterjesztett tulajdonjog-fenntartás gazdasági céljának – több, egymástól többé-kevésbé független követelés egy ügylettel történő biztosításának – megvalósítására hatályos polgári jogunkban kiválóan alkalmas *az ingó dolgon létesített keretbiztosítéki jelzálogjog intézménye.* A Polgári Törvénykönyv szabályai lehetőséget adnak arra, hogy a zálogjog az eladónak a vevővel szemben meghatározott jogviszonyból vagy jogcímen keletkező több követelését biztosítsa (Ptk. 263.§ (1) bek.). Megítélésünk szerint annak sincs akadálya, hogy egy meghatározott – adott esetben jelzálogjog több különböző személy követelését biztosítsa (kollektív zálogjog²⁴⁷). Ez a lehetőség azonban – különösen az ún. szindikált kölcsönszerződésekből fakadó igények közös jelzálogjoggal biztosítása terén – újra felveti a bizalmi, fiduciárius ügyletek létjogosultságának problémáját.

3. A tulajdonjog-fenntartás egyéb különleges formái

3.1. „Utánkapcsolt” tulajdonjog-fenntartás

Az *utánkapcsolt tulajdonjog-fenntartás* (nachgeschalteter Eigentumsvorbehalt) a tulajdonjog-fenntartással vevő által a vásárlójával szemben a továbbértékesítéskor alkalmazott önálló – vagyis az eredeti tulajdonjog-fenntartástól független – tulajdonjog-fenntartás. A tulajdonjog-

²⁴⁷ FEHÉRVÁRY: *Magyar magánjog kistükre* 297. o.

fenntartásnak ez a módja lehet kötelező (köteleességszerű), erről beszélünk abban az esetben, ha az utánakapcsolására irányuló kötelezettséget a tulajdonjog-fenntartással eladó és a vevő közötti szerződés tartalmazza. Ha a vevő a továbbértékesítésre jogosult ugyan, és az eladóval kötött szerződés alapján nem lenne köteles a saját tulajdonjogát a vevőjével szemben fenntartani (mert pl. bírja az eladó továbbértékesítésre vonatkozó felhatalmazását vö. később: Verfügungsermächtigung), ám valamilyen okból mégis amellett dönt, hogy a „tulajdonjogot” – mint sajátját – a további vevővel szemben fenntartja, önkéntes utánkapcsolt tulajdonjog-fenntartásról van szó. E megoldás lényege tehát, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevő (adott esetben kötelezettségszerűen) tulajdonjog-fenntartással értékesít tovább, de anélkül, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó fennálló tulajdonjogát a vevőjével szemben felfedné.²⁴⁸ A tulajdonjog-fenntartásnak ez a formája a német gyakorlatban azzal jár, hogy a további vevő tulajdonszerzése mindenképpen bekövetkezik abban az esetben, ha a vételárát a tulajdonjog-fenntartással vevőnek (a saját eladójának) megfizeti.

Az osztrák jogban sem ismeretlen az utánkapcsolt tulajdonjog-fenntartás intézménye. Koziol-Welser szerint nem ritka, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevő harmadik személlyel szemben „korlátlan tulajdonosként” lép fel, amikor is az átruházás során a „saját tulajdonjogát” tartja fenn a vételár hiánytalan megfizetéséig.²⁴⁹ A szerzők hangsúlyozzák, hogy abban az esetben, ha a továbbértékesítés az eladó hozzájárulása nélkül történt, akkor nem kizárt a további vevő részéről a várományi jog jóhiszemű megszerzése (HGB 367.§ 371.§ 366.§). Ilyenkor viszont egyidőben két tulajdonjog-fenntartás és ennek megfelelően két várományi jog létezik, melyeket külön kell kezelni: a megfelelő vételártartozás megfizetésével a tulajdonjog átszáll. Ha tehát a tulajdonjog-fenntartással vevőtől jóhiszeműen a dologra vonatkozó várományi jogot szerző vevő a vételártartozását megfizeti, úgy megszerzi a tulajdonjogot,

²⁴⁸ REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 274.o. WEBER: *Sachenrecht* 213.o.

²⁴⁹ KOZIOL-WELSER: *Bürgerliches Recht* 418.o.

az eladó pedig elveszti a biztosítékát (a tulajdonjog-fenntartással vevővel szemben pedig kötelmi igénnyel léphet fel).

3.2. „Továbbvezetett” tulajdonjog-fenntartás

A *továbbvezetett tulajdonjog-fenntartás* (weitergeleiteter Eigentumsvorbehalt) esetében a vevőre az a kötelezettség hárul, hogy az eladó által szállított áru továbbértékesítésekor az eladói tulajdonjog-fenntartást a saját vevőjével (vásárlójával) szemben közvetlenül tartsa fenn.²⁵⁰ Ebben az esetben nem elegendő, ha a vevő a továbbértékesítés során a saját nevében tulajdonjog-fenntartással él (ez a fent említett, ún. utánkapcsolt tulajdonjog-fenntartás), hanem kifejezetten az eladó tulajdonjog-fenntartását kell továbbgördítenie. Éppen ezért a tulajdonjog-fenntartásnak ez a speciális formája tartalmában nem is más, mint a tulajdonjog-fenntartással vevőt a tulajdonjog-fenntartással eladóval szemben megillető várományi jog átruházása.²⁵¹ A tulajdon a további jogszerzőre (a második szerzőre) a konstrukcióból adódóan értelemszerűen *csak akkor száll át, ha a tulajdonjog-fenntartással eladó részére a teljes vételár kiegyenlítésre kerül.*

Ezt a gyakorlatban úgy érik el, hogy az ilyen „nyitott” tulajdonjog-fenntartás esetében *a második vevő a vételárat közvetlenül a tulajdonjog-fenntartással eladónak fizeti meg*, a teljesítésnek ez a módja mindkét vételártartozást egyszerre törleszti.²⁵² Ebben az esetben ugyanis a harmadik személyt megillető váromány nem teljes, hanem eleve feltételes: miként az eredeti (első) vevő jogszerzése, úgy a további vevő tulajdonjoga is azon áll, vajon az eredeti eladó követelése kielégítésre kerül-e. Ha az eredeti

²⁵⁰ A tulajdonjog-fenntartással eladott áru továbbértékesítésének „legegyszerűsebb” módja ez: a vevő korlátozott jogi pozícióját köteles felfedni vevője előtt. Vö. pl. WEBER: *Sachenrecht* 212.o., REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 273.o.

²⁵¹ WOLF: *Sachenrecht* 324.o., KOZIOL-WELSER: *Bürgerliches Recht* 418.o.

²⁵² Ezt a megoldást viszonylag ritkán választják, mert a tulajdonjog-fenntartással vevő azt a tényt, hogy az eladótól hitellel vásárolt, nem kívánja a kívülvilág elé tárni.

(tulajdonjog-fenntartással) eladó az első vevővel szemben eláll a szerződéstől, vagy a szerződést felbontják, a további jogszerző várománya is azonnal megdől, tulajdonjogot ő sem szerezhetsz. Éppen ezért a második vevő megítélésünk szerint követelheti eladójától, hogy jogszerzése akadályát hárítsa el (jogszavatosság vö. Ptk. 369.§), de a jog által elsimert törvényes érdeke (ún. „szenvető érdekeltsége”) folytán megteheti, hogy az eredeti eladó irányában a tulajdonjog-fenntartással vevőt terhelő vételárfizetési kötelezettséget ő teljesíti.

IX. A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás

1. A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás általános megközelítése

A *pactum reservati dominii* intézménye – mint minden biztosítéki céllal alkalmazott eszköz – *akkor ér valamit, ha az eladó a fenntartott (visszatartott) tulajdonjogát a vevővel illetve harmadik személyekkel szemben érvényesíteni is tudja.* A Ptk. 368.§ (2) bekezdésének második fordulata – a forgalom biztonságának elvére hivatkozva – már elég nagy rést üt a tulajdonjog-fenntartással eladó védelmén, viszont *egyenesen jelképpé* (mintegy eleve „üressé”) *válik a vételárhitelező biztonsága* abban az esetben, *ha a szerződés tárgya jellemzően továbbértékesítésre vagy feldolgozásra szánt dolog:* vagyis olyan vagyontárgy, mely gazdasági rendeltetése folytán rövid időn belül harmadik személy tulajdonába kerül, vagy olyan átalakításon (feldolgozáson) megy keresztül, mely az eladó tulajdonjogának megszűnését eredményezi. Ez azt jelenti, hogy *a továbbeladásra vagy feldolgozásra váró ingóságok esetében az átruházott dolog vételárának biztosítását az eladó tulajdonjogának megtartásán* (és a tulajdonjog visszatartásához kapcsolódó joghatásokon, pl. igényper, kiigénylési jog) keresztül szolgáló *tulajdonjog-fenntartás „hatásköre” – tárgyi és időbeli terjedelmére nézve – viszonylag szűk körre szabott.*

Ilyenkor ugyanis a tulajdonjog-fenntartás intézménye *önmagában addig tart és addig képes biztosítéki joghatásait kifejteni, míg az eladott és a vevő számára átadott dolog – lényegében eredeti állapotában – megvan,* ellenkező esetben a (z egyszerű) tulajdonjog-fenntartás már nem alkalmas az eladó jogainak megóvására. A tulajdonjog-fenntartás megszűnését követően az eladó biztosítéki érdekének kielégítése *az eredeti módon már nem történhet meg:* a tulajdonjog-fenntartás konstrukciójának lényeges elemét kitevő tulajdonjog-

visszatartás *már nem értelmezhető, nincs dologi igénnyel támogatott* (ebben az értelemben „dologiasított”) végleges *visszakövetelési jog*, de *nem alkalmazható* a dolgozatban feltétlenül elismerésre javasolt (elállás nélküli, időleges) *visszavételi jog sem*, hiszen a dolog felett harmadik személy tulajdonjogot és ezzel együtt a birtokláshoz abszolút jogot szerzett. Harmadik személy jogszerzése következtében *lehetetlenné válik* az eladó hatóköréből kikerülő – számára immár idegenné váló – *dolog végrehajtás alá vonása is*.²⁵³

A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás általában olyan áruhitelek mögött áll biztosítékként, amely ügyletek esetében *előre látható, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog – természete, gazdasági rendeltetése szerint – feldolgozásra, átalakításra vagy továbbértékesítésre kerül*. Hangsúlyozni kell, hogy ez a tény – ti. a feldolgozás és/vagy továbbértékesítés későbbiekben bizonyosan bekövetkező volta – nem teszi a tulajdonjog-fenntartást eleve értelmetlenné, hiszen egészen addig, amíg a szállított áru eredeti állapotában a vevőnél megtalálható, a pactum reservati dominii az egyszerű tulajdonjog-fenntartás szabályai szerint a kívánt joghatások kiváltására kiválóan alkalmas.²⁵⁴ A jogi helyzet *csak akkor változik meg*, amikor a dolog fizikai vagy jogi állapotában módosulás következik be, mert pl. feldolgozás miatt jogi önállóságát veszti vagy továbbértékesítésre kerül és harmadik személy tulajdonszerzése következtében megszűnik az eladó tulajdonjoga (ezzel együtt a biztosítéka).

Esser megfogalmazásában *a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás lehetőséget teremt* az eladónak arra, hogy *a biztosítékát – tegyük hozzá:*

²⁵³ Ez alól kivétel, bár nem a tulajdonjog-fenntartás intézményéhez kapcsolódó kérdés, ha az elidegenítő szerződéssel tulajdonjogot szerző féllel szemben a szerződés fedezetelvonó jellege megállapítható. Ennélfogva ugyanis az érvényesen tulajdonjogot szerző harmadik személy a relatív hatálytalanság jogkövetkezménye miatt a megszerzett dologra vezetett végrehajtást túrni kénytelen.

²⁵⁴ Ugyanígy érvel TÚRY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás* 377. és köv.o.: „Nézetünk szerint sem gazdasági, sem jogi szempontok nem szólnak amellett, hogy a tf.-nak jogérvényességét a továbbeladásra szánt jószágokkal kapcsolatban kétségbe vonjuk, legalább is annyiban, amennyiben a tulajdonnak csupán a továbbadásig leendő fenntartásáról van szó.” Megjegyzendő, hogy a szerző az előzetes engedményezéssel összekapcsolt meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás konstrukcióját erős kritikával illeti.

„megváltozott formában” – *akkor is megtartsa, ha a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog átruházásra került, vagy beépítették, esetleg feldolgozás során eredeti állapotát végérvényesen elveszítette.* Ezekben az esetekben a fenntartott, ám megszűnő tulajdonjogot *megfelelően pótolni kell:* erre szolgál a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás intézménye.²⁵⁵ A német jogi irodalomban széleskörű egyetértés mutatkozik abban a kérdésben, hogy a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás gazdasági szempontból indokolt, ésszerű és többnyire hatékony megoldás.²⁵⁶

Serick mértékadó monográfiájában a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartásnak ezt a megoldását – a dolog helyébe a tulajdonjog-fenntartáson keresztül egy fiduciárius biztosítékot lehet állítani – *a tulajdonjog-fenntartás „áteresztőképességének”* (Durchlässigkeitsgebot des Vorbehaltseigentum) *nevezi.*²⁵⁷ A megközelítés szemléletes és – mint látni fogjuk – a magyar jog szerint is védhető eszközt ad a konstrukció jogi megalapozásához. A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás valójában egy „biztosítékátvitel”, vagy másképpen szemlélve egyfajta *biztosítékcseré*, méghozzá oly módon, hogy az eredeti biztosíték helyébe *a konstrukció a jogi folytonosság megtartásával állít új biztosítékot:* a tulajdonjog-fenntartással érintett dologból feldolgozással létrehozott másik dolgot, vagy a továbbértékesítésből befolyt vételárat. Mivel a dologi szurrogáció ebben az esetben nem alkalmazható, vagyis a biztosítéki értelemben alkalmazott fenntartott tulajdon *nem folytatódik ipso iure pl. a dolog átruházása folytán keletkező vételárkövetelésen,* a felek kifejezett megállapodása szükséges ahhoz, hogy a keletkezett hiányt pótolja, ha úgy tetszik a megszűnő biztosíték helyébe újat teremtsen. Később visszatérünk rá, de már ehelyütt is hangsúlyozni szeretnénk, hogy az előzetes engedményezéssel egybekötött meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás éppen ezért *nem dogmatikai megoldás* az imént is

²⁵⁵ ESSER: *Schuldrecht* 66.o.

²⁵⁶ Ezzel a megállapítással magunk is egyetértünk: a jogi konstrukciót – az új Ptk. szövegtervezetében fellelhető vészjósoló előjelek ellenére – a magyar üzleti életben is alkalmazható és a magyar polgári jog szerint is kezelhető intézménynek tartjuk.

²⁵⁷ SERICK: *Eigentumsvorbehalt* 224. és köv. o.

körvonalazott gazdasági igényre, ám a probléma kezelésének megfelelő, *dogmatikailag is védhető eszköze*.

Hangsúlyozni kell azonban, hogy *az új biztosíték* – egyértelmű fiduciárius jellege folytán – *nem azonos erejű az eredetileg „biztosítékul szolgáló”, fenntartott tulajdonjoggal*. Akár a feldolgozással létrejött dologra „kiterjesztett” tulajdonjog-fenntartásról beszélünk, akár az előzetes engedményezés intézményét vesszük górcső alá, vitán felüli, hogy ezek az intézmények kisebb intenzitásúak, mint a tulajdonosnak mindenkivel szemben abszolút hatályú pozíciót biztosító, in rem védelmet adó tulajdonjog.

A német irodalom egységes abban a kérdésben, hogy a tulajdonjog-fenntartás meghosszabbításának eseteiben az eladó a korábban *korlátlan tulajdonosi jogi helyzetéhez* képest dologi vagy kötelmi *biztosítékot* szerez, melyek ráadásul fiduciárius jellegűek: vagyis az, ami a meghosszabbítás folytán megilleti, már nem az eredeti tulajdonjog, hanem biztosítéki jellegű tulajdon, illetve biztosítéki céllal engedményezett követelés. Ezekhez a biztosítékokhoz – a funkció előtérbe kerülése okán – nem kapcsolódik az egyszerű tulajdonjog-fenntartás esetében az eladót megillető kiigénylési jog (Aussonderungsrecht), hanem csak külön kielégítési lehetőség (Absonderungsrecht).

A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás *régi magánjogunkban ismert és elismert intézmény volt*²⁵⁸, melyet a mai magyar gazdasági életben is alkalmaznak, bár jelenlegi jogi irodalmunkban e konstrukció – sem a tulajdonjog-fenntartás tárgyalása, sem pedig a hozzá kapcsolódó biztosítéki engedményezés kapcsán – különösebb figyelmet nem kap. Úgy véljük azonban, hogy a tulajdonjog-fenntartásnak ez az esetköre az új Polgári Törvénykönyv megalkotása során több szempontból is *érdeklődésre tarthat számot*. Készülő polgári jogi kódexünk dologi jogi és kötelmi jogi szövegtervezetéből – mint arra később visszatérünk – arra lehet következtetni, hogy a jogalkotó a fiduciárius jogviszonyokat nemkívánatosnak minősíti és

²⁵⁸ Vö. kritikusan TÚRY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás* c. munkája

„száműzni szándékozik” a magyar magánjogból: ez pedig kizárná a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartási konstrukciók alkalmazását.²⁵⁹

Meggyőződésünk, hogy a biztosítéki bizalmi jogviszonyok elvi alapon történő tagadása, pl. a biztosítéki engedményezés kifejezett tiltása hibás jogalkotói döntés lenne. A dolgozatban kísérletet teszünk arra, hogy a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás intézményének tárgyalásán keresztül – a dolgozat témája által szabott kereteket túl nem fesztítve – megkíséréljük alátámasztani azt az állításunkat, mely szerint *a biztosítéki célú engedményezéssel egybekötött tulajdonjog-fenntartás megállapodás a magyar jogban is alkalmazható, a gazdasági élet igényeinek kielégítésére alkalmas konstrukció*. A továbbiakban a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartásnak elsőként azzal az esetkörével fogunk foglalkozni, mely a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog továbbértékesítése esetére szól, majd a feldolgozási záradékok kerülnek a dolgozatban górcső alá.

2. A továbbértékesítésre szóló felhatalmazás

Meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás esetében *az eladó feljogosítja a vevőt a tulajdonjog-fenntartással vásárolt áru továbbértékesítésére*, ugyanakkor *a vevő már a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételi szerződés megkötésekor előre az eladóra engedményezi a továbbértékesítésből származó jövőbeli*

²⁵⁹ Annak ellenére, hogy az egyszerű tulajdonjog-fenntartáshoz képest a pactum reservati dominii kiterjesztett formáinak szabályozását a Koncepció is célul tűzte ki: „A tulajdonjog-fenntartás vertikális kiterjesztésének azt a formáját, amelynél az eladó feloldja a fenntartást és – a befolyó vételárra vonatkozó engedményezés fejében – biztosítja a vevőnek az értékesítési jogot, diszpozitív jelleggel el lehet ismerni. Amennyiben erre az új Ptk.-ban sor kerül, a fiduciárius követelés-átruházás engedményese (a biztosítéki jogosult, azaz az eredeti eladó) számára a felszámolási eljárásban privilegizált helyzetet szükséges biztosítani.” Sőt, a Koncepció azt is kimondta, hogy „az új Ptk.-ban az engedményezést alkalmassá kell tenni arra az esetre is, amikor a jogosultság átengedése biztosítékul szolgál.”

vételárkövetelését.²⁶⁰ Az uralkodó nézet szerint mind a továbbértékesítési felhatalmazás (Verfügungsermächtigung), mind pedig az előzetes engedményezés (Vorausabtretung) a felek kifejezett megállapodását igényli. Találkozunk azonban olyan döntéssel is, mely szerint ha a tulajdonos az árut nagy- vagy kiskereskedőnek szállítja, akinek az üzletmenete ezen áruk továbbértékesítésére irányul, úgy ebből egy továbbértékesítésre vonatkozó hallgatólagos megállapodásra (felhatalmazásra) lehet következtetni.²⁶¹

Az alkalmazott konstrukció lényege, mint azt a bevezető gondolatok kapcsán már kifejtettük, egyfajta érdekkiegyenlítés: a további vevő tulajdonszerzése folytán megszűnő tulajdonjog (mint eladói biztosíték) helyébe a felek megállapodása új biztosítékot állít. A német és az osztrák irodalomban egyértelmű – megítélésünk szerint sem lehet vitás – hogy *a továbbértékesítés csak akkor tekinthető jogszerűnek, ha reális esély mutatkozik arra, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladott áru továbbadása után az eladó az előzetes engedményezés képében új biztosítékot nyerhet.* A továbbértékesítési felhatalmazás ezért nem feltétlen: csak olyan keretek között tekinthető megadottnak, amikor a tulajdonjog-fenntartással vevő eljárása az eladó „másodlagos biztosíték iránti igényét” egyáltalán kielégíti.

A szerződő felek rendszerint előre meghatározzák a továbbértékesítés kereteit, vagyis rögzítik, milyen feltételek mellett jogszerű a továbbértékesítés. Ez a gyakorlatban *a rendes üzletmenet, a szokásos üzleti forgalomban való értékesítést jelenti: vagyis azt a kört, amelyen belül a tulajdonjog-fenntartással eladó joggal várhatja, hogy a vevő ellenőrizhető követelésekhez, melyek az esetleg meg nem fizetett vételártartozás biztosítékául szolgálnak.*²⁶² Ebben a kérdésben egységesnek tűnik az osztrák jog is. Miként Koziol-Welser

²⁶⁰ Lásd ehhez a kérdéskörhöz TURY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás*, a bőséges német irodalomból pl. WOLF: *Sachenrecht* 324-338., WEBER: *Sachenrecht* 189-209., BÜLOW: *Kreditsicherheiten* 473-483.

²⁶¹ BGHZ 27, 306, idézi WOLF: *Sachenrecht* 325.o., lásd a kérdéshez WEBER: *Sachenrecht* 204.o.

²⁶² REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 276.o., nálunk egyetértően pl. TURY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás* 378.o.

megjegyzik²⁶³, a tulajdonjog-fenntartással vevő általi értékesítéssel – természetesen azokról az esetekről beszélünk, amikor a vevő a saját nevében ruhazza tovább a megvásárolt dolgot – az eladó tulajdonjoga csak akkor szűnik meg, ha a vevőt kifejezetten felhatalmazta a továbbértékesítésre, vagy ha a további jogszerző a jóhiszemű tulajdonszerzésre vonatkozó jogszabályi előírások megtartása mellett szerezte meg az ingó dolgot.²⁶⁴ A szerzők felhívják rá a figyelmet, hogy *szigorúbb mérce és megítélés alá esik* – legalábbis üzletemberek esetében – *olyan áruk megszerzése, melyeket rendszerint tulajdonjog-fenntartással szoktak értékesíteni*: a tulajdonjog-fenntartással eladó ugyanis csak akkor járul hozzá a továbbértékesítéshez, ha a tulajdonjog-fenntartással vevő a saját vásárlója fizetésén keresztül őt olyan helyzetbe hozza, hogy az ő vételárkövetelése kiegyenlítésre kerüljön.

Éppen ezért nem tekinthető megfelelőnek az az átruházás (továbbértékesítés), amely „kiüresíti” a tulajdonjog-fenntartással eladónak a jövőbeli vételárkövetelésre vonatkozó igényét, így pl. nem megengedett a tulajdonjog-fenntartással vásárolt dolog biztosítékul adása (biztosítéki tulajdonátruházás, Sicherungsübereignung), miként az apportálás sem. Ugyanilyen következménnyel jár – és a továbbértékesítést jogosulatlanná teszi – az az eset, amikor a továbbértékesítésből származó vételárkövetelést a tulajdonjog-fenntartással vevő és a további jogszerző előre beszámítással rendezik, mert ez is alkalmas a tulajdonjog-fenntartással eladó biztosítéki igényének kijátszására.

Egyértelmű viszont a gyakorlat abban a kérdésben, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevő pénzügyi krízishelyzete, de még *az ellene indított felszámolási eljárás sem teszi a továbbértékesítési felhatalmazást automatikusan „hatálytalanná”*²⁶⁵: ilyenkor az eladónak a tulajdonjog-fenntartással eladott áruk továbbértékesítését véglegesen meg kell tiltania és

²⁶³ KOZIOL-WELSER: *Bürgerliches Recht* 417.o.

²⁶⁴ Ez leggyakrabban akkor fordul elő, ha az első vevő olyan személynek tűnik, akire a dolgot a tulajdonos bízta, vö. HGB 366.§, 377.§

²⁶⁵ WOLF: *Sachenrecht* 331.o.

az átruházott követelések beszedésére vonatkozó felhatalmazást vissza kell vonnia.

A fentiek hangsúlyozása azért fontos, mert a német polgári jog szerint abban az esetben, ha az értékesítés nem a rendes üzletmenet körében történik, úgy a tulajdonjog-fenntartással vevő nem jogosult a dolog tulajdonjogának átruházására. Ennek következtében a tulajdonjog-fenntartással vevőtől vásárló fél (vagyis a további jogszerző) csak akkor szerezhets tulajdonjogot, ha jóhiszemű volt a tulajdonjog-fenntartással vevő (a saját eladója) tulajdonosi minőségét illetően, vagy annak rendelkezési jogosultságát fennállónak hihette.²⁶⁶ Ehhez azonnal hozzá kell tenni, hogy *a német üzleti életben a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás rendszerint nem tekinthető szokatlan szerződési kikötésnek*. Egyes üzletágakban ráadásul a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás kifejezetten szokásosnak minősül és – mint közli – külön megállapodás nélkül is érvényes²⁶⁷, vagyis e kikötésekkel harmadik személyeknek általában számolniuk kell.

Érdekes problémát okoz, ha a tulajdonjog-fenntartással vevő a saját vevőjével úgy állapodik meg, hogy ez utóbbi kizárja a vele szembeni követelés engedményezését (amire valójában a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás előzetes engedményezési konstrukciója irányulna). Helyes megközelítésben *az ilyen továbbértékesítés is jogellenes, mert a vételárkövetelés eleve, mint át nem ruházható követelés jött létre*.²⁶⁸ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy maga a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás lenne ilyenkor jogellenes, hanem kizárólag a tulajdonjog-fenntartással vevő részéről történő továbbértékesítés ütközik a szerződésbe, hiányzik ugyanis a felhatalmazás a továbbadásra. Ha pedig a további jogszerző tudja, hogy az ő eladója (a tulajdonjog-fenntartással vevő) csak előzetes engedményezéssel egybekötött meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás mellett tudta a szóban forgó dolgot megvásárolni, akkor nyilvánvaló

²⁶⁶ BGB 932.§, HGB 366.§.

²⁶⁷ BGH ZIP 2003, 2211 idézi WOLF: *Sachenrecht* 325.o.

²⁶⁸ GURSKY: *Rechtsprechung* 500.o.

kell, hogy legyen számára, hogy az engedményezést kizáró klauzula sérti a tulajdonjog-fenntartással eladó jogait.²⁶⁹

Abban az esetben tehát, ha *a tulajdonjog-fenntartással vevő túllépi a továbbértékesítési felhatalmazásban adott kereteket* – mint láttuk, erre vonatkozóan a jogi irodalom és a gyakorlat használható segítő elveket dolgozott ki – *a tulajdonjog-fenntartással eladó a dolog tulajdonosa marad.* Rendelkezési jog hiányában (hiszen az csak a jogszerű, rendes üzletmeneten belül kötött ügyletekre terhed ki) a tulajdonjog-fenntartással vevő nem ruházhat át a saját vevőjére – a további jogszerzőre – tulajdonjogot, hiszen maga nem tulajdonos és rendelkezési felhatalmazással sem bír. Ilyen esetben a németországi gyakorlat és az elmélet hajlik arra, hogy – mintegy a „többen a kevesebb” elv alkalmazásával – megállapítsa, hogy *a további vevő, ha tulajdonjogot nem is, de legalább várományi jogot szerzett a megvásárolt dolog felett.* Annak egyébként sincs semmi akadály, hogy a vevő az adásvételi szerződésen alapuló, feltételes birtokátruházással nyomban megszerzett várományi jogot az eladó megkérdése nélkül tetszése szerint átruházza, erre ugyanis az eladónak semmilyen ráhatása nincs.²⁷⁰ Igaz, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevő – „papíron legalábbis” – tulajdonjogot ruház át, a további jogszerző pedig tulajdonjog megszerzésére tesz nyilatkozatot, de pontosan azon okoknál fogva, melyek a tulajdonjog-fenntartással vevő továbbértékesítési (rendelkezési) jogosultságát illetve a további jogszerző jóhiszeműségét kizárják, a felek nem tekinthetnek el az eladó javára fennálló tulajdonjog-fenntartástól. Ilyenkor ún. *továbbvezetett tulajdonjog-fenntartásról* beszélünk: a vevő ugyanis az említett okoknál fogva csak és *kizárólag a saját várományát*, vagyis az eladói vételárkövetelés kiegyenlítésétől függő feltételes jogosultságát képes átruházni.

²⁶⁹ WEBER: *Sachenrecht* 195. és köv.o.

²⁷⁰ A váromány jogi természetének tisztázására tett kísérleteink alkalmával rögzítettük, hogy ebben a kérdésben az elmélet és a gyakorlat egységes: a tulajdonjog-fenntartással vevőt megillető váromány egy vagyoni értékkel bíró, forgalomképes dologi jog, mely átruházható, elzálogosítható, lefoglalható és örökölhető.

Az viszont kétségtelen tény, hogy *ha van megállapodás a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartásban, akkor – megítélésünk szerint – ebben a megállapodásban eleve benne rejlik egy továbbértékesítésre irányuló felhatalmazás is*: egyébként nincs értelme a konstrukciónak. A tulajdonjog-fenntartással vevő a felhatalmazás birtokában – hiányzó tulajdonjoga ellenére – jogosulttá válik az értékesítésre. Ezt a jogi helyzetet kétféleképpen értelmezhetjük. Elképzelhető olyan megközelítés, mely szerint a tulajdonjog-fenntartással vevő a saját nevében tesz idegen más érdekében és javára nyilatkozatot, ami az ügyletnek közvetett képviseleti természetet kölcsönöz: a továbbértékesítés egy a felek közötti, belső jogviszonyra tartozó megállapodás alapján történik, melynek lényege, hogy a vevő a közvetett képviselői minősége alapján jogszerűen tesz a tulajdonában nem álló ingó dologra vonatkozóan átruházó nyilatkozatot. A másik lehetséges felfogás szerint a továbbértékesítésre adott felhatalmazásban eredendően benne rejlik az eladónak a tulajdonjogról lemondó nyilatkozata, ami a mi olvasatunkban *valójában egy feltételes, a „biztosítékcseré” megvalósulásával hatályosuló (aktivizálódó) eladói nyilatkozat, mely a tulajdonátruházás felfüggesztő feltételének beálltát ismeri el.*²⁷¹

Elvileg elképzelhető olyan megközelítés is, mely szerint a tulajdonjog-fenntartással vevő *a saját nevében, de az eladó érdekében és javára értékesíti a tulajdonjog-fenntartással érintett ingó dolgot.*²⁷² A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás azonban több szempontból különbözik az eladási bizománytól, ráadásul – éppen a külső és belső jogviszonyok megkülönböztetése miatt – a tulajdonjog-fenntartás összetettebb és finomabb jogi megoldást ad.

²⁷¹ Ez azt is jelenti egyúttal, hogy amennyiben a továbbértékesítés jogszerűen történt meg, a tulajdonjog helyébe lépő vételárkövetelés már „nem váltható vissza” tulajdonjoggá.

²⁷² Végső konklúzióként elvetve azt a lehetőséget részletesen tárgyalja a problémát TÚRY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás* 379.o és köv. o.

A bizománnyal szemben az eladó a tulajdonjog-fenntartás esetében *átruházza a dolog tulajdonját* a vevőre és *a dolog kialkudott vételárára tart igényt*, méghozzá *függetlenül* attól, hogy a vevő a dolgot továbbértékesítette-e, vagy nem, s ha megtörtént az értékesítés, mekkora vételárért. A bizományi konstrukcióban a bizományos semmiképpen nem szerez várományi jogot a dologra nézve, és – a limitárra vonatkozó megbízói rendelkezések keretén belül – a dolog általa történő *értékesítéséből befolyt összeget köteles kiadni*. Ez utóbbi esetben tehát az eladót ez a „továbbértékesítési” vételár illeti meg, levonva belőle a bizományos díját. A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás esetében a további jogszerző által fizetendő vételár biztosítéki engedményezés keretében száll át az eredeti eladóra. Bizomány esetében szigorú elszámolás alá esik, mennyiért adja tovább a bizományos a dolgot, tulajdonjog-fenntartással kötött adásvétel esetében ez a szempont a felek jogviszonyában domináns szerepet nem játszik, csupán annyiból lényeges, hogy a továbbértékesítési ár nem lehet olyan módon meghatározott, ami a tulajdonjog-fenntartással eladó fedezetéhez fűződő érdekét csorbítaná.

A feldolgozásra szánt ingóságok meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás keretében történő eladása kapcsán látni fogjuk, hogy – főleg a német jogban – gyakran kötnek olyan szerződési megállapodások, mely szerint a tulajdonjog-fenntartással vevő *a dolog feldolgozását az eladó javára végzi*, értve ezalatt, hogy a feldolgozásra vonatkozó törvényi előírások alkalmazása szempontjából feldolgozóként a tulajdonjog-fenntartással eladót kezelik. Némiképpen ez a megoldás is hasonlít a bizományi jogviszonyhoz, hiszen ilyenkor is az eladó javára és érdekében (a fedezet tárgyának biztosítéki tulajdonként való megtartása érdekében) de a saját nevében végzi a feldolgozást a tulajdonjog-fenntartással vevő. A fent kifejtett érvek alapján a bizományi konstrukció alkalmazását ebben a helyzetben sem tartjuk lehetségesnek.

Vitán felüli, hogy a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás intézményének *immanens elemét képező továbbértékesítési felhatalmazás megadásához az*

eladónak és a vevőnek egyaránt gazdasági érdeke fűződik. A vevő így nyer jogszerű értékesítési lehetőséget és lényegében „szabad kezét”. Érdeke azonban a továbbértékesítés engedélyezése, lehetővé tétele az eladónak is, aki számíthat arra, hogy a vevő rendes üzletmenete folyamatos és zökkenőmentes lesz, a vételárkövetelése pedig kiegyenlítésre kerül.

Meglátásunk szerint ezért *az előzetes engedménnyezéssel egybekötött meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás* kitűnő lehetőség arra, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevő általi – főszabályként jogosulatlan (mert rendelkezési jogosultság nélküli) és szerződésszegő – továbbértékesítést, melynek következtében az eladó tulajdonjogát és ezzel biztosítékát is elveszti, a polgári jog legalább *ellenőrzött keretek közé terelje*: a vevő továbbértékesítési felhatalmazást (a dolog felett várományi joga által is megtámogatott rendelkezési jogosultságot) nyer, ennek következtében nincs szükség a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés kivételes szabályainak alkalmazására.

3. Az előzetes (biztosítéki célú) engedménnyezés

A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás jogi konstrukciójának lényeges eleme a továbbértékesítésből származó, jövőbeli vételárkövetelés(ek) biztosítéki célú engedménnyezése, mely ráadásul a jogviszony természetéből fakadóan ún. csendes – az adós értesítése nélküli – engedménnyezés. A biztosítéki engedménnyezés a német jogi irodalomban és a gyakorlatban is számos kérdést vetett fel, a problémakör rövid megvilágítása azonban a magyar jog szempontjából is tanulságos lehet. Figyelemmel arra, hogy a fiduciárius engedménnyezés szabályai a német és a magyar jogban – megítélésünk szerint – hasonlóak, de legalábbis domináns különbség nem

fedezhető fel²⁷³, a problémákat és azok lehetséges megoldásait együtt igyekszünk ismertetni. Meg kell jegyeznünk, hogy az engedményezés jogintézményének vizsgálatát célirányosan, a tulajdonjog-fenntartás témakörére koncentrálni végezzük el, a távolabbi összefüggésekre csak utalni fogunk.

3.1. A bizalmi (fiduciárius) ügyletek létjogosultsága

A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartással egybekapcsolódó engedményezés – amint arra már korábban utaltunk – *szükségképpen bizalmi, azaz fiduciárius jogviszonyt feltételez illetve hoz létre a felek között*. A bizalmi ügyletek megítélése a mai magyar jogirodalomban meglehetősen szélsőséges, egyes álláspontok szerint létjogosultságuk több okból is megkérdőjelezhető, mások szerint azonban a fiduciárius – ezen belül is a biztosítéki céllal létesített bizalmi – jogviszonyok a magyar polgári jogban (ill. kereskedelmi jogban) érvényesnek tekintendők, speciális természetükből eredendő jogi hibára következtetni nem lehet.

Bár a téma részletes tárgyalása e dolgozat kereteit meghaladná, a korábban már körvonalazott álláspontunkat megismételve rögzítenünk kell, hogy *a bizalmi biztosítéki jogviszonyok – határozott álláspontunk szerint – érvényes és alkalmazható intézmények a hatályos polgári jogban*. Véleményünk alátámasztására – úgy véljük – bátran hivatkozhatunk a régi magyar magánjogi irodalmunkban fellelhető, ma is irányadó megállapításokra. Nem volt vitás – és megítélésünk szerint ma sem lehet az – hogy a biztosítéki átruházás (causa fideiuciae) érvényes jogcím: Kolosváry szerint pl. „A tulajdonátruházási szándék különböző okokon nyughatik. Az átadó vagy ajándékozni akar a dolog tulajdoni átruházásával (animus donandi), vagy

²⁷³ A német és osztrák irodalomból lásd a kérdéshez pl. MEDICUS: *Bürgerliches Recht* 24.o., BROX – WALKER: *Allgemeines Schuldrecht* 362.o., WESTERMANN – BYDLINSKI – WEBER: *BGB-Schuldrecht Allgemeiner Teil* 303. és köv. o.

valamely fennálló kötelezettségének kíván eleget tenni (*animus solvendi*) vagy ép a másikat akarja az átadással valamire lekötelezni (*animus credendi*). Az is előfordulhat, hogy a tulajdonátruházó az átruházással valamely őt terhelő feltételt vagy meghagyást kíván teljesíteni, amivel a maga számára bizonyos előnyt biztosíthat (*causa implendae conditionis*) vagy, hogy a dolgot biztosítékképpen ruházza át a visszaváltás jogának fenntartása mellett (*causa fiduciae*).²⁷⁴ Nem változtat ezen az a kétségtelen tény sem, hogy amennyiben a biztosítékadás – akár a jelen fejezetben tárgyalt biztosítéki engedményezés formájában – átruházás útján történik, akkor a fiduciárius jogszerző harmadik személyekkel szemben tágabb jogkört nyer, mint amekkora őt az átruházóval szemben megilleti. Helytállóan – a mai jogi és gazdasági viszonyok között sem kifogásolhatóan – foglalt állást Szladits, mikor kifejtette: „a fiduciárius ügylet kétirányú jogi helyzetet teremt: másokkal szemben, kifelé ható viszonyban megadja az átruházott joggal járó teljes hatalmat, az átruházóval szemben azonban (befelé) a jogszerző felelősséget vállal arra, hogy hatalmát csak bizonyos módon fogja gyakorolni.”²⁷⁵ nem véletlenül hívta fel a figyelmet Túry „a jogilag megtenni lehet” és a „megtenni szabad” közötti különbségre, mely a fiduciárius jogszerző helyzetét jellemzi: „az, amit ő (formai) jogosultsága alapján *megtehet*, nem vág egybe azzal, amit neki a fiduciáriushoz való (belső) viszonyában megtennie *szabad*.”²⁷⁶ Ez a megközelítés egyébként ma is olvasható a német irodalomban.²⁷⁷

A német és osztrák jogi irodalom és gyakorlat a magyarhoz képest sokkal szélesebb körben ismeri el a bizalmi (fiduciárius) ügyletek létjogosultságát. Mértékadó tankönyvében Medicus kimerítően tárgyalja a fiduciárius jogviszonyok előfordulási formáit, megjelenésüket, jogirodalmi és

²⁷⁴ KOLOSVÁRY: *A tulajdonjog* 245.o.

²⁷⁵ SZLADITS: *A magyar magánjog vázlat* 144. o.

²⁷⁶ TÚRY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás* 7.o.

²⁷⁷ A „die Divergenz zwischen rechtlichem Können und Dürfen” problémájára nézve lásd pl. SIEBERT: *Treuhandverhältnis* 146.o., újabban pedig LARENZ-WOLF: *Allgemeiner Teil* 866. és köv.o., BAUR: *Sachenrecht* 578.o., MEDICUS: *Bürgerliches Recht* 327.o.

gyakorlati megítélésüket.²⁷⁸ A bizalmi jogügyletek mintapéldái között egyébként a német jogban elterjedt biztosítéki tulajdonátruházás (Sicherungsübereignung) mellett leggyakrabban a biztosítéki engedményezés szerepel, melynek alapesetként a szerzők éppen a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartást említik. Anélkül, hogy a jogi helyzetet részletesen elemeznénk, le kell szögeznünk, hogy véleményünk szerint a magyar jogban – a német jogi megoldáshoz hasonlóan – a biztosítéki engedményezés harmadik személyek irányában teljes engedményezés, teljes joghatással bíró ügylet, korlátozott hatálya kizárólag a felek belső jogviszonyában jelentkezik.

3.2. A jövőbeli követelések engedményezése

A magyar jogban az utóbbi időben tisztázottá vált, hogy nem tilos a jövőbeli követelések – adott esetben biztosítéki célú – engedményezése.²⁷⁹ A biztosítéki céllal történő engedményezés tehát elfogadott jogintézmény, amit számos közzétett eseti döntés és is igazol.²⁸⁰ Tisztán kell látni, hogy a továbbértékesítésből származó vételárkövetelés előzetes engedményezésére irányuló szerződés jogalapja (vagyis az engedményezési megállapodás kauzája) nem a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételi szerződés (mert ez a tulajdonátruházó ügylet titulusa), hanem egy külön ún. biztosítéki szerződés a tulajdonjog-fenntartással eladó és a tulajdonjog-fenntartással vevő között (a német jogban Sicherungsabrede, Sicherungsvertrag). Ez a megállapodás, mely, általában nem is különül el a felek tulajdonjog-fenntartást és

²⁷⁸ MEDICUS: *Bürgerliches Recht* 318-345.o.

²⁷⁹ Így foglal állást pl. BESENYEI: *Néhány gondolat a hitelbiztosítékokról* 263.o. A témához lásd továbbá irodalommal valamint bírói döntések feldolgozásával LAJER: *A jövőbeli követelések engedményezése*

²⁸⁰ Nincs jogi akadály annak, hogy a hitelező „a követelését kifelé, harmadik személyek irányában korlátlanul engedményezze, ugyanakkor az engedménnyel abban állapodjon meg, hogy az az engedménnyel csak meghatározott célból, meghatározott feltétel mellett élhet. Ez a cél lehet többek között az engedményező engedménnyel szemben fennálló tartozásának a biztosítása.” BH 2001/489., BH 2002/364., BH+ 2003.4.183. stb.

engedményezést tartalmazó szerződésétől (nem feltétlenül, sőt általában nem is kerül külön okiratba), rendezzi a biztosítéki céllal összefüggő kérdéseket: a biztosítéki cél által megfogalmazott bizalmi jogviszonyt.²⁸¹

Ahhoz, hogy a jövőbeli követelés engedményezéséről egyáltalán szó lehessen szükséges, hogy *az engedményezés tárgya kellőképpen meghatározható legyen*. Enélkül az engedményezés – a szerződés tárgyában, mint lényeges elemben való megállapodás, azaz a Ptk. 205.§ (1)-(2) bekezdése által megkövetelt konszenzus hiányában – létre sem jön, így joghatások kiváltására sem alkalmas.

Ezzel a megközelítéssel nagyjából egybeesik ebben a kérdésben a német jogi megoldás is. A német bírói gyakorlat szerint a jövőbeli követelések előzetes engedményezése akkor lehetséges, ha a követelés kellőképpen meghatározható, ami azt jelenti, hogy a követelés keletkezésének időpontjában pontosan megállapítható, mi az átruházott követelés tárgya. Ezt a követelményt kielégíti az a megállapodás, mely egyértelműen körülírt dolgok jövőbeni eladásából – előre ugyan még nem ismert személyek részére történő értékesítésből – keletkező vételár átruházásáról rendelkezik. Elegendő tehát, ha a felek az átruházási nyilatkozat – az engedményezés – pillanatában a jövőbeli követelés keletkezési alapját és az átruházás terjedelmét úgy rögzítik, hogy a követelés keletkezésének időpontjában az adós személye és a követelés tartalma kétséget kizáró módon meghatározható legyen: ez pedig a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás esetében is – a fent körvonalazott módon – járható út.²⁸² Így foglalt állást mértékadó kötelmi jogi monográfiájában – kritikai megjegyzésekkel – Medicus is, mikor kifejtette, hogy az előzetes engedményezésnél a joggyakorlat elegendőnek tartja a *meghatározhatóságot*. Ez azt jelenti, hogy az átruházott követelésnek elegendő keletkezése pillanatában egyértelműen azonosíthatónak lenni. Lehetséges például – mint mondja – különösen „*ennek a dolognak a jövőbeni eladásából*

²⁸¹ WEBER: *Sachenrecht* 190.o.

²⁸² Vö. WOLF: *Sachenrecht* 328.o., WEBER, HANSJÖRG: *Kreditsicherheiten* 207., WEBER: *Sachenrecht* 191.o.

származó követelés” engedményezése (vö: meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás), jóllehet az adósság összege és az adósok (vevők) száma csak az adás-vételi szerződés megkötésével lesz meghatározható.²⁸³

3.3. A csendes – értesítés nélküli – engedményezés, beszédési felhatalmazás

A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás kikötése esetében a követelés-átruházás tényét rendszerint *nem fedik fel az adós* (a továbbértékesített dolog vevője, a fedezetként átruházott követelés adósa) *előtt*, az engedményezés tehát „csendes”. Ennek okai, mint arra alább utalni fogunk, igen sokfélék lehetnek. A biztosítéki engedményezés azonban – miként arra korábban utaltunk – a cesszió általános szabályait követve a követelés átszállását eredményezi: az engedményezés a német és a magyar jogban egyaránt rendelkező ügylet. Ez azt jelenti, hogy az engedményezési jogügylet megkötésével – a felek megállapodásával – perfektté válik, a kötelmi kötelező ügylet és a rendelkező ügylet ugyanis egy aktussal valósul meg. Ebből viszont értelemszerűen következik, az is, hogy az engedményezés tényével a korábbi jogosultnak a követelés feletti rendelkezési joga megszűnik. A tulajdonjog-fenntartással eladó azonban – aki a biztosítéki céllal rá engedményezett jövőbeli vételárkövetelések új és immár egyetlen jogosultja – jellemzően nem kívánja az engedményezett követelések adósaival a jogi kapcsolatot felvenni, kifejezett érdeke ezért az eladónak, hogy a biztosítékul megszerzett követeléseket elszámolási kötelezettség mellett továbbra is az engedményező (a tulajdonjog-fenntartással vevő) kezelje, az új adósokkal a jogviszonyt tartsa fenn. Ez a megoldás nem csak a tulajdonjog-fenntartással eladónak lehet kényelmes, de kíméletes a tulajdonjog-fenntartással vevő számára is.²⁸⁴

²⁸³ MEDICUS: *Bürgerliches Recht* 339.o.

²⁸⁴ A vételárkövetelések tömeges engedményezésének bejelentése ugyanis csökkentheti az adós hitelképességét az üzleti életben, hiszen üzleti jóhíre a harmadik személy teljesítésén múlik.

Ebben a jogi helyzetben nyer komoly szerepet a beszédési meghatalmazás (felhatalmazás) és a közvetett képviseleti konstrukció.²⁸⁵ Ennek lényege, hogy a felek kifejezetten megállapodnak abban, hogy a biztosítéki céllal engedményezett, az eladóra átszállt követelést továbbra is az engedményező (a tulajdonjog-fenntartással vevő) érvényesítse saját nevében a vevőivel (a további jogszerzőkkel, az engedményezett követelés kötelezettjeivel) szemben.

E jogi konstrukcióban *a bizalmi (fiduciárius) elem jellemzően kétirányú:*

- az engedményes (tulajdonjog-fenntartással eladó) *biztosítékul szerzi meg a követeléseket*, a követelés átruházásának jogcíme leginkább „*causa fiducia*”²⁸⁶, ezért *az engedményes a bizalmi jogosult az engedményezővel szemben*, másrészt
- a fedezeti céllal már átruházott követelést az engedményező *a saját nevében, de az engedményes* (itt tulajdonjog-fenntartással eladó) *érdekében és javára*²⁸⁷, a beszédési felhatalmazás birtokában szedi be és kezeli (vagyis ebből a szempontból *az engedményező tekinthető bizalmi jogosultnak az engedményessel szemben*).

A jövőbeli vételár-követelés átruházásának ez a módja több szempontból is különleges és a dolgozat témája szempontjából is figyelemre méltó. A továbbértékesítésből származó *vételár-követelés előzetes átruházása* – a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás jogi konstrukciója okán –

²⁸⁵ A kérdéshez lásd bővebben LESZKOVEN: *Idegen követelés saját név alatt történő érvényesítése* c. tanulmányt.

²⁸⁶ A konstrukció érdekessége, hogy sem az előzetes engedményezéssel, sem pedig az áru továbbértékesítésével nem szűnik meg az eladó vételárkövetelése a tulajdonjog-fenntartással vevő (engedményező) irányában: a teljesítés lehetősége tehát továbbra is nyitva áll.

²⁸⁷ Már csak azért is, mert amikor beszédésre kerül sor, az már a dolog értékesítését – továbbértékesítését – követően kerül szóba, ilyenkor pedig a tulajdonjog-fenntartással eladó fenntartott tulajdonjoga, mint biztosíték megszűnt, az előzetes engedményezés folytán pedig a követelés lépett a korábbi „tulajdoni biztosíték” helyébe.

gazdaságilag szükségszerű, mert az engedélyezett vagy vélelmezhetően megtörténő továbbértékesítés esetén ez biztosítja az eladó számára a korábban említett „biztosítékcserét”. Amíg azonban a továbbértékesítő vevő a vételárfizetési kötelezettségét az eladóval (engedménnyessel) szemben szerződésszerűen teljesíti, nincs szükség arra, hogy az engedményezett követelések kötelezettjeivel a biztosítéki követelés-átruházást tudassák. Az új jogosult, mint említettük, többnyire nem is akar a számára idegen adósokkal foglalkozni, éppen ellenkezőleg: az állhat érdekében, hogy a saját vevőivel tulajdonjog-fenntartással vevő (engedményező) ápolja a kapcsolatot.

Látni kell azonban azt is, hogy a követelés-átruházás megtörténtét követően az engedményező *már nem jogosultja* a követelésnek, *az mégsem válik számára – szigorúan gazdasági értelemben véve – teljesen idegenné*: az engedménnyessel kötött biztosítéki megállapodás folytán a követeléshez fűződő érdekeltsége továbbra is fennáll. Jellemző szerződési kikötés ugyanis, hogy amennyiben a hitelügylet adósa (jelen esetben a követelését biztosítéki céllal engedményező fél) a hitelezővel (az engedményezett követelés új jogosultjával) szembeni kötelezettségeit szerződésszerűen teljesíti, úgy az átruházott követeléseket *a biztosíték jogosultja köteles visszaengedményezni* az engedményezőre. Más konstrukció szerint a felek bontó feltétellel kötik a megállapodásukat, eszerint az engedményezéssel biztosított követelés teljesítése esetén (a bontó feltétel beálltával) *a követelés visszaszáll az eredeti jogosult átruházóra.*²⁸⁸ Ezért mondhatjuk azt, hogy a követelés engedményezése – gazdasági, tehát nem jogi értelemben véve – „feltételes”, vagy „nem végleges”: az engedményezett követelés nem kerül ki végérvényesen az engedményező gazdasági érdekköréből.

Ilyen jogi szituációban a követelés felett az engedményező és az engedményes *együttesen kell, hogy diszponáljanak*, erre pedig *megfelelő eszköz az átruházott követelés saját név alatti érvényesítésére adott felhatalmazás*. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a beszédési meghatalmazás (a

²⁸⁸ Vö. LAJER: *A jövőbeni követelések engedményezése*

német jogban Einziehungsermächtigung)²⁸⁹ a biztosítéki célzattal alkalmazott csendes engedményezés természetes velejárója. Ennek hiányában a fedezeti célú csendes engedményezés a legtöbb esetben értelmét vesztené.

Kétségtelen, hogy a külső és belső joghatások elválasztása – vagyis hogy az engedményező továbbra is hitelezőnek látszik, holott a követelésnek már nem jogosultja – *veszélyt és bizonytalanságot is vihet a jogviszonyba*, ezt azonban az új hitelezőnek kell mérlegelnie.²⁹⁰ Egy ilyen, közvetett képviseleti jogosultságot keletkeztető felhatalmazás elsősorban az új jogosult belátásán múlik, a közvetett képviseleti formából fakadó veszélyek is *elsősorban a képviselő és a képviselt* (vagyis az engedményező és az engedményes) *kapcsolatában jelentkezhetnek*, a felek viszont ezzel számolhatnak és számolniuk is kell. A követelések beszedését az új jogosult ellenőrizheti, a beszedési felhatalmazás a saját nevében fellépő közvetett képviselő szerződésszegő magatartása esetében, vagy a biztosíték veszélybe kerülése okán *visszavonható*, a hitelező az átruházott követelések adósait értesítheti (tipikusan az engedményező által előre aláírt nyilatkozat megküldésével) stb., a hitelezői jogvédelem eszközeit a gyakorlat kimunkálta. Ha a körülmények változása folytán a hitelező (engedményes) maga kíván fellépni az adóssal szemben, ezt megteheti, még hozzá mind peren kívül, peres eljárásban vagy végrehajtás során, azzal, hogy anyagi jogi jogosultságát igazolnia kell. A jogosult nincs tehát véglegesen elvágva a követelésének érvényesítésétől, ha pedig az engedményező *éppen az engedményestől nyert felhatalmazás alapján*

²⁸⁹ Vö. pl. REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 277.o., WEBER: *Sachenrecht* 190.o.

²⁹⁰ Tökéletesen idevág, legyen szabad ezért Túry megfogalmazását idézni: „A közvetett képviselet ép úgy, mint a f. ü. (fiduciárius ügylet – kiegészítés a szerzőtől) az érdeknek mások – közvetítő személyek – előtérbeállításával végbemenő megóvását van hivatva biztosítani, még pedig akként, hogy maga az érdekelt, az érdeknek igazi hordozója a jogügyleti forgalomban háttérben marad. Mindakét jogintézmény pszichológiai rugója az egyes egyénnek az emberi természetből fakadó az a törekvése, hogy vagyoni viszonyait érintő bizonyos dispoziói mások elől elleplezve, titokban menjenek végbe. Amily kétségtelen, hogy ennek a törekvésnek honorálása elől a jogrend sem zárkozhatik el mereven, mert az gyakran méltányos, védelemre érdemes érdekek szolgálatában áll anélkül, hogy érvényesülése eo ipso a jogbiztosság megtámadásával járna, éppannyira kétségtelen, hogy az ily eljárás kockázattal is jár az egyesre nézve ...” TÚRY: *Fiduciárius jogátruházás* 34.o.

érvényesíti saját nevében a számára már anyagi jogi értelemben idegen követelést, azt nem lehet *ab ovo* jogellenes helyzetnek tekinteni, ellenkezőleg: *a közvetett képviseleti konstrukció az érdekkiegyenlítés fent említett eszközeként mindkét fél szolgálatában áll.* Ezzel a megoldással szigorúan gazdasági és nem jogi értelemben véve az átruházott követelés feletti rendelkezési lehetőség megoszlik az engedményező (adós, biztosítékot nyújtó) és az engedményes (hitelező) között: ha a követelés beszedése érdekében fellépő engedményező megszegi az engedménnyel kötött megállapodását, az új jogosult azonnal visszavonhatja a felhatalmazást, értesíti az adóst és maga érvényesíti a követelést.

Megjegyzést érdemel, hogy – bár az engedményezési ügylet felfogása a német jogi megközelítéstől lényegében nem különbözik – az adós értesítésével nem járó, biztosítéki célú csendes engedményezés megítélése terén az osztrák felfogás a német jogi megközelítéstől jelentősen eltér.

A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás alkalmazásának az osztrák jogban sincs akadálya, vagyis a felek szabadon megállapodhatnak abban, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó engedélyezi a tulajdonjog-fenntartással vevőnek a megvásárolt dolog rendes gazdálkodás körén belüli értékesítését azzal a feltétellel, hogy a továbbértékesítésből keletkező szurrogátumra, vagyis a vételárra a tulajdonjog-fenntartást kiterjesztik. Az előzetes engedményezésnek ez a formája az osztrák jog szerint is *biztosítéki célú követelés-átruházásnak* minősül, ami azonban *csak akkor érvényes*, ha a biztosítéki megállapodás nem rejtett, vagyis annak – a zálogjogi „*Publizitätprinzip*” mintájára – *megfelelő nyilvánosságot biztosítanak*. Ehhez elegendő – ugyanakkor elengedhetetlen is – *az adós értesítése*, ugyanúgy, ahogyan azt az osztrák jog a követelések felett alapított zálogjog esetében megköveteli.²⁹¹

²⁹¹BINDER: *Sachenrecht* 228.o., KOZIOL-WELSER: *Bürgerliches Recht* 418.o., a követelésen alapított zálogjogra nézve pedig 409.o. o. Ugyanígy BYDLINSKI: *Grundzüge* 124. o. IRO: *Sachenrecht* 122.o.

A dolgozat megállapításait összefoglalva rögzíthetjük, hogy a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás konstrukciójában alkalmazott biztosíték az eredeti jogviszonyból fakadó, ahhoz szorosan kapcsolódó, mégis *új biztosíték, alapvetően másképp fogja az eladó helyzetét megerősíteni: a megszűnő (elenyésző) eladói tulajdonjog (és tegyük hozzá: a tulajdonjog-fenntartás konstrukciójához kapcsolódó, abból fakadó fenti eszközök) helyett más jogi eszközt bocsát az eladó rendelkezésére.*

A meghosszabbítási záradékkal egybekötött pactum reservatii dominii a tulajdonjog-fenntartás mellett, ám nyilvánvalóan – és az eladó által is tudottan – továbbértékesítési céllal vásárolt dolog esetében a vevőnek tulajdonjog hiányában is *jogi lehetőséget ad* a továbbértékesítésre, e szerződési megállapodás segítségével előre kezelni képes azt a problémát, hogy a továbbértékesítéssel a tulajdonjog és az eladó biztosítéka megszűnik. Meg kell tehát állapítanunk, hogy *a jövőbeli vételárkövetelés előzetes engedményezésével egybekötött, meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás intézménye nem más, mint szerződési megállapodásba foglalt adekvát válasz egy gazdasági igényre.* Mondhatjuk, hogy az érdekkiegyenlítés kiváló eszköze, ebben pedig komoly szerepe van – az egyébként jól kezelhető – fiduciárius (bizalmi) tulajdonságnak és a közvetett képviselet részletesen ismertetett intézményének.

4. Engedményezés helyett követelésen alapított jelzálogjog

Korábban is említettük, hogy a készülő új polgári törvénykönyv szakmai vitára bocsátott szövegtervezete és annak indokolása egyértelműen a fiduciárius (bizalmi) biztosítéki ügyletek megengedhetősége ellen foglalt állást.

A kódex kötelmi jogi szövegtervezetének 5:383.§ értelmében *„Ha törvény eltérően nem rendelkezik, semmis az a szerződés, amely követelés biztosítása*

céljából tulajdonjog, jog vagy követelés átruházására vagy fenntartására, a biztosított követelés jogosultja által egyoldalú nyilatkozattal való megszerzésére irányul.” A normaszöveghez fűzött indokolás szerint a Javaslat egyértelmű szabállyal kívánja kimondani a fiduciárius biztosítékok tilalmát.

Ebből egyenesen következik, a Javaslat – jelenlegi formájában – nem teszi lehetővé a biztosítéki célú engedményezést sem. Bár a kódex ezt a kérdést az engedményezés szabályai között kifejezett normaszöveggel nem rendezi, az 5:167.§-hoz fűzött indokolás szerint – figyelemmel arra, hogy az új Polgári Törvénykönyv dologi hitelbiztosítékként kizárólag a zálogjogot ismeri el – a szerződő feleknek a jövőben nem nyílna lehetősége arra, hogy a jogviszonyukban biztosítéki engedményezést alkalmazzanak.

A határozottnak tűnő kodifikációs álláspont szerint tehát a fiduciárius – biztosítéki bizalmi – ügyletek helyét a zálogjognak kell elfoglalnia. Tudomásunk van arról, hogy a kodifikációs bizottság a világhálón közzétett és szakmai vitára bocsátott szövegtervezettel szemben új, rugalmasabb álláspontot kíván elfogadni ebben a kérdésben. Ez azt jelentené, hogy a jelenlegi, kategorikus tilalom helyett a jogalkotó nem szüntetné meg a fiduciárius biztosítéki intézmények alkalmazásának lehetőségét, ellenben – általunk jelenleg még nem ismert szabályozási technikával – a zálogjogi normák között elhelyezett garanciális rendelkezések előírásával, megkövetelésével ellenőrizné e biztosítéki intézmények alkalmazását. Ez a megoldás a Javaslat jelenlegi tartalmához képest mindenesetre következetesebb és a magánjog szabályozási logikájával – a szerződési szabadság alapelvével és a diszpozitivitás főszabályával – inkább összhangban állónak látszik.

Ha a magyar jogban a jövőbeli követelések engedményezése mégsem lesz alkalmazható a fiduciárius ügyletek generális tilalma folytán, abban az esetben a „funkcionális hasonlóság” okán *a biztosítéki engedményezés helyett a jövőbeli követeléseken alapított zálogjog szabályait kell* – illetőleg, kellene – *alkalmazni*. Az alábbiakban ezért megvizsgáljuk a jövőbeli vételárkövetelésen alapított zálogjoggal kombinált tulajdonjog-fenntartás kikötésének lehetőségét,

mégpedig elsőként a jelenleg hatályos, majd ezt követően a Javaslat szerinti, vagyis a tervezett szabályozást górcső alá véve. A dolgozat következő oldalain azonban igyekszünk rámutatni arra is, hogy a követelésen alapított zálogjog – tervezett formájában különösen – nem képes pótolni a biztosítéki engedményezés intézményét.

4.1. A hatályos Ptk. szerinti jogi helyzet

Bár a jövőbeli követelések biztosítéki célú engedményezésének hatályos jogunkban – miként arra korábban rámutattunk – akadálya nincsen, egyetlen jogszabály sem zárja ki, hogy a felek fiduciárius engedményezés helyett (még ha ez nem is szokásos) a tulajdonjog-fenntartással vevő által továbbértékesített dolog vételára felett alapítsanak a Ptk. 267-268.§§ szerinti zálogjogot. Ez azért is így van, mert a 267.§ (1) bekezdésének második mondata szerint az ilyen zálogjog a zálogkötelezett javára jövőben keletkező jogokra és követelésekre is kiterjedhet.

Amennyiben a szerződő felek a jövőbeli vételárkövetelések biztosítéki célú engedményezése helyett e követelések feletti zálogjog létesítésének lehetőségét választanák, úgy a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog vételárának, mint az eladó kötelmi követelésének a biztosítékát a tulajdonjog-fenntartással vevő által harmadik személlyel vagy személyekkel megkötendő adásvételi (szállítási) szerződésekből eredő, a jövőben keletkező követelések alkotnák. Mivel a Polgári Törvénykönyv jelenleg hatályos 267.§ (1) bekezdésének harmadik mondata kifejezetten kimondja, hogy a zálogjog tárgyát képező jogok vagy követelések körülírással is meghatározható, a szerződő feleknek elegendő az egyértelmű azonosítást, azonosíthatóságot elérniük, nem szükséges a zálogjog alapításával megvárni a tulajdonjog-fenntartással vevő általi továbbértékesítést, vagyis azt a pillanatot, amikor a zálogjoggal terhelni szándékozott követelés megszületik. Bár a Polgári Törvénykönyv ebben a kérdésben egyértelműen nem foglal állást, úgy véljük,

hogy a körülírás tekintetében elegendő a jövőbeli követelések engedményezése kapcsán említett szempontokra figyelemmel lenni.

A Ptk. 267.§ (2) bekezdése szerint a követelésen alapított zálogjog *érvényesítéséhez* az elzálogosított jog vagy követelés kötelezettjét a zálogjog megalapításáról értesíteni kell. A jogszabály egyértelmű rendelkezése következtében nem vitás, hogy az értesítés nem a zálogjog létrejöttének és nem is az érvényességének feltétele.²⁹² Az értesítés elmaradása tehát nem a zálogjog létét, hanem kizárólag annak érvényesíthetőségét befolyásoló tény.

A biztosítéki engedményezéshez hasonlóan a követelések elzálogosítása esetében sem példa nélküli, hogy a felek (a zálogjogosult és a zálogkötelezett) az elzálogosított követelés adósának értesítésére egyáltalán nem kerítenek sort.²⁹³ Ez a csendes elzálogosítás hatályos jogunkban nem tilos. Az értesítés megtörténteig hasonló helyzet áll elő, mint a csendes engedményezés esetében:

- a biztosítéki engedményezés sajátossága, hogy maga az engedményezési ügylet perfekt, a követelés átszáll a tulajdonjog-fenntartással eladóra (ez a tény az engedményezés rendelkező ügyletként való felfogásának egyenes következménye), amihez képest más (és másodlagos) kérdés, hogy a követelést – az engedményezés ellenére, ám az új jogosulttól nyert felhatalmazás alapján – továbbra is az engedményező (eredeti jogosult, a tulajdonjog-fenntartással vásárol áru vevője) jogosult a saját nevében beszélni,
- a jövőbeli követelés értesítés nélküli (ebből a szempontból szintén „csendes”) zálogjoggal való megterhelése esetében a zálogjog alapítása

²⁹² ANKA-GÁRDOS-NEMES: *A zálogjog kézikönyve* 267. o. szerint értesítésre is csak akkor kerül sor, ha a zálogjog érvényesítése oly módon történik, hogy a zálogjogosult hitelező maga szedi be a követelést, mert ha a zálogtárgyat „értékesítik” vagyis engedményezik, értesítésre sz érvényesítéshez nincs szükség.

²⁹³ Ugyanúgy nem célszerű és a tömeges értékesítés miatt gyakran nem is lehetséges az elzálogosított követelés adósának az értesítése, mint ahogyan a felek nem kívánják a biztosítéki engedményezés esetében sem az átruházott követelés adósának tudomására hozni az engedményezés tényét.

marad rejtve, az elzálogosított követelés jogosultja (a tulajdonjog-fenntartással vevő) pedig továbbra is jogosult beszédni a követeléssel. A helyzet annyiban eltérő, hogy a zálogkötelezett – mivel átruházásra nem került sor – továbbra is a követelés anyagi jogi jogosultja, azzal, hogy az elzálogosított követelés kötelezettjét (saját adósát) a korlátolt dologi joggal való terhelésről nem értesíti, a tulajdonjog-fenntartással eladóval pedig az adásvételi szerződéshez kapcsolódó belső jogviszony alapján a beszédett követeléssel elszámolni tartozik.

Tisztán kell látni: amennyiben a követelés elzálogosításának rendes útja helyett a felek az értesítés nélküli terhelés megoldása mellett döntenek, e „csendesítés” következményeit mindenképpen mérlegelniük kell, ebben a kérdésben az értesítés nélküli engedményezésnél elmondottakra utalunk vissza. A Ptk. jelenlegi szabályai ugyanis a zálogfedezet (és ezzel együtt a zálogjogosult) védelme érdekében az értesítés tényéhez nagyon lényeges – a hárompólusúvá bővült jogviszonyt formáló – jogkövetkezményt fűznek, ami a csendes zálogjog esetében nyilvánvalóan nem érvényesülhet. A zálogjoggal terhelt követelés kötelezettje ugyanis – aki/amely a zálogszerződésnek nem alanya – az értesítéssel (hiteles tudomásszerzéssel) kerül abba a helyzetbe, hogy számolhasson a követelés feletti rendelkezési jog „megváltozásával”, a korlátolt dologi jog alapítása miatt átformálódott jogi helyzettel.²⁹⁴ A dolgozat témájára koncentrálna a nyílt (tehát értesítéssel egybekötött) elzálogosítás esetében a tulajdonjog-fenntartással vevőtől vásároló további jogszerző a tulajdonjog-fenntartással eladó (eredeti) vételárkövetelésének fedezetéül szolgáló vételártartozást nem teljesítheti kizárólag a tulajdonjog-fenntartással vevő (saját közvetlen hitelezője) kezeihez. Amennyiben az eredeti vételárkövetelés később válna esedékessé, mint a zálogjoggal terhelt

²⁹⁴ E megállapítás helytálló volta az új Polgári Törvénykönyv alábbiakban részletezendő – kodifikálásra váró – szabályai ismeretében sem kérdőjelezhető meg: a nyilvántartásba vételi kötelezettség tervezett előírásával kielégítendő „publicitási” követelmény más célt szolgál(na), ráadásul az új Ptk. is fenntartaná (a jelenleg hatályos megoldáshoz hasonlóan) a kötelezett értesítéséhez fűződő joghatásokat.

pénztartozás, úgy a Ptk. 268.§ (1) bekezdésében foglalt rendelkezés szerint a tulajdonjog-fenntartással eladó és a tulajdonjog-fenntartással vevő kezéhez együttesen, esetleg bírói letétbe helyezéssel teljesíthető a tartozás. Ha a további jogszerző vételártartozása későbbi esedékességű, mint a tulajdonjog-fenntartással eladó vételárkövetelése, abban az esetben az elzálogosított követelés kizárólag a tulajdonjog-fenntartással eladó (a zálogjogosult) kezeihez fizethető.²⁹⁵ A megfelelő tartalmú értesítés tehát ebből a szempontból *biztonságot nyújt a záloghitelezőnek*, az értesítés – akár időleges – elhalasztása ezzel szemben a hitelező részéről körültekintő mérlegelést kíván, mert nyilvánvaló veszélyt rejt.

A legnagyobb problémát mégsem ebben látjuk. Az eddig kifejtettekből ugyanis egyenesen következik, hogy *a tulajdonjog-fenntartással eladó vételárhitelező a zálogjog alkalmazása esetében hátrányosabb helyzetbe kerül, mint akkor, ha a követelése „pótlólagos” fedezet (a meghosszabbítási záradék alapján) egy előzetesen engedményezett követelésben állna.*

Ha a biztosítéki célú (csendes) engedményezéssel kombinált meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás vevője *maga szedi be a tulajdonjog-fenntartással eladóra előre engedményezett követelést, akkor e magatartás a beszédési felhatalmazás birtokában mind a valódi jogosult, mind pedig a követelés kötelezettje irányában jogszerű magatartás*, pusztán a tulajdonjog-fenntartással eladóval fennálló belső jogviszonyban keletkeztet elszámolási kötelezettséget. A tulajdonjog-fenntartással eladó jogi helyzetét azonban egyértelműen erősíti, hogy *az engedményezés csendes jellege nem érinti a követelés átszállását*: az értesítés elmaradása ellenére a tulajdonjog-

²⁹⁵ E szabályok alkalmazásának természetesen feltétele, hogy az elzálogosított követelés kötelezettje a zálogjog alapításának tényén felül tudomást szerezzen a biztosított követelés esedékességének időpontjáról is. Amennyiben az eredeti értesítés szűkszavú, vagyis kizárólag az elzálogosítás tényéről rendelkezik, a zálogjoggal terhelt követelés kötelezettjétől elvárható, hogy érdeklődjön a biztosított követelés esedékessége felől, bizonytalanság esetében pedig kizárólag bírói letét útján teljesíthet. Lásd. ANKA-GÁRDOS-NEMES: *A zálogjog kézikönyve* 267.o. is.

fenntartással eladó a biztosítéki céllal átruházott követelés anyagi jogi jogosultja, erre pedig harmadik személyekkel szemben is hivatkozhat.²⁹⁶

Alapvetően eltérő azonban a helyzet akkor, ha a szerződő felek a tulajdonjog-fenntartást a további jogszerzővel szembeni vételárkövetelés feletti zálogjog alapításával kapcsolják egybe, azzal, hogy megállapodásuk szerint a kötelezett értesítése nem történik meg. Ilyenkor ugyanis az elzálogosított követelés kötelezettje jogszerűen teljesíthet a zálogkötelezett (a tulajdonjog-fenntartással vevő) kezeihez, a teljesítéssel vele szembeni követelés megszűnik, a követelés megszűnésével pedig a zálogjog is elenyészik. A zálogkötelezett – tulajdonjog-fenntartással vevő – által beszedett követelés immár *beleolvad a tulajdonjog-fenntartással vevő vagyonába, s nem alkalmazhatóak a zálogfedezet helyébe lépő értékre (szurrogáció) vonatkozó Polgári Törvénykönyvbeli hatályos szabályok sem*: a pénzeszköz (számlakövetelés) a vevő vagyonának részeként a tulajdonjog-fenntartással megvásárolt dolog vételárának kielégítése céljából – akár csak a vevő egyéb vagyona – végrehajtás alá vonható, ám kielégítési elsőbbséget nem biztosít az eladó számára.

4.2. A készülő új Polgári Törvénykönyv szerinti helyzet

A tervezet szerinti megoldás – véleményünk szerint – még kevésbé lesz alkalmas a fiduciárius engedményezés „kiváltására”, mint a hatályos szabályozás szerinti zálogjog.

A Javaslat *a követelésen alapított zálogjogot jelzálogjogként értelmezi és kezeli*. A 4:108.§ (1) bekezdése szerint ugyanis „Jelzálogjog tárgya lehet minden dolog, *átruházható követelés* és olyan jog, amely átruházható vagy amelynek gyakorlása átengedhető.” A követelés feletti *jelzálogjog alapításához* a 4:116.§ (2) bekezdésének értelmében a jelzálogjognak *a zálogjogi nyilvántartásba való bejegyzése szükséges*.

²⁹⁶ Engedményezés esetében nincs lehetőség a harmadik jóhiszemű személyek védelmére, nincs jóhiszemű szerzés védelme: az engedményezés rendelkező ügylet és kész.

A zálogjogi nyilvántartás zálogkötelezett-központú (4:118.§). Ez praktikus (a dolgozat témáját kitevő tulajdonjog-fenntartásra nézve) azt jelenti, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevővel szemben kell bejegyeztetni a zálogjogot, melynek tárgya a tulajdonjog-fenntartással vevőt a további jogszerzővel szemben megillető (jellemzően jövőben keletkező) vételárkövetelés lesz. A nyilvántartásba való bejegyzés elmaradása esetén a célzott joghatás elmarad: a zálogjog nem jön létre.

A klasszikus meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás gazdasági és jogi indokoltságának ismertetése során rámutattunk arra, hogy az előzetes engedményezés, mint biztosítéki konstrukció előnye abban rejlik, hogy egyszerűen, gyorsan és könnyen alapítható, különleges alakszerűséget jellemzően nem igényel, és amellet, hogy kellőképpen rugalmas, a követelés feletti jogosultság átszállásával viszonylagos biztonságot is ad a hitelezőnek. Ha azonban a felek – akár a fiduciárius ügyletek általános tilalma miatt, vagy a biztosítéki engedményezés bizonytalan megítélése okán – az új Polgári Törvénykönyv szerinti jelzálogjog szabályait lennének kénytelenek alkalmazni, úgy a nyilvántartási bejegyzés követelménye miatt ez a biztosítéki forma „értékét” veszítené: a zálogjogi biztosíték keletkezéséhez a kódex által megkövetelt bejegyzési kötelezettség teljesítése olyan többlet időráfordítást, plusz költségeket jelentene, melyek drágává tennék ezt az áruhitelezési formát. Nem állítjuk, hogy kizárttá válna a követelésen alapuló zálogjoggal kombinált tulajdonjog-fenntartás alkalmazása, de ugyanazt a célt, amit a könnyebben kezelhető biztosítéki engedményezés, már nem tudná betölteni.

A Polgári Törvénykönyv vitára bocsátott szövegtervezete azonban a témához kapcsolódóan más szempontból is tanulsággal szolgál. A bejegyzési kötelezettség, mint a zálogjog keletkezésének jogszabályi feltétele nem zárja ki azt, hogy a zálogjogosult (tulajdonjog-fenntartással eladó) és a zálogkötelezett (a tulajdonjog-fenntartással vevő, egyben a dolgot továbbértékesítő fél) „*csendes zálogjogban*” állapotjanak meg, vagyis úgy rendelkezzenek, hogy a zálogjoggal terhelt követelés kötelezettjének az értesítése (jellemzően ugyanazokkal az indokokkal, mint a csendes

engedményezés konstrukciója esetében) egyelőre ne történjen meg. Ez pedig azt jelenti, hogy az értesítés mellőzése folytán előálló jogi helyzet az új zálogjogi szabályok hatálya alatt is fiduciárius tulajdonságokat mutat (akkor is, ha csekélyebb súllyal, mint azt a biztosítéki engedményezés esetében láttuk): az elzálogosított követelés adósával szemben a zálogkötelezett továbbra is saját nevében, ráadásul teljes, korlátlan jogosultként lép fel, a követelés feletti rendelkezési jogának korlátozott voltát nem tárja fel.

Érdemes itt megvizsgálnunk a kódex 4:122.§ (1) bek. d) pontjának és a 4:125.§ rendelkezését is. A javaslat szerint amennyiben a zálogjog tárgya követelés, a zálogjogosult a kielégítési jog megnyíltát és a fedezetül szolgáló követelés lejártát követően *követelheti a zálogjoggal terhelt követelés kötelezettjétől a teljesítést*. Az indokolás megerősíti, hogy a zálogjogosultat megilleti az elzálogosított követelés adósával szembeni közvetlen fellépés lehetősége. A dolgozat témájára vetítve ez azt jelenti, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó – nyilvánvalóan az adós értesítését követően – a tulajdonjog-fenntartással vevő adósával szemben a számára zálogfedezetül szolgáló követelést a maga nevében hajthatja be, a törvényi rendelkezés alapján saját nevében a követelés érvényesítése érdekében pert is indíthat. A jogszabály e rendelkezése a követelés feletti teljes jogosulti pozíció megszerzése helyett „csupán” szűkebb lehetőség, a behajtási-beszédési-perlési jogosultság megszerzését (átszállását) eredményezi.²⁹⁷ Látható, hogy a jogalkotó – bár a követelés a kielégítési jog megnyíltával nem száll át automatikusan a tulajdonjog-fenntartással eladóra – a fiduciárius (biztosítéki) engedményezés konstrukciójához nagyban hasonló megoldást alkalmaz: a

²⁹⁷ Ismételten fel kell hívnunk a figyelmet a perbizomány intézményének alapproblémájára: kiszakíthatók-e a követelésre irányuló teljes jogosultságból egyes részjogosultságok, pl. a követelés érvényesítésének, behajtásának joga, vagy nem. Mindenesre e jogi helyzet erős rokonságot mutat fel a közvetett képviseleti, perbizományi, fiduciárius alakzatokkal. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a jogalkotó – akaratlanul is, talán tudat alatt – olyan megoldásokat alkalmaz, melyeket maga is kifogásol. Vö. ezzel kapcsolatban LESZKOVEN: *Idegen követelés saját név alatt történő érvényesítése* részletes irodalommal.

saját név alatti perlési lehetőség kétségtelen rokonságot mutat a bizalmi biztosítéki ügyletek fiduciárius természetével.²⁹⁸

4.3. Engedményezés helyett zálogjog? Záró megjegyzések

Meggyőződésünk, hogy a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás alapgondolata jó és gazdaságilag ésszerű. A dolgozatban ismertetett megoldás alapvetően a magyar jogban is alkalmazható és – mint arra igyekeztünk rámutatni – hatályos szabályaink szerint is kezelhető.

A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás eszközét – még ha nem is „néven nevezve” – ismeri és elfogadja, ami a termékértékesítéssel és szolgáltatásnyújtással foglalkozó gazdálkodó szervezetek által alkalmazott általános szerződési feltételekből is kitűnik. Ezek egyébként a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás intézményének csaknem teljes spektrumát felmutatják.

A fentiekben igyekeztünk rámutatni arra, hogy a továbbértékesítésre és/vagy feldolgozásra szánt dolgokra vonatkozóan alkalmazható tulajdonjog-fenntartás esetében a biztosítéki engedményezés nem feleltethető meg egyértelműen a követelésen alapított zálogjoggal: a két intézmény – ha funkcionálisan hasonló is – korántsem egyenértékű. A tulajdonjog-fenntartással eladó igényeit (a továbbértékesítés miatti fedezetcserét) jogszerűen és gazdaságilag ésszerűen elsősorban a jövőbeli követelések engedményezése hivatott kielégíteni, mindenestre olcsóbban és nagyobb hatékonysággal, mint a követelésen alapított jelzálogjog. *A fiduciárius engedményezésnek tehát nem a zálogjogot „megkerülő” intézményként, hanem adekvát és jogszerű megoldásként kell helyet kapnia a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás konstrukciójában.*

²⁹⁸ Ez a rokonság egyébként a 4:122.§ (1) bek. b) pontja szerinti esetben még nyilvánvalóbb.

5. Meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás a dolog feldolgozása esetén

A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás egy másik, a német jogban ugyancsak jelentős esetköre a feldolgozási megállapodás, melynek megvizsgálása a magyar jog szerint is érdekes lehet. A megoldás jogi indoka és természete – figyelemmel arra, hogy ehelyütt is egyfajta „meghosszabbítási” törekvéstről van szó, lényegében egybevág a továbbértékesítésre szánt árukra alkalmazott meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás gondolatával. A szerződő felek a feldolgozásra, vagyis eredeti fizikai állapotának jelentős megváltoztatására váró áruk esetén is érzékelik annak szükségességét, hogy tulajdonjog-fenntartással eladó fenntartott, ám megszűnő tulajdonjogának helyébe új biztosítékot állítsanak. Ismételten fel kell hívnunk a figyelmet Serick – a tulajdonjog-fenntartás áteresztőképességével kapcsolatban kifejtett – gondolatára: *a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartási konstrukciók* – jelesül a feldolgozásra szánt dolgok esetében a feldolgozási záradék alkalmazása – *lehetőséget adnak arra, hogy a tulajdoni biztosíték a körülmények változása esetében (továbbértékesítés, feldolgozás) megmaradhasson*, mintegy „átgördüljön” az új dologra, a dolog helyébe lépő értékre stb. Tisztán kell látni azonban – és erre korábban is utaltunk – hogy ezáltal *a visszatartott tulajdon helyébe egy fiduciárius jellegű biztosíték* (visszatartott tulajdonjog helyett biztosítéki tulajdon) *lép*, melynek megítélése a német jogban (különösen az adós felszámolása esetén) gyökeresen eltér a fenntartott tulajdonjog jellemzőitől. A meghosszabbítási klauzulák alkalmazásával kapcsolatban azonban hangsúlyozandó, hogy – és megítélésünk szerint ez Serick gondolatának a lényege – hogy az átgördülés folyamatos: maga a tulajdonjog-fenntartás konstrukciója teremti meg a kapcsolatot a két biztosíték, az eredetileg alkalmazott – visszatartott – tulajdonjog, és a szerződésszerű feldolgozás következtében keletkező új dolog között (mely a biztosítéki tulajdonjog tárgya lesz).

5.1. A feldolgozás következménye a német jog szerint

Azt a német jog is érzékeli, hogy a tulajdonjog-fenntartás nem eredményez teljes biztonságot. Nem csupán harmadik személy tulajdonszerzése hiúsíthatja meg a tulajdonjog-fenntartás biztosítékát (amire e dolgozatban is több ízben utaltunk), hanem a dolog beépítése egy ingatlanba, a feldolgozás vagy egyesítés/vegyülés is alapvetően lehetetlenné teszik a tulajdonosi jogok érvényesítését. Ezek a jogi tények megakasztják a tulajdonjog-fenntartás biztosítéki működését, lehetetlenné teszik a visszakövetelést ezáltal az *in integrum restitutio*-t. Mivel a feldolgozás esetében a BGB 950.§ szerinti főszabály az, hogy a dolog jelentős átalakítása következtében a feldolgozó szerez tulajdonjogot (jelen esetben pl. a tulajdonjog-fenntartással vevő), a tulajdonjog-fenntartás nem tekinthető biztonságos megoldásnak.

A német gyakorlat – a jogi irodalom által támogatottan – különböző technikákat vetett be a megoldás érdekében, melyek ezen a helyzeten igyekeznének segíteni. Ezek közül a leggyakrabban alkalmazott az ún. feldolgozási záradék (*Verarbeitungsklausel*). *A kikötés célja, hogy a felek elkerüljék a törvény által megfogalmazott jogkövetkezmény alkalmazását, vagyis, hogy a feldolgozott dolog átmenne a tulajdonjog-fenntartással vevő tulajdonába.* E záradék következtében a tulajdonjog-fenntartással eladót a szerződő felek az eladó által szállított és feldolgozásra váró áru vonatkozásában feldolgozónak, előállítónak tekintik, ezzel megkerülik a BGB 950.§ szabályát. A német bírói gyakorlat ezt a megoldást elfogadja azzal a – kissé leegyszerűsített – magyarázattal, hogy a BGB dologi jogi normája ugyan kógens, ám annak nincs akadálya, hogy a felek az előállító személyére nézve egymással megállapodjanak. Ha pedig ez megtörtént (pl. feldolgozóként a tulajdonjog-fenntartással eladót jelölték ki), akkor a kógens norma már meg tudja mutatni a megoldást.

A fent körvonalazott, az uralkodó bírói gyakorlat által vallott álláspontot a német irodalom is következetlennek tekinti.²⁹⁹ Medicus véleménye szerint a BGB 950.§ – vitán felül – kógens rendelkezés, ennek „megkerülése” nem tolerálható, sőt, éppen ellenkezőleg: a rendelkezés kétségbe nem vonható pozitívuma éppen az, hogy tiszta helyzetet teremt a tulajdoni viszonyokat illetően. Ha a dolgot egyszer már feldolgozták, akkor az objektíve megállapítható, azaz nem a jogügylet által megállapított feldolgozó tulajdont szerzett.³⁰⁰

5.2. A feldolgozás hatása a tulajdonjog-fenntartással eladott dologra az osztrák jogban

Az osztrák jog szerint a tulajdonjog fenntartásával eladott dolog feldolgozása vagy vegyítése esetében – feltéve, hogy a részarányok megállapíthatóak – az ABGB 415.§ alapján közös tulajdon keletkezik. Ha azonban a dolog minőségében bekövetkezett jelentős változás miatt nem sikerül a tulajdonosok részarányát meghatározni, akkor a dologi jogilag jogosult feldolgozó vagy „összeolvasztó” (jelesül a tulajdonjog-fenntartással vevő) kizárólagos tulajdont szerez a dolog felett – az eladó tulajdonjoga pedig megszűnik. Van olyan álláspont, mely szerint az ABGB közös tulajdont keletkeztető szabálya csak eltérő rendelkezés hiányában érvényesül: a szerződő felek ezért előírhatják az eladó vagy a vevő kizárólagos tulajdonjogának keletkezését.³⁰¹

²⁹⁹ Egyéb megoldásokra és ezek kritikájára nézve lásd MEDICUS: *Bürgerliches Recht* 335.o., lásd még a témához REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 274.. és köv.o.

³⁰⁰ MEDICUS: *Bürgerliches Recht* 337.o. Említésre érdemes, hogy a szerző – bár véleményét ésszerűen alátámasztja – maga sem jósol túl nagy esélyt ennek a logikus, objektív alapon működő és védhető megoldásnak.

³⁰¹ KOZIOL-WELSER: *Bürgerliches Recht* 416.o.

5.3. A feldolgozás hatása a fenntartott tulajdonjogra nézve a magyar jogban

Más jogok megoldásával egyezően a magyar jogban sem okoz tulajdonjogi jogvitát, ha a tulajdonjog-fenntartással eladott dologgal – mint elidegenítési és terhelési tilalommal is érintett, számára idegen anyaggal – a saját tulajdonában álló, vagy használatában álló földre épít, mert ezzel a Ptk. 136.§ (1) bekezdésében foglaltakra figyelemmel *megszerzi a dolog tulajdonját*. A Ptk. kógens dologi jogi rendelkezése ebben az esetben az építés, mint jogilag releváns tény következtében *egyszerre eredményezi a fenntartott tulajdonjog megszűnését és a vevő tulajdonjogának keletkezését*. A helyzet „érdekessége” csupán az, hogy ilyenkor a törvényi rendelkezés a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételi szerződés esetében sem mond „többet”, mint egyébként: a tulajdonjogot szerző építkezőt (a tulajdonjog-fenntartással vevőt) a tulajdonszerzés ellenében arra kötelezi, amire egyébként is köteles. Úgy véljük, hogy ebben az esetben a vevő – bár a jogszabály kifejezetten nem rögzíti – *nem hivatkozhat az adásvételi szerződésben rögzített részletfizetési kedvezményre, fizetési halasztásra, mert a dologi jogi rendelkezés folytán bekövetkező tulajdonszerzéssel egyidőben az anyag értéke esedékessé válik.*³⁰²

Hasonlóan egyértelmű rendelkezést tartalmaz a Ptk. 134.§ (1) bekezdése a dologegyesülés és vegyülés esetére vonatkozóan.

A tulajdonjog-fenntartás témakörében feldolgozásról (átalakításról) abban az esetben beszélünk, ha a vevő a tulajdonjog-fenntartással megvásárolt dologból – a Ptk. 368.§ (2) bekezdésében rögzített tilalom ellenére, vagyis anélkül, hogy erre jogosult lenne (vagyis rosszhiszeműen) – saját munkájával új dolgot

³⁰² A Ptk. 136.§ (1) bekezdése értelmében ugyanis „ha valaki idegen anyaggal saját földjére vagy a használatában álló földre épít, beépítéssel megszerzi az anyag tulajdonját, *de az anyag értékét köteles megtéríteni.*”

állít elő.³⁰³ A Ptk. 133.§ (1) bekezdése értelmében ilyenkor a tulajdonost – a tulajdonjog-fenntartással eladót – választási jog illeti meg:

- követelheti, hogy a feldolgozó – a tulajdonjog-fenntartással vevő – a dolog értékét térítse meg, ami jelen esetben a vevő azonnali tulajdonszerzését és a vételár nyomban esedékessé válását jelenti, ám többletjogokat a jelenlegi szabály a biztosítékát vesztett eladónak nem biztosít,
- ám szóba jöhet a 133.§ (1) bekezdés utolsó fordulatának alkalmazása is: a tulajdonjog-fenntartással eladó követelheti, hogy a vevő munkája ellenértékének megtérítése mellett „engedje át” számára a tulajdonjogot.

Ez utóbbi jogi helyzetet – bár a jogalkotó a szabályozást nem erre a tényállásra alakította ki – megítélésünk szerint a következőképpen kell értelmezni. A kódex feldolgozással, mint dologi jogi intézménnyel kapcsolatos gondolati kiindulópontja az, hogy – ugyan a választási jognak a korábbi tulajdonosra telepítése mellett – *alapvetően a feldolgozónak juttatná a dolog tulajdonjogát*. Ezért beszél a Ptk. idézett rendelkezése „a dolog értékének megtérítéséről” illetőleg a feldolgozott anyagból előállított „új dolog tulajdonjogának átengedéséről”. Ha viszont ez *utóbbi* megfogalmazásból indulunk ki, akkor arra a következtetésre kell jutnunk, hogy *a tulajdonjog-fenntartással eladó által átengedni követelt tulajdonjog egyfajta megközelítésben valójában nem más, mint – a még esedékes vételár megfizetéséig az eladót megillető – biztosítéki tulajdon*.

Annak megállapításához ugyanis, hogy a tulajdonjog-fenntartás a feldolgozással létrejövő új dolog felett „folytatódik” (vagyis, hogy ebben az esetben egyfajta „dologi szurrogációról” beszéljünk), kifejezett dologi jogi rendelkezésre lenne szükség. Ilyen szabályt viszont a jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyv nem tartalmaz.

Úgy véljük, hogy a tulajdonjog-fenntartás biztosítéki szerepének megőrzése illetve a Konceptió által is célként kitűzött megerősítése érdekében

³⁰³ A feldolgozás jogi ismérvei vonatkozásában lásd bővebben MAGYARÁZAT 2001. 458. és köv. o.

mindenképpen *indokolt lenne a pactum reservati dominii hatályának a feldolgozás folytán előálló új dologra való kiterjedését kimondani.*³⁰⁴

Amennyiben a jogalkotó a dologi szurrogáció kimondását nem tartaná lehetségesnek vagy szükségesnek, úgy a tulajdonjog-fenntartással eladó számára a tulajdonjog elvesztése – a tulajdonjog-fenntartással vevő feldolgozóra való átszállása – esetére megfontolandónak tartjuk jogszabályon alapuló zálogjog létesítését.

³⁰⁴ Erre vonatkozóan a készülő Polgári Törvénykönyv eredeti Konceptiója tartalmazott határozott utalást: „Megfontolandó a tulajdonjog-fenntartás hatályának kiterjesztése és valódi dologi hitelbiztosítékként történő elismerése is. Noha e megoldás hátrányait is mérlegelni kell, külföldi példák nyomán elképzelhető a hatály vertikális kiterjesztése. Ez azt jelenti, hogy a vevő a dolgot a tulajdonjog fenntartása idején eladhatja, illetve *feldolgozhatja*. Egy ilyen megoldás elfogadása az üzleti életben kívánatos volna. Ilyenkor a tulajdonjog-fenntartás kiterjed a dolog helyébe lépő vételár-követelésre, illetve *a feldolgozás folytán létrejött másik dologra vagy szurrogátumra.*”

X. A tulajdonjog-fenntartás nemzetközi magánjogi vonatkozásai

A tulajdonjog-fenntartásnak, mint biztosítéki eszköznek fontos szerepe van a nemzetközi áruhitelkezésben is, nem közömbös ezért, hogy a feleknek milyen szabályokkal kell számolniuk a határokon átnyúló kereskedelmi ügyleteik során.

Általánosságban megállapíthatjuk, hogy az árumozgással járó, határokon átvitelő kereskedelmi ügyletek esetében a dologi jogi jogváltozás tekintetében az alkalmazandó jog a szóban forgó – a dolgozat témája szempontjából tulajdonjog-fenntartással eladott – dolgot követi. A *lex rei sitae* szabálya szerint ugyanis dologi jogi kérdésekben csaknem kivétel nélkül az a jog lesz a döntő, melynek állama területén a szóban forgó dologi jogi tényállás megvalósulása idején a dolog található. Így fogalmaz a Nmjtvr. 21.§ (1)-(2) bekezdésnek rendelkezése is.

Azt, hogy ez milyen komoly veszélyt jelenthet az áruhitelvezők számára, egyértelműen jelzi Wilmsky keserű megfogalmazása is: „a fekvési hely joga az adás-vétel tárgyát képező dolog esetében megállapítható biztosítéki jogokat jogi szerencsejátékká teszi.”³⁰⁵

A dolog előre nem mindig kalkulálható mozgásával a törvény erejénél fogva beálló, állandó automatikus statutum-váltás gyakran lehetetlen feladat elé állítja a feleket: olyan biztosítéki formákat kell keresni, melyek a legnagyobb eséllyel alkalmasak a szerződő felek ügyleti akaratának kielégítésére. Ráadásul gyakran körültekintő odafigyeléssel sem lehet biztonsággal „megjósolni” az egyik tagállamban (az ott megszokott jogszabályi környezetre és szakmai szokásokra figyelemmel) megfogalmazott biztosíték idegen állambeli fogadtatását.³⁰⁶

³⁰⁵ WILMSKY: *Europäisches Kreditsicherungsrecht* 98. o.

³⁰⁶ Nem véletlen, hogy több szerző szerint is az ilyen kényszermegoldások szétszabdalták a jogügylet dologi jogi rendelkezéseit.

Az pedig az áruk szabad áramlásának komoly akadályát jelent(het)i, ha az ellenértéket hitelező eladó nem lehet biztos abban, hogy az általa *alkalmazott biztosítéki eszközök hatékonyan* képesek lesznek a jogi érdekei szolgálatára.³⁰⁷ Legutóbb az Európai Bizottság 2003. decemberében közzétett, COM(2003)68. számú közleménye, az ún. „*Akcióterv*”³⁰⁸ egyebek mellett éppen a tulajdonjog-fenntartás intézményén keresztül mutatott rá arra, hogy milyen problémákat vethet fel az egyes nemzeti jogok közötti különbség. Ha az egyes biztosítékok létesítésének (alapításának, kikötésének) szabályai különbözőek, előfordulhat, hogy a biztosíték abban a pillanatban „*eltűnik*”, amikor az áru átlépi az országhatárt. Egy német adós által a hitelezője számára biztosított egyszerű (vagy akár meghosszabbítási záradékkal egybekötött) tulajdonjog-fenntartás pl. nyomban erejét veszíti, mihelyt a dolog átlépi a svájci határt, hiszen Svájcban a pactum reservati dominii kiköthető ugyan, de regisztrációhoz kötött, viszont újraéled, mihelyt Ausztriába, Franciaországba vagy Olaszországba lép, a dolog értékesítése esetén az előzetes engedményezéssel összekapcsolt meghosszabbítás teljes biztonságot csak Németországban fog a hitelezőnek nyújtani, osztrák jogterületen a biztosítéki engedményezés nem tilos ugyan, de annak csendes változata nem fogadható el, a magyar jogban viszont már a biztosítéki engedményezés megítélése is (akár csendes, akár nyílt) meglehetősen bizonytalan.

Fennáll a veszélye annak is, hogy a bíróságok esetleg *átminősítik* az egyik tagállamban elfogadott és alkalmazott, hatékony biztosítékot, extrém esetben *érvénytelennek mondják ki*. Ez a tulajdonjog-fenntartás egyszerű formájában nem okoz gondot, hiszen a tulajdonjog-fenntartási klauzulák egységesítése irányában tett – finoman szólva is halvány – lépésként a

³⁰⁷ Ezen természetesen nem változtat az a tény sem, hogy a feleknek rendelkezésére áll számos egyéb hitelbiztosítéki eszköz (garancia, vagy akkreditív, a kezesség különböző formái), ezek ugyanis az esetek nagy részében jóval drágábbak, mert pénzintézetek szükségszerű bevonásával járnak, ez pedig megdrágítja az áruhitelt, költségesebbé teszi az áruvásárlást.

³⁰⁸ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: A More Coherent European Contract Law. An Action Plan

2000/35 EK irányelv 4.§ rendelkezése a tagállamok számára kötelezően előírta a tulajdonjog fenntartásának elismerését.³⁰⁹

Az már más kérdés, hogy az egyes tagállamokban alkalmazott tulajdonjog-fenntartás kikötések – különböző speciális szabályok megtartása vagy éppen elmulasztása miatt – más és más „szilárdsággal” bírnak, vagyis dologi biztosítéki erejük nem mindig egyforma. Elegendő itt csak azokra az előírásokra utalni, melyek a pactum reservati dominii érvényesíthetőségéhez, harmadik személyekkel szembeni hatályossá válásához regisztrációt követelnek meg (pl. Svájc, egyes esetekben az olasz vagy a svéd jog), vagy az egyszerű írásbeli alak helyett a „biztos dátum” okirati követelményét támasztják. Ez pedig a dologi biztosíték alkalmazása, különösen annak „csődállósága” szempontjából sorsdöntő lehet.

Az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy a *lex rei sitae* nemzetközi magánjogi szabálya mellett *azok a nemzeti magánjogi szabályok is megnehezítik* vagy éppen lehetetlenné teszik a határokon keresztülhaladó, halasztott fizetés (áruhitelezés) melletti ügyletek biztosítását, melyek pl. a dolog fekvése szerinti államban elutasítják az ügylet létesítési helyének állama szerint elfogadott biztosítékok alapítását, vagy érvényesítését.

Az ingó dologi biztosítékok jogát általában az intézmények és terminus technicusok sokasága jellemzi, melyek gyakran nem csak tagállamról-tagállamra változnak³¹⁰, hanem tagállamon belül is eltérőek lehetnek, mert pl. az egyes intézmények megítélése az elméletben és a gyakorlatban közel nem azonos.³¹¹ *A hasonló gazdasági funkciót betöltő biztosítékok gyakran alapvetően más jogi (tulajdonjogi – korlátolt dologi jogi – kötelmi jogi)*

³⁰⁹ A rendelet kritikáját lásd pl. SCHULTE-BRAUCKS - ONGEA: *The Late Payment Directive* 534-538.o., ill. MILO: *Retention of Title*

³¹⁰ Elegendő ehelyütt a birtoklással nem járó ingó jelzálogjog tagállamonként eltérő megítélésére, az egyes biztosítéki intézmények regisztrációhoz kötésének különbségeire, vagy akár az átruházás jogi természetének megítélésében rejlő különbségekre utalni.

³¹¹ A példákat vég nélkül lehetne sorolni, ehelyütt elegendő a magyar jogban a biztosítéki célú tulajdon-átruházás, a biztosítéki vételi jog és engedményezés megítélésére utalni. Lásd kifejezetten az eltérő vélemények ütköztetésére csizmazia, gárdos-Gárdos, lajer leszkoen, leszkoen vételi, leszkoen fid. engedm. gárdos-Gárdos a vételi jogra

konstrukcióban jelennek meg az egyes tagállamokban, ez pedig a határt átlépő áruforgalom esetében a jogértelmezés bizonytalansága miatt problémát és többletköltséget okozhat., mert kétséges jogértelmezéshez vezethet. A hitelezők számára nem mindig egyértelmű, hogy az egyik tagállamban létesített biztosítékhoz milyen joghatás fűződik majd a másik tagállamban (pl. biztosítéki tulajdon-átruházás, globális engedményezés stb.), a bizonytalanság miatti magasabb kockázat „ellenértékét” pedig az adóssal fizettetik meg (ez drágábbá teszi a hitelezést).

Különösen sok gondot okoz azoknak *az intézményeknek a megítélése*, melyeket – bár egyes tagállamokban kedvelt hitelbiztosítéki eszköznek minősülnek – *nem minden nemzeti jog hajlandó tolerálni*. Ez a helyzet pl. a tulajdonjog-fenntartás meghosszabbított, előzetes (biztosítéki célú) árbevétel-engedményezéssel kombinált változataira. E jogi konstrukciók esetében fennáll a veszélye annak, hogy az egyik állam joga szerinti biztosítéki tulajdon – miként arra korábban utaltunk – a határ átlépésével automatikusan „elenyészik” (érvényesíthetetlenné válik), vagy „jobb esetben”, ha ennek előfeltételei egyébként adottak a bíróságok alacsonyabb intenzitású biztosítékká minősítik át (pl. a biztosítéki tulajdont zálogjoggá). Persze ez fordítva is megtörténhet: a határ átlépésével elenyésző biztosíték a dolog új tagállamba lépésekor feléledhet.³¹²

Nem nehéz belátni, hogy a biztosítékok jogának eltérősége a piaci szereplők számára komoly kockázatot jelent(het). Az eladó – aki az általa szállított áru ellenértékét hitelezi – arra kényszerül, hogy egyéb biztosíték után nézzon, ami viszont (mint pl. a bankgarancia), többnyire drágább, ennek az „árát” pedig a vevő fogja megfizetni: az áruhitel drágább lesz, ami a piaci forgalmat nehezíti. Ez pedig mindenképpen elkerülendő: a cél az olcsó, könnyen hozzáférhető és egyszerűen létesíthető biztosíték alkalmazása, mely biztonságosan érvényesíthető. Nem véletlen, hogy *a közösségi jogegységesítési vagy jogközelítési törekvések egyik „próbakövét” a dologi*

³¹² Vö. BINDER: *Sachenrecht* 226.o. Osztrák jogterületen ezért a tulajdonjog-fenntartás akkor is érvényes, ha a külföldi jog szerint regisztráció lenne szükséges.

hitelbiztosítékok szabályozásának újragondolása jelenti, ezen belül is a dologi és kötelmi vonatkozásokat egyaránt dominánsan hangsúlyozó tulajdonjog-fenntartás, melynek dogmatikai konstrukciója amolyan „állatorvosi ló”. Az Egyesült Nemzetek kereskedelmi joggal foglalkozó bizottsága (UNCITRAL) évek óta dolgozik a hitelbiztosítéki intézmények egyfajta egységesítésén, a törekvések azonban mindeddig nem sok sikerrel jártak³¹³.

³¹³ A szerződési biztosítékok jogával foglalkozó munkacsoport (Working Group VI) bizottsági munkaanyagait és jelentéseit lásd www.uncitral.org alatt

XI. A dolgozatban nyert eredmények összefoglalása: az ingó tulajdonjog-fenntartás jogi természete

1. A tulajdonjog-fenntartás, mint az érdekkiegyenlítés eszköze

A dolgozatban igyekeztünk rámutatni arra, hogy a tulajdonjog-fenntartás jogi konstrukciója egyfajta *egyensúlyi szerepet tölt(het) be a szerződési szinallagmában*. A szerződéses szolgáltatások teljes értékben történő egyidejű kicserélése nem minden jogviszonyban oldható meg, sőt, ma már szinte ez a kivétel. A dolgozat témájához kapcsolódó esetekben a vevőnek szüksége van a megvásárolt ingó dologra, még hozzá olyan módon, hogy a vételárfizetési kötelezettségének „időbeli kitolása” ellenére nyomban megszerezhesse a dolog birtokát is. Az eladónak is érdekében áll a dolog értékesítése, ráadásul hajlandó a dolog birtokát is átengedni, ha egyszerűen kezelhető és biztonságos garanciát kap a vevőtől arra, hogy követelése kiegyenlítésre kerül.

A tulajdonjog-fenntartás, mint *a felfüggesztő feltétel melletti jogügyleti rendelkezés „eszményi mintapéldája”* – a hozzá kapcsolható mellékkikötésekkel – kitűnően szolgálhatja a szerződéses érdekek kiegyenlítését, ha úgy tetszik összehangolását. A pactum melletti adásvételi szerződés lényege, hogy a jogügylet készen van, a joghatások teljes egészének beállása azonban még hiányzik. Az eladó azonban már nem hiúsíthatja meg a vevő jogszerzését, ezen kívül az eladó hitelezői által a vevőnél fellelhető, ám jogi értelemben még az eladó vagyonához tartozó dologra vezetett végrehajtással szemben a vevő is védelemben részesül³¹⁴. Ugyanakkor a vételár hiánytalan megfizetéséig a vevő sem lesz tulajdonos és szerződésszegése esetén a dolgot kiadni köteles, hitelezői is csak a várományra formálhatnak igényt (magára a dologra nem). A tulajdonjog-fenntartással vevő oldalán keletkező váromány, mint hiányos tényállás

³¹⁴ Említettük, hogy helyes megközelítés szerint az eladó hitelezői csak a vételárkövetelést foglalhatják le.

egyszerre mutat rá a vevői jogszerzés felfüggesztett voltára jelezve egyúttal a teljes jogátzálláshoz még hiányzó tényállási elemet (a vételártartozás kiegyenlítése), ám az eladótól megkívánt nyilatkozatok mindegyikének beszerzésével³¹⁵ dologi várománnyá erősíti a vevő jogi helyzetét: a vételártartozás kiegyenlítésével ipso iure kiteljesedő jogosultság ezért a vevői jogszerzés biztosítéka is egyben. A tulajdonjog-fenntartás melletti adásvétellel létrejövő jogviszonyt egész életében végigkíséri ez a kettősség.

2. Kitérő: a vevői váromány értéke

A tulajdonjog-fenntartás melletti adásvétel ilyen jellemzésével – vagyis az eladó tulajdonosi minőségének hangsúlyozásával – nem áll ellentétben az a kijelentés, hogy a vevő (de méginkább – mint arra rámutatunk – a vevő hitelezői) számára a váromány azonnal egyfajta értéket képvisel. A vevő jogszerzési pozíciója, amint arra részletesen kitértünk, egy az elmélet és a gyakorlat által egyaránt elismert *dologi váromány*, melynek lényege, hogy az eladó egyoldalú magatartásával lényegében már nem tudja megakasztani a vevő tulajdonszerzését. A dologi váromány – megannyi, jogszabályban meg nem fogalmazott, az irodalom és a gyakorlat által jobb esetben is csak körvonalazott jellemzőjének köszönhetően – a jog által elismerten átruházható, végrehajtás alá vonható, megterhelhető, a tulajdonjog módjára megítélhető jogosultság. Ráadásul a dolog a vevő birtokába kerül, és bár a vevő még nem tulajdonos, hitelezői már számolhatnak a dologi váromány által biztosított jogszerzési lehetőséggel, a várományon keresztül pedig a konkrét vagyoni értéket képviselő dologgal.

³¹⁵ Értve ezalatt, hogy a dologi várományok jellemzője éppen az, hogy a jogszerzés még hiányzó feltételének beálltával ipso iure lehetővé teszik a várományi jogosult jogszerzését, ami a felfüggesztő feltétel melletti ügyleti rendelkező nyilatkozatok esetében csak azt jelentheti, hogy a várományossal szemben álló fél a maga nyilatkozatait már megtette (a jogszerzéshez az ő jogi tényeire nincs szükség, és fordítva: egyoldalú jogi tényeivel a vevői jogszerzést meg nem akadályozhatja).

A jogi irodalom gyakran említi, hogy a vevő jogi pozíciója annál erősebb, minél többet teljesített már a vételárból, minél közelebb van tehát a tulajdonszerzés. Kétségtelen, hogy ez a megközelítés *a vevő jogi helyzetének szemléltetésére alkalmas kép*, nem lehet ugyanakkor eltúlozni a jelentőségét és nem szabad félreérteni (félremagyarázni) sem. Az eladó tulajdonjoga ugyanis nem válik egyre gyengébbé és a vevő kifejlődő tulajdonjoga egyre erősebbé a vételárrészletek fokozatos kiegyenlítésével. Másképpen fogalmazva: a fenntartott tulajdonjog jogi természetének megítélése szempontjából nincs jelentősége annak a ténynek, hogy a vételárból mekkora hányad került kiegyenlítésre³¹⁶: ez a tény egy igényper, vagy egy felszámolási eljárásban érvényesíthető kiigénylési jog (a német, osztrák jogban Aussonderungsrecht) vonatkozásában egyaránt súlytalan.³¹⁷

Ha figyelmesen végiggondoljuk, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a vevő várományi pozíciója illetve közvetve maga a dolog *elsősorban nem is a vevő, hanem a vevő hitelezői számára válik egyre értékesebbé* a vételárrészletek folyamatos teljesítésével. A tulajdonjog-fenntartással vevő jogi helyzetének vizsgálata során megállapítottuk, hogy nem is igazán a vevő, sokkal inkább a vevő hitelezői számára ér egyre többet a törlesztéssel a tulajdonjog-fenntartással vásárolt dolog, a vevői hitelezők számára fontos, hogy a szóban forgó vagyontárgy mekkora áldozattal vonható az adós vagyonának körébe. A hitelezők számára értelemszerűen annál értékesebb a jogi értelemben még mindig az eladó tulajdonában álló ingó dolog, minél alacsonyabb a tulajdonszerzés bekövetkeztét késleltető vételártartozás.

³¹⁶ Komolyan hangsúlyozza WOLF: *Sachenrecht* 316.o.

³¹⁷ A dolgozatban nem tértünk ki rá, de a jogi irodalomban elvétve találkozunk olyan megközelítéssel, mely szerint a tulajdonjog-fenntartással eladó igényperhez való joga sem lehet korlátlan. Ha pl. a vevő a megvásárolt dolog vételárból már csak elenyésző hányaddal tartozik az eladónak, a vevő egyéb hitelezői által kezdeményezett és a tulajdonjog-fenntartással megvásárolt dolgot is érintő végrehajtási eljárásban a dolog igényperrel való elvonása sértheti a többi hitelező érdekeit. Adott esetben ez a látszólag jogszerű – ténylegesen fennálló tulajdonjogra alapított, a jog által alapvetően elfogadott és támogatott – nyilatkozat rendeltetésellenes magatartásnak tűnhet. Úgy véljük, hogy elvi élel valóban nem zárható ki, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó igényperhez folyamodását – különösen abban az esetben, ha a vevővel összejátszva történik mindez – joggal való visszaélésnek minősítsük.

Ugyanez a helyzet akkor is, ha a vevő a – tulajdonába még nem tartozó – vagyontárgyat hitelezőinek fedezetül kívánja felajánlani.³¹⁸

Megítélésünk szerint éppen ezért a *fokozatos „hatalomátтолódás”* csak szemléletes kifejezés, ennek jogi következménye nem lehet az, hogy az eladót egyre kevésbé tekintem tulajdonosnak. Ellenkezőleg, a tulajdonjog-fenntartás az eladó helyzetét oly módon biztosítja, hogy abban a jogi helyzetben válik aktívvá és segíti a tulajdoni igény eszközével a dolog visszakövetelését (in integrum restitutio), amikor a kötelelem bajba kerül, mert az adós nem akar, vagy nem képes teljesíteni. Ebből a szempontból pedig nincs jogi jelentősége annak, hogy a vevő mekkora hányadot törlesztett a vételárból.³¹⁹

3. A tulajdonjog-fenntartás biztosítéki működése

Már az eddig előadottak alapján is látható volt, hogy a tulajdonjog-fenntartás igazi jelentősége, *biztosítéki értéke elsősorban harmadik személyek irányában mutatkozik meg*, méghozzá oly módon, hogy a pactum által nyújtott biztonság az eladó számára biztosított *dologi hatályú védelemként* realizálódik.

3.1. Igényper és „kiigénylés”

Ennek esetei a korábban már említett és részletesen tárgyalt végrehajtási igényper és a tulajdonjog-fenntartással csődhelyzetében érvényesíthető kiigénylési (kikövetelési) jog. E két „biztosítéki erejű tulajdonság” jogi célja Túry szerint egyértelműen az, hogy *a tulajdonjog visszatartásával – az eladó javára való fenntartásával – lehetetlenné tegye a tulajdonjog-fenntartás mellett vásárolt árunak a vevővel szembeni egyéb hitelezői követelések kielégítése*

³¹⁸ Hasonló rendelkezést tartalmaz a Ptk. 262.§ (5) bekezdése is, amikor kimondja, hogy a zálogjogi nyilvántartásba függő hatállyal bejegyezhető olyan zálogjog is, melynek közvetett tárgyá csak később kerül a kötelezett rendelkezési joga alá.

³¹⁹ Vö. pl. WOLF: *Sachenrecht* 316.o.

érdekében való igénybe vételét. „E jog nélkül az egész intézmény érték nélkül való lenne az eladó kezében.”³²⁰

Bár a jogi irodalom gyakran együtt említi ezt a két intézményt – a végrehajtási igénypert és a felszámolásból való kiigénylés eszközét –, a két jogi megoldás között azonban éppen a biztosítéki működés tekintetében el nem hanyagolható különbség figyelhető meg.

Az igényper intézményének (Drittwiderspruchsklage) célja kizárólag az eladó tulajdonjogának megvédése a dologra vezetett végrehajtás esetében, azáltal, hogy lehetőséget ad a foglalás alóli feloldásra. Ezzel az igényper végeredményben „szolgálatot tesz az adásvételi kötelelemnek” abban az értelemben, hogy harmadik személy tulajdonszerzését elhárítja, a dolgot megőrzi a vevő birtokában (az igényper önmagában – mint arra utaltunk – a dolog kiadására nem irányulhat) és érintetlenül hagyja a szerződéses jogviszonyt. Az igényper által biztosított védelem tehát időleges és elsősorban harmadik személyekkel szemben mutat aktivitást.

A felszámolási vagyomból való kiigénylés (Aussonderungsrecht) ezzel szemben a szerződéses jogviszony végleges lezárására irányul. Elnevezése szerint valóban a tulajdonjog-fenntartással eladott dolognak a csődvagyomból való „kivonását” célozza³²¹, joghatása azonban ennél messzebbre mutat: a kiigénylési jog gyakorlása egyúttal a szerződéstől való elállást és az eredeti állapot helyreállítását eredményezi. Jogi értelemben véve tehát nem egyszerű jogvédelmi eszköz és nem is elsősorban az adós többi hitelezője ellen irányul: a tulajdonjog-fenntartással eladó érdekeit azáltal védi meg, hogy nem kényszeríti a dolog elvesztésének és ezzel egyidejűleg kvótára szorításnak a tűrésére. *A felszámolási eljárásban a klasszikus igényper nem is működhet:* az adós gazdálkodó szervezet tartozásai lejárttá válnak, végrehajtási eljárás vele szemben már nem indulhat (a folyamatban levőket meg kell szüntetni), az

³²⁰ TÚRY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás* 357.o., de ugyanígy később 359.o. is.

³²¹ Ez természetesen nem jogellenes és nem sértheti a többi csődhitelező jogait, hiszen a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog nem tartozik a felszámolás alatt álló cég vagyonához, a pactummal érintett dolog tehát nem része a csődvagyonnak.

eladó célja már nem lehet a harmadik személyekkel szembeni időleges védelem elérése és a jogviszony fenntartása.

3.2. Elidegenítési és terhelési tilalom

A tulajdonjog-fenntartáshoz a fentiekén túlmenően olyan joghatások is társulnak, melyek – főszabályként legalábbis – az árunak a tulajdonjog-fenntartással vevő birtokában megmaradását vannak hivatva biztosítani azáltal, hogy *megszorítják a vevő rendelkező jogát az áru felett és megtiltják annak elidegenítését*, illetve a teljes jog visszaszerzését biztosítják azáltal, hogy *megtiltják a terhelést*. Bizonyos, hogy ezen a tulajdonságon a jóhiszemű személyek ellenérték fejében történő tulajdonszerzését (illetve egyéb megszerzését) lehetővé tevő szabályok komoly rést ütnek, a szabály azonban létezik és a jogi logika szerint léteznie is kell. Látni kell azonban azt is, hogy e harmadik személyek megszerzése *az eredeti obligon kívüli* – további – joghatás, *nem pedig a pactum eredeti tulajdonsága, nem is annak fogyatékosága*. A nem tulajdonostól való tulajdonszerzés elismerése egy tiszta elv – „*nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet*” – ront le a jogalkotó a forgalombiztonsága nevében.³²²

A jelenleg hatályos szabályozás kifejezetten tiltja is a vevő – jogosulatlan – rendelkezését: a feltétel függőben tartása alatt tulajdont nem szerezhet, a jövőbeli megszerzés reménye pedig tulajdonjog átruházására (a megszerző oldalán tulajdonjogot keletkeztető rendelkező jognyilatkozat megtételére) nem jogosítja fel, a készülő kódex – a dolgozatban írt tartalommal és jogkövetkezménnyel – ezen a megoldáson változtatni szándékozik. A kifejezett tilalom „kiiktatása” azonban nem változtat a szabály *lényegén*: a rendelkező hatalom hiányában cselekvő vevő magatartása

³²² Külön tanulmányt megérne e „tulajdonszerzési forma” vizsgálata, hiszen ehelyütt igencsak különleges átruházási megoldásról van szó, nem egyszerűen egy főszabály alóli kivételről: a jóhiszemű vevő tulajdonszerzése inkább – de legalább annyira – alapszik jogszabályi elismerésen és rendelkezésen, mint a nem tulajdonos átruházó cselekményén.

tulajdonjog átruházására önmagában nem alkalmas, a vevő megszerzése azon múlik, jog a tulajdonszerzés törvényi feltételei fennállnak-e.³²³

Ha az e fejezetben eddig előadottakat összefoglalóan áttekintjük, alapvetően helytállónak kell tekintenünk Túry azon véleményét, mely szerint – a tulajdonjog-fenntartás egyszerű formájában illetve továbbértékesítési felhatalmazás esetén is az árunak a vevő birtokában maradtáig – ezek célja elsősorban az, hogy *a vagyontárgy elsősorban (kizárólag) az eladónak szolgáljon fedezetül.*³²⁴

3.3. A dolog visszavételének joga

A német jogi irodalom által sokat vitatott, ám az üzleti életben elterjedt az a kikötés, mely szerint az eladó jogosult a tulajdonjog-fenntartással eladott és a vevőnek birtokba adott árut – elállási jog gyakorlása nélkül – visszavenni, amennyiben a vevő a szerződésben megállapított fizetési ütemezést nem tartja be, a vételár teljesítésével késedelembe esik.

A visszavételi jog – melynek legalább diszpozitív elismerését mindenképpen javasoljuk, s úgy véljük, ennek jogi akadálya nem lehet – kétségtelenül „dologi tulajdonság” abban az értelemben, hogy az átruházási kötelezettség tartalmában bennerejlő birtokátruházást (a vevőnél keletkező birtokjogot) szünteti meg. Ezzel a jogcselekménnyel a dolog visszakerül a tulajdonoshoz, aki azt magánál tarthatja addig, amíg a vevő a maga kötelmi kötelezettségét maradéktalanul nem teljesíti. Olyan ez, mint egy jogvesztés kikötés: ha a vevő nem tarja magát a szerződéshez, ne illesse meg az a jog, hogy a vételár kifizetésének elmulasztása esetén is birtokában tudhassa és használhassa a megvásárolt dolgot. Ebben az értelemben a visszavétel joga

³²³ Talán evidenciának tűnik, ezért csak zárójelben jegyezzük meg: a harmadik személyek tulajdonszerzésének lehetővé tételéből – éppen a szabály forgalmi indokoltsága, főszabályt lerontó kivételes jellege okán – nem lehet a tulajdonjog-fenntartás hiányosságára „visszafelé következtetni”.

³²⁴ TÚRY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás* 364.o.

tágabb értelemben véve biztosíték, mely leginkább – a jogvesztés kikötéssel való hasonlóság okán is – teljesítési készséget fokozó szerződési mellékkikötésként kezelhető.

3.4. Végrehajtás a dologra

Hatályos jogunk szerint ahhoz, hogy a dolgot az eladó a vevő ellen indított, az eladott dologra nézve is foganatosított végrehajtás alól a tulajdonjog-fenntartás mellett eladott dolog igényperrel feloldhassa vagy a felszámolási eljárásban a csődvagyonból „kiigényelhesse”, nem férhet kétség: ezek a jellemvonások a tulajdonjog-fenntartás immanens elemei, *a visszatartott – át nem szállt – tulajdonjog egyenes következményei*. Ilyennek tekinthető a tulajdonjog-fenntartáshoz kapcsolódó elidegenítési és terhelési tilalom, méghozzá attól függetlenül, hogy a tilalmat evidenciaként a vevőnél hiányzó tulajdonjogból vezetjük le, vagy a jogalkotó fogalmazza meg tételes jogi szabályként (vö. Ptk. 368.§ (2) bekezdés).

A dolgozatban rámutattunk arra, hogy – mind az irodalom, mind pedig a gyakorlat által elfogadottan – abban az esetben, ha a vevő nem teljesíti a vételárfizetési kötelezettségét, *az eladó végrehajtást kérhet a saját dolgára is*. Tisztán kell látnunk, hogy *ez a jogi lehetőség már nem a tulajdonjog-fenntartásban bennerejlő belső funkció egyenes következménye*, vagyis nem a tulajdonjog-fenntartásban annak természetéből fakadóan bennerejlő jogi lehetőség, hanem *egy gazdaságilag indokolt megoldás* (mely a formális logikával – mint arra Kauser rámutatott – éppen ellentétes). Azt is mondhatnánk: ez a lehetőség a tulajdonjog-fenntartásnak nem születésétől fogva sajátja, hanem a pactum reservatii dominii intézményének a gyakorlati igények miatt kialakult, „tanult képessége”.³²⁵

³²⁵ Ellenkező álláspontot látszik képviselni TÚRY: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás* 366.o., aki szerint a „saját dologra vezetett végrehajtás” lehetősége a tulajdonjog-fenntartás intézményének egyik alapvető tulajdonsága.

A dolgozatban javaslatot tettünk arra, hogy a jogalkotó – a kipróbált zálogjogi szabályozást mintaként állítva – tegye lehetővé a tulajdonjog-fenntartással eladó számára, hogy a más által (konkrétan a tulajdonjog-fenntartással vevő egyéb hitelező által) kezdeményezett *végrehajtási eljárásba bekapcsolódhasson*. Rámutattunk arra is, hogy szükséges *a tulajdonjog-fenntartással eladó elsőbbségi igényét* is elismerni és a végrehajtási jogban szabályozni. A megoldás – az eladó elsőbbségi igényének elismerése esetén – a végrehajtást kezdeményező, illetve abba bekapcsolódó *egyéb hitelezők érdekeit is szolgálja*. A kielégítési elsőbbséggel kombinált bekapcsolódási lehetőség megteremtése esetén ugyanis a tulajdonjoggal biztosított vételárhitelező nem kényszerül arra, hogy fennálló tulajdonjogára hivatkozva igényperrel kivonja az eladott dolgot a végrehajtás alól, lehetetlenné téve ezáltal a vevő egyéb hitelezőinek a dologhoz (annak értékéhez) való hozzájutást.³²⁶ E javaslatunk megvalósítását egyébként a Koncepció és tematika is célul tűzte ki.

4. Elállás a szerződéstől

Abban az esetben, ha a szerződéses kötelem „menthetetlenül bajba jut”, előfordulhat, hogy az eladó számára nincs más megoldás, mint a szerződéstől elállni és a dolgot visszakövetelni. Ilyenkor nem mindegy, hogy az eladó tulajdonjoga fennáll-e még vagy sem: előző esetben a szerződést felbontó alakító jog (az elállási nyilatkozat) alkalmas arra, hogy az eredeti állapot helyreállítása és a hozzá kapcsolódó járulékos elszámolási viszony útján rendezze a felek jogviszonyát, ellenkező esetben – ha tehát a dolog már nincs

³²⁶ E jogszerű magatartás azért is lehet sérelmes a többi hitelezőre, mert az igényper célja „csupán” a végrehajtás alóli feloldás, de nem célja egyúttal a követelés érvényesítése is, a kiigényléssel ugyanakkor teljes értékben elvonja a vagyontárgyat a végrehajtási eljárásból, akkor is, ha csak az érték egy részére lenne szüksége.

meg illetve a dolog feletti eladói tulajdonjog időközben megszűnt – úgy az elállási jog gyakorlására lehetőség nem nyílik.³²⁷

Ebben a megközelítésben azt is mondhatjuk, hogy a tulajdonjog-fenntartás jogi konstrukciójának egyik célja az lenne, hogy a fentebb elmondottakat is figyelembe véve a vevő szerződésszegése miatt az eladó által gyakorolható elállásnak legyen értelme: vagyis *az eredeti állapot helyreállítható legyen*. A tulajdonjog-fenntartással vevő rendelkezési jogának megvonása éppen ebben az értelemben hat: igyekszik megtartani a dolgot, nyilván annak érdekében, hogy a vevő esetleges kötelemsértő magatartása esetén az in integrum restitutio elé jogi akadály ne gördüljön. Így közelített a pactum reservati dominii lényegéhez a kúria 1938. évből származó egyik döntése: „A tulajdonjog fenntartásának kifejezett kikötéséből kétségtelen, hogy ezzel az átruházó fél vételár követelésére nézve mindazt a biztosítékot igényli és kiköti, amelyek a tulajdonjog fenntartásával járnak. A tulajdonjog fenntartásának jogi tartalma egyfelől a vevővel szemben az átruházott dolog vagy jog továbbeladásának és megterhelésének tilalmát, másfelől a fizetéssel késedelmes vevővel szemben az eladónak a szerződéstől való elállás jogát foglalja magában.”³²⁸ Más kérdés persze, hogy a dolog tulajdonjogát harmadik személyek jóhiszeműen megszerezhetik, vagy a tulajdonjog-fenntartással eladó tulajdonjoga más módon megszűnhet (pl. a dolog feldolgozása, átalakítása által): ebben az esetben az eredeti állapot természetben történő helyreállítása nem lehetséges.³²⁹

A tulajdonjog-fenntartás, mint jogi technika éppen a fentiek miatt szemlélhető úgy is, mint *a visszaszolgáltatási igény biztosítása, a dolog jogi értelemben való „konzerválása”*. Arról van szó ugyanis, hogy a vevő szerződésszegése esetén az eladó – amennyiben választása erre esik – jogosult a szerződéstől elállni és az eredeti állapot helyreállítását követelni. Az elállás

³²⁷ BH 2004/320., BH 2004/321., EBH 2002/746.

³²⁸ P. IV. 1529/1938. idézi SZLADITS-UJLAKI-VILLÁNYI: *Kötelmi jog II.* 49.o.

³²⁹ A dolgozatban utaltunk arra, hogy nem tartjuk elvetendőnek az utólagos irreverzibilitás esetében az eredeti állapot pénzgyenérték megfizetése útján történő helyreállítását.

megszünteti a vevő birtokláshoz való jogát, hiszen az elállás az adásvételi szerződést felbontja, a vevő várománya elenyészik, s vele feloldódik az eddig őt megillető birtokjog. Ha úgy vesszük, nem túlzás azt mondani, hogy a tulajdonjog-fenntartás fenntartása biztosítéki értékét tekintve lényegében nem is más, mint *a tulajdonjog-fenntartással eladót megillető elállási jog egyfajta „dologiasítása”* (tulajdonjog formájában való megtartása). Szászy a kötelmi jog általános tanairól írt kitűnő munkájában a sajátos, bizonyos vonatkozásban speciális tulajdonságokkal bíró viszonylagos jogok között helyezte el az ún. *„kirekesztő alapú restitúciós követeléseket”*, melyek célja, hogy valamilyen állandóságnak – a jelen esetben pl. tulajdonjognak – megfelelő állapotot helyreállítsák (pl. ilyen a birtok természetbeni kiadására irányuló követelés).³³⁰ Úgy véljük, hogy ez a meghatározás a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvétel esetére is talál: az eladó elállási joga folytán megnyíló, *a tulajdoni igénnyel támogatott visszakövetelési jog olyképpen olvad egybe, hogy az valóban egyfajta eldologiasult kötelmi igénynek tekinthető.*

Ugyanerre a következtetésre jut az osztrák irodalomban Kepplinger is, aki szerint a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog és a biztosítéki tulajdon eltérő kezelése – ami egyébként a német és osztrák jogban nem vitatott tény – dogmatikailag csak akkor igazolható, ha abból indulunk ki, hogy a tulajdonjog-fenntartás elsődlegesen a visszaszolgáltatási igényt és csak közvetetten a vételárkövetelést biztosítja, szemben a biztosítéki tulajdonnal (Sicherungseigentum).³³¹

Hogy a tulajdonos eladó milyen jogkövetkezményt fog választani, konkrétan: a vevő fizetési késedelme esetén a szerződéstől való elállás mellett dönt, vagy életben tartja a szerződést és követeli a teljesítést, teljes egészében a

³³⁰ SZÁSZY: *A kötelmi jog általános tanai* 10.o. Ugyanígy hangsúlyozza WOLF: *Sachenrecht* 317.o., WEBER: *Sachenrecht* 180., REINICKE-TIEDKE: *Kreditsicherung* 245.o.

³³¹ KEPPLINGER: *Eigentumsvorbehalt und Mobilienleasing* 6.o. Kepplinger szerint ez a megállapítás egybevág a tulajdonjog-fenntartásnak azzal a jogi jellemzőjével, hogy ezt az „eldologiasodott” visszaszolgáltatási igényt csőd esetén *Aussonderungsrecht* és nem *Absonderungsrecht* útján lehet érvényesíteni. Lényegében ugyanígy KOZIOL-WELSER: *Bürgerliches Recht* 412.o.

tulajdonjog-fenntartással *eladó szabad mérlegelésén* múlik. Amennyiben az elállást választja, azzal az eladó – a szerződés megkötésének időpontjára visszaható hatállyal – felszámolja a szerződést: megszünteti a vevői várományt és visszakövetelheti a tulajdonában álló dolgot, ezzel együtt azonban értelemszerűen vételárat a vevőtől már nem követelhet. Ha a késedelem beálltakor a vételár nagyobbik része a vevő által már teljesítésre került, valószínű, hogy az eladó a még hátralékos, a teljes tartozáshoz képest csekélyebb vételár részlet érvényesítése érdekében teszi meg a szükséges lépéseket, semmint hogy a dolgot visszakövetelje és a már átvett vételárat visszafizesse. Elállás helyett az ügylet fenntartásának szándékát – a hátralékos vételár behajtásához fűződő érdek deklarálását – jelzi az is, ha tulajdonjog-fenntartással eladó az eladott dologra – jogi értelemben a saját tulajdonában álló vagyontárgyra – végrehajtás foganatosítását kéri.

Összefoglalva az eddigieket megállapíthatjuk, hogy a tulajdonjog-fenntartás

- *elsődlegesen (közvetlenül) harmadik személyekkel szembeni dologi hatályú védelmet tesz lehetővé* (az igényper és bizonyos distinkcióval élve a felszámolási eljárásban érvényesíthető „kiigénylési jog” eszköze útján), illetve – bár kétségtelen, hogy kisebb intenzitással – az eredeti állapot helyreállításának lehetőségét biztosítja,
- és csupán *másodlagosan (közvetetten) szolgálja a vételár megfizetésére vonatkozó igény kielégítését* (pl. a fenntartott tulajdonjogra vezethető végrehajtás elismerésével, melyet megerősíthet a dolgozat által szorgalmazott elsőbbségi jog).³³²

³³² A német irodalomban ilyen véleményt fogalmaz meg pl. WEBER: *Sachenrecht I.* 181.o., REINICKE–TIEDKE: *Kreditsicherung* 246.o.

5. A tulajdonjog-fenntartás biztosítéki szerepének zálogjogtól eltérő vonásai

Az imént előadottakból már látszik, hogy a tulajdonjog-fenntartás másképpen biztosítja az eladó teljesítéshez fűződő jogi érdekét, mint a dologi biztosítékok klasszikusa, a tulajdonjog-fenntartással tagadhatatlan hasonlóságuk okán párhuzamba állítható ingó jelzálogjog. A különbséghez azonban lehetséges még – és szükséges is – néhány érvet felsorakoztatni.

A biztosítéki szerepet vizsgálva a dogmatikai különbséget a tulajdonjog-fenntartás és a zálogjog között alapvetően abban látjuk, hogy a tulajdonjog-fenntartásból hiányzik az értékjogi tulajdonság, ami pedig a zálogjog alapvető sajátossága, mondhatni lényege. Az értékjog jellemzője, hogy az idetartozó idegen dologbeli jogok valamely vagyonértéknek a jog tárgyából való elvonására irányulnak és e jogot biztosítják. Így közelíti meg mai irodalmunkban az értékjogokat Lenkovics is: „az *értékjogok* valamennyien arra irányulnak (anélkül, hogy közben a dolog állagára kiterjednének), hogy jogosultjaik bizonyos *értéket* követelhetnek a maguk számára a dologból. (...) Mivel az értékjog tipikus funkciója valamely követelésnek (szerződéses érdek kielégítésének) a *biztosítása*, ezeket a jogokat szokás *biztosítéki jogoknak* is nevezni.”³³³ Tökéletesen mutatja ezt a tulajdonságot a zálogjog Ptk-beli fogalma is: zálogjog alapján a jogosult a követelés biztosítására szolgáló zálogtárgyból kielégítést kereshet, amennyiben a kötelezett nem teljesít. Annak érdekében, hogy a zálogjognak ez a jogi természete kiteljesedhessen, a jogszabályok a hitelezőt biztosító eszközök egész arzenálját vetik be.

A tulajdonjog-fenntartás ezzel szemben *önmagában nem alkalmas* arra, pontosabban: *elsősorban nem arra alkalmas*, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó a vételárköveteléséhez hozzájusson. Éppen ellenkezőleg. A pactum reservati dominni egészen addig, amíg a vevő teljesíti a részleteket, inaktív

³³³ LENKOVICS *A dologi jog vázlata* 228.o.

állapotban van, szinte megbújik a jogviszonyban.³³⁴ *A tulajdonjog-fenntartás teljes erejét azokban a helyzetekben mutatja meg, amikor a kötelelem bajba kerül, ilyenkor azonban – a zálogjoggal ellentétben – elsősorban nem a követelés kielégítését (a vételárhoz való hozzájutást) szolgálja, hanem az eladó egyéb érdekeit: a dolog megóvását harmadik személyektől (vö. igényper), a birtok visszaszerzését, az in integrum restitutio megvalósítását elállás esetére illetőleg a szerződés felbontásával együtt a dolog visszavételét a vevő csődjében (vö. Aussonderungsrecht), stb.*

A pactum reservati dominii alapján fenntartott eladói tulajdon – miként azt több ízben hangsúlyoztuk – teljes tulajdon, semmiképpen sem fogható fel egyfajta „csökkentett” értékű és intenzitású, „csonka tulajdonjogként”. Ezzel a megállapításunkkal nem szállunk szembe Beck Salamon korábban általunk is egyetértően idézett megjegyzésével, mert e kifejezést (ti. hogy a tulajdonjog-fenntartással visszatartott tulajdon az eladónál csonka tulajdon, „csonka tényállás”) a szerző sem a tulajdonjog csökkentett értékére utalva használta, hanem egy érdekmérlegelés után levont következtetést közölt a veszélyviselés kapcsán kifejtett gondolataiban. A vevő tulajdonszerzését megakasztó feltétel bekövetkeztéig – vagyis a vételár kiegyenlítéséig – az eladó tulajdonosnak tekintendő. Éppen ezért nem fogadható el helyesnek az az irodalmi nézet, mely szerint a tulajdonjog-fenntartás nem más, mint teljes tulajdonjog átruházás a vevőre, ezzel egyidőben pedig zálogjog alapítása az eladói vételárkövetelés biztosítékeként.

Ebből következik az is, hogy a tulajdonjog-fenntartás kikötése esetében – a zálogjoggal ellentétben – *nem új biztosíték alapításáról van szó*, nem a vevő tulajdonában álló dolog terhelése történik egy korlátolt dologi joggal. A tulajdonjog fenntartással érintett dolog maga a feltétel beállta előtt jogi értelemben nem is tartozik a vevő vagyonába³³⁵, *a tulajdonjog-fenntartás*

³³⁴ Ebben ugyan még nem különbözik a zálogjogtól, melynek – annak ellenére, hogy keletkezése pillanatától korlátolt dologi jog és értékjog – szintén van ún. nyugalmi szakasza (statikus állapota).

³³⁵ Ennek jogi következményeit legtisztábban egyébként a szerződéses kötelelem „kritikus időszakait” kezelő végrehajtási és a fizetéseképtelenségi jog vonja le a legtisztábban, méghozzá a végrehajtási igényper és a kiigénylési jog elismerésével.

kikötése ezért is nem jelenthet a vevő hitelezőire nézve „fedezetelvonásnak” minősülő veszélyt. Nem véletlen, hogy ez az érv pl. az osztrák jogirodalomban is előkerül, mintegy annak igazolására, hogy miért nem követeli meg a polgári jog a tulajdonjog-fenntartás kikötésétől ugyanazt a nyilvánosságot, mint a zálogjogtól. Binder szerint a kézizálogjogi elvtől való eltérés azzal igazolható, hogy a vevő vagyonából a tulajdonjog-fenntartáson keresztül nem egy meglévő jószág kerül elvonásra.³³⁶

6. A tulajdonjog-fenntartás és a vevő vagyonhiányos helyzete

A dolgozatban említést nyert, hogy a tulajdonjog-fenntartás egyik komoly erőpróbája az adós gazdálkodó szervezettel szemben folyamatba tett felszámolási eljárás. Abban az esetben, ha az eladott vagyontárgy a fizetéseképtelen gazdálkodó szervezet birtokában még megtalálható, a vételárat hitelező eladó lehetőséget kell, hogy kapjon arra, hogy a dolgot – mely a hatályos Cstv. 4.§ (1) bekezdésének rendelkezése szerint nem tartozik a felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezet vagyonához – kivonja a felszámolás alól. A már átvett vételárrészletek felajánlása mellett gyakorolt Aussonderungsrecht, vagy kiigénylési jog az eladó jogi érdekeinek megóvására alkalmas eszköz lehet.

Komolyabb nehézséggel akkor állunk szemben, ha a tulajdonjog-fenntartással érintett vagyontárgy már értékesítésre, feldolgozásra vagy beépítésre került stb. ezáltal az eladó tulajdonjoga – ezzel együtt tulajdoni biztosítéka – megszűnt. A jelenlegi szabályozás és az annak alapján kialakult gyakorlat tarthatatlan: a vevő jogellenes magatartása folytán biztosítékát veszített eladó csak f) kategóriába sorolt követelést támaszthat az „fa” céggel szemben. Maradéktalanul egyet kell értenünk a Konceptió és tematika által elfoglalt azon állásponttal, mely szerint a meg kell erősíteni a pactum

³³⁶ BINDER: *Sachenrecht* 226.o.

reservatii dominii kikötésének hatékonyságát a felszámolási eljárásban, a csődjogi szabályok megfelelő módosításával.

7. A tulajdonjog-fenntartás kiterjesztett formái

Elsősorban a német üzleti életben jelentkezett komoly igény arra nézve, hogy a tulajdonjog-fenntartást *más – az adásvételi szerződésből fakadó vételárköveteléssel összefüggésbe nem hozható – követelések biztosítékaként is felhasználják*. E megállapodásokat összefoglaló néven a tulajdonjog-fenntartás horizontális kiterjesztéseként is szokás említeni, melyek – a dolgozatban nagyobb terjedelemben tárgyalt meghosszabbított tulajdonjog-fenntartással ellentétben – *a biztosítandó követelések halmozására törekednek*. A kiterjesztett tulajdonjog-fenntartási formák a német és osztrák jogban is (miként arra rámutattunk) gyakran *vitatottak*, ráadásul azok a kikötések, melyek a kötelezetti vagy jogosulti oldal „többszörözését” célozzák (vagyis nem az eladó-vevő üzleti kapcsolatból eredő egyéb követelésekre koncentrálnak, hanem az eladóval összefonódásban álló más „hitelezők” követeléseit, vagy a vevővel összefonódásban álló további gazdálkodó szervezetek eladóval szembeni tartozásait igyekeznek biztosítani), még a rugalmas német jogban is *jellemzően érvénytelennek minősülnek*.

A tulajdonjog-fenntartás ilyen jellegű kiszélesítése megítélésünk szerint *a magyar jogban sem egyeztethető össze a jogintézmény természetével*, bár kétségtelen, hogy e kikötések elfogadásával a tulajdonjog-fenntartás biztosítéki ereje megnöveked(het)ne. A dolgozatban azonban többször hangsúlyoztuk, hogy a pactum reservati dominii olyan szorosan kapcsolódik az alapjául szolgáló adásvételi ügyletthez, hogy e kiterjesztések a jogintézmény eredeti arculatát gyökeresen megváltoztatnák, ami nem lehet elfogadható. A kiterjesztett formák meghonosítását ezért nem látjuk keresztülvihetőnek.

8. A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás

Részletesen foglalkozik a dolgozat a tulajdonjog-fenntartás ún. meghosszabbított formáival, különösen az előzetes vételár-engedményezéssel egybekötött tulajdonjog-fenntartással.

Az érvek és ellenérvek megfontolása után arra a következtetésre jutottunk, hogy nincs meggyőző jogi indok a meghosszabbítási kikötéseket megtagadására, ellenkezőleg: elismerésük gazdaságilag indokolt. E megállapodások – főleg a német és osztrák jogban – olyannyira elterjedtek, hogy *az alkalmazott tulajdonjog-fenntartás kikötések jelentős része valamelyik meghosszabbítási formulára épül, vagy azt alkalmazza* (engedményezés, feldolgozási záradék). A Függelékben elhelyezett iratmintákból kiderül, hogy a magyar üzleti életben is alkalmazzák e kikötéseket. A magyar jog szempontjából egyébként sem érdektelen ezekkel a szerződési megoldásokkal foglalkozni, mert az előzetes engedményezéssel egybekapcsolt meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás jó értelemben vett „igazi állatorvosi ló”: számtalan kérdést felvet, a jogi konstrukció többirányú átgondolást igényel.

A magunk részéről a biztosítéki engedményezéssel egybekötött tulajdonjog-fenntartásban a felek szerződési gondosságának, *a szerződéses jogviszony előrelátó szabályozásának tiszta jogi megoldását látjuk*. Egy ilyen kikötés – abban az esetben persze, ha a meghosszabbítási klauzula nem szenved jogi hibában (egyáltalán értelmezhető, nem ütközik jogszabályba illetve nyilvánvalóan jóerkölcsbe stb.) – a felek szerződési jogviszonyának átgondolt rendezését eredményezi, ez pedig egyértelműen támogatandó, semmint „üldözendő” lenne. A dolgozatban tárgyalt megoldás *a jogviszonyban részes személyek jogi és gazdasági érdekeire nézve elvégzett érdekmérlegelés után kialakított egyensúlyi helyzet megőrzését hivatott szolgálni*.

Nem vitás, hogy az eladó a maga részéről bizonyos szempontból előre teljesített, amikor a dolgot átruházta és a birtokot a vevőnek átengedte.

Gyakran *tudomásul kell vennie, hogy a dolog eleve továbbértékesítésre szánt*, ám azzal is tisztában kell lennie, hogy a nem egyszer tőkehiányos vevő egyszerű áruhitelre szorul: a megvásárolt dolog ellenértékét később, részletekben – esetleg magának a dolognak a hasznaiból – tudja megfizetni.

A vevő megvásárolta a dolgot, amit birtokba is vett. Jogi helyzetét tiszta dologi várományként értékelhetjük, ami – a birtokkal megerősítve – erős jogi pozíciót jelent. A vevő számára azonban fontos lehet az is, hogy a megvásárolt dolog felett *sajátjaként* rendelkezessen, az árut feldolgozhassa és/vagy továbbadhassa. Elismerésre méltó érdeke fűződik tehát ahhoz, hogy az amúgy bizonyosan bekövetkező továbbértékesítés lehetőleg az eladóval egyeztetett, szerződésben szabályozott módon, jogszerűen történhessen meg. A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás tehát *a vevő üzleti forgalmának is jó szolgálatot tesz: megteremti a jogszerű továbbértékesítés kereteit* (rendelkezési jog hiányában a vevő részéről minden továbbértékesítés jogellenes és szerződésszegő magatartás, attól függetlenül, hogy harmadik személyek a dolog felett tulajdont szerezhetnek-e vagy sem).

A meghosszabbítási konstrukciók azonban *a további vevők számára is fontosak*. E megállapodások elterjedése – vagy mondjuk: a jogi köztudatba való bekerülésük – esetén a vevők bízhatnak abban, hogy a rendszerint tulajdonjog-fenntartással beszerezett (és részükre továbbértékesített) árukat a tulajdonjog-fenntartással vevőnek (saját jogviszonyukban az eladónak) *meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás mellett adják el, ami természetesen együtt jár a továbbértékesítési (rendelkezési) felhatalmazással, vagyis magában foglalja a vevőnek a dolog feletti rendelkezés jogát is*. Úgy véljük, hogy a szerződésileg szabályozott, jogszerű továbbértékesítés feltételeinek megteremtése mindig inkább kívánatos, mint a további vevő megszerzését intézményesen a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés szabályaira utalni.

Szót ejtettünk arról is, hogy a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás az esetek jelentős részében olyan vagyontárgyakat érint, melyek *a vételár megállapodás szerinti kiegyenlítése előtt szokásszerűen – csaknem teljes bizonyossággal – továbbértékesítésre kerülnek*. Ezzel tehát az eladónak

számolnia kell. Álláspontunk szerint méltányos és igazságos, hogy az eladó biztonsággal igényt formálhasson a tulajdonjog-fenntartással vevő által eladott dolog helyébe lépő értékre, még hozzá már abban a pillanatban, amikor a tulajdoni biztosítéka megszűnik. Értelemszerű az is, hogy nem lehet kielégítő megoldás a tulajdonjog-fenntartással eladó számára, ha a vevő *pusztán kötelmi kötelezettséget vállal arra, hogy a továbbeladásból majdan keletkező követelését – annak megszületését követően – engedményezni fogja* az eladóra. *A fedezetcsere ezért úgy kell sort keríteni, hogy az új biztosíték adására a tulajdonjog-fenntartással vevő már a tulajdonjog-fenntartás melletti adásvételi szerződés megkötésekor nyomban és joghatályosan elkötelezze magát.* Másképpen fogalmazva: ugyanúgy, ahogyan a tulajdonjog-fenntartással eladó az adásvételi szerződéssel és az áruátadásával dologi várományi helyzethez juttatja a vevőt, akinek jogszerzését már nem akadályozhatja meg, *olyan módon kell a vevőnek is megfelelő fedezetről gondoskodnia az eladó részére.*

XII. Magyarázat a függelékben közölt dokumentumokhoz

A disszertációhoz – függelékként – 19 db olyan szerződési mintát (egyéb okiratot) csatolunk, melyek valamilyen módon a tulajdonjog-fenntartáshoz kapcsolódó kikötéseket tartalmaznak. A külön mellékelt – német, osztrák, svájci és magyarországi cégek által alkalmazott – blankettákat minden esetben a tulajdonjog-fenntartás kikötések lényegére szorítkozó, rövid (tehát nem a komplett általános szerződési feltételt, és nem is az alkalmazott teljes tulajdonjog-fenntartási konstrukciót elemző) értékeléssel mutatjuk be.

Az 1. számú melléklet egy gépjármű- és gépjárműalkatrész-kereskedelemmel foglalkozó *osztrák cég* által alkalmazott általános szerződési feltétel.³³⁷ Az általános szerződési feltételben az eladó szerepelteti a német gyakorlatban szokásos *meghosszabbított tulajdonjog-fenntartást*: ennek alapján a szállító feljogosítja a vevőt arra, hogy – a *rendes üzletmenet* keretein belül – a megvásárolt árut feldolgozza vagy értékesítse. A rendelkezési jogosultság megadásának az „ellentételezéseként” tartalmazza a szerződési kikötés a továbbértékesítésből eredő *követeléseknek a szállítóra való automatikus átszállását*.

Érdekessége a kikötésnek, hogy a szállító *automatikusan megvonja a továbbértékesítési felhatalmazást* – visszavonja a rendelkezési feljogosítást – abban az esetben, *ha a vevő ellen felszámolási eljárás indul*. Mint láttuk, van olyan jogirodalmi álláspont, mely szerint nem szűnik meg minden további nélkül a továbbértékesítési felhatalmazás abban az esetben, ha a vevő vagyonihiányos helyzetbe kerül. Kérdéses lehet, hogy az erre irányuló szerződési kikötés a gyakorlatban megállja-e (megállhatja-e) a helyét.

³³⁷ www.reifen-auer.com

A 2. sz. melléklet szintén részletes rendelkezéseket tartalmaz a tulajdonjog-fenntartásra nézve: a blankettában a pactum reservati dominii kiterjesztésének és meghosszabbításának majdnem minden formája előfordul.³³⁸

A szállító kifejezetten fenntartja a tulajdonjogot mindaddig, amíg a vevőnek az *ő leányvállalataival szemben tartozása áll fenn* (konszern-fenntartás). Megjegyezzük, hogy a blanketta 2002. évből származik, ám a BGB kötelmi reformja a konszernfenntartást (1999. évtől) érvénytelennek nyilvánította.

A szállító *meghosszabbított tulajdonjog-fenntartást* alkalmaz, feljogosítja tehát a vevőt, hogy a megvásárolt árut – rendes üzletmenete körében – továbbértékesítse, előzetes engedményezés mellett. A blanketta ugyanakkor külön kimondja, hogy a továbbeladásból eredő követelések biztosítéki engedményezése ellenére a tulajdonjog-fenntartással vevőt (engedményezőt) megilleti az átruházott követelések beszedésének – *saját nevében való érvényesítésének* – joga. Az általános szerződési feltétel „tolerálja” más szállítók tulajdonjog-fenntartását is: az előzetes engedményezés a szállító által eladott anyag értékére korlátozódik, ha az árut más eladók tulajdonjog-fenntartás mellett szállított áruival dolgozták fel. A szállító kiköti, hogy a tulajdonjog-fenntartás mellett *eladott dolog a feldolgozás után is teljes egészében a követelés fedezetéül szolgál*, dologegyesülés esetében pedig a *közös tulajdon* keletkezésének szabályát alkalmazza a blanketta.

A 3. számú melléklet egy gépjármű forgalmazással, kereskedéssel foglalkozó német cég által alkalmazott tulajdonjog-fenntartás kikötés tartalmaz.³³⁹

A blankettában nincs szó kifejezett meghosszabbított tulajdonjog-fenntartásról, aminek egyik oka az, hogy a tulajdonjog-fenntartás fennállásáig (a vételár kifizetéséig) az eladó – mintegy *biztosítéki letétként* – magánál tartja

³³⁸ http://www.schmolz-bickenbach.de/uploads/media/AGB_01.pdf

³³⁹ http://www.carena.de/pdf/AGB_neufahrzeuge.pdf

a forgalmi engedélyt, ennél fogva a dolog jóhiszemű harmadik személy részére történő értékesítése kizárt.

A szerződési kikötés részletesen taglalja azt az esetet is, ha a vevő fizetési késedelme folytán az eladó a *dolog visszavétele* mellett döntene. Ilyen esetben lényeges kérdés a felek közötti elszámolás, melyhez (pl. az eladó által visszavett gépjármű értékének meghatározásához) független szakértőt javasolhat a vevő.

A 4. számú melléklet egy *német* fordító iroda által alkalmazott blanketta.³⁴⁰

A 8. pont értelmében a díj teljes és hiánytalan megfizetéséig a fordító fenntartja az átadott termékre vonatkozó tulajdonjogát: a tulajdonjog-fenntartás hatálya alatt a megbízót nem illeti meg használati jog a fordítás felett. A kikötés érdekessége, hogy rámutat: a gyakorlatban az alapvetően *vállalkozási típusú* – tehát munkaeredmény produkálásra irányuló – szerződéstől sem idegen a pactum reservatii dominii alkalmazása. Ebben az esetben pl. a jogviszony jellemző elemei teszik lehetővé a tulajdonjog-fenntartás kikötését: a megbízott a mű elkészítésére, a fordítás átadására és a mű feletti teljes rendelkezési jog átruházására köteles, míg a megbízott köteles átvenni a szerződés tárgyát és köteles az ellenértéket megfizetni.

A 5. számú mintában az *osztrák eladó* gazdálkodó szervezet *meghosszabbított tulajdonjog-fenntartást* alkalmaz a vevőjével szemben³⁴¹, mely átfogja a dolog *továbbértékesítését* illetve a *feldolgozás, beépítés, vegyülés* eseteit is. A blanketta külön hangsúlyozza, hogy az előzetes engedményezés már a felek közötti (jelen) szerződéssel létrejön: a megszűnő tulajdonjog-fenntartást „felváltó” biztosíték keletkezéséhez nincs szükség az adós részéről semmilyen további jognyilatkozatra. A továbbértékesítési felhatalmazás azonban – a német jogban megszokott módon, külön nem is részletezetten – feltételekhez kötött, a blanketta egyébként csak a *megterhelés és biztosítéki*

³⁴⁰ http://www.engin.de/franzoesisch_Uebersetzung/Seiten/AGB.doc

³⁴¹ <http://www.baustoffindustrie.at/agb-forms/avlb-tb.doc>

tulajdonátruházás tilalmára hívja fel nyomatékkal a vevő figyelmét (erre tehát a vevői rendelkezési jog nem terjed ki).

Az előzetes engedményezés nyomán átszállt követelések felett a vevő rendelkezhet, ám a szállító erre irányuló igénye esetén köteles az addig csendes engedményezés tényét a saját adósaival közölni, s köteles az eladót az igényérvényesítéshez szükséges valamennyi információval ellátni.

Amennyiben a vevő birtokában lévő – ám az eladó tulajdonát képező dolgot – harmadik személyek bármilyen formában (pl. végrehajtás) igénybe vennék, a vevő az általános szerződési feltételben foglalt szigorú kötelezettsége alapján köteles az eladó tulajdonjogának érvényre juttatása érdekében minden szükséges nyilatkozatot megtenni és az eladót haladéktalanul köteles értesíteni.

Az előző blankettához hasonló az ugyancsak *osztrák* cég által alkalmazott – 6. számú mellékletként közölt – általános szerződési feltétel tulajdonjog-fenntartásra vonatkozó (a mellékletben kivonatban közölt) rendelkezése is.³⁴² A szerződési feltétel a tulajdonjog-fenntartás tényének kikötését követően első helyen a vevő együttműködési kötelezettségét hangsúlyozza: a vevő köteles a dologra vezetett végrehajtás vagy a dolog bármilyen egyéb igénybevétele esetén *az eladó tulajdonjogát felfedni*, s az eladót azonnal *értesíteni*.

Az általános szerződési feltétel *meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás kikötést* tartalmaz: a tulajdonjog-fenntartással érintett áru továbbértékesítése esetén „a fenntartott tulajdonjog” kiterjed az eladásból, eredő követelésre, vagy a dolog helyébe lépő értékre. A szállító alkalmazza továbbá az osztrák jogban is elismert *feldolgozási záradékot* is.

³⁴² www.landrung.at/AGB.doc

A 7. számú melléklet³⁴³ különlegessége abban áll, hogy *a tulajdonjog-fenntartás tárgya sajátos vagyontárgy: szoftver*, vagyis az eladó által a szerződésben szolgáltatott szellemi termék.

A következő mellékletek egyaránt a *svájci jog* hatálya alatt álló szerződéseket tartalmaznak, melyekben az eladó (szállító) a vételár (ellenérték) hiánytalan kiegyenlítéséig fenntartja az általa eladott termékek tulajdonjogát. A 8. sz. mellékletben közölt mintában³⁴⁴ az eladó fenntartja magának a jogot arra vonatkozóan, hogy a vevő fizetési késedelme esetén a dolgot – a tulajdonjog-fenntartásról való tájékoztatás mellett – *harmadik személynek átadja*. Nincs ugyanis akadálya annak, hogy a tulajdonos – a tulajdonjog-fenntartás hatálya alatt – a dolog felett rendelkezzen, azzal, hogy a tulajdonjogát fenntartó eladóval szerződő félnek tudnia kell az eladó által kötött ügyletről, a vevő várományi jogáról.

A 9. számú melléklet³⁴⁵ – a többi melléklettől eltérően – nem általános szerződési feltételeket tartalmaz, hanem (a svájci jog ismertetett előírása szerint) a tulajdonjog-fenntartás létesítéséhez megkövetelt, *tulajdonjog-fenntartás regiszterbe való bejegyzés dokumentuma*. A 10. számú melléklet³⁴⁶ utal is arra, hogy a vevő tudomásul veszi (engedélyét adja ahhoz), hogy a tulajdonjog-fenntartással élő eladó a tulajdonjog-fenntartással történő eladás tényét a nyilvántartásba bejegyeztesse.

A további mellékletek mellékletek *Magyarországon belül használatos blankettákat* tartalmaznak.

³⁴³ <http://www.nemetschek.de> hasonló <http://www.activesolution.at/uploads/media/ACTIVE-AGB-SOS.pdf>

³⁴⁴ http://www.qualitair.ch/offert_lieferbedingungen.doc

³⁴⁵ http://www.vallumnezia.ch/fileadmin/user_upload/Institutionen/Eigentumsvorbehalt_Abzahlungsvertrag.doc

³⁴⁶ www.neumatico-recycling.com

A 11. sz. melléklet egy szolnoki székhelyű cég által alkalmazott egyszerű tulajdonjog-fenntartás kikötésre példa.³⁴⁷ Az általános szerződési feltétel szerint – mely a megrendelővel együtt tölthető le – az eladó kiköti magának azt a jogot, hogy a vevő szerződésszegése, különösen fizetési késedelme esetén a tulajdonjog-fenntartás mellett szállított árut visszakövetelje. Ez a szerződési kikötés (miként arra a dolgozatban rámutattunk) szabályos és elfogadható a magyar jogban is, mérlegelést legfeljebb annyiban igényel, hogy a visszavételi jog a diszpozitív szabályoktól eltérő, az adott szakmai területen nem szokásos kikötésnek minősül-e, mert ebben az esetben külön figyelemfelhívási kötelezettség vonatkozhat rá.

Hasonlóan egyszerű tulajdonjog-fenntartást tartalmaz a 12. sz. melléklet is, azzal, hogy kifejezetten megtiltja a vevő számára, hogy a tulajdonjog-fenntartással érintett árut továbbértékesítse.³⁴⁸

A 13. számú melléklet a győri székhelyű Kft. használt ingó dolgok értékesítésére vonatkozó általános szerződési feltételeiből kiválasztott – a tulajdonjog-fenntartással kapcsolatos – részletet tartalmazza.³⁴⁹

A X.1. pont egy *kiterjesztett tulajdonjog-fenntartás* kikötést tartalmaz: a tulajdonjog-fenntartás az általános szerződési feltétel alkalmazója szerint nem csupán a vételi szerződésből eredő vételárkövetelést (illetve annak szigorúan vett járulékait) biztosítja, hanem az eladóval egyéb (esetleg tartós) üzleti kapcsolatban álló vevőnek a szállító céggel szemben fennálló *valamennyi tartozásának is fedezetéül szolgál*. A dolgozatban rámutattunk, hogy e kikötés alkalmazhatósága a magyar jog szerint legalábbis kétséges: a tulajdonjog-fenntartás az alapul szolgáló szerződésből fakadó vételárkövetelés biztosítóka

³⁴⁷ www.gazego.hu

³⁴⁸ http://www.agfa.com/hungary/images/H_ASZF_dec2006_tcm80-29313.pdf,
<http://www.bwt-group.com> ugyanígy

³⁴⁹ www.audi.hu/beszallitok/agb_051012.doc

és nem általános dologi jogi értelemben vett biztosíték. Az általános szerződési feltételbeli kikötés (1. pont utolsó mondat) egy biztosítékcseréről rendelkezik arra az esetre, ha a vevő az eladó által fenntartott tulajdonjog helyett „egyéb biztosítékot” ajánl fel. A szövegezésből arra lehet következtetni, hogy e „*fedezetcsere*” valójában a tulajdonjog-fenntartás Polgári Törvénykönyv szerinti megszűnésével egyidőben történik: a vevő ugyanis köteles a vételi szerződésből eredő kötelezettségeit teljesíteni (a tulajdonjognak ebben az esetben át kell szállnia) és a visszatartott tulajdonjog – ettől a pillanattól kezdve lényegében biztosítéki tulajdon – helyett ad a vevő a hitelező részére más, megfelelő fedezetet.

A szerződési kikötés megerősíti, hogy a tulajdonjog-fenntartás hatálya alatt a vevőt a dologra nézve rendelkezési jog nem illeti meg.

A 14. számú melléklet egy *magyarországi*, építőanyagot forgalmazó cég blankettájából tartalmaz kivonatot.³⁵⁰

A tulajdonjog-fenntartás ebben az általános szerződési feltételben is *meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás*, mely mind a dolog továbbértékesítésére, mind pedig feldolgozására vonatkozóan tartalmaz rendelkezéseket. A 8. pontnak a fizetési feltételekre vonatkozó 5. ponttal való együttértelmezése során kiderül, hogy ez a blanketta is *kiterjesztett tulajdonjog-fenntartásban* gondolkodik: a szerződés egységesen kezeli a vevőnek az eladóval szemben fennálló tartozásait.

Az eladó fenntartja magának az „*elállás nélküli visszavétel*” jogát, mely kikötés a tulajdonjog-fenntartással eladott termékekre is alkalmazandó (annak ellenére, hogy a blanketta ezt a rendelkezést a fizetési feltételek között fogalmazza meg). Fizetési késedelem esetén ráadásul a fennálló vevői tartozás – minden egyéb felszólítás nélkül – egyösszegben lejárttá válik.

A blanketta alkalmazza a német üzleti élet és a bírói gyakorlat által is elfogadott ún. *feldolgozási záradékot*, miszerint a tulajdonjog-fenntartással érintett dolog bármilyen feldolgozása az eladó javára történik (a megállapodás

³⁵⁰ <http://www.weissenbock.hu/downloads/vkl.doc>, hasonló www.danfoss.hu

az eladót a kívánt dologi jogi jogkövetkezmények alkalmazhatósága érdekében egy fikcióhoz hasonló megoldással feldolgozónak nevezi ki). Ennek következtében az eladót a feldolgozott termékre (az átalakítás útján létrejött új dologra) tulajdonjog illetve közös tulajdoni hányad illeti meg.

A szerződési feltétel – a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás elfogadott velejárójaként – *feljogosítja az engedményezett követelések beszedésére* a vevőt.

Annak ellenére, hogy a szerződés jogválasztási kikötést tartalmaz (az anyavállalat joga osztrák), a tulajdonjog-fenntartás dologi jogi vonatkozásait a magyar piacon értékesített és Magyarország területén fellelhető árura nézve – a *lex rei sitae* elvének figyelembe vételével – többnyire a magyar dologi jog szabályai szerint kell megítélni.

A 15. számú melléklet egy légtechnikai berendezésekkel foglalkozó *magyarországi cég* által alkalmazott blanketta.³⁵¹

A szerződési feltétel alkalmazója tudomásul veszi, hogy *a vevő jogosult a dolog továbbértékesítésére illetve feldolgozására, beépítésére*. Az ennek folytán megszűnő tulajdonjog helyébe *előzetes engedményezés* illetve a *feldolgozási megállapodás* lép (tulajdonjog, közös tulajdoni hányad keletkeztetése) az újonnan létrejött dologra nézve. A rendelkezési felhatalmazás érdekessége, hogy az általános szerződési feltételben foglalt engedély csak a rendes üzletmeneten belüli értékesítésre jogosítja fel a vevőt, de *a terhelés és biztosítékba adás tilalmát fenntartja* (ez a megoldás egyezik a német gyakorlattal, a magyar dologi jog szabályai szerint ugyanakkor az elidegenítési és terhelési tilalom a Ptk. dologi jogi részének fejezeti kógcenciája miatt nehezen képzelhető el. A készülő Polgári törvénykönyv változtat ezen a helyzeten).

A blanketta kötelezi a vevőt arra, hogy a tulajdonjog-fenntartással érintett dolgokat elkülönítve, oly módon tárolja és kezelje, hogy az eladó tulajdonjoga felismerhető legyen. Ugyancsak az eladó érdekeit szolgálja a

³⁵¹ <http://www.rosenberg.hu/hungary/content/agb/altszfelt02.pdf>

vevői késedelem esetén a szállítót megillető *elállás nélküli visszavételi jog* kikötése is.

A 16. sz. melléklet szintén egy belföldi gazdasági társaság értékesítési feltételeit tartalmazza.³⁵² A blanketta *meghosszabbított tulajdonjog-fenntartást* alkalmaz, még hozzá mind a feldolgozást, mind pedig a továbbértékesítést lehetővé téve. Feldolgozás esetében a dolgozatban ismertetett közös tulajdont keletkeztető szabály érvényesül, a továbbértékesítésre való feljogosítás pedig előzetes engedményezéssel kombinált.

A szállítási feltétel alapján a továbbértékesítéshez saját név alatti beszedési felhatalmazás és – a gondos szerződési magatartás miatt, azzal összhangban – beszedési kötelezettség is kapcsolódik. Szerződésszegés esetén e jogok megvonhatók, illetőleg automatikusan megszűnnek a vevői fizetéseképtelenség, késedelem, vevővel szembeni végrehajtás eseteiben.

A 17. sz. melléklet is meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás alkalmazására szolgál példaként, még hozzá *ún. folyószámla fenntartás formájában*: a fenntartással érintett áru addig marad az eladó tulajdonában, amíg a vevő az eladóval szembeni valamennyi – esetleg ehhez a konkrét szállításhoz nem is kapcsolódó – kötelezettségét ki nem egyenlíti.³⁵³ A felek a szerződésre a magyar jog előírásait alkalmazzák, a tulajdonjog-fenntartás horizontális kiterjesztésének ezzel a formájával kapcsolatban a véleményünket a dolgozatban kifejtettük.

A vevő jogosult a megvásárolt áru továbbértékesítésére, ám ez a joga szigorú feltételekhez kötött, pl. a vevő személyének előzetes bejelentése és a vételárkövetelés engedményezése mellett lehetséges a továbbeladás. A blanketta szerint az előzetes engedményezés mindig nyílt, hiszen a továbbértékesítési ügylet kötelezettje (a további vevő) alá kell, hogy írja az engedményezési megállapodást.

³⁵² http://www.schrack.hu/uploads/media/Schrack_AEF.pdf

³⁵³ www.ledem2000.hu

Ha a tulajdonjog-fenntartással vevő harmadik személlyel globális engedményezési megállapodást kötött, vagy a mindenkori jövőbeli követeléseit zálogfedezetül ajánlotta, akkor – a fedezet kiüresedésének veszélye miatt – minden továbbértékesítés tilos.

A blanketta szintén tartalmazza azt a kikötést, hogy az eladó jogosult a dolgot visszavenni, ha a vevővel szemben követelése áll fenn.

Ugyancsak meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás alkalmaz a következő, 18. sz. alatti melléklet is³⁵⁴ A blanketta kiterjesztett tulajdonjog-fenntartást tartalmaz, még hozzá *a folyószámla fenntartás mindkét alapváltozatát: egyenlegfelállító és a nem voltaképpen folyószámla-fenntartást is.*

A blanketta megadja a vevőnek a továbbértékesítés lehetőségét, ez a továbbeladás azonban csak tulajdonjog-fenntartással történhet (nem egyértelmű viszont, hogy a vevő az eladó tulajdonjogát köteles „fenntartani”, vagy a saját nevében kell tulajdonjog-fenntartást kikötnie: előbbi esetben valódi továbbvezetett tulajdonjog-fenntartásról, utóbbi esetben ún. „utánkapcsolt” tulajdonjog-fenntartásról van szó).

Itt is alkalmazott az a klauzula, mely szerint a vevő szerződésszegése esetén az áru visszavehető, anélkül, hogy a visszavétel az eladó részéről a szerződéstől való elállást jelentené.

Említésre érdemes egy magyarországi gazdálkodó szervezet szállítási feltétele (19. sz. melléklet).³⁵⁵ Az általános szerződési feltétel ugyanis (8.2. pont) a német jogban megszokott feldolgozási záradékokhoz képest *zálogjog keletkezését* írja elő azokra a dolgokra nézve, melyekbe a tulajdonjog-fenntartással érintett dolgot beépítették. A klauzula alkalmazhatósága a feldolgozás egyes eseteiben nem kizárt, ám a tulajdonjog-fenntartással vevőtől különböző – harmadik – személy tulajdonában álló dologba való beépítés esetében nem jöhet figyelembe.

³⁵⁴ http://www.mitutoyo.hu/img/Ceginfo/Szallitasi_feltetelek.pdf

³⁵⁵ http://www.autofitt.hu/ajanlatok_arak/Autofitt_alt_ert_felt_2006.pdf

Összefoglalás

A dolgozat az *ingó tulajdonjog-fenntartás* (pactum reservati dominii, Eigentumsvorbehalt, retention of title) intézményét veszi górcső alá, elsősorban az intézmény áruhitelkezésben betöltött szerepét vizsgálva. A pactum reservati dominii a magyar jog által ismert és a gyakorlat által alkalmazott jogintézmény, melyet általában az adásvételi szerződés egyik különleges formájaként ismertet és tárgyal a polgári jog.

A tulajdonjog-fenntartás lényege, hogy az adásvételi szerződés minden elemében kész, az átadás (birtokátruházás) is megtörténik, a tulajdonjog átszállása azonban a vételár hiánytalan megfizetésének felfüggesztő feltételén múlik. Ebben a jogviszonyban az *eladó a vételárat, a vevő a tulajdonjogot hitелеzi*: a tulajdonjog-fenntartás intézménye ezért a szerződési kötelezettségek időzítésének egyik mintapéldája.

A dolgozat a tulajdonjog-fenntartással eladó és a vevő jogállásának ismertetésén keresztül, a magyar jogi irodalom mellett elsősorban német és osztrák források feldolgozásával mutatja be a jogintézmény alapvető jellemvonásait. A dolgozat hangsúlyozza, hogy a pactum reservati dominii többféleképpen képes szolgálni az eladó érdekeit. A kikötés *biztosítéki értéke elsősorban harmadik személyek irányában mutatkozik meg*, méghozzá oly módon, hogy a tulajdonjog-fenntartás *dologi hatályú védelemként* realizálódik: részletesen tárgyaltuk az igénypert, mellyel az eladó sikerrel háríthatja el harmadik személyeknek a vevővel szembeni, ám a dologra irányuló végrehajtási igényeit.

Részletesen tárgyaltuk a tulajdonjog-fenntartás biztosítéki működésének kardinális területeit, áttekintve pl., hogyan viselkedik *a tulajdonjog-fenntartás melletti jogviszony a végrehajtási eljárásban*. Megvizsgáltuk az igényper érvényesítésének egyes, általunk legfontosabbnak ítélt kérdéseit, de érintettük az eladó által a saját tulajdonában álló dologra vezetett végrehajtás (logikai) problémáját. Külön tárgyalta a dolgozat az eladóval illetve a tulajdonjog-fenntartással vevővel szemben kezdeményezett

felszámolási eljárás lehetséges következményeit, s rámutattunk a hatályos jogi szabályozásban rejlő ellentmondásokra is.

Az esetek jelentős részében a tulajdonjog-fenntartás *feldolgozásra és/vagy továbbértékesítésre szánt árukat* érint. Ebben az esetben azonban – a feldolgozó vagy a további jogszerző tulajdonszerzésére tekintettel rendelkezni kell az eladó megszűnő biztosítékának pótlásáról. Ezt a célt szolgálja az előzetes engedményezéssel egybekötött *meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás intézménye*, melynek lényege, hogy az eladó elenyésző „dologi biztosítéka” helyébe a felek új fedezetet állítanak: ez pedig lehet a feldolgozott árura nézve biztosítéki tulajdon, illetve a tulajdonjog-fenntartással vevő által továbbértékesített dolgok vételára. Ez utóbbi kapcsán a dolgozat részletesen tárgyalja a jövőben keletkező vételárkövetelések biztosítéki célú engedményezésének kérdéseit, a konstrukció megengedhetőségétől kezdve egészen a csendes engedményezéshez kapcsolódó beszédési felhatalmazás jogi természetéig.

A dolgozat elkészültét folyamatos *összehasonlító jogi kutatás kísérte*. A disszertációban azt a megoldást tartottuk célravezetőnek, hogy egy külön fejezetben elhelyezett rövidebb lélegzetű áttekintés mellett a német, osztrák (helyenként svájci) jogirodalmi források feldolgozása során nyert eredményeket inkább az egyes fejezetekben adtuk közre. Ezáltal lehetőség nyílt a szabad összehasonlításra, az egyes nemzeti jogok (illetve bírói gyakorlatuk) közötti hasonlóságok és eltérések konkrétabb értékelésére.

A pactum reservatii dominii – egyszerűnek tűnő alaplogikája ellenére – számos problémát vet fel. A dolgozatban a gyakorlati igényeket szem előtt nem tévesztve kíséreltünk meg elméleti igényességgel választ találni ezekre a problémákra.

Summary

This paper deals with the retention of title on movables (*pactum reservati dominii*, *Eigentumsvorbehalt*) examining its rule mostly in the field of commercial credit. The *pactum reservati dominii* is a legal institution well known by Hungarian law and frequently applied by the practice. Actually, it is presented and dealt with by the civil law as a special form of the sales contract.

The meaning of the title of retention provides that the sales contract has been perfected in all of its elements; the transfer of possession has been fulfilled, while the transfer of the title of ownership depends, however, on the suspensive condition of full payment of purchase price. In this special kind of legal relationship the seller grants credit on purchase price as long as the buyer grants credit on the title of ownership. That is why the title of retention is one of the basic examples of the timing of contractual obligations.

The paper throughout the explanation of the legal status of both parties (seller and buyer) with elaborating beside the Hungarian legal literature both the German and Austrian sources presents the basic characteristics of the legal institution. It is emphasized in the paper that the *pactum reservati dominii* can serve the seller's interest in various ways. The security value of the stipulation, in the first instance, can be of great importance towards a third party by being realized as a protection of effect on property rights.

In this matter the possessory suit has been concerned by which the seller can effectively avoid the executive claim of a third party towards the buyer but directed on the object of the sales contract.

The most important fields of the security operation of title of retention have been touched upon examining for example how the legal relation connected to title of retention functions in the proceeding of distraining. Furthermore, those single issues of the possessory suit have also been analyzed that we considered of great importance and the logical problem of

the execution initiated by the buyer on the object of the sales contract, which is, however, owned by himself. The possible consequences of the liquidation process initiated towards the seller and, on the other hand, towards the buyer obtaining the object under title of retention have also been dealt with distinguished by the paper, and, furthermore, we have pointed out the inconsistency of the effective legal regulations in this question.

In most cases the title of retention is applied for goods devoted to be processed or resold. If that happens, with a special view of the ownership of the processor or the further acquirer of rights, it is indispensable to replace the ceasing securities of the seller. The institution of extended title of retention joined with anticipatory assignment is exactly for this purpose. Its meaning is to replace a new security instead of the buyer's former one, which has been ceased. That can be regarding the secured object a security ownership or the purchase price of the resold object obtained by the buyer under title of retention. In connection with the latter the paper discusses fully the questions of the security purposed assignment of those purchase prices that will come into being in the future; from the permissibility of the construction to the legal nature of the order to collect connected to the so called silent assignment.

The making of the paper has been accompanied by a constant research of comparative character. As far as the dissertation is concerned, we have chosen the solution to present the results stated during the elaboration of the German, Austrian (and sometimes Swiss) legal literature in the single chapters, while a brief survey has been set in a separated chapter. This way we had the opportunity to compare the given legal solutions without hindrance and to evaluate the similarities and differences between the single national laws and judicial practice more concretely.

Pactum reservatii dominii – despite its simple basic construction, at first sight – provides many problems. It has been in the paper attempted to find solutions for these problems by focusing special attention onto the practical questions.

A felhasznált irodalom jegyzéke

Magyar nyelvű felhasznált irodalom

- ALMÁSI Antal: *A kötelmi jog kézikönyve* (Tébe Kiadóvállalat M. Sz. Budapest, 1926.)
- ANKA Tibor – GÁRDOS István – NEMES András: *A zálogjog kézikönyve* (HVG-ORAC Kiadó, Budapest 2003.)
- ANTALFY Mihály: *Vétel, csere* (Magyar Magánjog IV. kötet, szerk.: Szladits Károly, Grill Kiadó, Budapest 1942.)
- BALOGH Olga – B. KOREK Ilona – GADÓ Gábor – JUHÁSZ Edit: *A megújult bírósági végrehajtás* (HVG ORAC Budapest 2001.)
- BECK Salamon: *Glossza* Grosschmid Béni fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez (Második kötet, I. rész Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933.)
- BERKESNÉ Dancs Mária: *Csődtörvény a gyakorlatban* (HVG ORAC 2000.)
- BESENYEI Lajos: *Néhány gondolat a hitelbiztosítékokról* (Kötelmi jogi kodifikációs tanulmányok 2003-2005. Novotni kiadó Miskolc, 2005.)
- BÍRÓ György: *Hitelezővédelem tulajdonjogfenntartással* (Gazdaság és Jog 1993/6.)
- BÍRÓ György: *Kötelmi jog közös szabályok és szerződésstan* (Novotni Kiadó, Miskolc 2006.)
- BÍRÓ György: *Magyar polgári jog Szerződési alaptípusok* (Novotni Kiadó, Miskolc 2003.)
- BÍRÓ György – LENKOVICS Barnabás: *Magyar polgári jog Általános tanok* (Novotni Kiadó, Miskolc 2001.)
- CSIZMAZIA Norbert: *A tulajdon, mint biztosíték?* (Polgári jogi Kodifikáció, 2004/1-2.)

- CSÓKE Andrea (szerk.): *A csődtörvény magyarázata* (KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest 2003.)
- CSÚRI Éva Katalin – DARÁK Péter – HIDASI Gábor – KOVÁCS László – ZÁMBÓ Tamás: *Az ingatlan jogi kézikönyve* (KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest 2004.)
- DEZSŐ Gyula: *Fejezetek a zálogjogtan köréből* (Franklin-Társulat Nyomdája Budapest, 1928.)
- EÖRSI Gyula: *A tulajdonátszállás kérdéséről* (Légrády testvérek R. T. Budapest, 1947.)
- EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog Általános rész* (Tankönyvkiadó, Budapest, 1983.)
- EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog Különös rész* (Tankönyvkiadó, Budapest)
- FABÓK Zoltán: Tulajdonjog-fenntartás és dologi jogügylet (Polgári Jogi Kodifikáció 2004 (VI. évf.) 3. szám)
- FEHÉRVÁRY Jenő: *Magyar magánjog kistükre* (Budai Nyomda, 1941. Budapest Fehérváry)
- FEHÉRVÁRY Jenő: *Magyar polgári végrehajtási jog rendszere* (Grill Kiadóvállalat Budapest 1935.)
- FENYVES Béla: Tulajdonjogfenntartás és elévülés (Emlékkönyv Dr. Szladits Károly tanári működésének harmincadik évfordulójára Grill Kiadó, Bp. 1938.)
- FENYVES Béla: Tulajdonjogfenntartás és kényszeregyesség (Polgári Jog, 1932.)
- FÜRST László: *A magánjog szerkezete* (Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1934.)
- GÁRDOS István – GÁRDOS Péter: *Az engedményezés és a vételi jog biztosítéki célú alkalmazása* (Gazdaság és Jog 2004/4.)
- GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből* Első kötet (jubileumi kiadás Grill Kiadó Budapest, 1932.)

- GROSSMANN László: Részletügylet és tulajdonjogfenntartás (Jogtudományi Közlöny, 31. szám.)
- GYEVÍ Tóth Judit: A tulajdonfenntartás a francia csődjogban (Friss Hírek 5/1993.)
- GYEVÍ Tóth Judit: Tulajdonfenntartás és recesszió Nagy-Britanniában (Friss Hírek, 3/1993.)
- GYÖRGY Ernő: *A hitel biztosítékai* (TÉBE Kiadóvállalata)
- GYÖRGY Ernő: *A követelések engedményezése és leszámítolása* (TÉBE Kiadóvállalata 1928.)
- HARMATHY Attila: *A hitelbiztosítékok jogának változásáról* (Emlékkönyv Dr. Kemenes Béla egyetemi tanár 65. születésnapjára, Szeged, 1993.)
- HARMATHY Attila: *Dologi jog - kötelmi jog* (Liber Amicorum Studia L. Vékás dedicata, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 1999)
- JUHÁSZ László: *A magyar fizetéseképtelenségi jog* kézikönyve (Novotni Alapítvány, Miskolc, 2006.)
- KAMPIS György: *Telekkönyvi jog* (KJK Budapest, 1963.)
- KAUSER Lipót: „Fogalomkultusz” és „életszerűség” (Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1935.)
- KISFALUDI András: *Az adásvételi szerződés* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1997.)
- KISFALUDI András: *A részvényátruházási szerződés jogi természetéről* (Gazdaság és Jog 1996/4.)
- KISFALUDI András: *Fenntartható-e a dologi jog egyediségének elve?* (Emlékkönyv Lontai Endre egyetemi tanár tiszteletére ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék Budapest, 2005.)
- KISS Mór: *Adás-vétel* (Magyar Magánjog szerk. Fodor Ármin, III. kötet Kötelmi Jog, Singer és Wolfner kiadása, Budapest)
- KOLOSVÁRY Bálint: *A magyar magánjog tankönyve* II. kötet (Poltzer-féle Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1907.)

- KOLOSVÁRY Bálint: *A tulajdonjog* (Magyar Magánjog V. kötet, szerk.: Szladits Károly, Grill Kiadó, Budapest 1942.)
- KOMMENTÁR- A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez (CompLex CD Jogtár)
- KOVÁCS Marcel: A polgári perrendtartás magyarázata Első kötet (Budapest 1911. Benkő Gyula Cs. és kir. udvari könyvkereskedése)
- LAJER Zsolt – LESZKOVEN László: *A bizalmi (fiduciárius) biztosítékokról* (Polgári jogi kodifikáció 2004/1-2.)
- LAJER Zsolt: *A jövőbeli követelések engedményezése, mint hitelbiztosíték* (Magyar Jog 1997/1.)
- LÁSZLÓ Árpád (ifj.): A tulajdonfenntartás hatálya végrehajtás, csőd, kényszeregyesség esetén (Polgári Jog, 1932.)
- LENKOVICS Barnabás: *A dologi jog vázlata* (Eötvös Kiadó, Budapest 1998. Lenkovics)
- LENKOVICS Barnabás: A tulajdonszerzés-módok eredeti, származékos jellege (Polgári jogi kodifikáció V. évfolyam, 2003. 3. szám)
- LESZKOVEN László: *A tulajdonjog fenntartása, mint hitelbiztosíték az új Polgári Törvénykönyvben* (készült az Igazságügyi Minisztérium megbízása alapján, Miskolc, 2002.)
- LESZKOVEN László: A tulajdonjog-fenntartás egyes kérdései. In: POT konferenciakötet (szerk.: Miskolczi Bodnár Péter, Novotni Kiadó, Miskolc, 2005.)
- LESZKOVEN László: „Szerződésbiztosítás” (Gazdaság és Jog 1999/12.)
- LESZKOVEN László: A biztosítéki célú vételi jog néhány kérdéséről (Gazdaság és Jog 2004/12)
- LESZKOVEN László: *A fiduciárius engedményezés jogi természetéről* (Gazdaság és Jog 2002/3)
- LESZKOVEN László: A zálogjog új szabályai (Novotni Kiadó, Miskolc, 2001.)

- LESZKOVEN László: *Idegen követelés saját név alatt történő érvényesítése* (Magyar Jog 2006/10.)
- LESZKOVEN László: Az engedményezés új szabályai a kötelmi javaslat szövegtervezetében (Kötelmi jogi kodifikációs tanulmányok szerk.: Bíró György – Szalma József 2003-2005. Novotni Kiadó Miskolc, 2005.)
- LESZKOVEN László: A szerződési biztosítékok jogának fejlődési tendenciái (A civilisztika fejlődéstörténete szerk. Miskolczi Bodnár Péter, Doktori Tankönyvek 2. Miskolc, 2006.)
- MAGYARÁZAT 1981. A Polgári Törvénykönyv magyarázata (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1981.)
- MAGYARÁZAT 2001. A Polgári Törvénykönyv magyarázata (KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2001.)
- MENYHÁRD Attila: Tulajdonjog-fenntartás az angol jogban (Friss Hírek, 1/1992.)
- MESZLÉNY Artúr: A rendelkezés szabályozása a Magyar magánjogi törvény javaslatában (hozzászólás, Magyar Jogászegyleti Értekezések XXII. kötet 1931. február)
- NAGY Éva – SZÉCSÉNYI László: *Magyar általános szerződési feltételek Szerződés minta* (Lexxion Verlagsgesellschaft mbH, 2006. Berlin)
- NOCHTA Tibor – KOVÁCS Bálint – NEMESSÁNYI Zoltán: Magyar polgári jog *Kötelmi jog Különös rész* (Dialóg Campus Budapest-Pécs 2004.)
- NIZSALOVSZKY Endre: Korlátolt dologi jogok (Magyar Magánjog V. kötet, szerk.: Szladits Károly, Grill Kiadó, Budapest 1941.)
- NIZSALOVSZKY Endre: *Kötelmi jog Általános tanok* 1948/49. tanévi előadások (kézirat, MEFESz Jogász Kör)
- NOVOTNI Zoltán szerk. Magyar Polgári Jog Kötelmi jog *Egyes szerződések és az értékpapírok joga* (Miskolci Egyetemi Kiadó 1993.)
- NOVOTNI Zoltán: *A polgári jog normarendszere és a gazdasági jogalkotás összefüggései, illetve ellentmondásai* (Miskolc, 1993. kézirat)

- RUDOLF Loránt: *Adásvétel az új gazdasági mechanizmusban* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969.)
- SALAMONNÉ Dr. Solymosi Ibolya: *A szerződések biztosítékai* (Agrocent Kiadó, 2002.)
- SÁNDOR Tamás – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi adásvétel* (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2005.)
- SÁRFFY Andor: *A végrehajtási eljárás jogszabályainak magyarázata* (Grill Károly könyvkiadóvállalata, Budapest, 1938.)
- SÁRFFY Andor: *Az elidegenítési és terhelési tilalom*, mint zálogjogi alakulat a magánjogi törvénykönyv törvényjavaslatában (Magyar Jogászegyleti Értekezések 1936/3. szám)
- SÁRFFY Andor: *Telekkönyvi rendtartás* (A szerző kiadása. Budapest 1941. Sárffy)
- SCHUSTER Rudolf: A gyárban elhelyezett gép jogi helyzete tulajdonjog fenntartása esetén (Jogtudományi Közlöny, 18. szám)
- SZÁSZY István: *A magyar magánjog általános része I. kötet* (Egyetemi nyomda, Budapest 1947.)
- SZÁSZY István: *A kötelmi jog általános tanai* (Grill Károly Könyvkiadóvállalata Budapest 1943.)
- SZEIBERT Orsolya: A tulajdonjog-fenntartás mint hitelbiztosíték (Polgári jogi kodifikáció II. évfolyam 4. szám)
- SZEIBERT Orsolya: Tulajdonjogfenntartási záradék a német jogban (Friss Hírek, 12/1994.)
- SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlata* (Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933.)
- SZLADITS Károly: *A magánjogi tényállások* (Magyar Magánjog I. kötet, szerk.: Szladits Károly, Grill Kiadó, Budapest 1942.)
- SZLADITS Károly: *A kötelelem jogalkata és keletkezése* (Magyar Magánjog III. kötet szerk.: Szladits Károly, Grill Kiadó, Budapest 1941.)

- SZLADITS Károly – UJLAKI Miklós-VILLÁNYI László: Magyar magánjog mai érvényében *Kötelmi jog II.* (Grill Kiadó Budapest 1944.)
- TAKÁTS PÉTER: *A szabványszerződések* (Akadémiai Kiadó, Budapest 1987)
- TÓTH Lajos: Magyar magánjog *Dologi jog* (Debrecen Sz. Kir. Város és a Tiszántúli Reform Egyházkerület Könyvnyomda-vállalata, 1930-23.)
- TÚRY Sándor Kornél: *Fiduciárius jogátruházás és közvetett képviselő* (1930)
- TÚRY Sándor Kornél: *Fokozott hatályú tulajdonfenntartás* (Menyhárh Gáspár Emlékkönyv, Szeged 1938.)
- TÚRY Sándor Kornél: Igazságellenes tényezők a jogban, különös tekintettel a kereskedelmi jogra (Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1935/4. szám)
- UJLAKI Miklós: A magyar magánjog módosulásai Romániában (Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1934.)
- VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései* (HVG-ORAC Kiadó Budapest, 2001.)
- VILÁGHY Miklós – EÖRSI Gyula: Magyar Polgári Jog I. Általános rész Tulajdonjog (Tankönyvkiadó, Budapest 1973.)
- VILLÁNYI László: *A kötelelem alanyai* (Szladits Károly szerk. Magyar Magánjog - Kötelmi jog Általános része című III. kötet, Bp. 1941.)
- ZÁMBÓ Tamás: A zálogszerződés (KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest 2001.)
- ZLINSZKY Imre – REINER János: A Magyar magánjog mai érvényében (Franklin-Társulat, Budapest 1899.)
- ZOLTÁN Ödön: *Vállalkozási szerződés* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1963.)

Idegennyelvű felhasznált irodalom

- APATHY, Peter – RIEDLER, Andreas: Bürgerliches Recht III, *Schuldrecht* Besonderer Teil, SpringerWienNewYork, 2002.)
- BAUR, Fritz – SCHÖNKE, Adolf: Zwangsvollstreckungs-, Konkurs- und Vergleichsrecht (*Zwangsvollstreckungsrecht* C. F. Müller Juristischer Verlag GmbH, Heidelberg, 1978.)
- BAUR, Fritz: Lehrbuch des *Sachenrechts* (C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1977.)
- BERGER, Wolfgang: *Eigentumsvorbehalt und Anwartschaftsrecht* – Besitzloses Pfandrecht und Eigentum (Verlag Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main, 1984.)
- BLOMEYER, Arwed: *Die Rechtsstellung des Vorbehaltskäufers* (Archiv für die Civilistische Praxis 162, 1963.)
- BRAUNSCHNEIDER, Hartmut: Das Skript, *Schuldrecht* AT (AchSo! Verlag, 1997.)
- BROX, Hans – WALKER, Wolf-Dietrich: Allgemeines Schuldrecht (30. Auflage Verlag C.H Beck München 2004.)
- BROX, Hans: *Allgemeiner Teil* des BGB (24., neubearbeitete Auflage, Carl Heymanns Verlag, Könn Berlin Bonn München 2000.)
- BÜLOW, Peter: *Recht der Kreditsicherheiten* (6., neu bearbeitete und erweiterte Auflage C.F. Müller Verlag Heidelberg 2003.)
- BÜRGI, Erich: *Theorie und Praxis des Eigentumsvorbehalts* (Probleme der Kreditsicherung, Berner Tage für die juristische Praxis 1981, Verlag Stämpfli & Cie AG Bern 1982.)
- BYDLINSKI, Peter: Bürgerliches Recht I. *Allgemeiner Teil* (2., überarbeitete Auflage Springer Verlag, WienNewYork 2002.)
- BYDLINSKI, Peter: *Grundzüge* des Privatrechts für Ausbildung und Praxis (6. Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2005.)

- DITTRICH, Robert – TADES, Helmuth: Das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch (*ABGB* Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2005.)
- DROBNIG, Ulrich – ROTH, Marianne – Trunk, Alexander: *Mobiliarsicherheiten in Osteuropa* (Berliner Wissenschafts-Verlag GmbH, 2002.)
- DROBNIG, Ulrich: *Present and Future of Real and Personal Security*, European Review of Private Law 5-2003.
- DROBNIG, Ulrich: *Security Rights in Movables* (in Towards a European Civil Code, Kluwer Law International – The Hague/London/Boston 1998.)
- DULLINGER, Silvia: Bürgerliches Recht II. *Schuldrecht* Allgemeiner Teil (2., aktualisierte Auflage Springer Verlag, Wien/New York 2002.)
- DUURSMA-KEPPLINGER, H.-C.: *Eigentumsvorbehalt und Mobilienleasing in der Insolvenz* (Springer Wien/New York, 2002.)
- EMMERICH, Volker: *BGB-Schuldrecht* Besonderer Teil (1996)
- ENNECCERUS, Ludwig – NIPPERDEY, Hans Karl: *Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts* (J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1952.)
- ERMANN, Walter (szerk): Handkommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch (Münster é.n.)
- ESSER, Josef: *Schuldrecht* Band II. Besonderer Teil (Verlag C.F. Müller, Karlsruhe 1969.)
- FIKENTSCHER, Wolfgang: *Schuldrecht* (de Gruyter, Berlin, New York, 1971.)
- FLUME, Werner: *Die Rechtsstellung des Vorbehaltskäufer* (AcP 161, 1962.)
- GURSKY, Karl-Heinz: Die Neuere höchstgerichtliche *Rechtsprechung* zum Mobiliarsachenrecht – Teil 1. (Juristischen Zeitung 46. Jahrgang (1991) 10. 500.
- HABEL, Wolfgang: Der Eigentumsvorbehalt im englischen Handelsverkehr (Duncker & Humblot, Berlin, 1981.)

- HÄBERLE, Siegfried Georg: Handbuch für *Kaufrecht*, Rechtsdurchsetzung und Zahlungssicherung im Außenhandel (Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH, 2002.)
- HABERSACK, Mathias – SCHÜRNBRAND, Jan: *Der Eigentumsvorbehalt nach der Schuldrechtsreform* (Juristische Schulung, 42. Jahrgang, September 2002., Heft 9.)
- HADDING, Walter – HOPT, Klaus J. – SCHIMANSKY, Herbert: Internes und externes Rating Aktuelle Entwicklungen im Recht der Kreditsicherheiten – national und international (De Gruyter Recht, Berlin, 2005.)
- HEMMER – WÜST – TYROLLER: Kreditsicherungsrecht (Juristisches Repetitorium hemmer, 2004.)
- HOPT, Klaus J. – BAUMBACH, Adolf – DUDEN, Konrad: Handelsgesetzbuch (Verlag C.H. Beck, München, 1985.)
- HOYER, Hans: Sind Sicherungseigentum und Pfandrecht gleich zu behandeln? (Wien, 1984.)
- HÜTTE, Felix – HELBRON, Marlena: Sachenrecht I Mobiliarsachenrecht (Dr. Rolf Schmidt GmbH Garsberg bei Bremen 2006.)
- IRO, Gert: Bürgerliches Recht IV, *Sachenrecht* (SpringerWienNewYork, 2002.)
- JAHN, Uwe – SAHM, Anne: *Insolvenzen in Europa* (Economica, Verlagsgruppe Hüthig Jehle Rehm GmbH, Heidelberg, 2004.)
- KOZIOL, Helmut: Sicherungszession und andere Mobiliarsicherheiten (in Mobiliarsicherheiten, Stämpfli Verlag AG Bern, 1998.)
- LACKMANN, Rolf: *Zwangsvollstreckungsrecht* (Verlag Franz Vahlen GmbH, München, 2003.)
- LAMBSDORFF, Hans Georg Graf: Handbuch des Eigentumsvorbehalts im deutschen und ausländischen Recht (Athenäum Verlag GmbH, 1974.)
- LARENZ, Karl – WOLF, Manfred: *Allgemeiner Teil* des Bürgerlichen Rechts (Verlag C.H.Beck 8. Auflage, München 1997.)

- LARENZ, Karl: Lehrbuch des *Schuldrechts* (C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München und Berlin, 1965. Larenz)
- LAUER, Jörg: Kreditsicherheiten im Insolvenzverfahren (Deutscher Sparkassen Verlag GmbH, Stuttgart, 2003.)
- LEHMANN, Heinrich: *Allgemeiner Teil* des Bürgerlichen Gesetzbuches (Dreizehnte unveränderte Auflage, Walter de Gruyter & Co., Berlin 1962.)
- LWOWSKI, Hans-Jürgen – MERKEL, Helmut: *Kreditsicherheiten* (Erich Schmidt Verlag, Berlin, 2003.)
- MEDICUS, Dieter: *Bürgerliches Recht* (20., neubearbeitete Auflage, Carl Heymanns Verlag Köln Berlin München 2004.)
- MEDICUS, Dieter: Schuldrecht II. (Verlag C. H. Beck, München, 1997.)
- MENNE, Martin: Die Sicherung des Warenlieferanten durch den Eigentumsvorbehalt im französischen Recht (Verlag Recht und Wirtschaft GmbH, Heidelberg, 1998.)
- MILO, J. Michael: *Retention of Title* in European Business Transactions <http://washburnlaw.edu/wlj/43-1/articles/milo.pdf>
- OETKER, Hartmut – MAULTZSCH, Felix: Vertragliche Schuldverhältnisse (Springer, 2004.)
- PALANDT, Otto: *Bürgerliches Gesetzbuch* (Verlag C. H. Beck, München, 2003.)
- POSCH, Willibald: Bürgerliches Recht VII, Internationales Privatrecht (SpringerWienNewYork, 2002.)
- RAISER, Ludwig: *Dingliche Anwartschaften* (J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1961.)
- RANIERI, Filippo: *Europäisches Obligationenrecht* (SpringerWienNewYork, 2003.)
- REINICKE, Dietrich – TIEDTKE, Klaus: *Kreditsicherung* (Hermann Luchterhand Verlag GmbH, Neuwied und Kriftel, 2000.)
- RÖTTGER, Ralf Eckhard: Kreditsicherungsrecht (DG Verlag, 2004.)

- SCHAPP, Jan – SCHUR, Wolfgang: *Sachenrecht* (Verlag Franz Vahlen, 2002.)
- SCHLEGEL, Sigrun: Eigentumsvorbehalt und Sicherungsübereignung – unüberwindbare Hindernisse einer Betriebsfortführung durch den vorläufigen Insolvenzverwalter? (DZWIR 2000. Heft 3.)
- SCHMIDT, Rolf: Sachenrecht II. Immobiliarsachenrecht Kreditsicherungsrecht (Dr. Rolf Schmidt GmbH Garsberg bei Bremen 2006.)
- SCHULTE-BRAUCKS, Reinhard – ONGEA, Steven: *The Late Payment Directive* – a step towards an emerging European Private Law? (ERPL) 4-2003.
- SERICK, Rolf: Deutsche Mobiliarsicherheiten Aufbau und Grundgedanken (Verlag Recht und Wirtschaft GmbH, Heidelberg, 1988.)
- SERICK, Rolf: *Eigentumsvorbehalt* und Sicherungsübertragung (Verlag Recht und Wirtschaft GmbH, Heidelberg, 1993.)
- SIEBERT, Wolfgang: *Das rechtsgeschäftliche Treuhandverhältnis* (Marburg, 1933.)
- SMID, Stefan: *Kreditsicherheiten in der Insolvenz* des Sicherungsgebers (Verlag W. Kohlhammer, 2003.)
- SOERGEL, Bayer: Bürgerliches Gesetzbuch, *Sachenrecht* (Verlag W. Kohlhammer GmbH, 1968.)
- SOERGEL, Bayer: Bürgerliches Gesetzbuch, *Schuldrecht* I/1-2. (Verlag W. Kohlhammer GmbH, 1986.)
- TUHR, Andreas von: *Deutschen Bürgerlichen Rechts* (Verlag von Duncker & Humblot, Leipzig 1910.)
- WEBER, Hansjörg: *Kreditsicherheiten* (Verlag C. H. Beck, München, 2002.)
- WEBER, Ralph: *Sachenrecht* I Bewegliche Sachen (1. Auflage Nomos Verlag, Baden-Baden 2005.)

- WESTERMANN, Harm Peter – BYDLINSKI, Peter – WEBER, Ralph: *BGB-Schuldrecht* Allgemeiner Teil (5., völlig neu bearbeitete Auflage, C.F. Müller verlag Heidelberg 2003.)
- WESTERMANN, Harm Peter: *BGB-Sachenrecht* (Tübingen, 1994.)
- WIEGAND, Wolfgang: *Eigentumsvorbehalt, Sicherungsübereignung und Fahrnispfand* (in *Mobiliarsicherheiten*, Stämpfli Verlag AG Bern 1998.)
- WILMOWSKY, Peter von: *Europäisches Kreditsicherungsrecht* (J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1996.)
- WOLF, Manfred: *Sachenrecht* (20. Auflage, Verlag C.H. Beck München 2004)

Függelék

(német, osztrák, svájci és magyar gazdálkodó szervezetek által alkalmazott, a világhálón közzétett általános szerződési feltételek illetőleg ezek kivonatai
1-19. sz. melléklet)